

De Belgische economie in 2002

Jaarverslag

De Belgische economie

Federale Overheidsdienst Economie,
K.M.O., Middenstand en Energie

.be

De Belgische
economie
in 2002

Jaarverslag van de
Federale Overheidsdienst Economie,
K.M.O., Middenstand en Energie

Federale overheidsdienst Economie, K.M.O., Middenstand & Energie
De Meeûsquare, 23
B - 1000 BRUSSEL
tel. (02) 506 51 11
fax (02) 514 24 72

Voor de oproepen uit het buitenland:
tel. +32 2 506 51 11
fax + 32 2 514 24 72

Verantwoordelijke uitgever: Hans D'HONDT
Bestuur Statistiek en Economische Informatie
Leuvenseweg 44
1000 BRUSSEL

Wettelijk depot: D/2003/2295/87

Redactie afgesloten op: 07/07/2003

Inhoudstafel

Afkortingen en lexicon	5
Woord vooraf	7
1 ^{ste} deel: Economisch verloop op korte termijn in 2002	9
I Economisch klimaat buiten België	11
I.1 Algemene achtergrond	11
I.2 De Verenigde Staten	11
I.3 De eurozone	17
II Economische ontwikkeling in België	27
II.1 Voornaamste categorieën van uitgaven	27
II.1.1 Ontwikkeling van het BBP	27
II.1.2 Evolutie van de voornaamste categorieën van uitgaven	28
II.1.3 Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de groei van het BBP	34
II.1.4 Relatief gewicht van de voornaamste categorieën van uitgaven	35
II.2 Belangrijkste bedrijfstakken	36
II.2.1 Evolutie van de belangrijkste bedrijfstakken	36
II.2.2 Bijdrage van de voornaamste bedrijfstakken tot de groei van het BBP	38
II.2.3 Relatief gewicht van de belangrijkste bedrijfstakken	39
II.3 Verdeling van de belangrijkste inkomenscategorieën	39
II.3.1 Evolutie van de belangrijkste inkomenscategorieën	40
II.3.2 Relatief gewicht van de voornaamste inkomenscategorieën	41
II.4 Cojunctuurindicatoren	42
II.4.1 Omzet op basis van de BTW-aangiften	42
II.4.2 Industriële productie	42
II.4.3 Investingen volgens BTW-aangiften	46
II.5 Buitenlandse handel	48
II.6 Consumptieprijzen	54
II.7 Arbeidsmarkt	58

2 ^{de} deel: Structurele macro-economische evaluatie	61
III Structurele aspecten	65
III.1 Bruto binnenlands product per inwoner, indicator van de collectieve rijkdom	65
III.2 Bruto binnenlands product per tewerkgestelde, indicator van de globale productiviteit	66
III.3 Tewerkstellingsgraad	66
III.4 Productiviteit	69
III.5 Multifactoriële productiviteit	71
III.6 Sectorale aspecten van de productiviteit	73
III.7 Globale competitiviteit	76
III.8 Sectorale competitiviteit	77
III.9 Productiestructuur	78
III.10 Kapitaalgoederenvoorraad	83
III.11 Buitenlandse handel van goederen	85
III.12 Rekeningen van de subjecten	88
III.12.1 De bedrijven	88
III.12.2 De overheid	90
III.12.3 De gezinnen en de gezinsconsumptie	91
III.12.4 De rest van de wereld	97
III.13 Europese structurele indicatoren	98
III.13.1 Indicatoren van het algemeen economisch klimaat	100
III.13.2 Tewerkstelling	104
III.13.3 Innovatie en Onderzoek	106
III.13.4 Réforme économique	112
III.13.5 Sociale cohesie	120
III.13.6 Leefmilieu	122

Afkortingen en lexicon

AMECO:	Annual Macro Economic Data Base (DG ECFIN, EC)
BBP:	Bruto Binnenlands Product
BEA:	Bureau of Economic Analysis (Verenigde Staten)
BLEU:	Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BLS:	Bureau of Labour Statistics (Verenigde Staten)
DBI:	Directe Buitenlandse Investerings
EC:	Europese Commissie
ESR 1995:	Europees systeem van rekeningen (1995)
EU:	Europese Unie
EUROSTAT:	Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen
Fed:	Federal Reserve (Verenigde Staten)
FEDERGON:	Federatie van partners voor werk (België)
FOD:	Federale Overheidsdienst
HRW:	Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (België)
ICT:	Informatie- en communicatietechnologie
IMF:	Internationaal Monetair Fonds
INR:	Instituut voor de Nationale Rekeningen (België)
IWH:	Institut für Wirtschaftsforschung, Hamburg
jaarlijkse wijziging:	wijziging in procent van een periode vergeleken met dezelfde periode een jaar eerder
NBB:	Nationale Bank van België
NIS:	Nationaal Instituut voor de Statistiek (België)
OESO:	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
RVA:	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (België)
skig:	seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens
SNA:	System of National Accounts
trimestriële wijziging:	wijziging in procent van het trimester vergeleken met het voorgaande trimester

Woord vooraf

Het is al de derde keer dat dit verslag van de FOD Economie, K.M.O., Middenstand & Energie opnieuw uitgegeven wordt.

Net als bij de vorige verslagen wordt de Belgische economie op twee manieren benaderd. Het eerste deel beschrijft de economische ontwikkeling op korte termijn. In tegenstelling met de publicatie van vorig jaar wordt de Belgische conjunctuur nauwkeurig onder de loep genomen. In het tweede deel worden een aantal structurele kenmerken van de Belgische economie nader belicht. Tot slot wordt aandacht besteed aan de “Europese structurele indicatoren”, die steeds meer worden gebruikt als scorebord van de vooruitgang op economisch, sociaal en milieuvlak.

In tegenstelling met andere verslagen over de Belgische economie, die eerder in het jaar werden gepubliceerd, steunt het verslag van de FOD Economie, K.M.O., Middenstand & Energie op meer definitieve gegevens over 2002, hoewel de gedetailleerde nationale rekeningen over 2002 bij het terperse gaan nog niet beschikbaar waren.

Ten slotte willen wij eraan herinneren dat dit verslag zich tot een zeer ruim publiek richt. Verwacht u dus niet aan een technische aanpak. Met “De Belgische Economie in 2002” willen wij in de eerste plaats de Belgische economie aan zoveel mogelijk potentiële lezers voorstellen en toelichten.

Na de uitputting van de conjunctuurcyclus in 2001 moest het jaar 2002 worden gekenmerkt door een heropleving, door de start van een nieuwe cyclus. En dat gebeurde ook tijdens de eerste twee kwartalen. Meer bepaald - en van vitaal belang voor een land met zo'n open economie als het onze - kende de uitvoer een heropbloei in het tweede kwartaal. Het zag er dus naar uit dat de groei herbegonnen was.

Jammer genoeg zette de onzekerheid samen met de internationale onveiligheid een domper op dat herstel. Het vernieuwde vertrouwen ruimde de plaats voor afwachtende twijfel. De wereldhandel raakte buiten adem.

Gelukkig voor de Belgische economie bood de binnenlandse vraag toch enige weerstand en slaagde zij erin de neerwaartse trend af te remmen. Zo kwam het BBP in 2002 uiteindelijk uit op een groei van 0,7%, d.i. nagenoeg hetzelfde cijfer als in 2001 (0,8%).

Structureel haalden de meeste sectoren hoge productiviteitscijfers en een concurrentievermogen dat, uitgedrukt in kosten, net iets boven het Europese gemiddelde lag, maar het zwakke broertje van de Belgische economie bleef de lage tewerkstellingsgraad bij oudere werknemers.

In het laatste deel van het verslag worden de economische prestaties van ons land vergeleken met die van de andere Europese landen op grond van de Europese structurele indicatoren. Daaruit blijkt dat België in het algemeen iets beter scoort dan het Europese gemiddelde. Dat neemt niet weg dat, ondanks de gedeeltelijke liberalisering van de energiemarkt, de elektriciteitsstarieven nog steeds zwaar doorwegen op de budgetten van de gezinnen en de bedrijven, vooral de KMO's.

We kunnen concluderen dat de Belgische economie, gemeten naar het BBP per inwoner, een der rijkste van de westerse wereld is. Maar niets duurt eeuwig. Al hebben de nationale beleidsmakers nog weinig vat op de conjunctuur en wordt de economische koers tegenwoordig op Europees niveau bepaald, toch is er nog een grote rol weggelegd voor de interne actoren bij de totstandbrenging van een sociaal-economisch klimaat dat de ontwikkeling van werkgelegenheidsscheppende activiteiten bevordert en bijgevolg welvaart creëert, zowel nu als in de toekomst. Die kansen moeten wij met beide handen grijpen.

Lambert Verjus

Voorzitter van het Directiecomité van
de Federale overheidsdienst Economie,
K.M.O., Middenstand & Energie

1ste deel

Economisch verloop op korte termijn in 2002

I Economisch klimaat buiten België

I.1 Algemene achtergrond

Het jaar 2002 zal getekend blijven door de schok die volgde op de aanslagen van 11 september 2001 in New York. Die schok zorgde voor een malaise en ondermijnde het vertrouwen van de economische actoren. In de eerste helft van het jaar was er wel een opleving in het internationale handelsverkeer maar daarna hadden de verslechtering van het internationale geopolitieke klimaat en de daaruit volgende onzekerheid een negatieve invloed op het gedrag van de economische actoren. Het vertrouwen werd ook niet bepaald gesterkt door de financiële schandalen waarin enkele grote multinationale ondernemingen verwickeld raakten en door de twijfel die daardoor ontstond over de juistheid van de bedrijfsrekeningen in het algemeen. De malaise in het beursklimaat was ook niet echt van aard om gemakkelijk te boven te komen en de investeringen aan te zwengelen, die normaal voor het herstel van de economische conjunctuur zorgen. In het laatste kwartaal van het jaar begonnen de olieprijsen weer te stijgen, doordat bij de onzekerheid in Irak nog de stillegging van de olieproductie in Venezuela kwam.

Vandaar dat de internationale handel in 2002 slechts met 2,6% gestegen zou zijn, na een teruggang van 0,5% in 2001; een cijfer dat nog ver ligt van de 13,1% die in 2000 werden waargenomen.

De directe buitenlandse investeringen¹ hebben in 2002 een serieuze klap gekregen. Het bedrag van de inkomende investeringen in heel de OESO ging van 614,5 miljard USD in 2001 naar 490,6 miljard USD in 2002, een achteruitgang met 20%. In 2000 had het bedrag van de inkomende buitenlandse investeringen in de OESO-zone een record van 1272,6 miljard USD bereikt. Ook de uitgaande investeringen uit de landen van de OESO namen af: 606,4 miljard USD in 2002 tegenover 690,4 miljard USD in 2001 en zelfs 1276,5 miljard USD in 2000.

De toename van het wereld-BBP zou 3% bedragen in koopkrachtpariteit, na 2,3% in 2001 en 3,8% in 2000.² Volgens het Internationaal Muntfonds zouden de gevorderde economieën met 1,8% gegroeid zijn, na 0,9% in 2001. Voor de Europese Unie zou de groei van het BBP van de vijftien lidstaten in 2002 1,1% bedragen, na 1,6% in 2001, terwijl het BBP in de eurozone met 0,9% gegroeid zou zijn, na 1,5% in 2001. De groei van het Amerikaanse BBP zou gestegen zijn tot 2,4%, na 0,3% in 2001. In Japan ten slotte zou de toename met 0,3% in 2002 even bescheiden gebleven zijn als het jaar voordien (+0,4%). Enkel in de nieuwe geïndustrialiseerde landen in Azië werd een krachtiger groei genoteerd met 4,6%, tegen 0,8% in 2001.

In de ontwikkelingslanden is de activiteit eveneens sterker toegenomen; de groei van het BBP bedroeg er 4,6%, tegen 3,9% in 2001. In de Centraal- en Oost-Europese landen zien we dat de groei een limiet lijkt te bereiken bij 2,9% in 2002 (3% in 2001).

In 2002 heeft de euro terrein gewonnen op de Amerikaanse dollar. Terwijl hij in februari 2002 zijn zwakste waarde haalde, met 0,870 dollar voor één euro, was de Europese munt in december 2002 al boven de pariteit met de dollar uitgestegen, met gemiddeld 1,018 dollar voor één euro. Tegenover februari 2002 is de euro met 17% opgewaardeerd.

I.2 De Verenigde Staten

Na een aanzienlijke teruggang gedurende heel het jaar 2001, waardoor de Verenigde Staten in een recessie terechtkwamen, herstelde de economische activiteit zich in 2002 weer enigszins. De vele onevenwichten die aan het licht zijn gekomen bij het uiteenspatten van de technologiezeepbel bleven wegen op de Amerikaanse groei. De huishoudens, die de voornaamste steunpilaar zijn van de groei, gingen hoge schulden aan, de rentabiliteit van

¹ OESO, "Trends and Recent Developments in Foreign Direct Investment", juni 2003.

² IMF "World Economic Outlook", april 2003.

de bedrijven bleef zwak, de werkloosheid steeg en er ontstond een dubbel deficit (op de handelsbalans en op de begroting, waarbij dat laatste bleef toenemen). Daarbij kwam nog de afwachtende houding waartoe het met de verschillende terroristische dreigingen en het op handen zijnde conflict in Irak verbonden onzekere klimaat aanleiding gaf. Al die elementen wogen en blijven volgens sommigen wegen op de opleving van de Amerikaanse economie. Daardoor lag de groei in 2002 lager dan de gemiddelde groei gedurende het voorbije decennium.

Het herstel dat in het laatste kwartaal van 2001 begon, zette zich gedurende heel het voorbije jaar door, zij het met een lichte vertraging in het laatste kwartaal van 2002. Daardoor steeg de groei van de Amerikaanse economische activiteit van 0,3% in 2001 naar 2,4% in 2002. Voor het tweede jaar op rij bleef de groei van het Amerikaanse BBP achter op zijn potentieel, dat wordt geschat op 3,5%.

De toename van de economische activiteit is het duidelijkst tegenover het vorige jaar en in een mindere mate per kwartaal, waar het profiel onregelmatiger is. Hoewel de groei van het BBP op kwartaalbasis positief is, verloopt deze met ups en downs, waarbij hij het ene kwartaal versnelt en het volgende vertraagt. Het BBP is twee keer de hoogte ingeschoten, met 1,2% en 1% groei t.o.v. het vorige kwartaal, respectievelijk in het eerste en het derde kwartaal van 2002; daartussen, in het tweede en vierde kwartaal van 2002, was de groei op kwartaalbasis met telkens 0,3% bescheidener.

Op jaarbasis ging de economische groei van 1,4% in het eerste kwartaal van 2002 naar 3,3% in het derde kwartaal; de toename vertraagde dan ietwat in het vierde kwartaal, tot 2,9%.

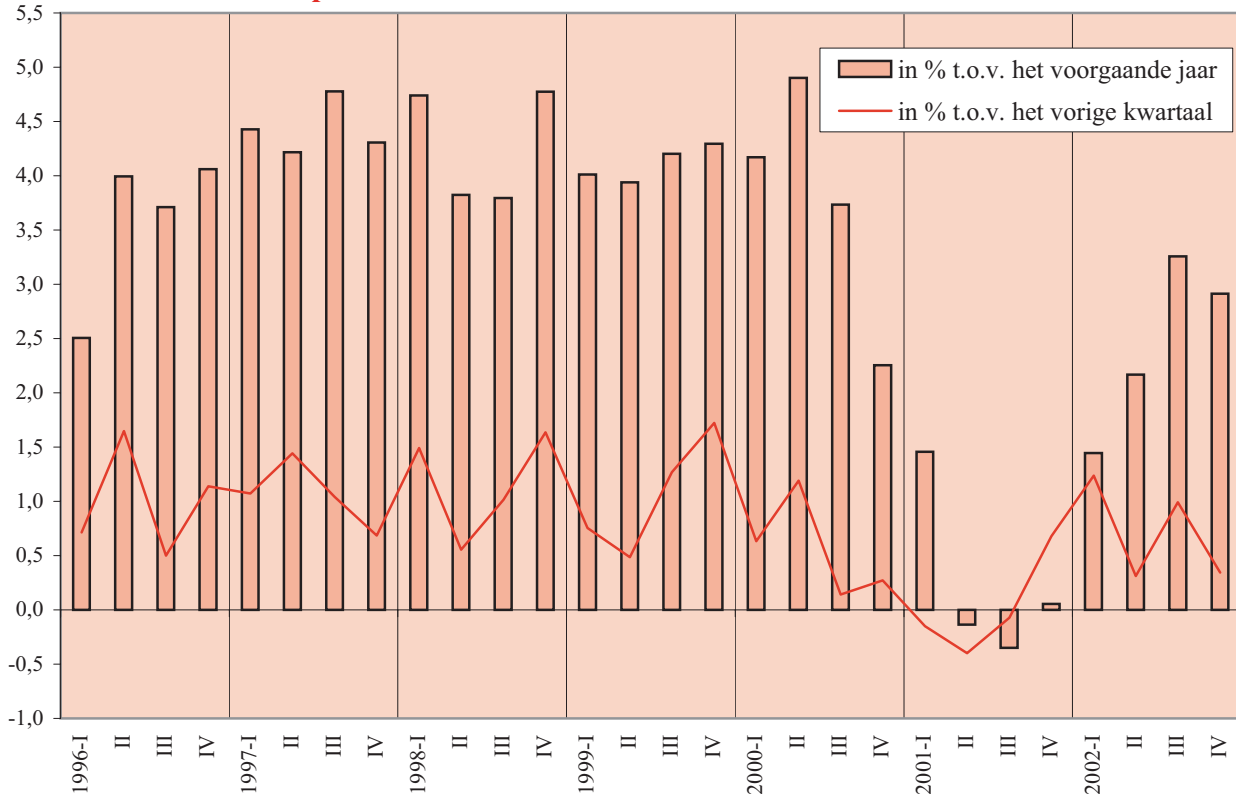
Gelet op de verzwakking van de economische activiteit in het laatste kwartaal van 2002 als gevolg

Tabel 1. Verloop van de belangrijkste componenten van het BBP in vaste prijzen

wijziging in % t.o.v. de vorige periode	01	02	2001				2002			
			I 01	II 01	III 01	IV 01	I 02	II 02	III 02	IV 02
Gezinsconsumptie	2,5	3,1	0,6	0,3	0,4	1,5	0,8	0,4	1,0	0,4
Overheidsuitgaven en -investeringen	3,7	4,4	1,4	1,4	-0,3	2,5	1,4	0,4	0,7	1,1
Bruto vaste kapitaalvorming van de privé-sector (buiten voorraden)	-3,8	-3,1	-0,5	-2,9	-1,1	-2,3	-0,1	-0,2	-0,1	1,1
Binnenlandse vraag (buiten voorraden) (1)	1,6	2,4	0,5	0,0	0,0	1,1	0,8	0,3	0,8	0,7
Voorraadwijziging (1)	-1,4	0,7	-0,9	-0,3	0,0	-0,4	0,8	0,4	0,1	0,1
Netto-uitvoer (1)	-0,2	-0,8	0,2	-0,1	0,0	-0,1	-0,2	-0,4	0,0	-0,5
Uitvoer	-5,4	-1,6	-1,6	-3,3	-4,6	-2,5	0,9	3,4	1,1	-1,5
Invoer	-2,9	3,7	-2,0	-1,7	-3,1	-1,3	2,1	5,1	0,8	1,8
BBP	0,3	2,4	-0,2	-0,4	-0,1	0,7	1,2	0,3	1,0	0,3
wijziging in % t.o.v. het vorige jaar	01	02	2001				2002			
			I 01	II 01	III 01	IV 01	I 02	II 02	III 02	IV 02
Gezinsconsumptie	2,5	3,1	2,8	2,4	1,8	2,8	3,0	3,1	3,8	2,7
Overheidsuitgaven en -investeringen	3,7	4,4	3,0	3,3	3,2	5,1	5,1	4,0	5,0	3,6
Bruto vaste kapitaalvorming van de privé-sector (buiten voorraden)	-3,8	-3,1	0,5	-4,0	-5,1	-6,7	-6,3	-3,7	-2,7	0,6
Binnenlandse vraag (buiten voorraden) (1)	1,6	2,4	2,5	1,5	0,9	1,6	1,8	2,2	3,0	2,6
Voorraadwijziging (1)	-1,4	0,7	-0,8	-1,6	-1,4	-1,7	0,0	0,7	0,9	1,3
Netto-uitvoer (1)	-0,2	-0,8	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	-0,5	-0,8	-0,8	-1,2
Uitvoer	-5,4	-1,6	3,7	-3,1	-10,1	-11,4	-9,3	-3,0	2,8	3,9
Invoer	-2,9	3,7	5,2	-1,0	-7,1	-8,0	-4,1	2,6	6,7	10,1
BBP	0,3	2,4	1,5	-0,1	-0,4	0,1	1,4	2,2	3,3	2,9

(1) bijdrage aan de groei van het BBP.

Bron: BEA en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 1. Verloop van het BBP

Bron: BEA en berekeningen FOD Economie.

van de toenemende geopolitieke onzekerheid en de mogelijke weerslag ervan, op de volatiliteit van de olieprijs, op het einde van de voordelen toegekend bij de aankoop van een voertuig enz. bleek de verworven groei³ in het laatste kwartaal van 2002 minder significant dan verwacht, namelijk 0,8%.

De binnenlandse vraag lag aan de oorsprong van de opleving. Zij bleef de belangrijkste groeimotor in 2002 met een bijdrage tot de BBP-groei van 2,4 procentpunt (buiten voorraden), terwijl de buitenlandse handel een negatieve bijdrage leverde van 0,8 procentpunt. Als gevolg van de blijvend futloze buitenlandse vraag en de nog steeds dynamische invoer, werd de bijdrage van de netto-uitvoer steeds negatiever. Daarnaast leverde de voorraad-aanvulling, na de massale liquidatie van de voorraden in 2001, een positieve bijdrage tot de BBP-groei in 2002 (0,7 procentpunt).

Van de componenten van de **binnenlandse vraag** was de gezinsconsumptie de voornaamste opkikker voor de economische bedrijvigheid. Deze steeg met 3,1% in 2002, terwijl de investeringen met 3,1%

daalden in datzelfde jaar. Dat is vooral te wijten aan de achteruitgang van de bedrijfsinvesteringen (-5,7%); de investeringen in woningen daarentegen stegen met 3,9%.

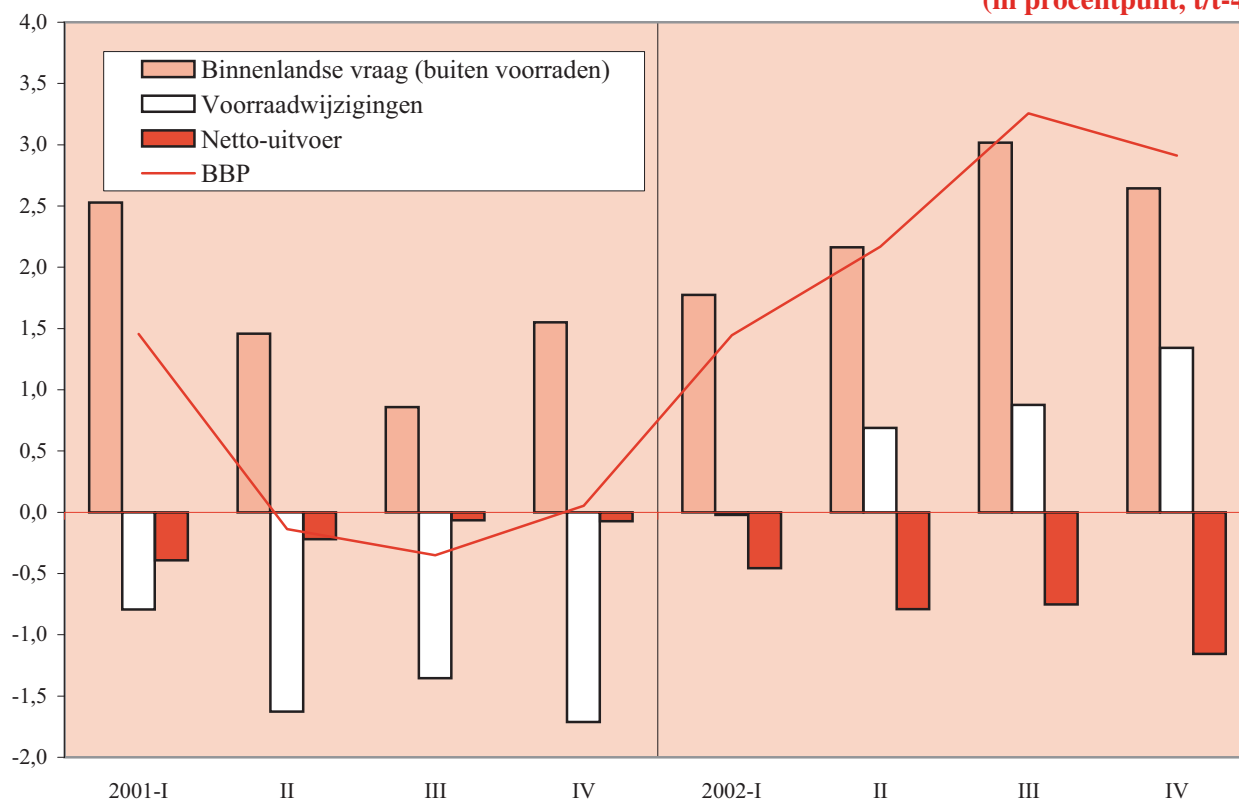
De *investeringen* leden niet alleen onder de vertraging van de wereldeconomie maar ook onder de overaccumulatie die tot stand kwam tijdens de ICT-boom. Zo daalde de bezettingsgraad van het productievermogen van 77,3% in 2001 naar 75,6% in 2002, ruimschoots onder de 82% die in het voorbije decennium werd opgetekend. Andere factoren hadden eveneens een bezwarende invloed op de investeringen in de nijverheid: de achteruitgang van het ondernemersvertrouwen als gevolg van de geopolitieke instabiliteit, van de stijging van de olieprijs, van de zwakke afzet en kleine winstmarges van de ondernemingen enz.

Terwijl de investeringen in industriële bouwwerken negatief bleven wegen op de groei, evolueerden de investeringen in uitrusting en software in de tweede jaarhelft positief; het accent kwam te liggen op diepte-investeringen.

³ D.w.z. de groei die we voor 2003 zouden hebben indien de bedrijvigheid op hetzelfde peil zou blijven als in het laatste kwartaal van 2002.

Grafiek 2. Bijdragen tot de jaarlijkse BBP-groei

(in procentpunt, t/t-4)

Bron: BEA en berekeningen FOD Economie.

Na de grote liquidatie van de voorraden in 2001 begonnen de ondernemingen hun voorraden weer aan te vullen. Daardoor was in 2002 de bijdrage van de voorraadwijzigingen tot de BBP-groei positief (0,7 procentpunt), in tegenstelling tot 2001, toen er een negatieve bijdrage van 1,4 procentpunt was.

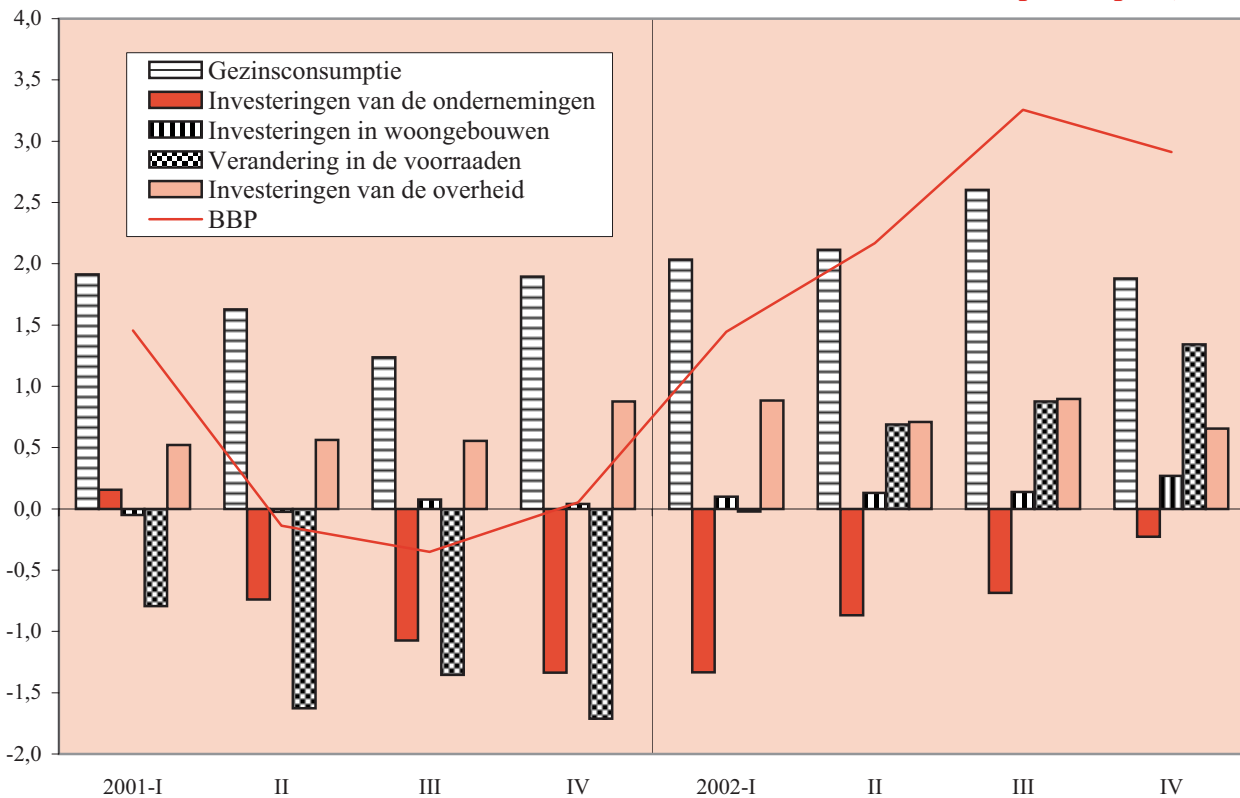
De gezinnen bleven dus door hun consumptie en investeringen in woongebouwen de voornaamste stimulans van de economische bedrijvigheid. De *gezinsconsumptie*, die meer dan twee derde van het BBP vertegenwoordigt, volgde het BBP-verloop zowel op jaarbasis als op kwartaalbasis (met uitzondering van het eerste kwartaal van 2002).

Diverse factoren hebben geholpen bij de voor de economie stimulerende rol van de consumptie, zoals het vermogens-effect verbonden aan de handhaving van de prijzen van onroerende goederen, de door de Amerikaanse regering toegekende fiscale voordelen, de lage rentevoeten waardoor de kost van de leningen beperkt bleef (herfinanciering van hypothecaire kredieten), een inflatie beneden het

langdurige gemiddelde en bepaalde voordelen toegekend door autodealers (nul krediet, spreiding van betaling). De investeringen in woongebouwen vonden eveneens baat bij de daling van de langetermijnrente.

Anderzijds hebben een aantal elementen bezorgdheid doen ontstaan over de voortzetting van die stimulans, met name de achteruitgang van de indicator van het vertrouwen van de huishoudens in de tweede helft van het jaar, die zijn weerslag vond in een toename van het sparen. De spaarquote van de huishoudens in procent van het beschikbaar inkomen steeg van 2,3% in 2001 naar 3,7% in 2002. Dat is nog altijd ver onder de 9,2% die in 1985 werd bereikt maar indien de arbeidsmarkt verder verslechtert, zou die quote nog kunnen toenemen. Dat zou de voornaamste pijler van de Amerikaanse economie kunnen aantasten. Een ander element van bezorgdheid is de schuldenlast van de gezinnen. Wat als de gezinnen hun verplichtingen niet meer kunnen nakomen? De schuldenlast van de gezinnen gaat in stijgende lijn sinds de jaren 1980 en is zelfs explosief toegenomen de jongste tien jaar. Voor het

Grafiek 3. Bijdrage van de binnenlandse vraag tot de jaarlijkse BBP-groei (in procentpunt, t/t-4)

Bron: BEA en berekeningen FOD Economie.

eerst sedert bijna 20 jaar was de schuldenlast van de gezinnen in 2001 hoger dan de waarde van hun totale inkomen na belastingen (104%). Die trend werd in 2002 voortgezet; de schuldenlast van de gezinnen bedraagt nu 108,2% van hun beschikbaar inkomen. Gelet op het gebrek aan dynamiek van de economische bedrijvigheid, de stijging van de werkloosheid en bijgevolg de daling van het inkomen, kan men zich afvragen wat de weerslag hiervan zal zijn op de consumptie, indien de gezinnen hun consumptiepeil niet meer kunnen aanhouden. Verschillende factoren hebben een positieve rol gespeeld, zoals de opeenvolgende verlagingen van de rentevoeten door de Fed, waardoor de kosten voor schuldfinanciering zijn afgenomen, de vele herfinancieringen van hypothecaire kredieten, de belastingverlagingen. Andere daarentegen wekken bezorgdheid, zoals de achteruitgang van de werkgelegenheid en bijgevolg van het consumentenvertrouwen, de stijging van de olieprijs en de daarmee samenhangende daling van de koopkracht, alsook een kentering op de immobiliënmarkt (die in 2002 de verliezen op de aandelenmarkt gedeeltelijk goedmaakte).

Na de drastische verslechtering in 2001 zijn *in- en uitvoer* in de loop van 2002 aan een herstelbeweging begonnen. Toch bleef de zwakke buitenlandse vraag in 2002 wegens op de uitvoer en werd de invoer gesteund door een grotere binnenlandse vraag. Zo daalde de uitvoer in 2002 met 1,6% in volume, tegen een daling van 5,4% in 2001 en nam de invoer in 2002 met 3,7% toe in volume, vergeleken met een afname van 2,9% een jaar eerder.

Gelet op de geringere dynamiek van de buitenlandse t.o.v. de binnenlandse vraag blijft de bijdrage van de netto-uitvoer tot de BBP-groei negatief, ondanks het geleidelijke herstel van de buitenlandse handel over de verschillende kwartalen van 2002. De negatieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de BBP-groei bedroeg 0,8 procentpunt in 2002, tegen -0,2 procentpunt in 2001 (zie grafiek 2). Het Amerikaanse handelstekort werd groter. Het bedroeg 488,5 miljard dollar in 2002 (d.i. 4,7% van het BBP), tegen 433,7 miljard dollar in 2001 (d.i. 4,3% van het BBP), wat overeenkomt met een toename met 12,6%. Dat is ook het geval voor het lopende deficit, dat steeg van 348,9 miljard dollar in 2001

naar 423,6 miljard dollar in 2002, een toename met 21% (bijna 75 miljard dollar op één jaar).

2002 werd het jaar van de terugkeer van het “dubbele deficit”: een tekort op de lopende rekening en een tekort op de begroting. Volgens het “Congressional Budget Office” hadden de Verenigde Staten in 2002 een overheidstekort van 158 miljard dollar, tegen een overschot van 127 miljard in 2001. Dat betekent 1,5% van het BBP. Voor 2003 wordt een verdere begrotingsontsporing verwacht; pas in 2008 zou er weer een evenwicht optreden.

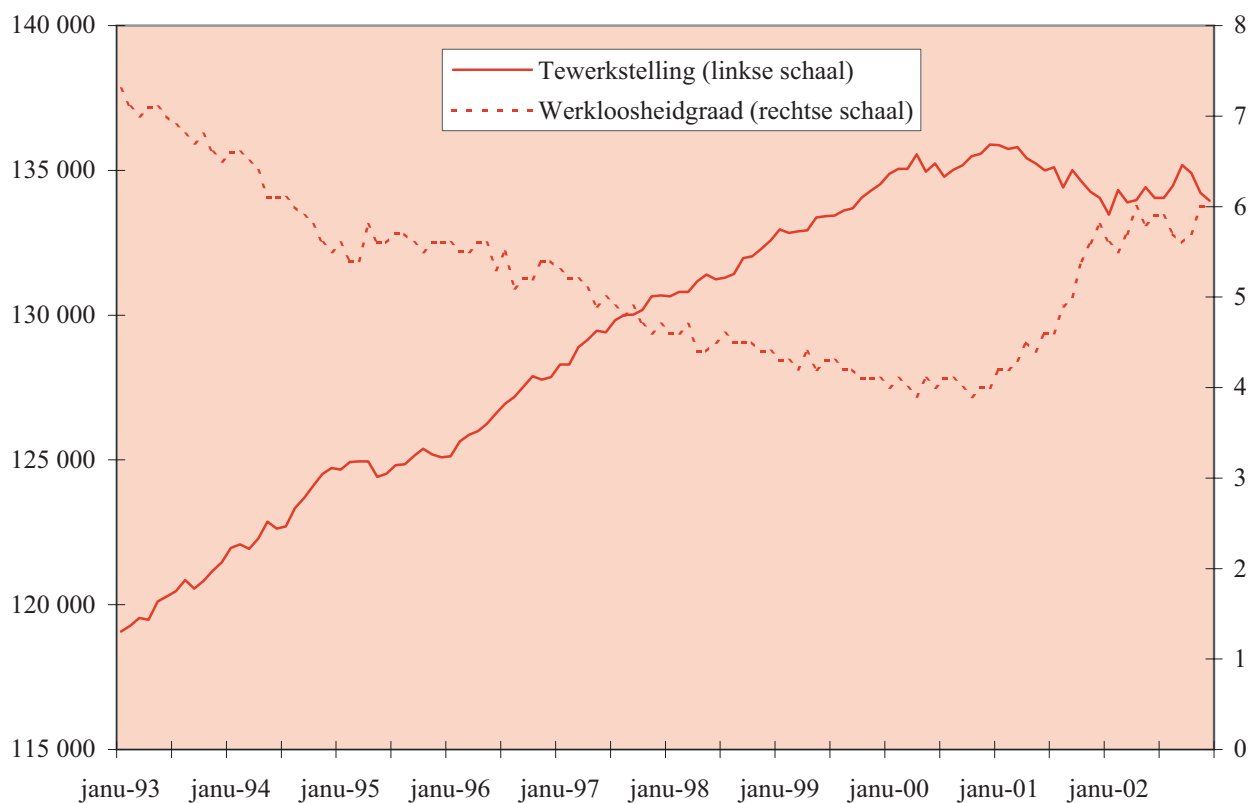
De parallelle verslechtering van de twee tekorten versterkte de vrees voor de houdbaarheid van het tekort op de lopende rekening. Die vrees had al de kop opgestoken toen dat tekort gevaarlijk dicht bij 4,5% van het BBP kwam. Toch dienen verschillende factoren in aanmerking genomen te worden. De verslechtering van het lopende saldo is wel gedeeltelijk toe te schrijven aan de nieuwe economie (stijging van de investeringen en van de consumptie) maar heeft door betere rendementen ook de financiering ervan mogelijk gemaakt. Overigens

werd het lopende tekort ook gevoed door een grotere elasticiteit van de invoer ten opzichte van het nationaal inkomen.

Het barsten van de internet-bel, de verschillende boekhoudschandalen en de opeenvolgende herzieningen van de groeivoorzichten hadden een negatieve invloed op de instroom van directe buitenlandse investeringen (DBI) maar de beleggingen in effecten konden de situatie enigszins bijsturen. Hoewel de waardevermindering van de dollar “onder controle” leek, konden meerdere structurele factoren die grote aantrekkelijkheid van Amerika verklaren, zoals een hoger Amerikaans groeipotentieel, de afwezigheid van een andere toevluchtswaarde, de strategische rol van de dollar voor een aantal landen (aankoop van waardepapieren om de waardevermindering van hun munt tegenover de dollar te beperken), enz. Die toestand bleef nochtans onzeker en op elk moment voor verandering vatbaar, met het gevaar dat de grote onderliggende macro-economische onevenwichten aan het licht zouden komen en de dollar als gevolg daarvan zou kelderen.

Grafiek 4. Werkgelegenheid en werkloosheidscijfer

(in duizend en in %)

Bron: BLS en berekeningen FOD Economie.

De tendens op de arbeidsmarkt sinds enkele jaren, namelijk een stijging van het aantal arbeidsplaatsen en een daling van de werkloosheid, leek zich in 2001 om te keren. Hoewel de trend in 2002 minder afgetekend was, is over het hele jaar de werkgelegenheid toch achteruitgegaan en de werkloosheid gestegen. Het aantal banen bedroeg in 2002 gemiddeld 134,244 miljoen, tegen 135,043 miljoen in 2001, dat is een achteruitgang met 0,6%. Tegelijkertijd steeg de werkloosheidsgraad tot 6% in december 2002 tegen 5,8% in december 2001. Er was eveneens een stijging van de langdurige werkloosheid merkbaar. De werkgelegenheidsgraad ging van 63% in december 2001 naar 62,3% in december 2002.

I.3 De eurozone

De hoop dat de Europese economie de Verenigde Staten zou kunnen aflossen als motor van de wereld-economie, werd snel de kop ingedrukt. De Europese economie blijft sterk afhankelijk van de Amerikaanse cyclus. Via verschillende kanalen wordt Europa meegezogen: rechtstreeks via het handels-

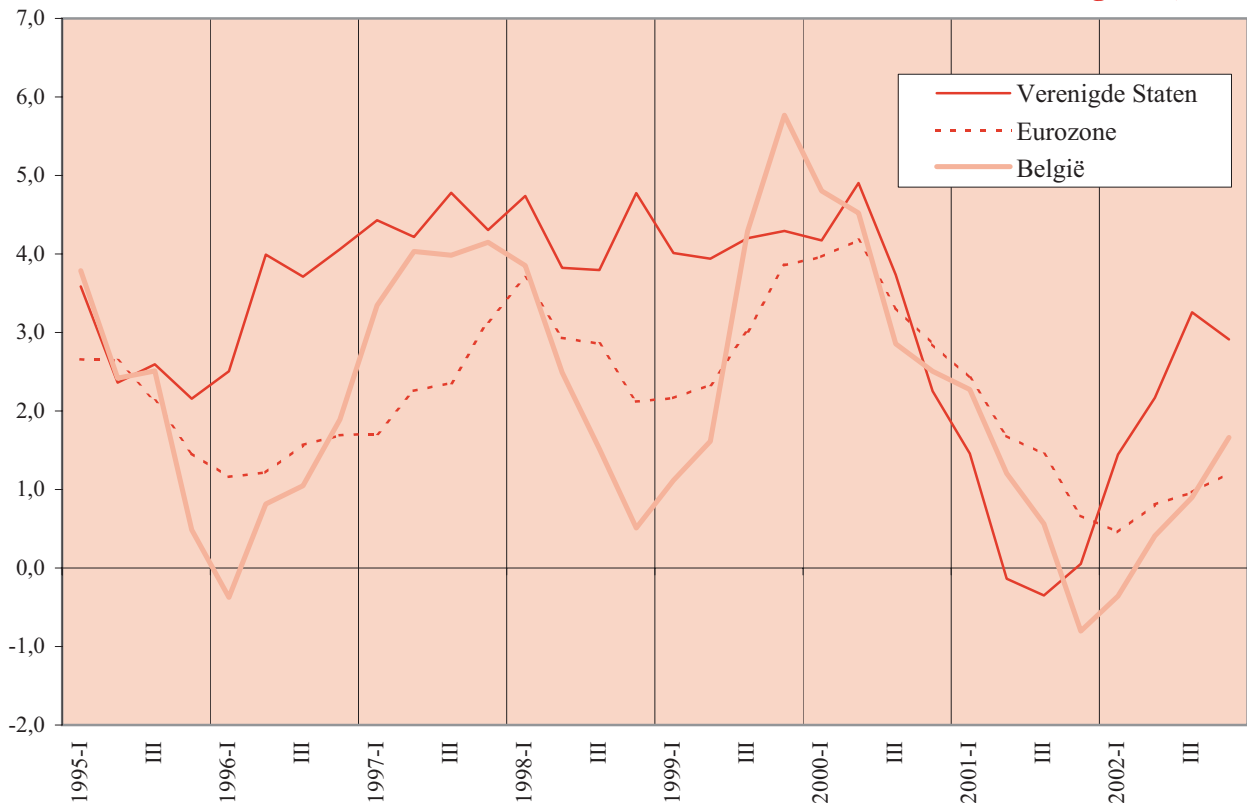
verkeer maar ook onrechtstreeks (afhankelijk van de graad van integratie van de industriële sectoren en financiële markten, deelnemingen, kapitaalstromen, impact op onze handelspartners...).

Het BBP

Hoewel er door het grote rechtstreekse en onrechtstreekse handelsverkeer een sterke correlatie bestaat tussen de industriële cycli aan beide zijden van de Atlantische Oceaan, hangt de weerslag van de conjunctuurschommelingen in Amerika op de activiteit in Europa af van de aard van de schokken (vraag of aanbod, symmetrisch of specifiek voor de Amerikaanse economie), van de reactie van het economisch beleid in Europa en van de structurele kenmerken van de betrokken landen.

Zoals uit grafiek 5 blijkt, zijn de Amerikaanse en de Europese dynamiek duidelijk verschillend maar toch niet onafhankelijk van elkaar. De Amerikaanse conjunctuurcyclus in de jaren negentig werd gevoed door de groeiende rendementen uit de nieuwe technologieën en ging daardoor gepaard met een grote fluctuatie in de kapitaalvorming.

Grafiek 5. Verloop van het BBP-Verenigde Staten, Eurozone, België
(schommeling in %, t/t-4)

Bron: BEA, OESO, INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 2. Belangrijkste componenten van het BBP in de eurozone
(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

	2001	2002	IV 01	I 02	II 02	III 02	IV 02
Gezinsconsumptie	1,9	0,6	1,6	0,5	0,3	0,6	1,0
Overheidsconsumptie	2,3	2,8	2,2	2,7	3,1	3,0	2,4
Bruto vaste kapitaalvorming	-0,3	-2,5	-2,2	-2,8	-3,2	-2,5	-1,6
Binnenlandse vraag	1,1	0,3	0,2	0,0	-0,1	0,5	1,0
Uitvoer van goederen en diensten	3,0	1,2	-2,3	-2,7	1,0	3,0	3,7
Invoer van goederen en diensten	1,7	-0,4	-3,8	-4,3	-1,8	1,7	3,0
Bijdrage tot de groei							
Binnenlandse vraag buiten voorraden	1,4	0,4	0,9	0,2	0,1	0,4	0,7
Binnenlandse vraag	1,1	0,3	0,2	0,0	-0,1	0,5	1,0
Netto-uitvoer	0,5	0,6	0,5	0,5	1,0	0,6	0,4
BBP	1,6	0,9	0,7	0,5	0,8	1,0	1,2

Bron: OESO en berekeningen FOD Economie.

Een herstel of een neergang van de activiteit in de Verenigde Staten, die de tweede handelspartner van de eurozone zijn, na het Verenigd Koninkrijk, heeft rechtstreekse gevolgen voor de uitvoer van de zone.

Van gemiddeld 3,6% jaarlijks in 2000 is de Europese economische groei vertraagd tot 1,6% in 2001 en 0,9% in 2002. Die povere prestatie, een groei die duidelijk achterblijft op het trendmatige groeitempo, is grotendeels te wijten aan de voortzetting van de in 2001 doorgevoerde aanpassingen en aan de geopolitieke onzekerheid rond de spanning in het Nabije en Midden-Oosten. De bezorgdheid over het verloop van de activiteit bleef het hele jaar aangroeien.

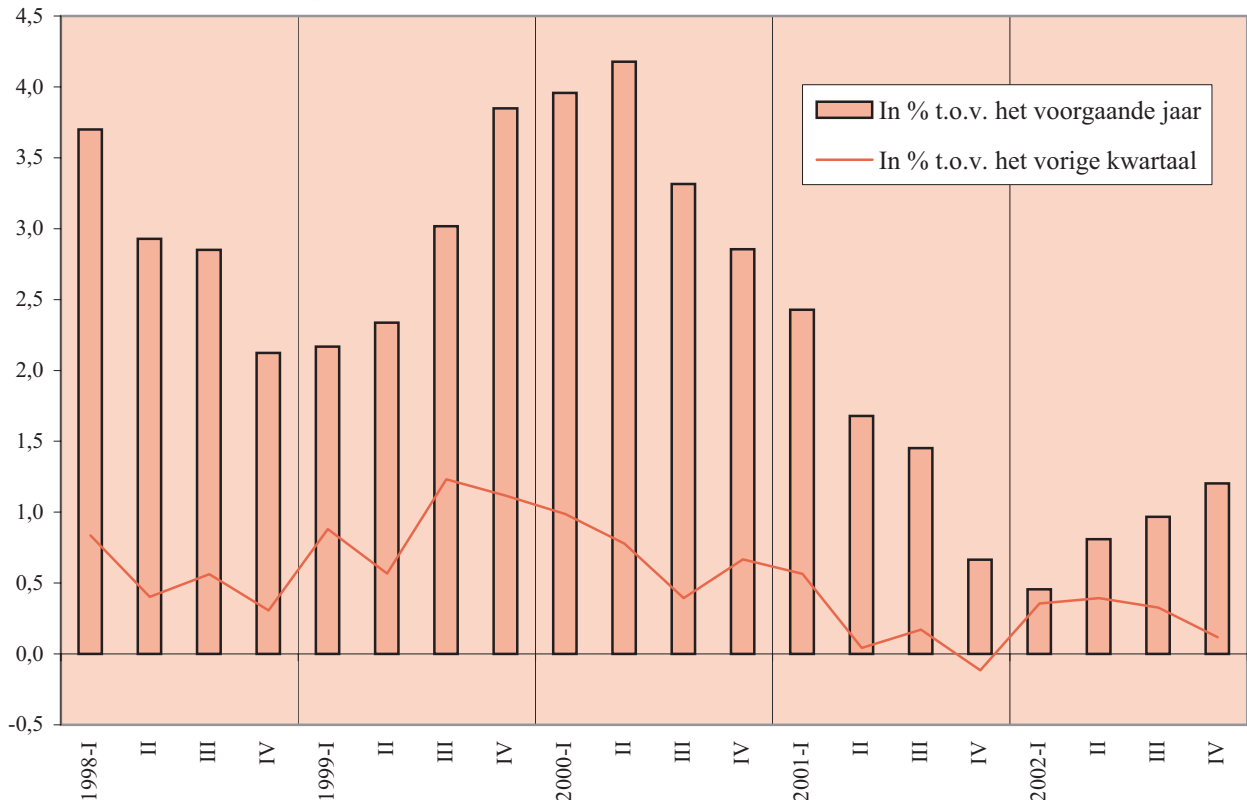
In tegenstelling tot de grote rol die het economisch beleid in de Verenigde Staten speelde, werd de druk die ontstond door de inzinking van de financiële markten in de eurozone niet gecompenseerd door een offensieve policy-mix. De Amerikaanse economie kon profiteren van een sterke budgettaire prikkel en van een snelle en besliste reactie van de monetaire overheid.

Het groeiscenario dat voor 2002 werd verhoopt is dus geen werkelijkheid geworden. Een geleidelijk herstel van de wereldhandel en de beëindiging van de cyclus van liquidatie van de voorraden zouden de Europese economie weer moeten aanzwengelen.

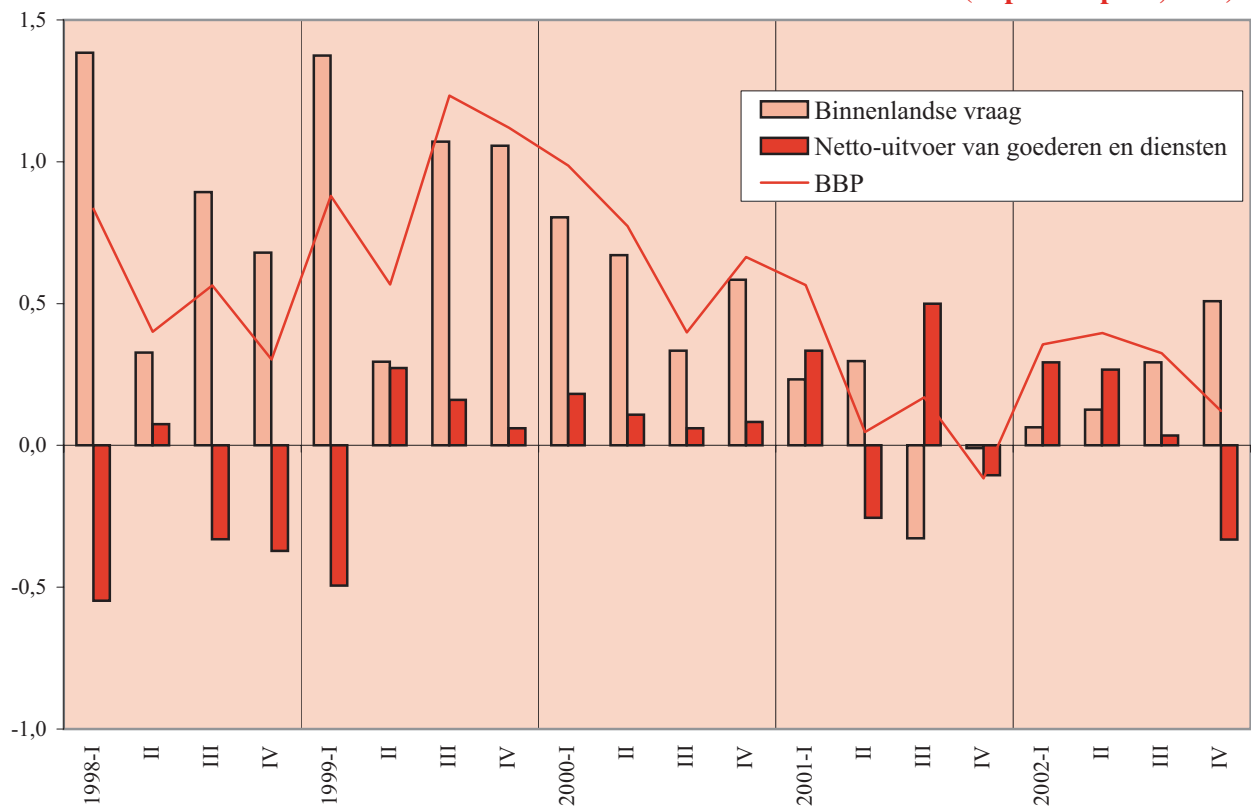
Uit de analyse van de kwartaalgegevens blijkt een lichte versterking op jaarbasis van de economische bedrijvigheid in de eurozone vanaf het tweede kwartaal van 2002, na de vertraging die in de zeven kwartalen daarvoor werd vastgesteld. Ter vergelijking: de Belgische economische bedrijvigheid, die al langer - acht kwartalen - en sterker aan het achteruitgaan was, trok een kwartaal vroeger weer aan.

De groei van het reële BBP op jaarbasis in de eurozone is van een gemiddelde van +0,5% in de eerste drie maanden van 2002 naar +0,8% gegaan in het tweede kwartaal en daarna naar +1,0% en +1,2% in het vierde kwartaal. Dat erg bescheiden herstel is het gevolg van de onzekerheid veroorzaakt door de Irakese crisis, die een reeds verslapt economisch klimaat kwam verergeren. De economische actoren namen in die omstandigheden een afwachtende houding aan en stelden hun investerings- en consumptie-uitgaven uit.

Afgezien van de eigen dynamiek van elke economie spelen de Verenigde Staten, die als eerste opnieuw de weg van de opleving opgingen, nog altijd een overheersende rol in de wereldwijde conjunctuur. De heropleving in Amerika heeft zich via de handelsstromen snel verspreid tot de meeste grote geïndustrialiseerde zones.

Grafiek 6. Verloop van het BBP

Bron: OESO en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 7. Bijdragen tot de driemaandelijke BBP-groei**(in procentpunt, t/t-1)**

Bron: OESO en berekeningen FOD Economie.

De expansie die begin 2002 een aanvang nam dankzij de versterking van de wereldeconomie en de uitbreiding van de wereldwijde vraag, is echter niet meer toegenomen. Na een vooruitgang van 0,4% in het eerste kwartaal van 2002 tegenover het vorige kwartaal, lag het reële BBP in het laatste kwartaal nauwelijks 0,1% hoger dan in het derde kwartaal van 2002. Die evolutie was zowel te wijten aan de teruggang van de buitenlandse handel als aan de verzwakking van de componenten van de binnenlandse vraag (buiten voorraden).

In verschillende lidstaten (Frankrijk, Nederland, Oostenrijk, Griekenland en Portugal) daalde de economische bedrijvigheid op het einde van 2002, vergeleken met het kwartaal daarvoor. Het herstel in Frankrijk bij het begin van het jaar was slechts tijdelijk; het vertraagde vanaf het tweede kwartaal en ging achteruit in het laatste kwartaal. Duitsland, normaal de drijvende kracht in de zone, kende een stagnatie tegen het einde van het jaar terwijl in Italië, een andere grote economie in de zone, de bedrijvigheid net toenam. In tegenstelling tot de andere Europese landen is de binnenlandse vraag in Italië in de tweede helft van het jaar sterk toegenomen, gedeeltelijk onder invloed van fiscale maatregelen.

Voor het derde jaar op rij was de expansie van de Duitse economie de zwakste van de hele eurozone, met een jaargemiddelde van slechts +0,2% in 2002. Zij stond met name onder invloed van een mix van een economische politiek die strikter was dan in de zone als geheel, de afwezigheid van een heropleving van de privé-consumptie en de verslechtering van de financiële situatie van de banksector met een "credit crunch", een inperking van de kredietverlening als gevolg. Daardoor was de groei in Duitsland 0,4 procentpunt kleiner dan in 2001. In Frankrijk kwam de groei in de buurt van het Europese gemiddelde, +1,2% in 2002 tegen +1,8% het jaar tevoren, en in Italië was de vertraging tegenover 2001 het ergst van heel de zone, namelijk een verlies van 1,4 procentpunt (+1,8% in 2002).

Die zwakke groei in Duitsland was een probleem dat heel Europa aanging; hij woog zwaarder door dan de *relatieve dynamiek* van de economieën die hun achterstand aan het inlopen waren en tastte als dusdanig heel Europa aan. In het vooruitzicht van de uitbreiding van de Europese Unie is het zinvol de nadruk te leggen op de voorwaarden van een groei die gebaseerd is op de impuls van een even-

wichtige opgang tussen regio's en landen. Zo ook kan men vanuit het beheer van verschillen om zo goed mogelijk richting te geven aan de collectieve groei pleiten voor het ontstaan van manieren om de lonen op Europees niveau te coördineren.

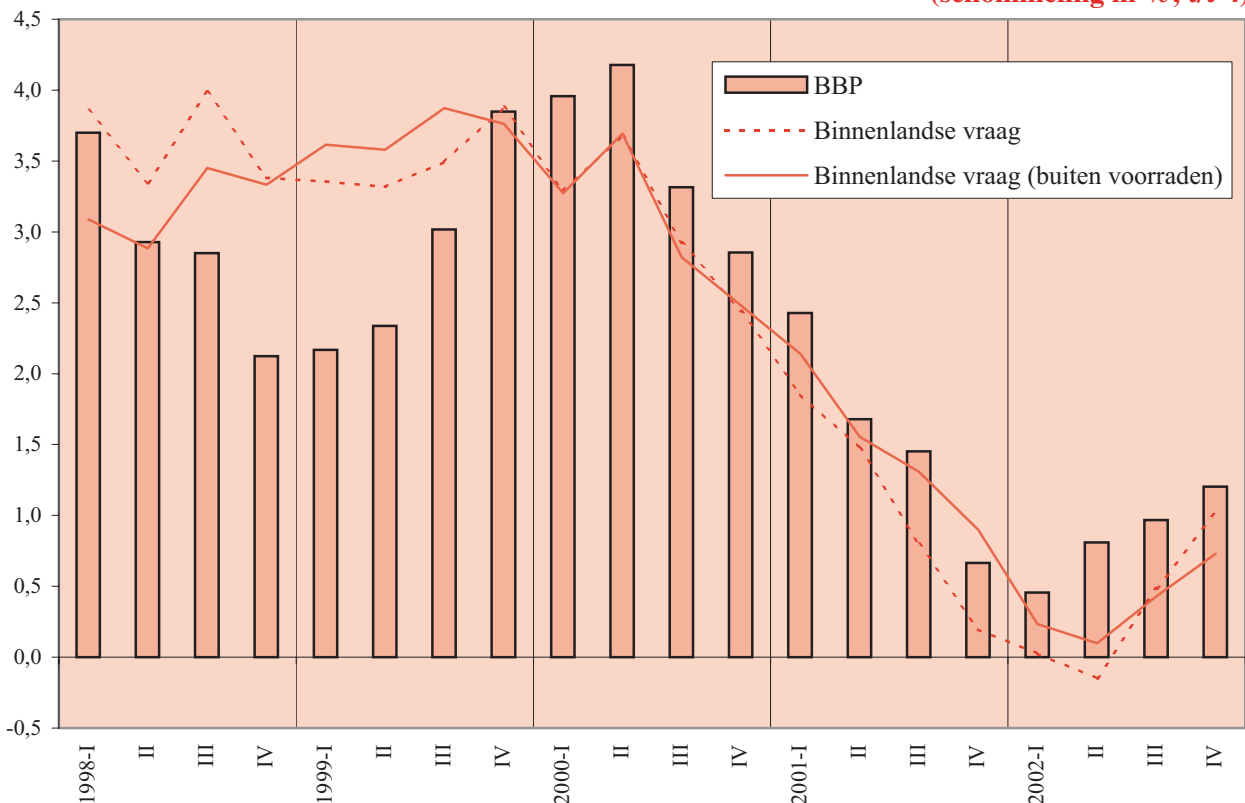
De binnenlandse vraag

De binnenlandse vraag (buiten voorraden) steeg in 2002 met 0,4% in de hele zone na een toename met 1,5% in 2001 en met 3,1% in 2000. Wanneer men de kwartaalstatistieken bekijkt, ziet men een aanhoudende vertraging van het groeitempo tussen het derde kwartaal van 2000 en het tweede kwartaal van 2002, die gevolgd wordt door een lichte versnelling. De stijging op jaarbasis viel terug van +3,7% in het tweede kwartaal van 2000 naar +0,1% in het tweede kwartaal van 2002 en steeg dan weer tot +0,4% in het derde en +0,7% in het laatste kwartaal.

Op kwartaalbasis bedroeg de groei van de binnenlandse vraag (buiten voorraden) +0,4% in het derde en +0,3% in het vierde kwartaal van 2002. De bijdrage ervan tot de kwartaalgroei heeft zich hersteld van 0,1 procentpunt in het tweede kwartaal van 2002 heeft tot 0,4 procentpunt in het volgende kwartaal; in het vierde kwartaal viel ze terug op 0,3 procentpunt. In een eerder ongunstige conjunctuur bleef de binnenlandse vraag tegen het einde van het jaar de enige motor die nog bijdroeg tot de groei van de economische bedrijvigheid. Omdat die beweging echter het gevolg is van een vooruitgang van de privé-consumptie die identiek was aan die in het derde kwartaal en van een neutrale bijdrage van de investeringsuitgaven op het einde van het jaar, blijft zij tamelijk fragiel.

De zwakke binnenlandse vraag in 2002 - met een groei die drie keer kleiner was dan in 2001 en negen keer kleiner dan in 2000 - kan zowel verklaard worden door de voortdurende teruggang van de investeringen als door de zwakke uitgaven voor privé-consumptie en door de voorraden, die bleven wegen op de activiteit, ondanks de grote liquidatie in 2001.

In 2001 begon een proces van correctie van de overcapaciteit in de ICT-sector (informatie- en communicatietechnologie). Dat heeft geleid tot een aanzuivering van de balans van een aantal, voornamelijk Amerikaanse ondernemingen. De overmatige investeringen en speculatie in de laatste jaren van de expansie hebben geleid tot een schuldenlast

Grafiek 8. Verloop van het BBP en de binnenlandse vraag**(schommeling in %, t/t-4)**

Bron: OESO en berekeningen FOD Economie.

en een overwaardering van de in de balans van de ondernemingen ingeschreven activa. Die moeilijkheden hebben zich uitgebreid tot buiten de sector van de “nieuwe economie” en hebben het ondernemingsweefsel aangetast. Het proces van bijsturing vergt enige tijd. In Europa hebben die excessen zich op veel beperktere schaal gemanifesteerd; de totale beurswaarde en de daarmee verbonden vermogenseffecten zijn er veel kleiner. Het herstel van de winstmarges en de noodzaak om de productiecapaciteiten bij te stellen zetten een rem op de investeringsuitgaven van de ondernemingen. Voor de huishoudens betekende dat een stijging van de werkloosheid. Daardoor matigden de consumenten dan weer hun uitgaven, waardoor de afzetvooruitzichten van de ondernemingen en de productie-uitgaven verminderden. Die beperkingen, die de vraag negatief beïnvloedden, belemmerden het herstel.

De overdracht van de verschillende externe schokken op de Europese economieën (daling van de beurskoersen, stijging van de risicopremie op par-

ticuliere obligatieleningen, stijgende olieprijsen...) ging gepaard met een afname van de verwachtingen van de ondernemingen en het vertrouwen van de huishoudens. Die achteruitgang had het bevriezen van investerings-, aanwervings- en aankoopbeslissingen tot gevolg.

De verwachtingen van de ondernemingen werden minder gunstig vanaf de zomer. In een vroeg stadium van de opleving kwam er een ommekeer, die een tempoverlies van de activiteit bij het begin van de cyclus aankondigde.

Zo hebben de voorraden, nadat ze (vanaf het eerste kwartaal van 2001) de Europese groei anderhalf jaar lang hadden doen inkrimpen, vanaf het derde kwartaal van 2002 een gematigde positieve bijdrage geleverd tot de groei (+0,3 procentpunt in het laatste kwartaal vergeleken met dezelfde periode van het vorige jaar). De Europese economie heeft dus niet in dezelfde mate als de Amerikaanse geprofiteerd van de kentering naar omhoog van de voorraadcyclus.

De investeringen

Zoals al eerder opgemerkt, hebben de overtollige productiecapaciteit en de tegenvallende bedrijfsresultaten een neerwaartse druk uitgeoefend op de investeringen. Sinds het eerste kwartaal van 2001 zijn zij de zwakste component in de binnenlandse bestedingen.

De bruto vaste kapitaalvorming (BVK) verminderde in 2002 met gemiddeld 2,5% nadat ze in 2001 al met 0,3% was ingekrompen. De belangrijkste economie van de zone viel op door een gevoelige daling van de investeringen (-6,7%), terwijl in Frankrijk en Nederland een daling van respectievelijk 1,5% en 3,7% werd opgetekend. Anderzijds was er in Griekenland, Spanje en Italië nog een groei van de investeringen in 2002.

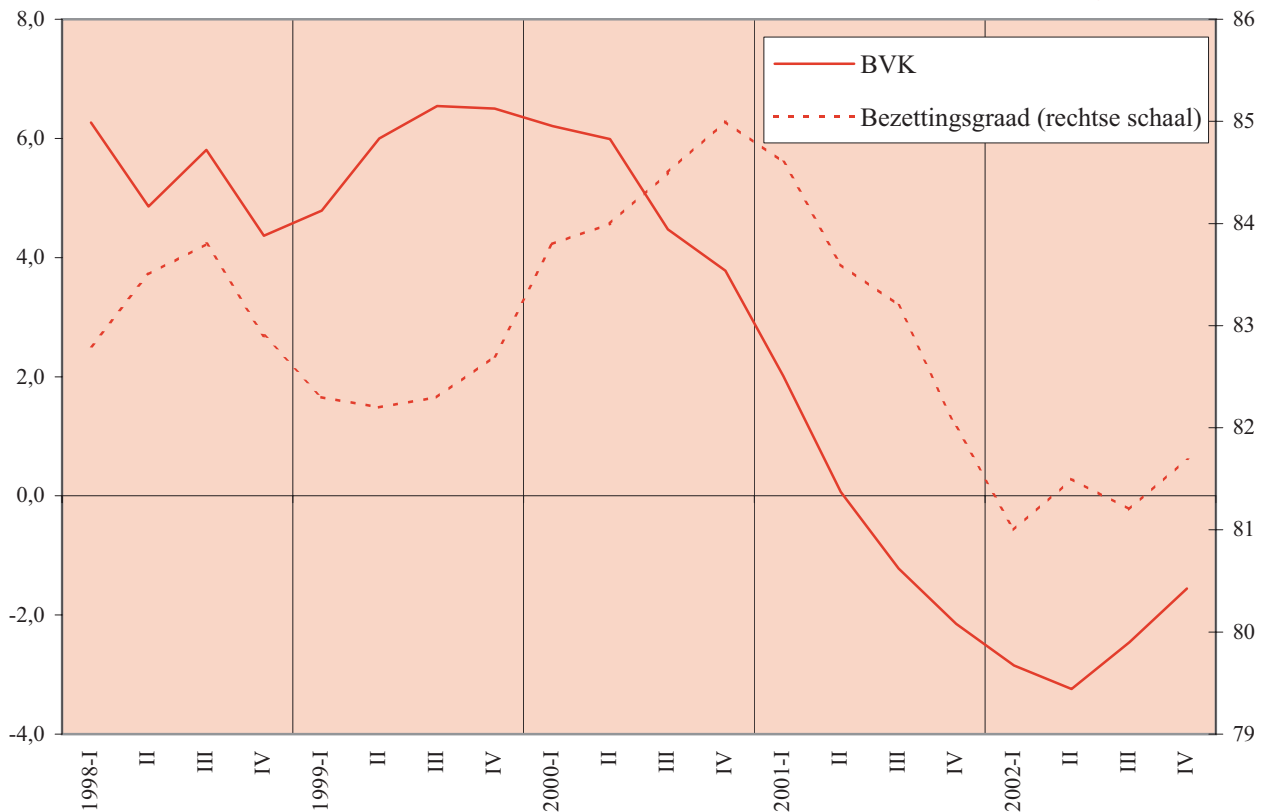
Luxemburg kende de sterkste terugval op jaarbasis (-2,4% na +5,9% in 2001), terwijl enkel in Griekenland en Ierland de BVK een gunstige evolutie kende sinds 2001.

De inkrimping van de investeringen in vast kapitaal was in heel de eurozone erg groot. Na in het derde kwartaal van 2001 op jaarbasis met 1,2% gedaald te zijn, heeft de achteruitgang zich in de drie volgende kwartalen doorgezet (-3,2% in het tweede kwartaal van 2002). Daarna werd hij iets minder sterk (-1,6% in het laatste kwartaal). Hoewel dit verloop qua intensiteit nationale verschillen vertoonde, waren de aanpassingen in de meeste lidstaten groot.

Zoals men kan zien in grafiek 9, bleef de benuttingsgraad van de productiecapaciteit in de nijverheid, die in 2001 al gevoelig was gedaald, op een peil dat iets lager was dan het gemiddelde van de laatste tien jaren maar toch nog hoger dan dat van 1996 (in een vorige stijgende trendfase).

In verschillende economieën van de Monetaire Unie zijn tegen het einde van 2002 zowel de ramingen van de ondernemers over de buitenlandse vraag als de afzetvooruitzichten achteruitgegaan. Daardoor

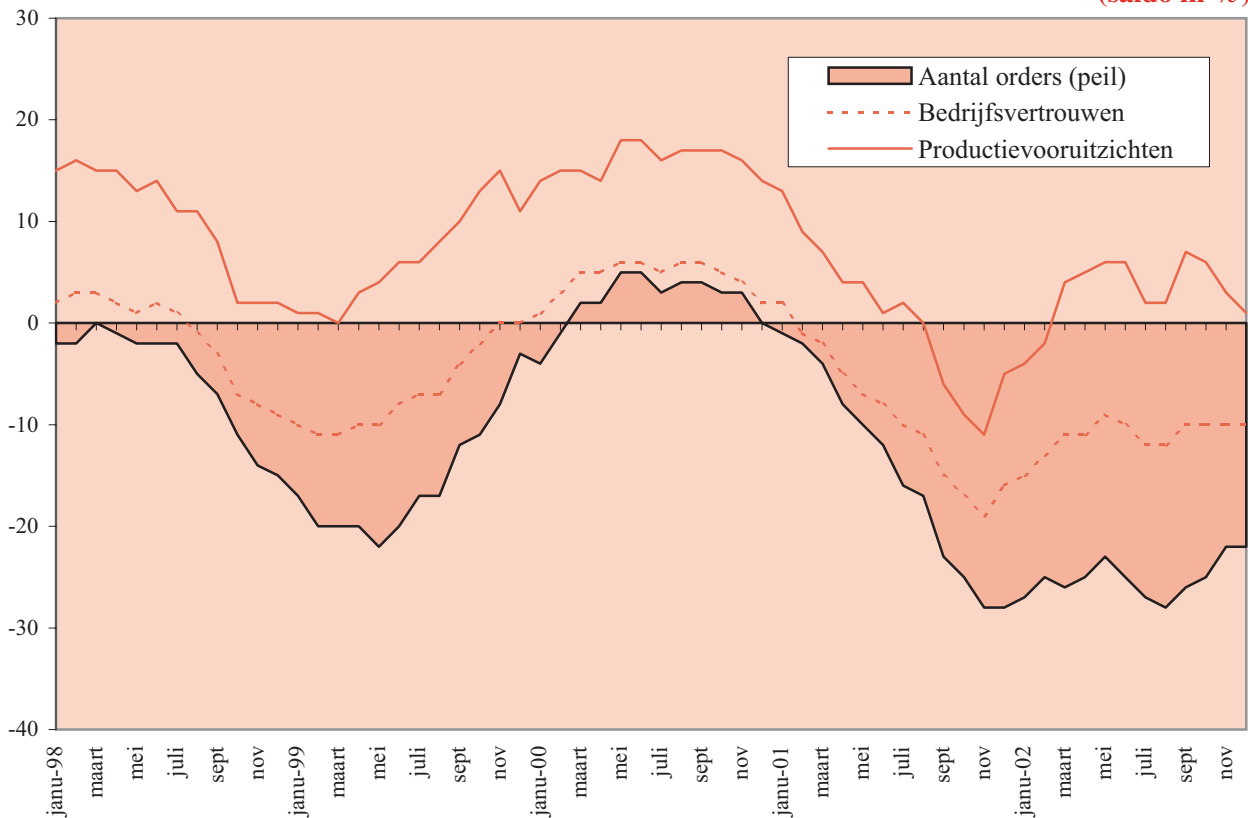
Grafiek 9. Investeringen en benuttingsgraad van de productiecapaciteit
(schommeling in %, t/t-4)

Bron: OESO en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 10. Ramingen van de ondernemers

(saldo in %)

Bron: OESO.

kwam een einde aan de in de lente van 2002 vastgestelde verbetering van het ondernemersvertrouwen.

De onzekere vooruitzichten geven ook geen uitzicht op een herstel op korte termijn. Zij zijn integendeel de weerspiegeling van een diepgaande herschikking van de plannen van de ondernemingen en geenszins een eenvoudige bijsturing op korte termijn.

De gezinsconsumptie

Hoewel de investeringsuitgaven in 2002 de groei van de hele zone deden slinken met 0,5 procentpunt, steeg de gezinsconsumptie met 0,6% na een verhoging met 1,9% in 2001 en droeg ze voor 0,3 punt bij tot de jaarlijkse groei in 2002.

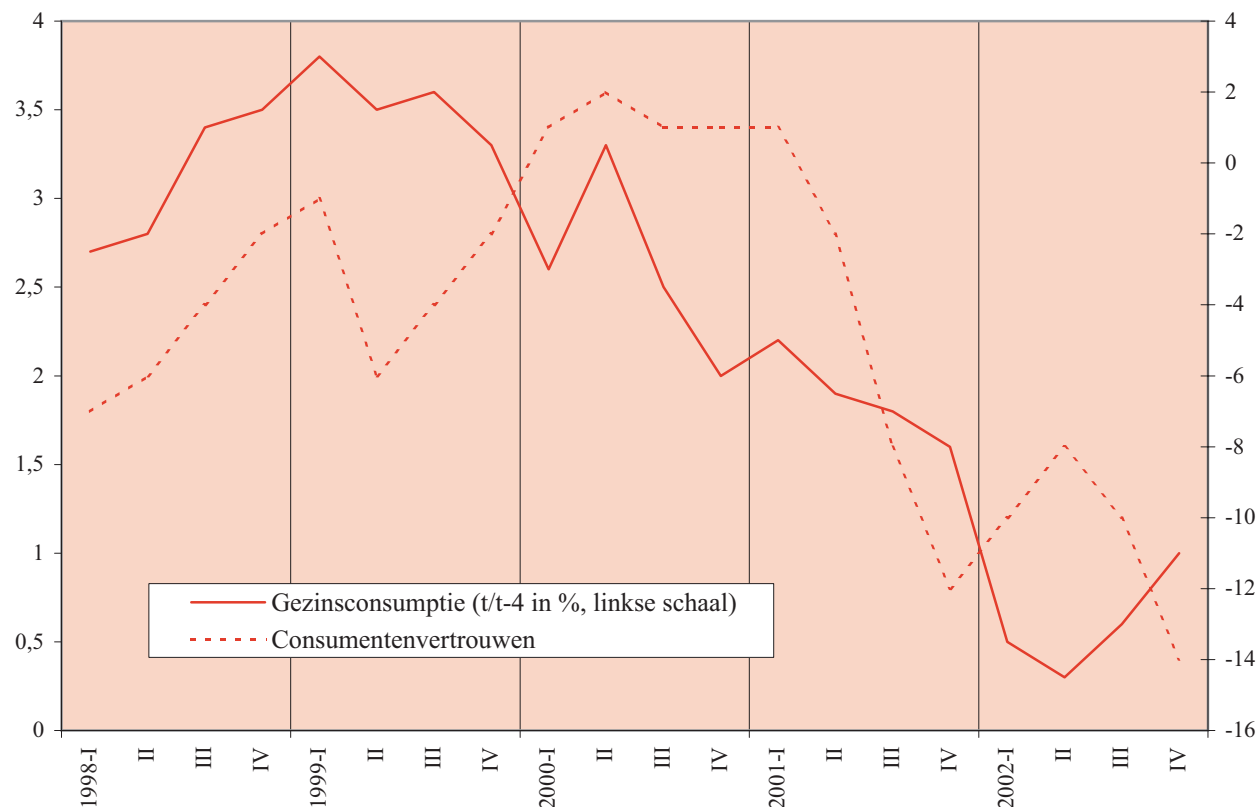
In de beschouwde periode zagen onze belangrijkste handelspartners de gezinsconsumptie aanzienlijk verzwakken. In Duitsland gingen de consumptieve bestedingen van de huishoudens met

0,7% achteruit tegenover het jaar tevoren, terwijl de groei van de bestedingen in Frankrijk, die in 2001, mede onder invloed van een vitale arbeidsmarkt, nog krachtiger waren dan in de buurlanden, van +2,8% terugliep naar +1,3% in 2002.

De verzwakking van de koopkracht van de loonmassa, het afbrokkelen van het vertrouwen van de huishoudens, de aanhoudende stijging van de spaarquote, de verslechtering van de toestand op de arbeidsmarkt alsook de aantasting van hun vermogen door de daling van de aandelenkoersen: al deze factoren belemmerden de evolutie van de gezinsconsumptie.

Na een vertraging van het tweede kwartaal van 2001 tot het tweede kwartaal van 2002 is het groeitempo op jaarbasis een beetje versneld. In het vierde kwartaal van 2002 bedroeg het +1,0%.

De consumptieve bestedingen van de huishoudens hebben eind 2002 goed weerstand geboden en nog het meest bijgedragen tot de economische groei.

Grafiek 11. Evolutie van de gezinsconsumptie

Bron: OESO en berekeningen FOD Economie.

De buitenlandse handel

Na een vooruitgang met 3% in 2001 is de uitvoer van goederen en diensten in 2002 matig gestegen (gemiddeld +1,2% over het jaar). Dat verlies aan vitaliteit houdt zeker verband met de zwakte van de vraag binnen Europa (rekening houdend met het belang van de handel binnen de eurozone), een minder gunstige prijscompetitiviteit en de toenemende deelname aan de wereldhandel van de Aziatische niet-OESO-landen, meer bepaald een aantal dynamische economieën, waaronder China.

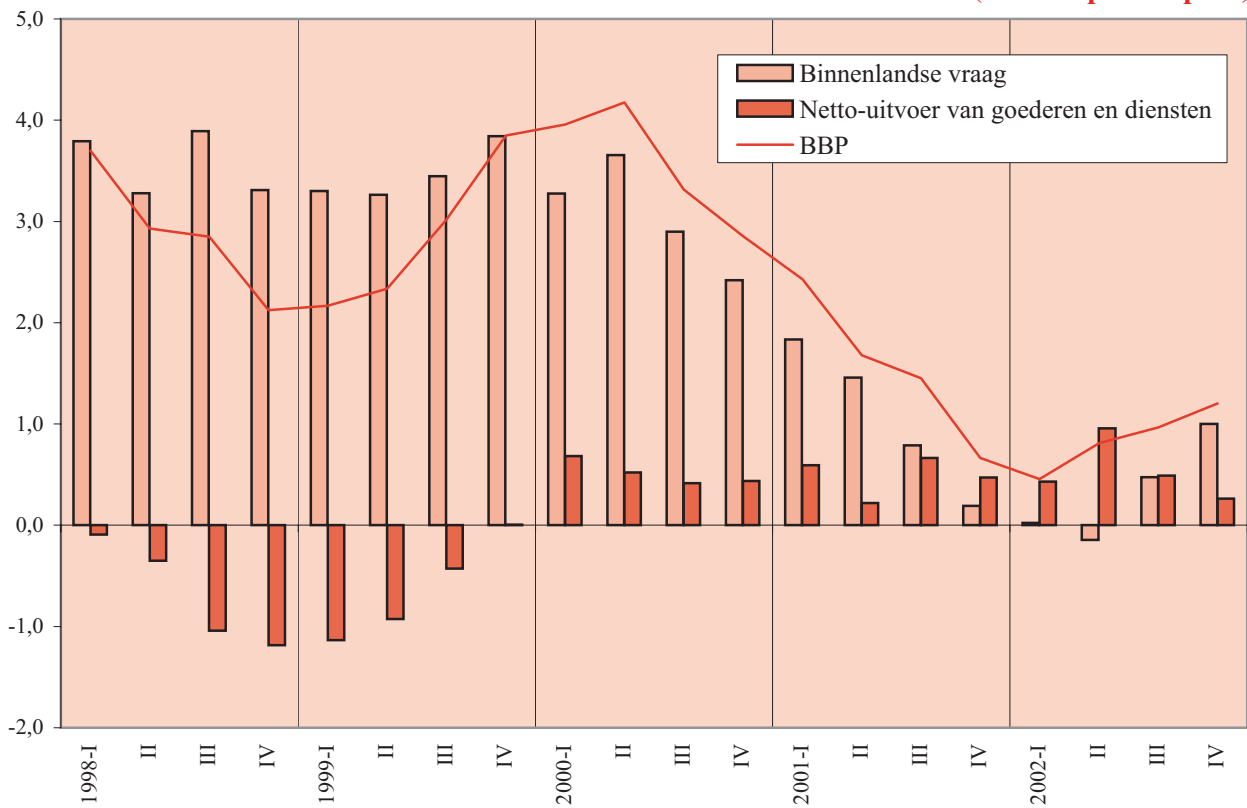
De invoer van goederen en diensten daarentegen ging over heel 2002 achteruit met 0,4%, na een toename met 1,7% in 2001, zodat de bijdrage van de netto-uitvoer tot de groei positief bleef (+0,6 procentpunt, een iets grotere bijdrage dan in 2001).

Door de stimulans van de heropleving van de Amerikaanse invoer in de eerste helft van 2002 was de

netto-uitvoer de belangrijkste stuwende kracht voor de groei. Maar het herstel van de wereldhandel, dat in de eerste helft van 2002 werd ingezet, viel tijdens de zomer stil. In de laatste maanden van het jaar was bijgevolg de bijdrage van de buitenlandse handel tot de BBP-groei negatief (op kwartaalbasis).

De groei van de buitenlandse handel was uiteraard minder groot in landen die niet zo sterk afhankelijk zijn van de vraag uit de Verenigde Staten en de opkomende economieën in Azië en Centraal-Europa, twee gebieden die aan een inhaalbeweging bezig zijn.

Ook op jaarbasis zien we een vertraging van de bijdrage van de buitenlandse handel tot de economische activiteit: terwijl zij in het tweede kwartaal van 2002 nog +1,0 procentpunt bedroeg, lag ze daarna heel wat lager (+0,3 in het laatste kwartaal).

Grafiek 12. BBP en jaarlijkse bijdrage van de vraag tot de groei**(in % en procentpunt)**

Bron: OESO en berekeningen FOD Economie.

II Economische ontwikkeling in België

Na een groeivertraging gedurende heel het jaar 2001 zagen we in 2002 het begin van een nieuwe conjunctuurcyclus. Als kleine open economie gespecialiseerd in de productie van intermediaire goederen is België doorgaans een voorloper in periodes van economische ommekeer. Desondanks heeft die opleving in het laatste kwartaal van 2002 weer een andere wending genomen.

II.1 Voornaamste categorieën van uitgaven

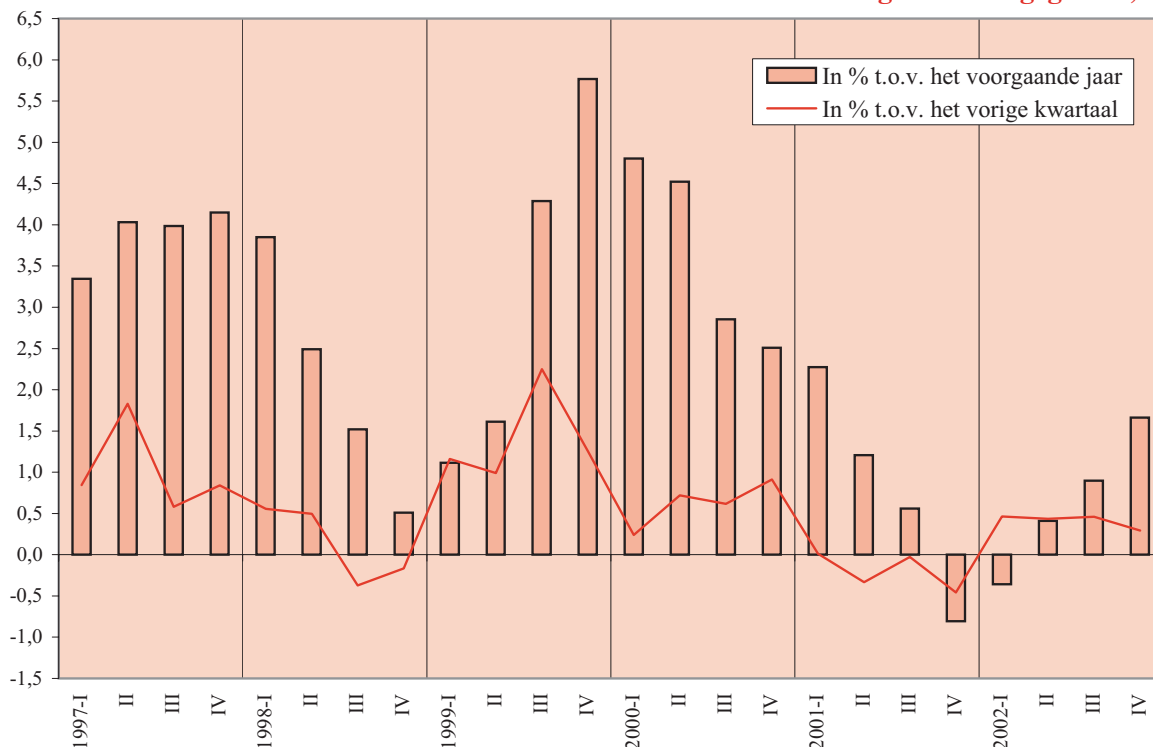
Voor de tweede keer op rij was de groei van de Belgische economie in 2002 zwak, ver onder zijn potentiële niveau en niet groter dan de groei het jaar tevoren. Volgens het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) is het BBP van België in 2002 met 0,7% gestegen, tegen 0,8% in 2001.

II.1.1 Ontwikkeling van het BBP

De zwakte van de wereldhandel woog op de economische groei in België, waardoor de bijdrage van de netto-uitvoer in 2002 negatief werd. Naast de geringe kracht van de wereldeconomie hebben nog een groot aantal geopolitieke en financiële (slecht beursklimaat en verschillende schandalen) onzekerheden het vertrouwen van de economische actoren ondermijnd. Dat uitte zich in een slappe consumptie en in minder investeringen.

Na een verzwakking tijdens elk kwartaal gedurende twee jaren (2000 en 2001), en zelfs een daling tijdens het laatste kwartaal van 2001, kent het BBP⁴ een herstel op jaarbasis tussen het eerste en het laatste kwartaal van 2002. Van een achteruitgang met 0,4% in het eerste kwartaal ging het naar een stij-

Grafiek 13. Ontwikkeling van het BBP (voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, in %)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

⁴ De hier gebruikte gegevens zijn geen brutogegevens maar wel voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens (skig), waarbij rekening wordt gehouden met de werkdagen die van jaar tot jaar kunnen verschillen en dit voor dezelfde maand.

Tabel 3. Ontwikkeling van de belangrijkste componenten van het BBP in vaste prijzen (voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, in %)

wijziging in %	01	02	2001				2002			
t.o.v. het vorige kwartaal			I 01	II 01	III 01	IV 01	I 02	II 02	III 02	IV 02
Gezinsconsumptie	1,0	0,6	0,7	-0,6	0,0	-0,1	0,2	0,6	0,4	0,0
Overheidsconsumptie	2,1	1,6	0,8	-0,1	0,1	0,4	0,7	0,6	0,0	0,5
BVKV	0,5	-2,4	2,0	-1,3	-0,8	-4,5	4,4	-3,5	-0,2	1,1
BVKV ondernemingen	2,9	-4,0	3,3	-1,6	-1,1	-2,5	1,8	-5,1	-0,3	4,0
BVKV woningen	-2,0	-2,9	-0,5	-0,7	0,2	-1,1	-0,8	-1,3	-0,5	-0,1
BVKV overheid	-11,8	14,4	-1,5	-1,1	-1,3	-31,2	57,3	3,3	0,7	-17,1
Binnenlandse vraag (buiten voorraden) (1)	1,1	0,1	0,9	-0,6	-0,1	-0,9	1,1	-0,3	0,2	0,3
Voorraadwijziging (1)	-0,5	0,9	-0,4	0,3	-1,3	2,0	-0,8	-1,0	3,1	0,0
Netto-uitvoer (1)	0,3	-0,4	-0,5	0,0	1,5	-1,6	0,2	1,8	-2,8	-0,1
Uitvoer	1,2	-0,5	0,5	-2,8	0,3	-2,6	0,2	3,4	-0,5	-2,0
Invoer	0,8	-0,1	1,2	-3,0	-1,7	-0,6	0,0	1,2	3,3	-2,0
BBP	0,8	0,7	0,0	-0,3	0,0	-0,5	0,5	0,4	0,5	0,3
wijziging in %	01	02	2001				2002			
t.o.v. het vorige jaar			I 01	II 01	III 01	IV 01	I 02	II 02	III 02	IV 02
Gezinsconsumptie	1,0	0,6	2,3	1,2	0,6	-0,1	-0,6	0,6	1,1	1,2
Overheidsconsumptie	2,1	1,6	3,1	2,4	1,7	1,3	1,2	1,8	1,7	1,7
BVKV	0,5	-2,4	4,0	1,1	1,4	-4,6	-2,4	-4,6	-4,0	1,6
BVKV ondernemingen	2,9	-4,0	7,0	3,0	3,5	-1,9	-3,4	-6,8	-6,0	0,3
BVKV woningen	-2,0	-2,9	-1,5	-2,3	-2,2	-2,0	-2,3	-3,0	-3,7	-2,7
BVKV overheid	-11,8	14,4	-4,3	-4,3	-4,9	-33,8	5,7	10,4	12,6	35,7
Binnenlandse vraag (buiten voorraden) (1)	1,1	0,1	2,7	1,3	1,0	-0,7	-0,6	-0,2	0,1	1,3
Voorraadwijziging (1)	-0,5	0,9	-1,1	0,5	-2,1	0,5	0,2	-1,2	3,2	1,3
Netto-uitvoer (1)	0,3	-0,4	0,7	-0,7	1,7	-0,6	0,1	1,8	-2,4	-0,9
Uitvoer	1,2	-0,5	6,6	2,1	0,8	-4,6	-4,8	1,3	0,5	1,1
Invoer	0,8	-0,1	6,0	3,2	-1,4	-4,1	-5,3	-1,1	3,8	2,4
BBP	0,8	0,7	2,3	1,2	0,6	-0,8	-0,4	0,4	0,9	1,7

(1) bijdrage tot de groei van het BBP.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

ging met 1,7% in het laatste kwartaal van 2002 (op jaarbasis).

Van kwartaal tot kwartaal verliep het BBP tamelijk stabiel van het eerste tot het derde kwartaal van 2002, met een stijging van respectievelijk +0,5%, +0,4% en +0,5%. Enkel in het vierde kwartaal van 2002 vertraagde de groei van het BBP op kwartaalbasis een beetje (+0,3%).

II.1.2 Evolutie van de voornaamste categorieën van uitgaven

De vertraging van de gezinsconsumptie die begon in 2001, zette zich door. In volume steeg zij in 2002 nog met 0,6% tegenover 2001, tegen 1% het jaar voordien. De bedrijfsinvesteringen gingen eveneens minder vooruit dan in 2001. In volume daalden zij

in 2002 zelfs met 4% op jaarbasis, na een stijging met 2,9% in 2001. Met de investeringen in woningen ging het net zo: zij daalden in 2002 met 2,9%, tegen een achteruitgang met 2% in 2001. De overheidsinvesteringen gingen in 2002 met 14,4% vooruit. Dat is het gevolg van een niveau-effect (invloed van de verkiezingen op de investeringen van de lokale besturen en verkoop van gebouwen op federaal vlak). De totale bruto vaste kapitaalvorming daalde met 2,4% in 2002, d.i. een vertraging met 2,9 procentpunt t.o.v. 2001.

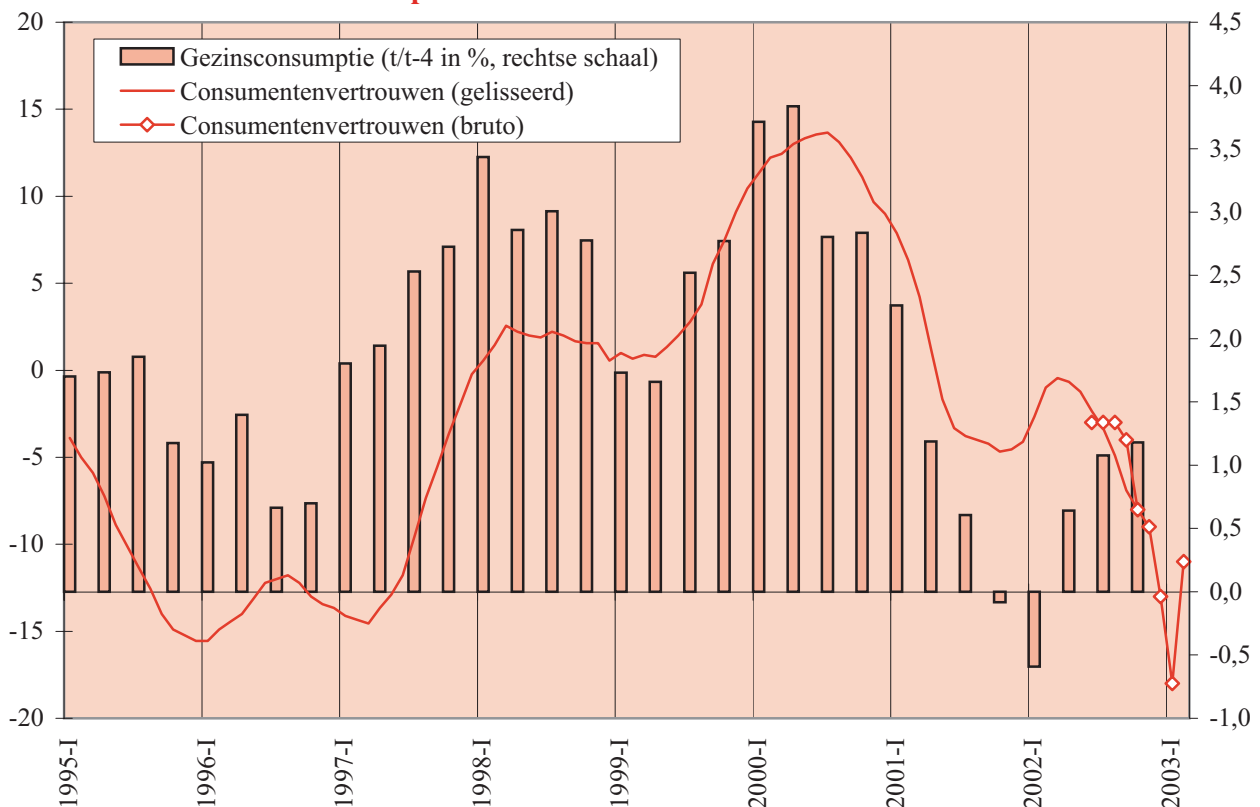
Gezinsconsumptie en factoren die ze beïnvloeden

Na een uitzonderlijke groei met 3,3% in 2000 - de hoogste waarde van het decennium - vertraagde het groeiritme van de gezinsconsumptie op jaarbasis de twee volgende jaren; over heel het jaar 2002 bedroeg het nog 0,6%. De resultaten voor 2002 moeten nochtans genuanceerd worden in het licht van de boekhoudkundige aanpassing die te

maken heeft met de nieuwe indeling van de openbare omroepen⁵.

De vertraging van de consumptieve particuliere bestedingen die werd ingezet in het derde kwartaal van 2000 zette zich in het eerste kwartaal van 2002 door. Op jaarbasis was er zelfs een daling met 0,6%. Men mag niet vergeten dat de consumptie in 2001 erg getroffen werd door een enigszins sombere arbeidsmarkt in het begin van het jaar, door een daling van de koopkracht als gevolg van de stijging van de olieprijs en een afgenomen vertrouwen als gevolg van de terreuraanslagen en door een weinig belovend beursklimaat. In 2002 ging het consumentenvertrouwen er wat op vooruit maar verzwakte daarna opnieuw. Door de opwaardering van de euro met meer dan 15% in de loop van 2002 werd de energierekening minder zwaar voor de consument maar de arbeidsmarkt verzwakte voort, de werkloosheid nam toe en er waren steeds meer faillissementen, zodat de consumptie ondanks een licht herstel toch erg kwetsbaar bleef.

Grafiek 14. Gezinsconsumptie en consumentenvertrouwen

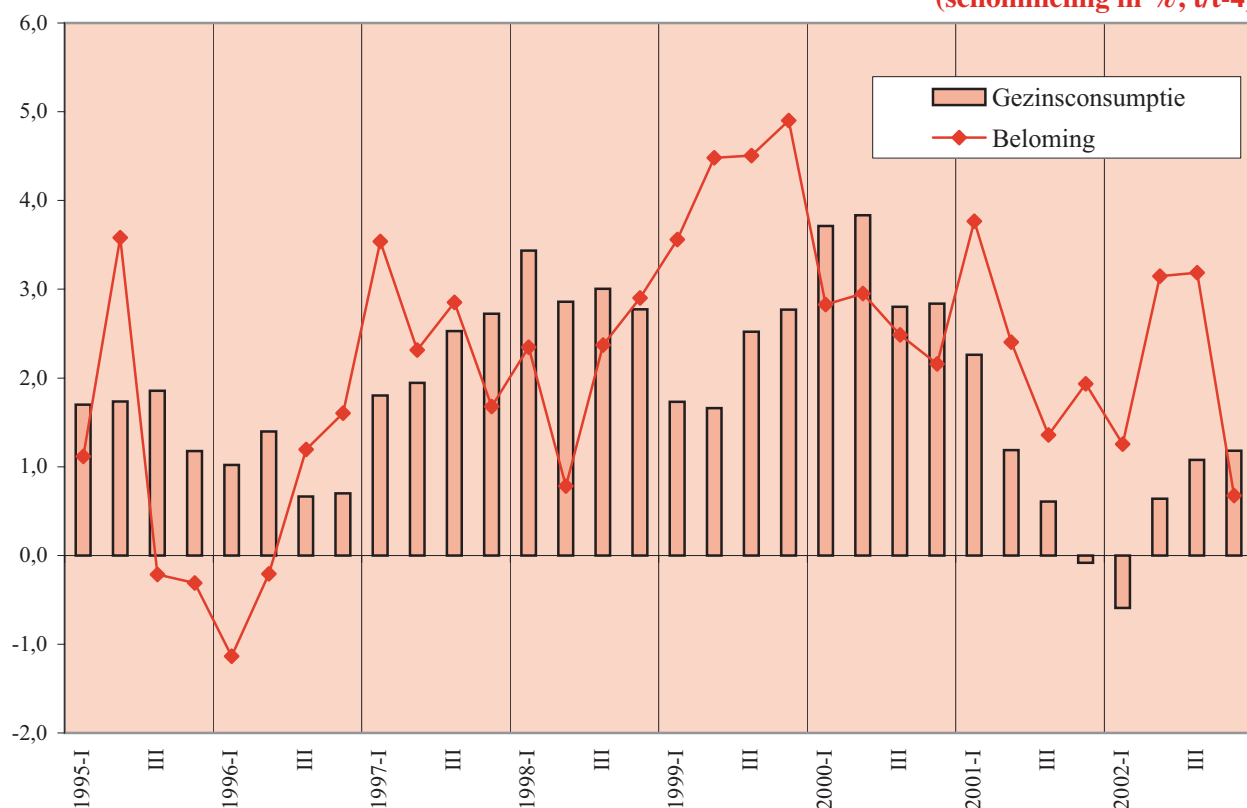

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

⁵ Krachtens de Lambertontakkoorden wordt het kijk- en luistergeld beschouwd als een gezinsbelasting en niet meer als een consumptieuitgave. Daarenboven worden de omroepen vanaf nu beschouwd als overheidsinstellingen. Door die gewijzigde indeling van de openbare omroepen daalde het verbruik van de huishoudens met 0,5 procentpunt en steeg dat van de overheid met 0,7 procentpunt.

Grafiek 15. Gezinsconsumptie en werknemerslonen

(schommeling in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 16. Gezinsconsumptie, inschrijvingen en omzet van de kleinhandel (volgens enquêtes)

(schommeling in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 15 toont de invloed (na enige tijd) van de evolutie van de werknemerslonen op de gezinsconsumptie.

Na een voornamelijk vertragende trend in 2001 leek het indexcijfer van de *omzet in de kleinhandel* zich te herstellen met een versnelling in het eerste kwartaal van 2002 (op jaarbasis). De hoop bleek echter van korte duur en de vertraging zette zich door. Over het hele jaar 2002 is het indexcijfer van de omzet in de kleinhandel gestegen met 1% tegenover de overeenkomstige waarde in 2001, tegen 3,1% een jaar voordien.

Nadat het aantal *inschrijvingen van nieuwe wagens* in het eerste kwartaal van 2002 nog een positief groeicijfer kende, ging het in de volgende kwartalen sterk achteruit. Volgens de door het NIS gepubliceerde cijfers was er op jaarbasis een stijging van het aantal ingeschreven nieuwe wagens met 4% in het eerste kwartaal van 2002 (het autosaloneffect) en daarna een daling met respectievelijk 4,8%, 11,9% en 14,1% van het tweede tot het vierde kwartaal van 2002. Over het hele jaar betekende dat een

vermindering van het aantal inschrijvingen van nieuwe personenvoertuigen met 5,4% tegenover 2001 en met 6,2% tegenover 2000, eveneens een jaar met autosalon.

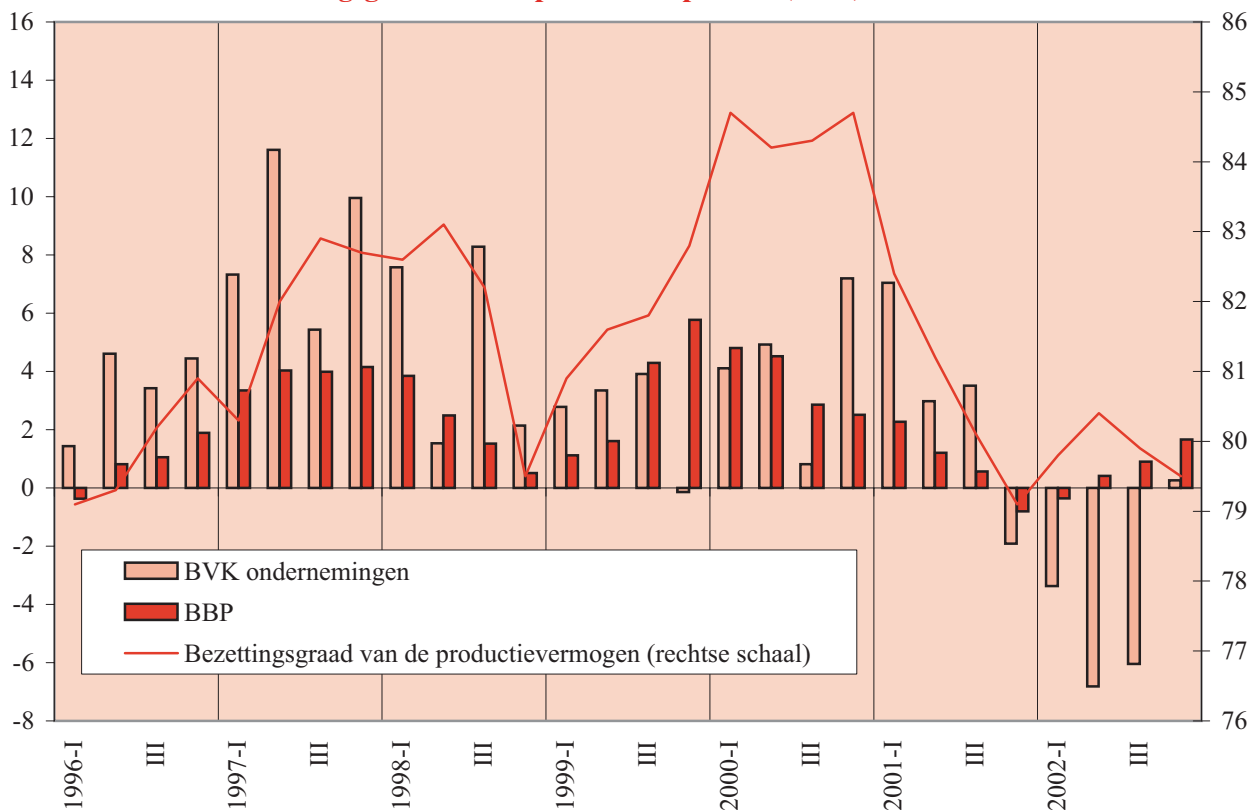
Investeringen

Over heel 2002 kromp de bruto vaste kapitaalvorming in met 2,4%, terwijl ze in 2000 nog met 3,2% en in 2001 met 0,5% gestegen was. Die achteruitgang, die getuigt van een klimaat vol onzekerheid, was niet alleen in België waarneembaar maar trof de meeste geïndustrialiseerde economieën.

Enkel de overheidsinvesteringen namen nog toe: +14,4% in 2002 na een afname met 11,8% in 2001. Die laatste was hoofdzakelijk te wijten aan de verkoop van openbare gebouwen, die in deze sector als desinvesteringen worden boekt.

De investeringen van de ondernemingen daalden met 4,0% in 2002, na een vooruitgang met 2,9% in 2001. Dat is de grootste achteruitgang sinds 1993

Grafiek 17. Investeringen van de ondernemingen, BBP (schommeling in %, t/t-4) en benuttingsgraad van de productiecapaciteit (in %)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

(-4,7%), een periode waarin evenwel de finale vraag (som van de binnenlandse vraag en de uitvoer) daalde.

Zoals blijkt uit grafiek 17 heeft het productieapparaat enige tijd nodig om zich aan de evolutie van de activiteit aan te passen.

Na de verzwakking van de finale vraag, die in 2002 nog maar met +0,3% steeg, na +0,8% in 2001, en het daardoor veroorzaakte overschot in de productiecapaciteit, daalde de benuttingsgraad van de productiecapaciteit in de industrie van 84,7% in het laatste kwartaal van 2000 naar 79,1% het jaar daarop, om in het eerste kwartaal van 2002 weer tijdelijk te stijgen.

Doordat er weinig of geen uitzicht was op een verbetering van de activiteit, bleef het vertrouwen van de ondernemingen zwak en stelden deze hun investeringsuitgaven uit. Na het derde kwartaal van 2002 gingen de productieve investeringen (BVKV ondernemingen) nog steeds achteruit vergeleken met het kwartaal tevoren, en wel voor de vijfde keer op rij (met uitzondering van de groei die in het eerste kwartaal van 2002 werd waargenomen).

De schommelingen op jaarbasis wijzen op een lichte groei van de investeringen van de ondernemingen in het derde kwartaal (+0,3%) na een sterke daling met 6,8% in het tweede kwartaal van 2002.

Overigens is het productieve investeringsgraad (aandeel van de vaste investeringen van de ondernemingen in het BBP), dat op een voldoende hoog niveau moet blijven om het groeipotentieel van de economie niet in het gedrang te brengen, in 2002 gedaald. Het bedroeg 13,8%, tegen gemiddeld 14,3% in de drie vorige jaren (1999-2001).

Uitvoer

Na een toename met 8,5% in 2000 en met 1,2% in 2001 is de uitvoer van goederen en diensten voor het eerst sinds vele decennia gedaald tegenover het jaar voordien (gemiddeld -0,5% in 2002).

Het herstel van de wereldwijde economische activiteit dat in 2002 na de sterke afname in 2001 werd verwacht, heeft geen vaste vorm aangenomen. Het gebrek aan veerkracht in de eurozone, en vooral in

de Duitse economie, en de diverse voorheen genoemde externe schokken hebben de herstelbeweging na de opflakking in het eerste halfjaar van 2002 afgeremd.

Na op jaarbasis gedurende vijf kwartalen op rij (van het eerste kwartaal van 2001 tot het eerste kwartaal van 2002) gedaald te zijn, begon uitvoer van goederen en diensten pas vanaf het tweede kwartaal van 2002 weer te groeien. Van -4,8% jaarschommeling bij het begin van het jaar steeg de uitvoer in volume respectievelijk met 1,3%, 0,5% en 1,1% in het tweede, derde en vierde kwartaal van 2002.

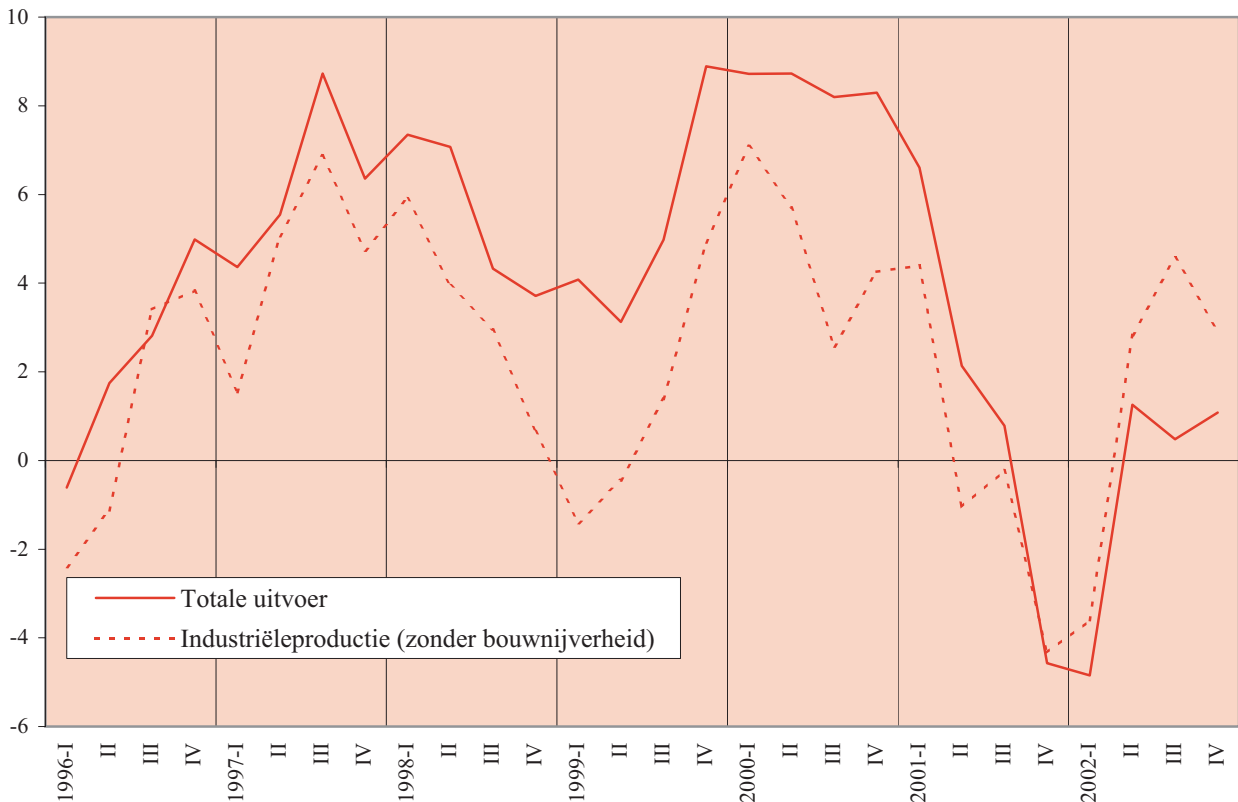
Die evolutie toont niet alleen de kwetsbaarheid van de conjunctuur op wereldvlak aan maar ook de negatieve weerslag van de terroristische aanslagen op 11 september 2001 en de daaropvolgende moeilijkheden van de luchtvaartmaatschappijen. De uitvoer van diensten vertegenwoordigt ongeveer 17% van de totale uitvoer en werd hard getroffen door de verzwakking van de met het luchtvervoer en de internationale handel verbonden activiteiten.

Zoals blijkt uit grafiek 18 is de industriële productie grotendeels gericht op de buitenlandse markten. Onder invloed van de heropleving van de productie van intermediaire goederen in het eerste halfjaar van 2002 ging de industriële productie (zonder bouw en per werkdag) van een daling op jaarbasis met 4,3% in het laatste kwartaal van 2001 naar een groei met 4,6% in het derde kwartaal van 2002. De laatste maanden vertraagde ze dan weer.

Net als bij de heropleving die we in 1999 hebben gekend, tonen de maandgegevens van de buitenlandse handel (in waarde) aan dat de eerste impuls kwam van de markten buiten Europa. De uitvoer van goederen naar landen buiten de EU herstelde zich eerder en krachtiger dan de uitvoer naar de landen binnen de EU.

De buitenlandse vraag naar België toe profiteerde vooral van de sterke toename van de vraag naar goederen vanuit de Verenigde Staten tijdens de eerste maanden van 2002, terwijl de handelspartners uit de Europese Unie (75% van heel onze uitvoer van goederen) pas vanaf het tweede kwartaal van 2002, en dan nog in mindere mate positief bijdroegen tot de jaarlijkse groei van de handel.

Grafiek 18. Uitvoer en industriële productie (zonder bouwnijverheid)
(schommeling in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

De productie in de verwerkende industrie in de eurozone ging tijdens de laatste drie maanden van 2002 achteruit (-0,2% op kwartaalbasis), terwijl zij in het eerste en tweede kwartaal van het beschouwde jaar nog met +0,5% en +0,6% was gestegen. Ook dat weerspiegelt de slapte van de Europese activiteit.

Invoer

Zoals blijkt uit grafiek 19 volgt de invoer van goederen en diensten de evolutie van de finale vraag. Een gedeelte van de invoer wordt onmiddellijk geconsumeerd of geïnvesteerd maar een ander deel wordt opgenomen in het productieproces om na verwerking opnieuw uitgevoerd te worden.

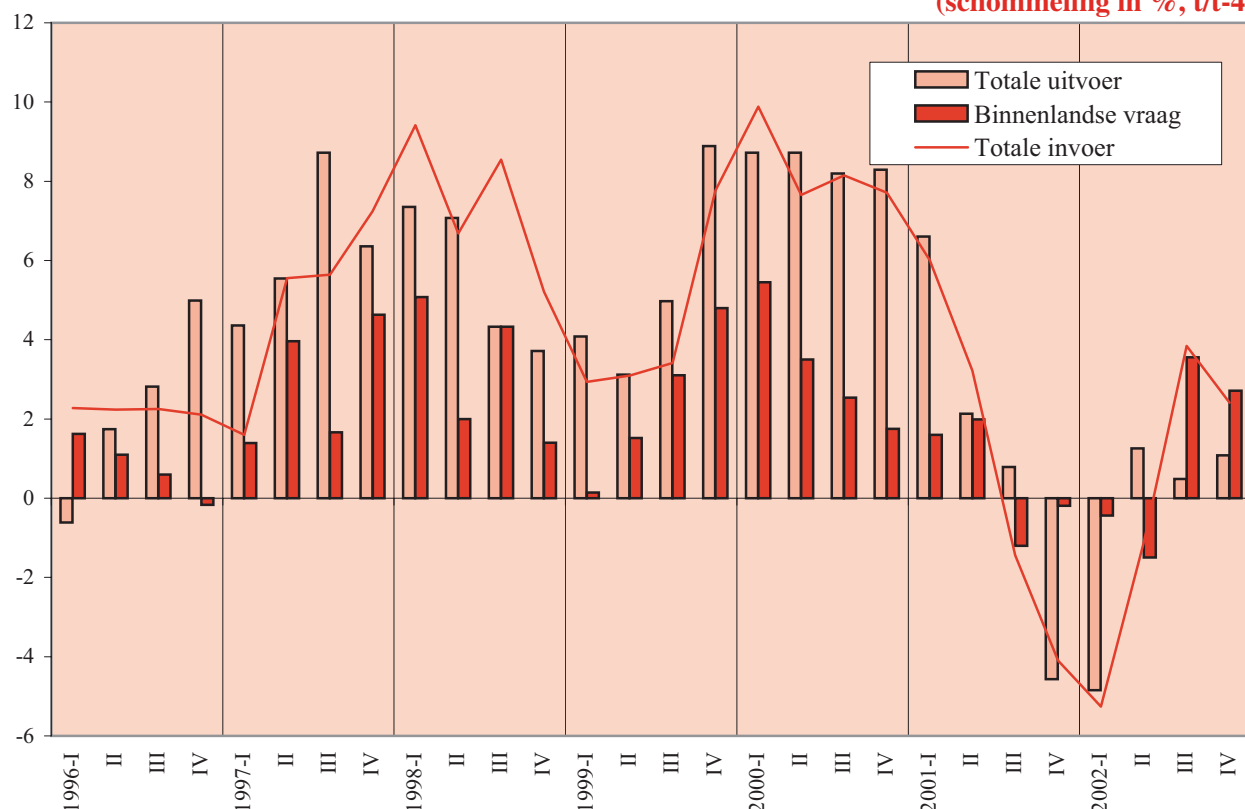
Na een groei van 0,8% over het hele jaar 2001 daalde de invoer van goederen en diensten lichtjes in 2002 (-0,1% in volume).

Als gevolg van de instabiliteit van de internationale omgeving en de matige vooruitgang van de binnenlandse vraag was de groei van de totale invoer minder sterk tegen het einde van het jaar: +2,4% in het derde kwartaal op jaarbasis, tegen +3,8% het kwartaal voordien.

De bijdrage van de **netto-uitvoer** tot de jaarlijkse groei van de economische activiteit, die in het eerste en tweede kwartaal van 2002 nog positief was, werd daarna negatief, waardoor de groei in het derde kwartaal 2,4 procentpunt en in het vierde 0,9 procentpunt lager lag.

Grafiek 19. Uitvoer, binnenlandse vraag en invoer

(schommeling in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

II.1.3 Bijdrage van de voornaamste categorieën van uitgaven tot de groei van het BBP

Op jaarbasis werd de economische bedrijvigheid in het eerste halfjaar hoofdzakelijk geschaagd door de buitenlandse vraag en in het tweede halfjaar door de binnenlandse vraag buiten voorraden, vooral door de gezinsconsumptie maar ook door de overheidsconsumptie, terwijl de bedrijfsinvesteringen een negatieve bijdrage leverden. Na de sterke voorraadverminderingen die heel 2001 aandaurden, werd 2002 gekenmerkt door een voorraadaanvulling, waardoor de bijdrage van de voorraden tot de groei van het BBP van een negatieve bijdrage van 0,5 procentpunt in 2001 naar een positieve bijdrage van 0,9 procentpunt in 2002 ging. Zonder die voorraadaanvulling had België in 2002 in een recessie kunnen terechtkomen.

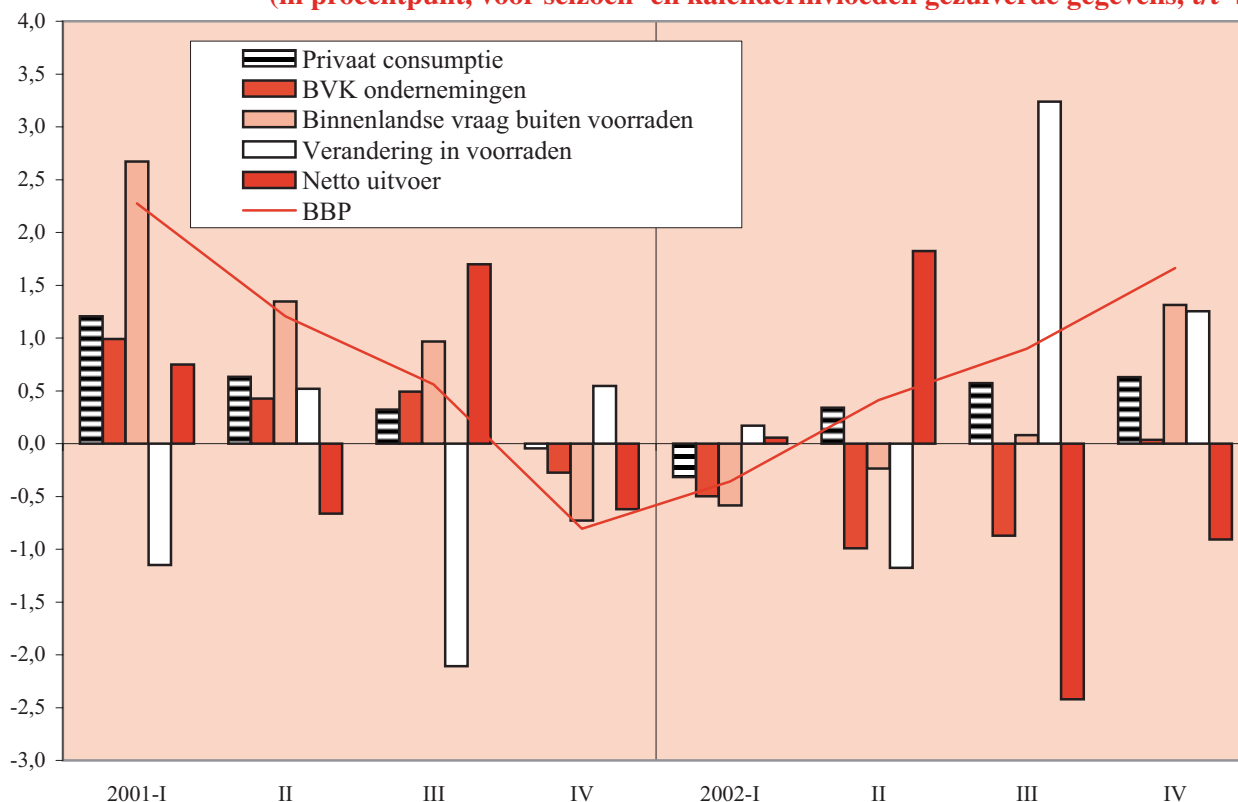
De uitvoer en invoer daalden tijdens het eerste halfjaar met resp. $-1,8\%$ en $-3,2\%$ (op jaarbasis). Aan-

gezien de invoer sterker vertraagde dan de uitvoer, was de bijdrage van de buitenlandse handel tot de groei in het eerste halfjaar positief (op jaarbasis) met $+0,9$ procentpunt. Maar aangezien in het tweede halfjaar de invoer sneller steeg dan de uitvoer, met respectievelijk $+3,1\%$ en $+0,8\%$ groei op jaarbasis, was de bijdrage van de buitenlandse handel tot de groei van het BBP in deze referentieperiode negatief met $-1,7$ procentpunt (op jaarbasis).

Over heel het jaar 2002 heeft de netto-uitvoer de economische groei met $0,4$ procentpunt verkleind. De binnenlandse vraag buiten voorraden bleef bijgevolg het enige ondersteunende element voor de groei van het BBP in 2002 met een bijdrage van 1 procentpunt.

Wat de kwartaalevolutie betreft, noteert men voor de binnenlandse vraag buiten voorraden een enigszins vertraagde ontwikkeling tussen de dynamiek van het gezinsverbruik en die van de bedrijfsinvesteringen. Het gezinsverbruik kende een toenemende groei vanaf het tweede kwartaal van 2002, terwijl de evolutie van de bedrijfsinvesteringen weliswaar

Grafiek 20. Bijdrage van de voornaamste componenten tot de groei van het BBP (in procentpunt, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

negatief bleef maar zich vanaf het derde kwartaal van 2002 toch begon te herstellen. Dit ziet men ook in de bijdrage tot de BBP-groei ten opzichte van het vorige jaar: de bijdrage van de gezinsconsumptie stijgt van een negatieve bijdrage van 0,3 procentpunt in het eerste kwartaal naar een positieve bijdrage van resp. 0,3 en 0,6 procentpunt in het tweede en vierde kwartaal van 2002, terwijl de bijdrage van de bedrijfsinvesteringen evolueerde van -0,5 procentpunt in het eerste kwartaal naar -1 en +0 procentpunt in het tweede en vierde kwartaal van 2002 (zie grafiek 20).

II.1.4 Relatief gewicht van de voornaamste categorieën van uitgaven

Grafiek 21 toont een afname tussen 1980⁶ en 2002 aan van het relatieve gewicht van de binnenlandse vraag in het BBP ten voordele van de netto-uitvoer. Terwijl de binnenlandse vraag in 1985 nog 103%

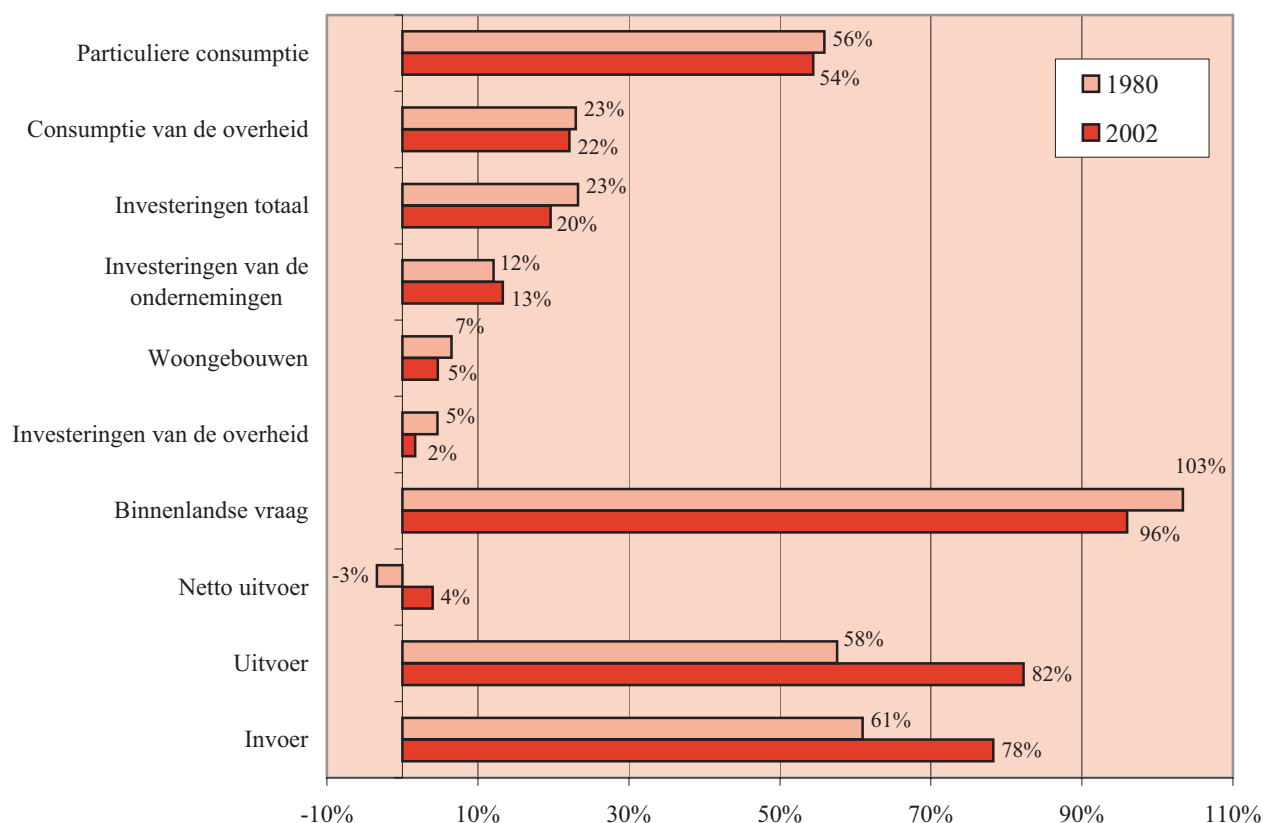
van het BBP bedroeg, is dat aandeel tot 2002 met 7 procentpunt tot 96% gedaald ten voordele van de uitvoer en de invoer, waarvan het relatief gewicht steeg van resp. 58% en 61% in 1980 tot 82% en 78% in 2002.

Het groeiende aandeel van de netto-uitvoer in het BBP wordt niet alleen verklaard door een stijging van het relatieve gewicht van de uitvoer (ook de invoer is in relatief gewicht gestegen) maar door een sterkere groei van die eerste. Terwijl de uitvoer in 1980 nog maar 58% van het BBP vertegenwoordigde, was dat in 2002 82% van het BBP, een stijging met niet minder dan 24 procentpunt. Het relatieve gewicht van de invoer daarentegen steeg van 61% in 1980 naar 78% in 2002, een groei met 17 procentpunt.

Binnen de binnenlandse vraag geldt de afname van het relatieve gewicht zowel voor de consumptie als voor de investeringen; daarachter gaat echter een verschillende dynamiek schuil volgens de verschil-

⁶ Laatste beschikbare jaar als retropolatie van SEC-95.

Grafiek 21. Relatief gewicht van de voornaamste categorieën van uitgaven in 1980 en 2002 (in percent van het BBP, brutogegevens tegen lopende prijzen)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

lende categorieën investeringen. Zo hebben zowel de gezins- als de overheidsconsumptie aan belang ingeboet; hun aandeel in het BBP ging van respectievelijk 56% en 23% in 1980 naar 54% en 22% in 2002. Hetzelfde geldt voor de totale investeringen: hun relatieve gewicht daalde tussen 1980 en 2002 van 23% naar 20%, een verlies van 3 procentpunt. Daarbinnen gingen de investeringen in woningen en de overheidsinvesteringen respectievelijk met 2 en 3 procentpunt achteruit, terwijl de bedrijfsinvesteringen de uitzondering vormden door 1 procentpunt bij te winnen: hun aandeel in het BBP steeg in dezelfde periode van 12% naar 13%.

II.2 Belangrijkste bedrijfstakken

Wanneer men de intra- en intercyclische evolutie van de Belgische economie onderzoekt komt men tot een interessante vaststelling: een nauwe samenhang tussen de evolutie van de toegevoegde waarde van de industrie en de uitvoer. Dat ligt enigszins voor de hand, gezien de duidelijke exportgerichtheid van de industriële productie. Het ver-

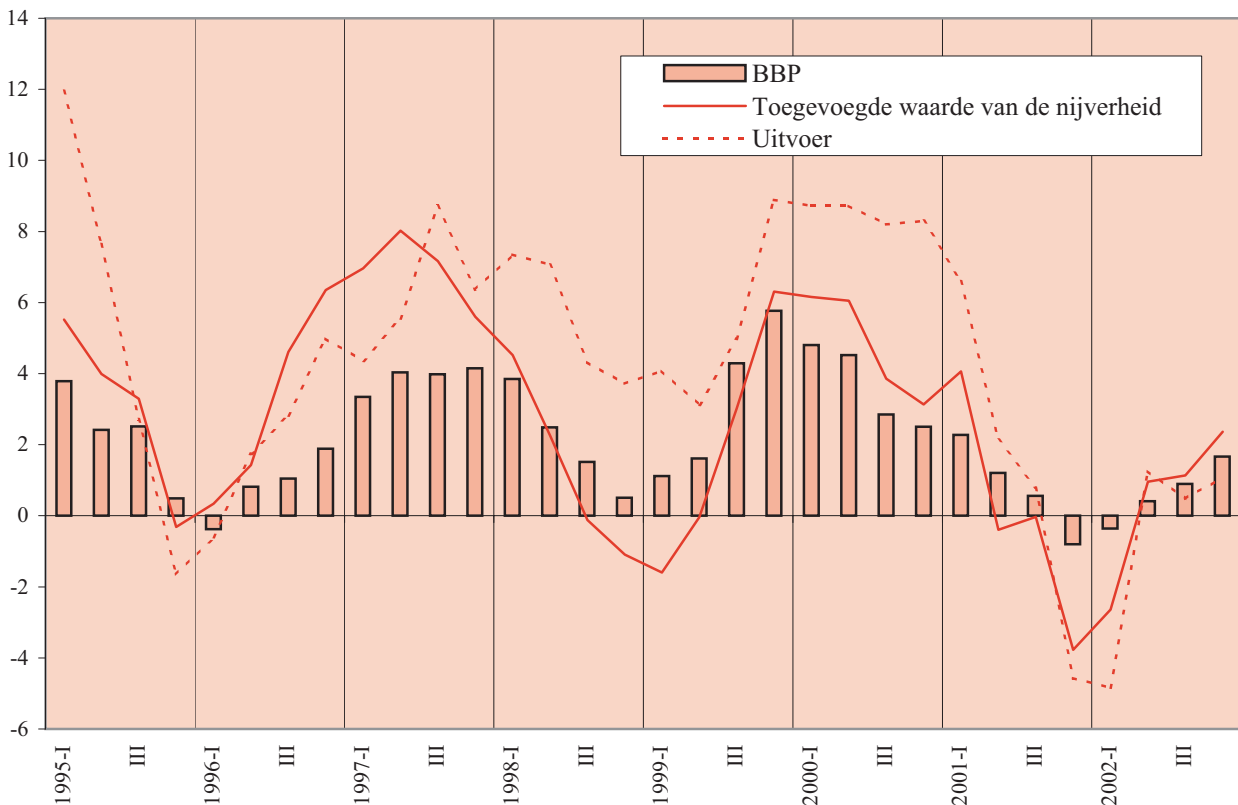
band lijkt overigens nog aan belang toe te nemen tijdens de laatste cyclus. De uitvoer is bijgevolg een erg belangrijke bron van activiteit in de verwerkende sector.

De industrie vertegenwoordigt volgens de nationale rekeningen ongeveer 25% van de toegevoegde waarde van de ondernemingen (buiten landbouw), maar 32% van de loonmassa en 29% van de werknemers in loondienst in diezelfde ondernemingen. De eigenlijke maatstaf van het belang ervan voor de Belgische economie moet echter gezien worden in functie van de vele nevendiensten die zij genereert. Wij zijn dus wel degelijk een diensteneconomie maar een die belangrijke impulsen ontvangt uit de industrie.

II.2.1 Evolutie van de belangrijkste bedrijfstakken

Hoewel de jaarlijkse groei zowel in 2002 als in 2001 slechts beperkt was, is de kwartaalsgewijze dynamiek van de activiteit in 2002 totaal verschillend

Grafiek 22. BBP, uitvoer en toegevoegde waarde in de industrie
(schommeling in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

van die in 2001. Zoals grafiek 22 aantoont, kende het BBP in 2001 een vertragend en in 2002 een versnellend verloop. Het conjunctuurherstel vindt tijdens het eerste halfjaar zijn oorzaak in de buitenlandse vraag en in het tweede halfjaar in de binnenlandse vraag.

De bedrijvigheid in de industrie ging in 2002 gemiddeld met 0,4% vooruit, terwijl ze het jaar voordien met 0,1% was afgenomen. Zoals blijkt uit grafiek 22, steeg de toegevoegde waarde van deze sector vanaf de eerste maanden van 2002: zij ging van een achteruitgang met 2,6% in het eerste kwartaal van 2002 (op jaarbasis) naar een stijging met 2,4% in het laatste kwartaal van 2002. In tegenstelling tot de vorige stijgingsfases (1996 en 1999) was het groeitempo van de industriële bedrijvigheid op kwartaalbasis minder sterk in de tweede helft van het jaar. In het laatste kwartaal van 2002 lag de toegevoegde waarde in de industrie 0,7% lager dan in het kwartaal voordien.

De bouwnijverheid zette de vertraging voort die begon in het derde kwartaal van 2000, en ging zelfs

achteruit van het derde kwartaal van 2001 tot het laatste kwartaal van 2002 (op jaarbasis). Over heel het jaar 2002 ging het volume van de bedrijvigheid in de bouwsector achteruit met 1,3% vergeleken met 2001, tegen een stijging met 0,9% het jaar voordien.

Net als de bouwnijverheid droegen de diensten, die 67% van heel de toegevoegde waarde vertegenwoordigen, bij tot de zwakke algemene bedrijvigheid in 2002. Na een groei met 2,7% in 1999 vertraagde het jaarlijkse groeiritme van de toegevoegde waarde in de dienstensector geleidelijk tot 1,8% in 2001 en 0,3% in 2002.

Die vertraging wordt grotendeels verklaard door de minder gunstige evolutie over heel 2002 van *de financiële activiteiten, de immobiëlen, de verhuursector en de zakelijke dienstverlening en de handel, het vervoer en de communicatie*. Die eerste bedrijfstak, die 26% van de totale toegevoegde waarde en 38% van de dienstensector vertegenwoordigt, ging tegenover 2001 met 0,5% achteruit, terwijl de toegevoegde waarde van *handel, vervoer en communicatie* lichtjes vooruitging (+0,7%).

Uit de kwartaalgegevens blijkt nochtans een licht herstel van de bedrijvigheid in de dienstensector: op jaarbasis ging de groei van 0,1% in het tweede kwartaal van 2002 naar 0,7% in het laatste kwartaal van 2002.

Ook op kwartaalbasis was er in de dienstensector een herstel waar te nemen in het derde en vierde kwartaal van 2002, in tegenstelling tot de industrie, waar een groeitemperatuurverlies werd vastgesteld (zie boven).

II.2.2 Bijdrage van de voornaamste bedrijfstakken tot de groei van het BBP

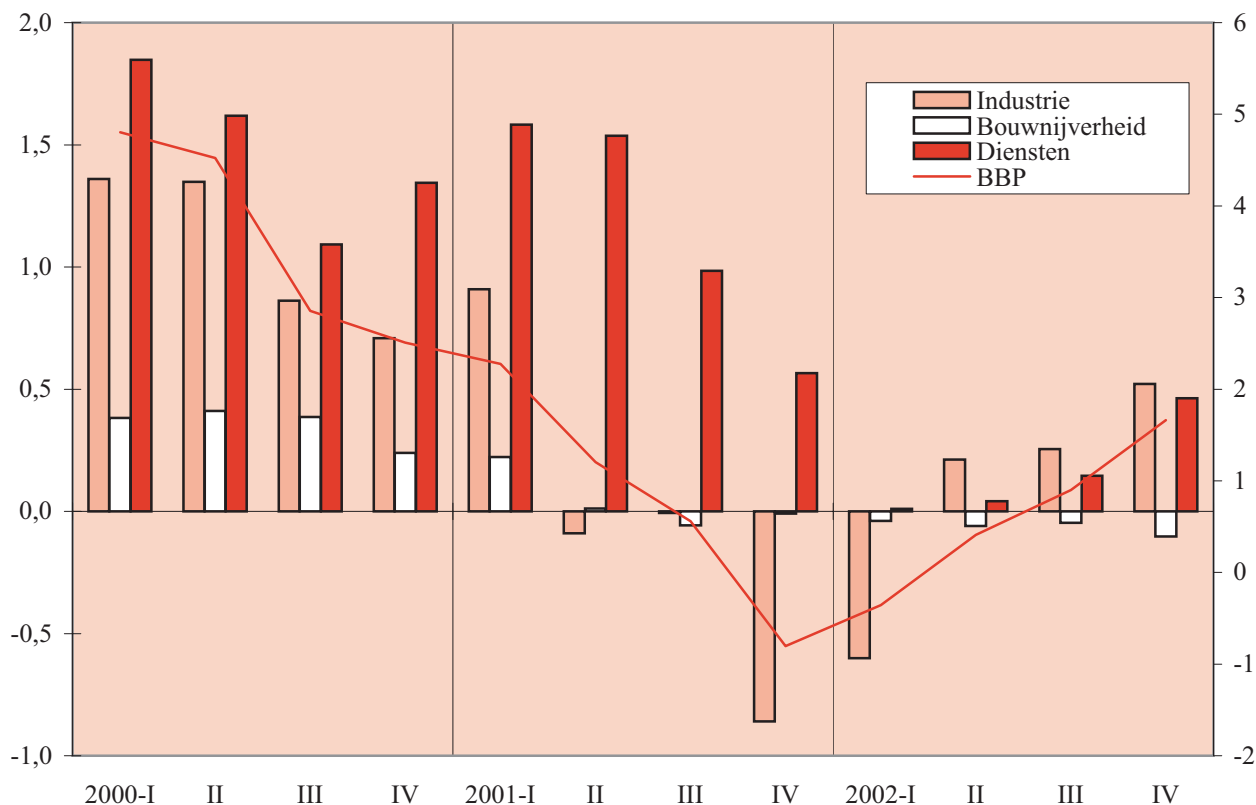
De lichte groei in volume van de economische bedrijvigheid in 2002 werd voornamelijk geschaagd

door de diensten en de industrie, met respectievelijk 0,2 en 0,1 procentpunt, terwijl de bouwnijverheid een negatieve bijdrage leverde.

Zoals blijkt uit grafiek 23 is de bijdrage van de industrie in de loop van 2002 sterk gestegen: van een negatieve bijdrage van 0,6 procentpunt in het eerste kwartaal (op jaarbasis) ging zij naar een positieve bijdrage van 0,5 procentpunt in het laatste kwartaal van 2002. Hetzelfde geldt voor de dienstensector, hoewel het herstel van de bedrijvigheid zich hier vooral in het tweede halfjaar concentreert: van een nulbijdrage in de eerste twee kwartalen gaat het naar een bijdrage van 0,5 procentpunt in het laatste kwartaal van 2002.

De bouwsector wisselde dan weer periodes met een nulbijdrage af met periodes met een negatieve bijdrage van 0,1 procentpunt.

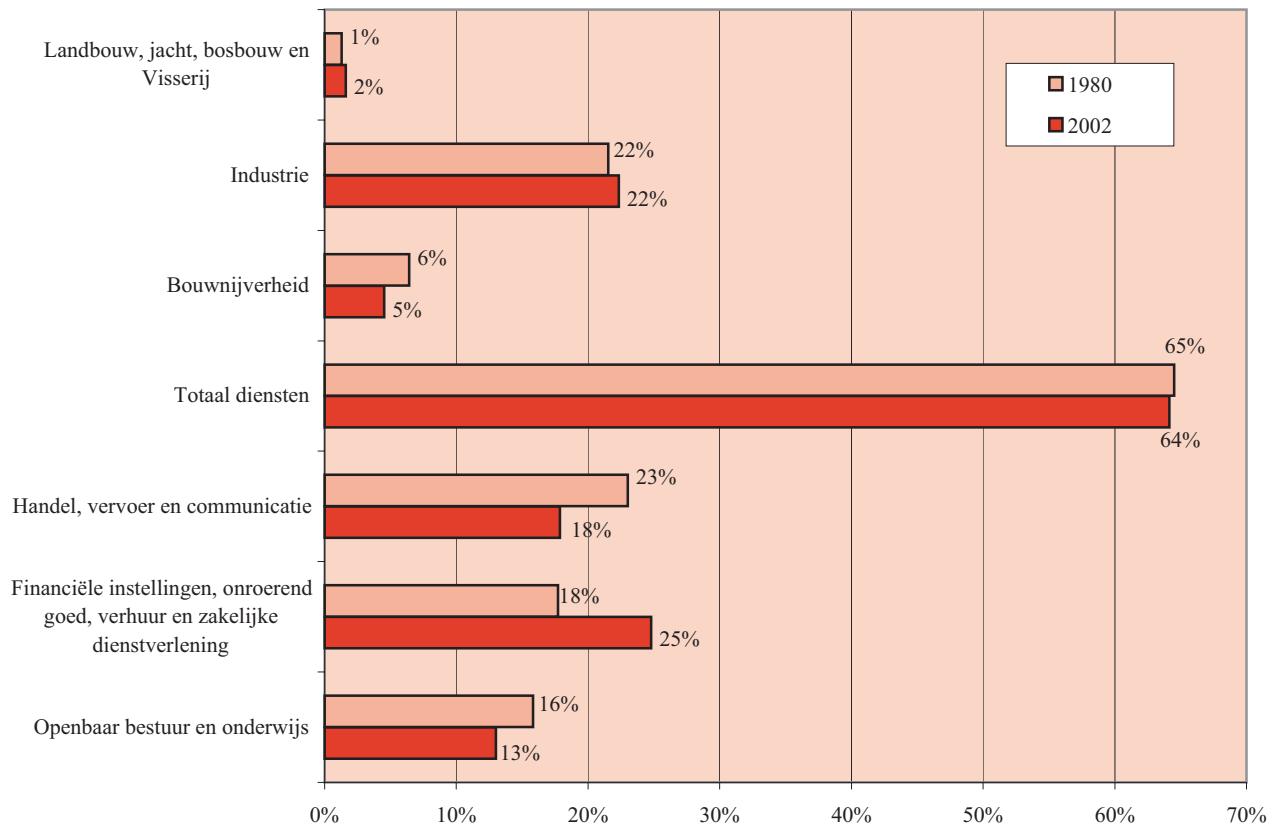
Grafiek 23. BBP en bijdrage van de voornaamste activiteiten tot de groei van het BBP (in procentpunt, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

II.2.3 Relatief gewicht van de belangrijkste bedrijfstakken

Grafiek 24. Relatief gewicht van de belangrijkste bedrijfstakken
(in percent van het BBP, brutogegevens tegen lopende prijzen)

Uit de gegevens van grafiek 24 blijken slechts kleine veranderingen van het relatieve gewicht van de verschillende bedrijfstakken tussen 1980⁷ en 2002. Terwijl de diensten en de bouwnijverheid in 1980 65% en 6% van het BBP vertegenwoordigden, is hun aandeel lichtjes achteruitgegaan: het voorbije jaar bedroeg het respectievelijk 64% en 5% van het BBP. Het relatieve gewicht van de industrie bleef gedurende de beschouwde periode stabiel op 22%, terwijl het aandeel van de primaire sector (activiteiten in de landbouw, de jacht, de bosbouw en de visvangst) vooruitging van 1% naar 2%. Achter de relatieve stabiliteit van de dienstensector gaan nochtans grote verschuivingen schuil in de samenstelling van die sector. Het aandeel van *de financiële activiteiten, de immobiëlen, de verhuursector en de zakelijke dienstverlening* steeg met 7 procentpunt van 18% in 1980 naar 25% in 2002. Anderzijds verloren de activiteiten in *handel, vervoer en*

communicatie en overheid en onderwijs respectievelijk 5 en 3 procentpunt; zij vertegenwoordigden nog 18% en 13% van de toegevoegde waarde.

II.3 Verdeling van de belangrijkste inkomenscategorieën

Volgens de optiek inkomens bestaat het BBP uit de som van de beloning van de werknemers, het bruto gemengd inkomen, het bruto exploitatieoverschot en de netto belastingen op productie en invoer.

Hieronder worden de twee belangrijkste componenten van het BBP volgens de optiek inkomens geanalyseerd: de beloning van werknemers en het bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen of inkomen van zelfstandigen.

⁷ Laatste beschikbare jaar als retropolatie van SEC-95.

II.3.1 Evolutie van de belangrijkste inkomenscategorieën

De beloning van werknemers kan om verschillende redenen anders evolueren dan de evolutie van de economische bedrijvigheid, bijvoorbeeld door de rigiditeit van de arbeidsmarkt, door een loonmatigingsbeleid, door indexering en vastlegging van de loonnorm. Dat is anders voor de inkomsten van vennootschappen en voor de inkomens uit zelfstandige activiteit, die veel conjunctuurafhankelijker zijn.

Net als in 2001 is ook in 2002, een jaar dat gekenmerkt werd door een zwakke groei van het BBP, het aandeel van de beloning van werknemers in het BBP gestegen. Het ging van 51% in 2000 via 52,5% in 2001 naar 53% in 2002 en kwam zo op het langetermijngemiddelde. De situatie is vergelijkbaar met die in 1993, toen de economische bedrijvigheid sterk was achteruitgegaan maar verschilt enigszins

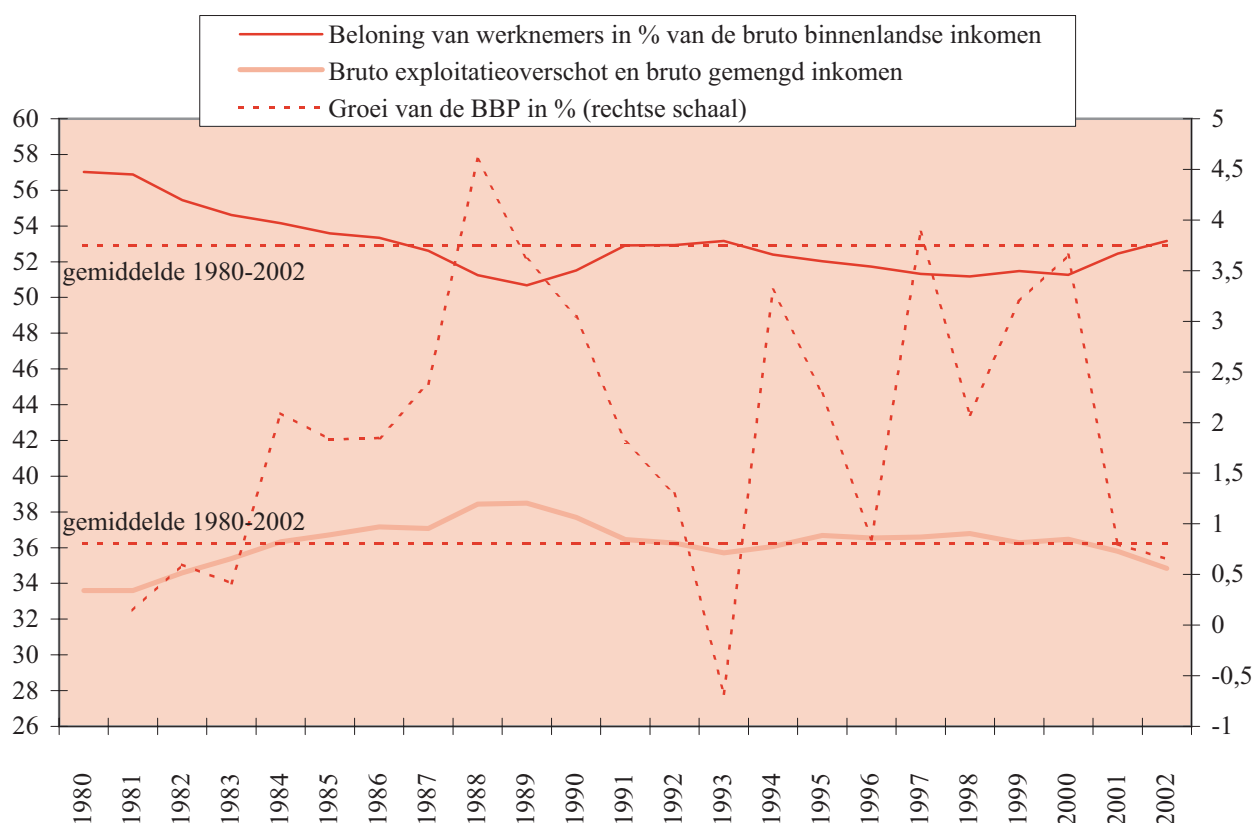
van andere neergaande fases zoals in 1995-1996 en in 1998.

Anderzijds ging het aandeel van het bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen in het BBP achteruit van 36,5% in 2000 via 36% in 2001 naar 35% in 2002, een peil dat zich hoe langer hoe meer verwijderd van het langetermijngemiddelde. Die evolutie is eveneens gelijkaardig als in 1993.

De rendabiliteit van de ondernemingen ging de laatste twee jaren achteruit onder invloed van de daling van het verkoopvolume, zowel op de binnenlandse markt als op de exportmarkten, en van de bruto exploitatiemarge (eenheidverkoopprijs en kosten van ingevoerde goederen en diensten).

Hierbij moet eveneens opgemerkt worden dat in de jaren 1999 en 2000 (periode van expansie) de evolutie van de brutolonen en -weden een gunstig effect had op de werkgelegenheid en aldus bijdroeg tot de ondersteuning van de finale gezinsconsumptie en tot de consolidering van de economische groei.

Grafiek 25. Beloning van werknemers, bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen in % van het bruto binnenlands inkomen

II.3.2 Relatief gewicht van de voornaamste inkomenscategorïën

Om beter te doen uitkomen of er een typisch of atypisch gedrag is in stijgings- en dalingsfases van de cyclussen, werden conjunctuurfases apart genomen en vergeleken: de dalingsfases 1993, 1995, 1998 en 2001, werden elk vergeleken met een stijgingsfase in de cyclus, resp. 1994, 1996, 1999 en 2002.

Tussen stijgings- en dalingsfases is niet echt een verschil merkbaar in de beloning van werknemers als aandeel in het BBP. Dat aandeel blijft vrijwel gelijk tijdens de twee fases van elke beschouwde periode. Er is enkel een lichte omkering van de proportie tussen de periode 1993-1994 en de periode 2001-2002: in de eerste periode zien we een vermindering in de stijgingsfase, in de tweede omgekeerd.

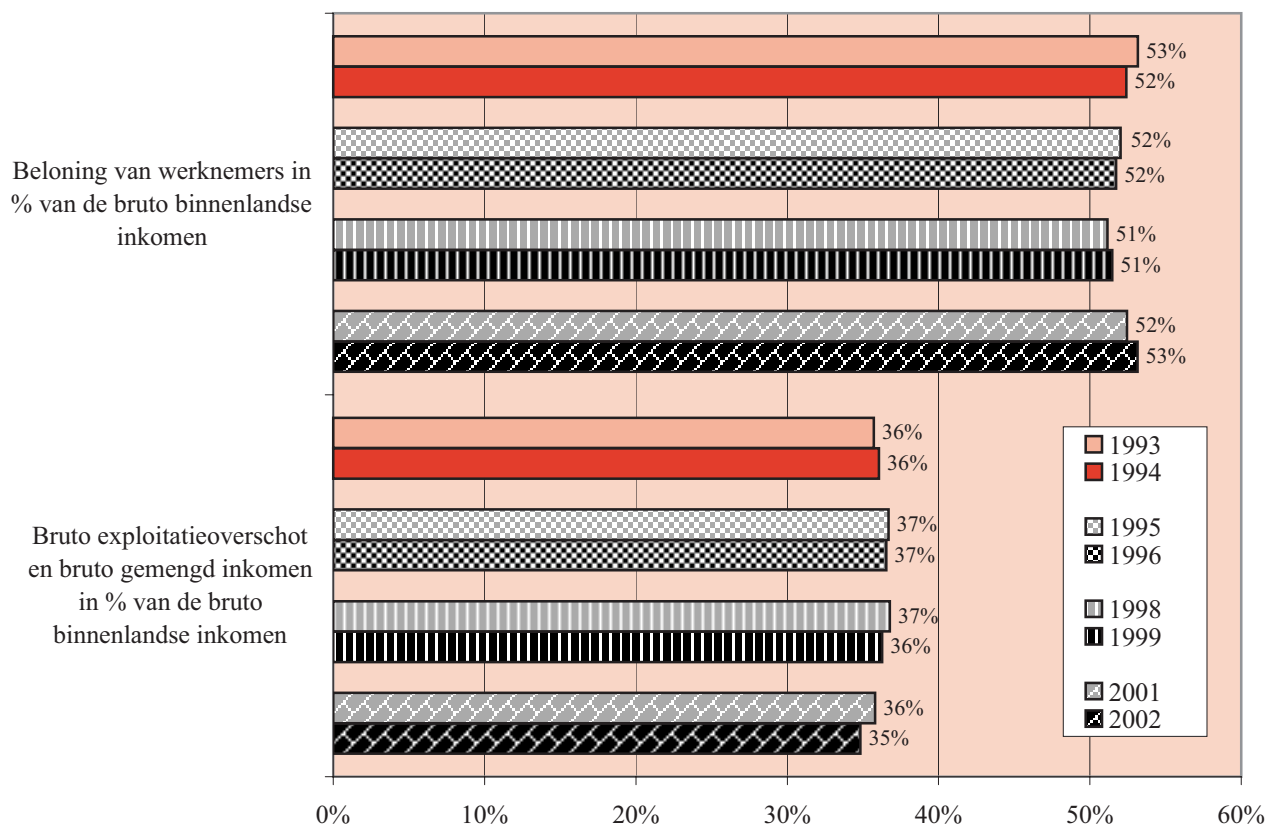
Indien we de dalingsperiodes met elkaar vergelijken, zien we een vermindering van het aandeel van de beloning van werknemers tussen de eerste en

derde periode en een lichte stijging tijdens de laatste periode. Hetzelfde geldt voor de stijgingsperiodes.

Het aandeel van het bruto exploitatieoverschot en het bruto gemengd inkomen in het BBP is kleiner in stijgingsfases, behalve in de eerste periode. Vergelijkt men de dalingsfases met elkaar, stelt men een stijging van het aandeel van het bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen in het BBP vast tussen de eerste en de tweede periode, gevolgd door een stabilisering en daarna een afname. Hetzelfde geldt voor de stijgingsfases, maar daar begint de achteruitgang al vroeger, namelijk vanaf de derde periode.

Het langetermijngemiddelde wordt in de dalingsfase van de eerste periode en in de stijgingsfase van de laatste beschouwde periode bereikt; voor het overige blijft het aandeel van de beloning van werknemers in het BBP onder dat gemiddelde. Het aandeel van het bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen in het BBP lag boven het langetermijngemiddelde, behalve in de dalingsfase van de eerste periode en in de stijgingsfase van de laatste periode.

Grafiek 26. Relatief gewicht van de voornaamste inkomenscategorïën

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

II.4 Conjunctuurindicatoren

II.4.1 Omzet op basis van de BTW-aangiften

Het hiervoor beschreven verloop van de bedrijvigheid weerspiegelt zich ook in de door het NIS berekende indexcijfers van de omzet in waarde van de BTW-plichtige ondernemingen.

Zo wordt het voortschrijdend gemiddelde over drie maanden van het indexcijfer dat het NIS berekent op basis van de BTW-aangiften⁸, in 2002 gekenmerkt door een positieve conjuncturele evolutie. Na een achteruitgang op jaarbasis in het laatste kwartaal van 2001 en in het eerste kwartaal van 2002, lag de aangegeven omzet tijdens het tweede, derde en vierde kwartaal van 2002 respectievelijk 4,2%, 6,1% en 8,6% hoger dan het jaar voordien. De stij-

ging is sterker in de dienstensector (+13,5% op jaarbasis voor het laatste kwartaal van 2002) dan in de industrie (-0,1% volgens dezelfde vergelijkingsbasis).

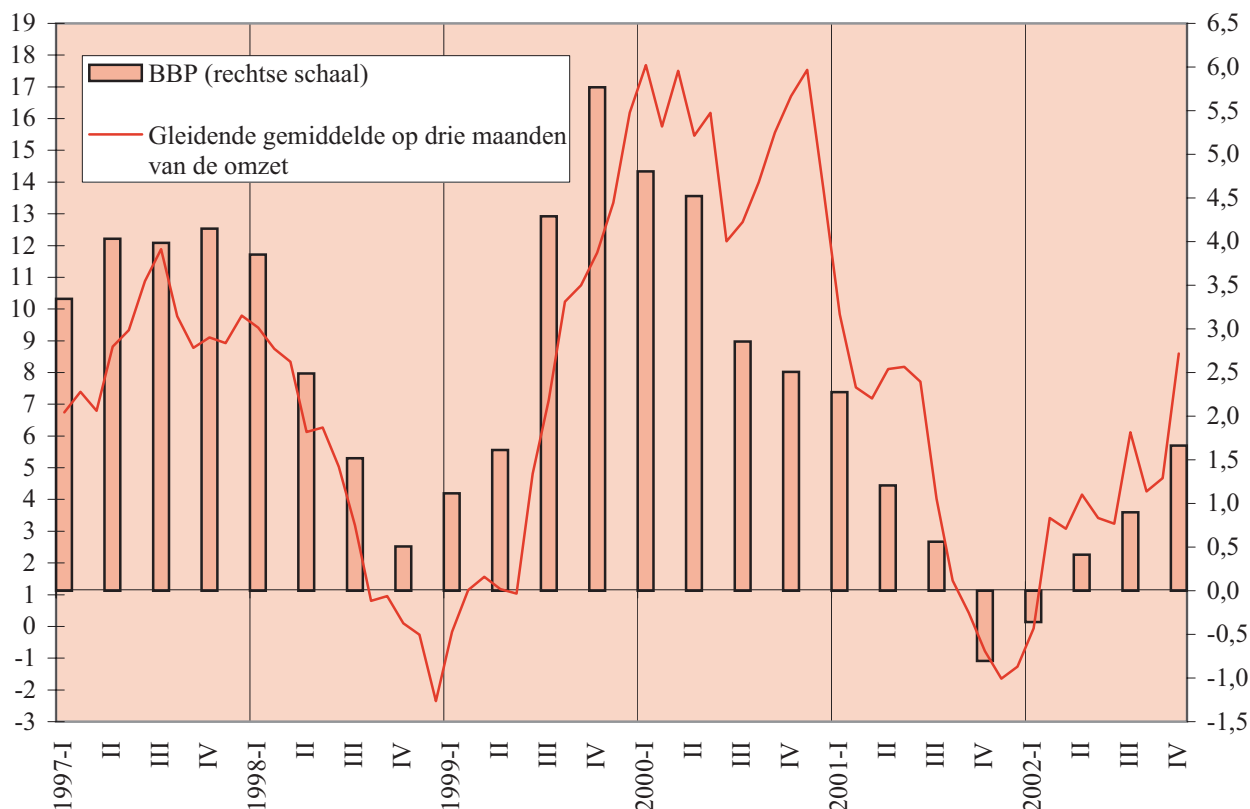
Over heel het jaar 2002 lag het indexcijfer van de omzet voor alle BTW-plichtige ondernemingen 4,7% hoger dan de overeenstemmende waarde in 2001 (met een stijging van 8,4% voor de dienstensector en een achteruitgang met 1,4% voor de industrie).

II.4.2 Industriële productie

In tegenstelling tot 2001 was 2002 gekenmerkt door een zeker herstel van de industriële productie zonder de bouwnijverheid. Het werkdagezuiverde volume ervan lag 1,3% boven de overeenstemmende waarde van 2001, tegen een achteruitgang

Grafiek 27. Evolutie van het BBP en van het voortschrijdend gemiddelde over drie maanden van de omzet op basis van de BTW-aangiften

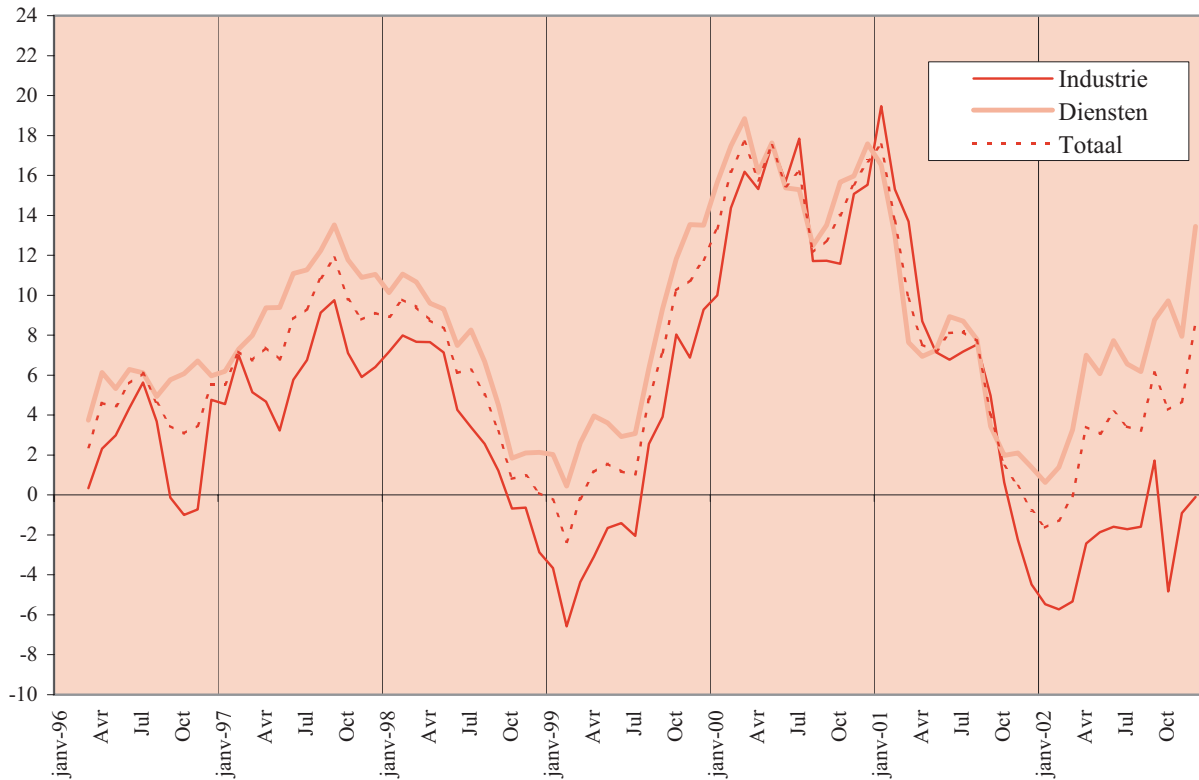
(in %, t.o.v. het vorige jaar)

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

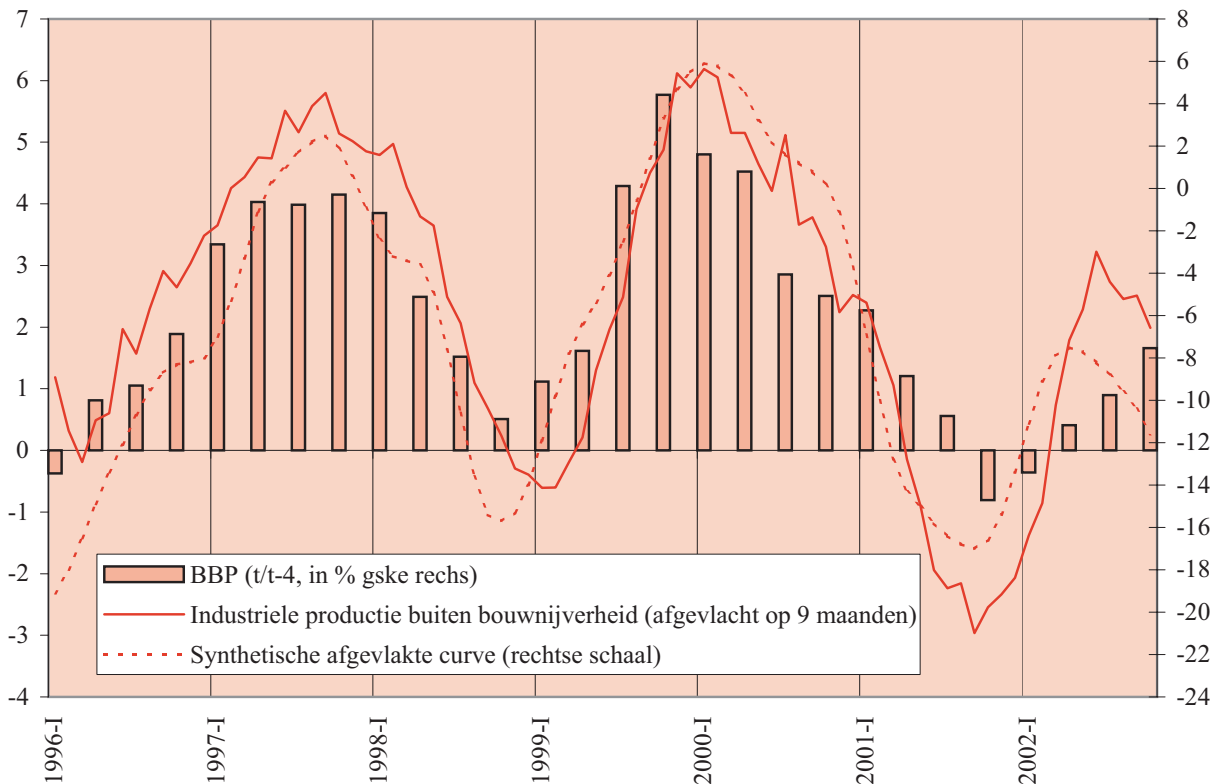
⁸ Gezien de doorgevoerde wijzigingen (overgang naar de nieuwe activiteitennomenclatuur en wijziging van het basisjaar) moeten deze gegevens met de nodige voorzichtigheid behandeld worden; zij kunnen nog wijzigen.

Grafiek 28. Evolutie van het voortschrijdend gemiddelde over drie maanden van de omzet volgens grote groepen op basis van de BTW-aangiften (in %, t.o.v. het vorige jaar)

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 29. BBP, industriële productie en synthetische curve van de verwerkende nijverheid

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

Tabel 4. Industriële productie**(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)**

	Totale industrie (zonder bouwnijverheid)	Bouwnijverheid	Intermediaire goederen	Niet-duurzame consumptie goederen	Duurzame consumptie goederen	Investerings goederen
01 I	4,4	0,0	-1,1	3,6	-0,6	26,3
01 II	-1,0	-1,0	-3,2	3,1	1,1	6,5
01 III	-0,2	-2,7	-1,5	2,5	-2,0	8,3
01 IV	-4,3	-2,7	-4,3	0,6	-7,7	6,5
2001	-0,4	-1,6	-2,6	2,4	-2,4	12,0
02 I	-4,0	-0,5	1,1	1,5	-6,7	-18,8
02 II	2,4	-1,2	5,3	-0,1	-2,5	0,3
02 III	4,3	-4,2	4,2	4,0	-6,4	0,7
02 IV	3,1	-4,9	2,3	2,2	-3,2	-5,9
2002	1,3	-2,7	3,2	1,9	-4,6	-6,7

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

Tabel 5. Verloop van het indexcijfer van de industriële productie voor de verschillende takken van de verwerkende industrie

	2001	2002
Vervaardiging van voedingsmiddelen en dranken (15)	3,8	7,1
Vervaardiging van tabaksproducten (16)	-4,5	-46,9
Vervaardiging van textiel (17)	-3,5	-1,9
Vervaardiging van kleding en bontnijverheid (18)	-10,6	-16,9
Leernijverheid en vervaardiging van schoeisel (19)	-8,3	-15,3
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout, kurk, riet en vlechtwerk (20)	1,2	8,1
Papier- en kartonnijverheid (21)	-2,3	5,4
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media (22)	-2,9	-1,1
Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen (23)	6,2	7,6
Chemische nijverheid (24)	-2,7	9,3
Rubber- en kunststofnijverheid (25)	-3,1	-3,5
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten (26)	-1,4	1,9
Metallurgie (27)	-11,4	0,9
Vervaardiging van producten van metaal (28)	2,8	1,5
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen (29)	-1,6	4,4
Vervaardiging van kantoormachines en computers (30)	-7,2	-18,0
Vervaardiging van elektrische machines en apparaten (31)	-2,5	-2,9
Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatieapparatuur (32)	-10,1	-21,8
Vervaardiging van medische apparatuur, van precisie- en optische instrumenten en van uurwerken (33)	4,8	7,7
Vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers (34)	17,5	-7,8
Vervaardiging van overige transportmiddelen (35)	-2,2	1,6
Vervaardiging van meubels; overige industrie (36)	-5,3	-8,9
Recuperatie van recycleerbaar afval (37)	0,1	-5,0
Verwerkende industrie (15-37)	-0,1	0,9

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

met 0,4% het jaar voordien. Die vooruitgang was echter niet te zien in de bouwsector, waar de productie in 2002 met 2,7% afnam, tegen een daling met 1,6% in 2001. De stijging van de industriële productie zonder bouw was sterker in Vlaanderen met +1,9% op jaarbasis dan in Wallonië met +1,1%. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ging de industriële productie zonder bouw in 2002 zelfs achteruit met 2,7%. Ook in de bouwsector was de daling in Brussel het sterkst met -7,5% op jaarbasis, tegen respectievelijk -1,6% en -5,3% in Vlaanderen en Wallonië.

De evolutie van het over 9 maanden afgevlakte NIS-indexcijfer van het volume van de industriële productie begint net, zij het nog onvolledig, de verzwakking van de industriële conjunctuur aan te geven die blijkt uit de recente evolutie van de gedeeltelijke afgevlakte conjunctuurcurve van de NBB over de verwerkende nijverheid. Van juli tot december 2002 daalde die laatste van -7,7 punt naar -11,6 punt.

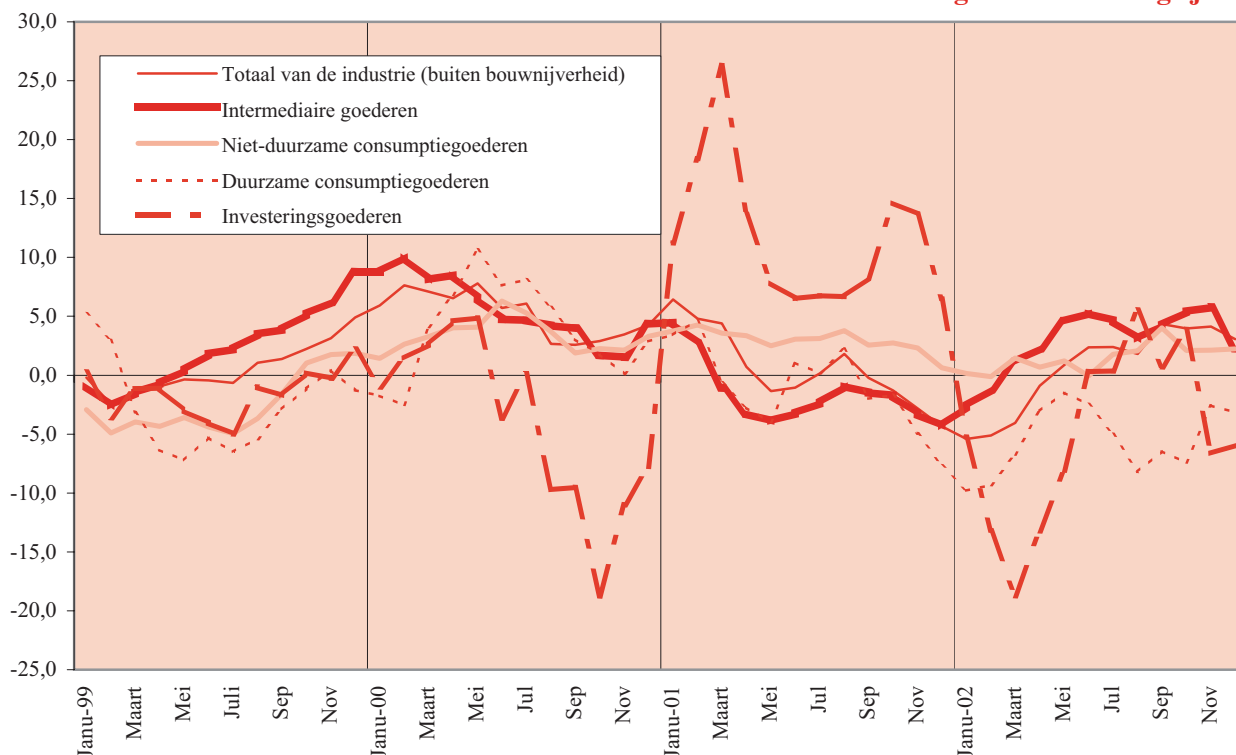
Dat verloop, met een herstel gevolgd door een vertraging op het einde van 2002, wordt eveneens aan-

getoond door de evolutie van het indexcijfer van de industriële productie zonder bouw gedurende de opeenvolgende kwartalen van 2002. Tegenover het jaar voordien ging het indexcijfer van de industriële productie zonder bouw van een achteruitgang met 4% in het eerste kwartaal naar een stijging met respectievelijk 2,4% en 4,3% in het tweede en derde kwartaal. Zo kwam een einde aan vier opeenvolgende kwartalen met een inkrimping. In het vierde kwartaal van 2002 ging het indexcijfer van de industriële productie minder snel vooruit, met een toename van 3,1% (op jaarbasis).

Over heel het jaar 2002 ligt de industriële productie zonder bouw dus 1,3% hoger dan de overeenstemmende waarde in 2001, tegen een achteruitgang met 0,4% het jaar voordien. Er is over heel het jaar 2002 een achteruitgang in de productie van investeringsgoederen en duurzame consumptiegoederen, respectievelijk met 6,7% en 4,6%.

Per bedrijfstak daalde de productie in meer dan de helft van de verschillende industrieën (nl. 12 op 23) over het hele jaar 2002 ten opzichten van het voor-

Grafiek 30. Indexcijfer van de industriële productie per goederencategorie (schommeling van het voortschrijdend gemiddelde over drie maanden in %, tegenover het vorige jaar)

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

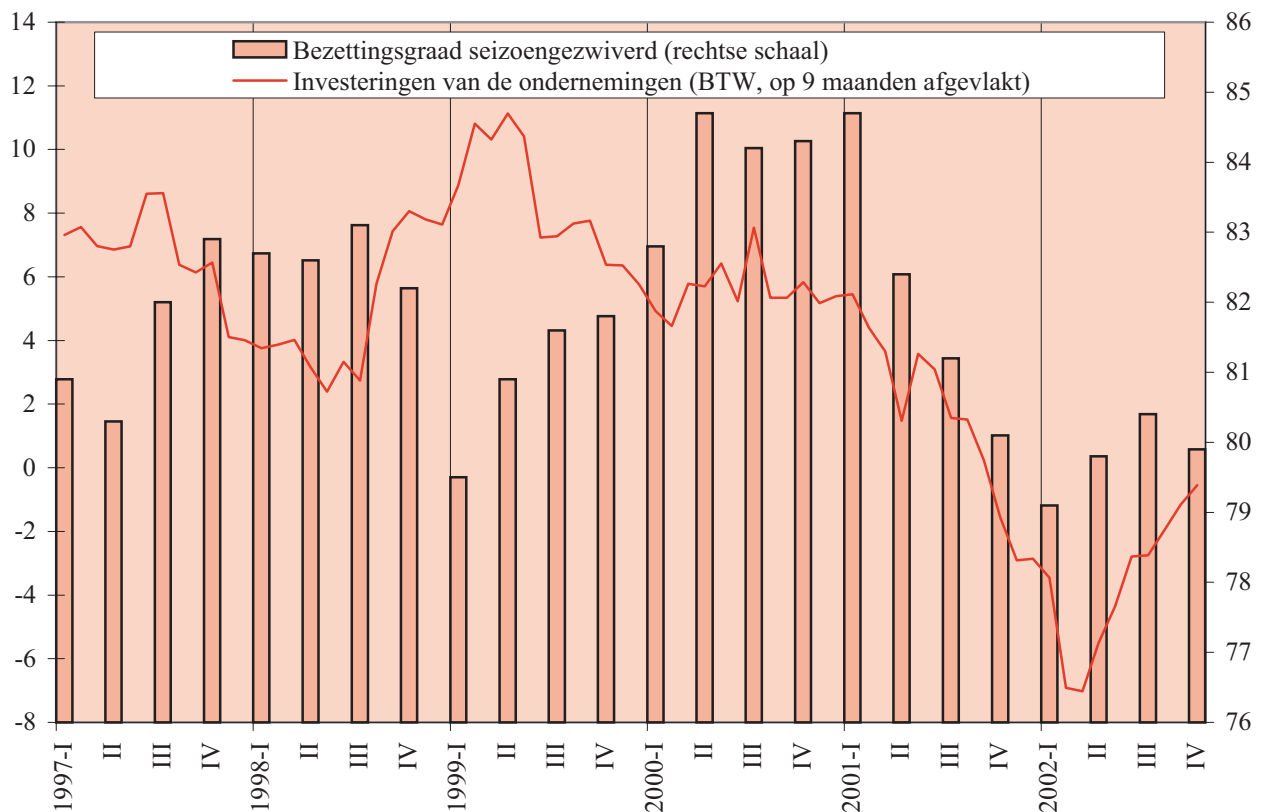
gaande jaar; in 11 op 23 nam de productie tussen 2001 en 2002 toe. De tabaksindustrie kent de sterkste achteruitgang tegenover het jaar tevoren (-46,9%), terwijl de chemische nijverheid het sterkst stijgt (+9,3%). In heel de verwerkende nijverheid steeg de productie in 2002 met 0,9%, tegen een achteruitgang met 0,1% in 2001.

De verschillende categorieën van geproduceerde goederen kenden in 2002 een zeer uiteenlopend verloop (op jaarbasis), zodat er moeilijk een trend uit afgeleid kan worden. Uit grafiek 30 blijkt dat de productie van investeringsgoederen en van duurzame investeringsgoederen in de beschouwde periode het vluchtigst was. Die twee goederencategorieën kenden overigens in 2002 ook de sterkste achteruitgang van de productie, hoewel enkel de duurzame consumptiegoederen in alle kwartalen op jaarbasis achteruitgingen.

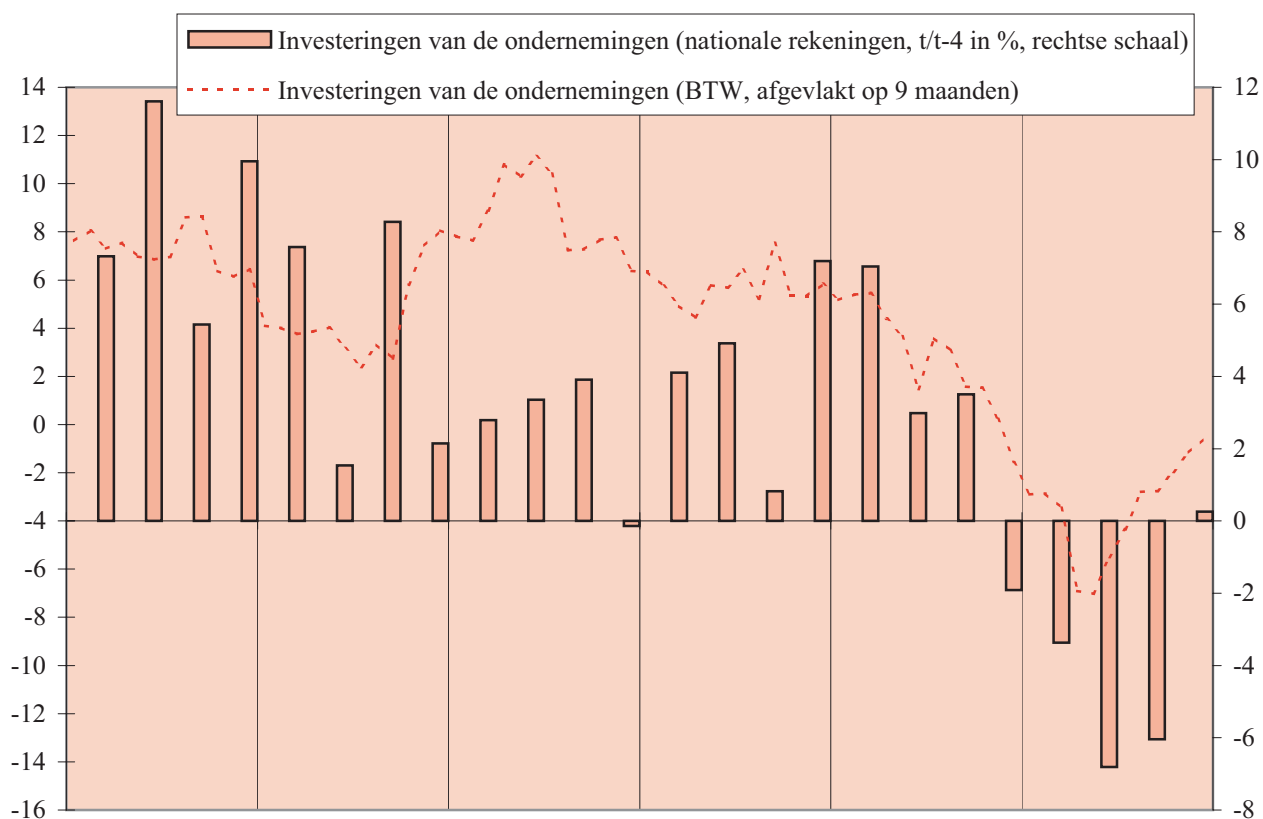
II.4.3 Investerings volgens BTW-aangiften

De bedrijfsinvesteringen haalden gedurende vele jaren profijt uit de dynamische interne en externe vraag gecombineerd met een hoge benuttingsgraad van de productiecapaciteit. Net als 2001 was ook het voorbije jaar weinig gunstig voor de investeringen. De verslechtering van de internationale omgeving, het afgezwakte vertrouwen van de ondernemers, een veel trager en zwakker dan verwacht herstel, een afkalvende benuttingsgraad van de productiecapaciteit, de heropflakking van de werkloosheid die zwaar doorweegt op het consumentenvertrouwen en dus onrechtstreeks op de gezinsconsumptie zijn stuk voor stuk factoren die bijdroegen tot de achteruitgang van de investeringen in 2002.

Grafiek 31. Voor seizoenseffecten gezuiverde benuttingsgraad van de productiecapaciteit en bedrijfsinvesteringen (BTW, afgevlakt over 9 maanden, in % en tegenover het vorige jaar)

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 32. Bedrijfsinvesteringen (nationale rekeningen en BTW)

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

Aangezien de driemaandelijke nationale rekeningen, die betrekking hebben op grote aggregaten, ons slechts weinig details verschaffen over de bedrijfsinvesteringen, zullen wij voor de analyse ervan steunen op de BTW-aangiften. Hoewel die benadering ook beperkingen inhoudt, omdat men geen rekening houdt met de niet-BTW-plichtige ondernemingen, blijft die een zeer kostbaar en snel beschikbaar hulpmiddel.

Terwijl de conjunctuurvertraging in 2001 vooral merkbaar was in de industrie, die fors minder investeerde, werd de conjunctuurverbetering in de tweede helft van 2002, die blijkt uit de gunstige evolutie van de afgevlakte conjunctuurcurve van de NBB, niet weerspiegeld in een vooruitgang van de investeringsuitgaven. Integendeel, de investeringen namen verder af, ditmaal ook in de dienstensector.

Zo verminderden volgens de BTW-aangiften⁹ de industriële ondernemingen hun investerings-

uitgaven (in waarde) met 5,4% t.o.v. 2001 (tegen een achteruitgang met 2% het jaar voordien) en de diensten met 3,2% (tegen een stijging met 7% in 2001). Voor alle ondernemingen samen namen de investeringen in 2002 met 3,7% af in waarde t.o.v. 2001.

Ondanks een steeds verder inkrimpend aandeel (ongeveer een derde nu, tegen twee derde begin van de jaren 70), is het verloop van de investeringen van de industriële ondernemingen in 2002 ongeveer identiek aan dat van het indexcijfer voor alle aangevers, namelijk een opeenvolging van vertragingen en versnellingen, terwijl de diensten een versnelling vertonen in het tweede halfjaar, na een vertraging in het eerste halfjaar.

Na een achteruitgang van de investeringen tijdens de drie eerste kwartalen van 2002, zowel in de industrie als in de diensten, onderscheidt het vierde kwartaal zich door een positieve evolutie.

⁹ Gezien de doorgevoerde wijzigingen (overgang naar de nieuwe activiteitennomenclatuur en wijziging van het basisjaar) moeten deze gegevens met de nodige voorzichtigheid behandeld worden; zij kunnen nog wijzigen.

Tabel 6. Verloop van het indexcijfer van de investeringen volgens BTW-aangiften (wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

	Industrie en bouwnijverheid	Diensten	Totaal der BTW-plichtige ondernemingen
01 I	2,2	7,3	5,3
01 II	-2,6	5,5	2,3
01 III	-1,3	6,4	3,5
01 IV	-5,1	8,4	3,4
2001	-2,0	7,0	3,6
02 I	-15,0	-2,8	-7,0
02 II	-7,3	-6,6	-6,6
02 III	-11,4	-5,4	-7,5
02 IV	7,7	0,8	3,7
2002	-5,4	-3,2	-3,7

Bron: NIS en berekeningen FOD Economie.

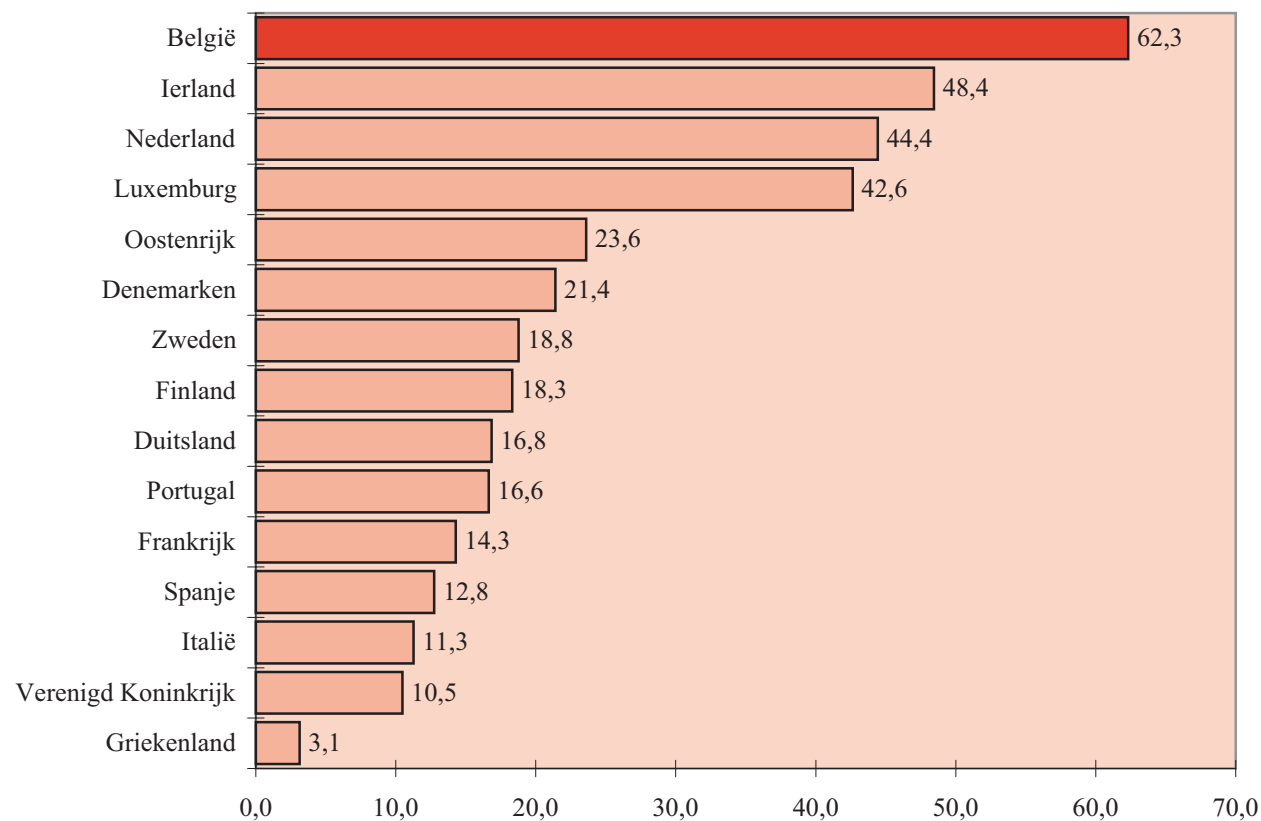
II.5 Buitenlandse handel

Volgens de maandgegevens van de buitenlandse handel steeg de goederenuitvoer met 7,4% in

waarde over heel 2002, na een groei met 4,2% op jaarbasis in 2001. De leveringen aan Europese partners namen in 2002 toe met 3,9%, tegen 5,6% het jaar voordien, terwijl de uitvoer naar landen buiten

Grafiek 33. Leveringen binnen Europa

(in % van het BBP)

Bron: Eurostat, Gegevensbank Ameco, DG ECFIN, EG en berekeningen FOD Economie.

Tabel 7. Uitsplitsing van de uitvoer volgens de voornaamste exportmarkten (bijdrage in procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

	Totaal EU, waarvan	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Verenigd Koninkrijk	Italië	Buiten EU, waarvan	Azië	Amerika, waaronder Verenigde Staten	Overige Europese landen	Afrika	
2001	4,1	2,0	0,5	0,1	0,6	0,5	0,1	-0,4	0,1	0,0	0,2	0,1
2002	2,9	1,9	0,1	0,4	0,3	0,1	4,5	0,9	3,0	2,8	0,4	0,0
Aandeel in de totale uitvoer (in %)	72,9	18,7	16,3	11,7	9,7	5,4	27,1	8,7	9,6	7,8	5,8	1,7

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

de Europese Unie in het beschouwde jaar sterker toenam: met +18,4%, na +0,3% in 2001. Hoewel de markten buiten de EU slechts een kwart van de buitenlandse handel vertegenwoordigen, hebben zij voor meer dan de helft bijgedragen tot de jaarlijkse groei van de totale uitvoer van goederen in 2002.

Zoals blijkt uit grafiek 33, bedragen de leveringen van Belgische producten aan landen van de EU 62,3% van het BBP, terwijl dat cijfer 48,4% is voor Ierland en 44,4% voor Nederland. Die sterke exportgerichtheid van België op de lidstaten van de Europese Unie betekent ook dat de Belgische economie erg afhankelijk is van de conjunctuurbewegingen in de lidstaten.

De Verenigde Staten en Duitsland droegen in 2002 het sterkst bij tot de buitenlandse vraag aan België. De vooruitgang van de leveringen naar Frankrijk, onze tweede handelspartner, was erg klein en beïnvloedde de gemiddelde groei van de totale uitvoer slechts met 0,1 procentpunt over heel het voorbije jaar.

De uitvoer naar de overige Europese landen, ongeveer 22% van de totale uitvoer buiten de EU, namen in 2002 met 6,8% toe, na 2,4% in 2001. Deze groep, die de landen omvat die klaar staan om toe te treden tot de EU (op 1 mei 2004), droeg voor 0,4 procentpunt bij tot de groei van de uitvoer tijdens het voorbije jaar. In tien jaar tijd is de Belgische uitvoer naar de Midden- en Oost-Europese landen verviervoudigd. De analyse van de internationale aanwezigheid van de toekomstige lidstaten toont

een sterke integratie met de Europese Unie aan, alsook uiteenlopende toestanden op het gebied van de sectorale specialisatie. Dat weerspiegelt de reële convergentiegraad van deze landen naar het Europese gemiddelde.

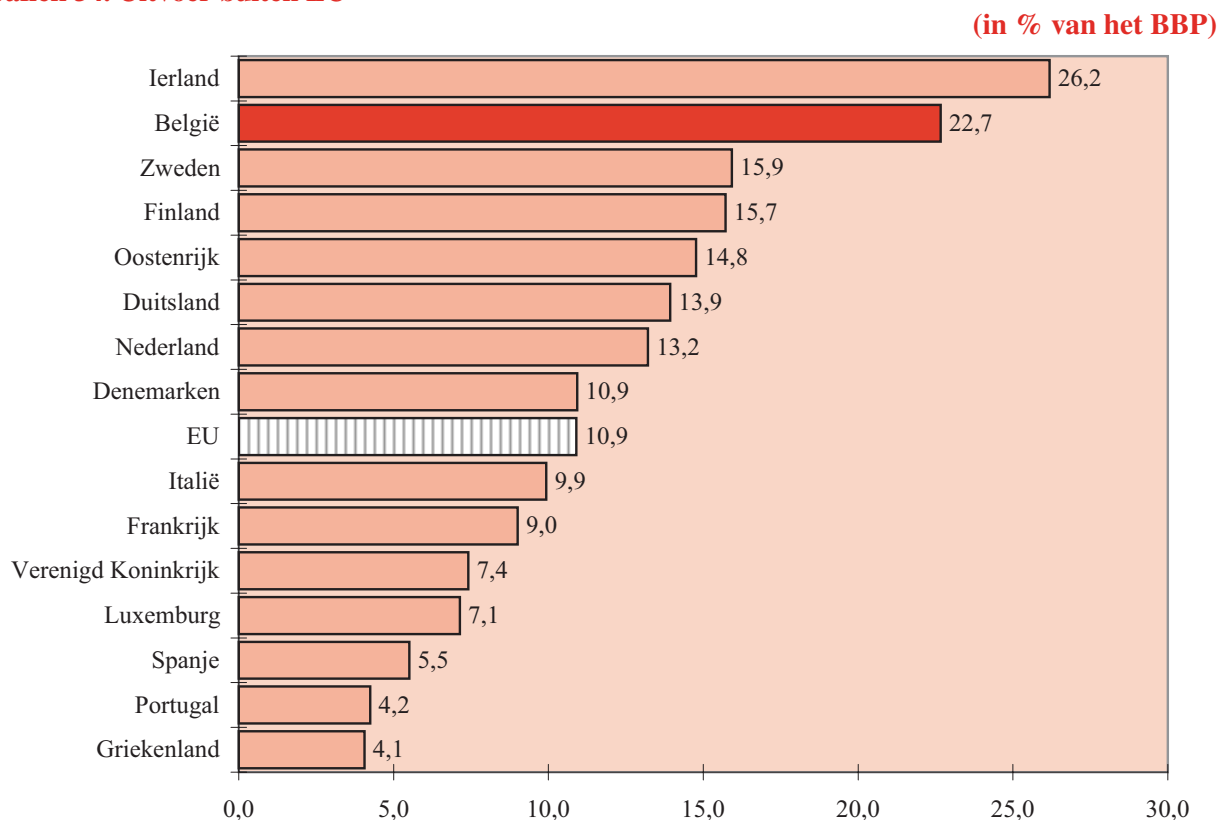
De in vergelijking tot de Europese partners opmerkelijke openheid van de Belgische economie naar de internationale handel buiten de Europese Unie maakt haar gevoeliger voor de bewegingen die een invloed hebben op de wereldhandel. Enkel Ierland, waar de uitvoer buiten EU 26,2% van het BBP bedraagt, lijkt nog opener naar de buitenlandse markten toe. Zoals eveneens blijkt uit grafiek 34, is de exportgerichtheid erg verschillend in de landen van de EU: van 4,1% in Griekenland tot 26,2% in Ierland.

Door die bijzondere exportgerichtheid kon de Belgische economie voordeel halen uit de heropleving van de wereldvraag in 2002, waarbij het herstel van de groei in Europa minder sterk was dan in de Verenigde Staten.

De evolutie van de kwartaalgegevens toont aan dat de goederenstromen de schommelingen van de economische bedrijvigheid over het grootste gedeelte van het voorbije jaar hebben gevolgd en versterkt.

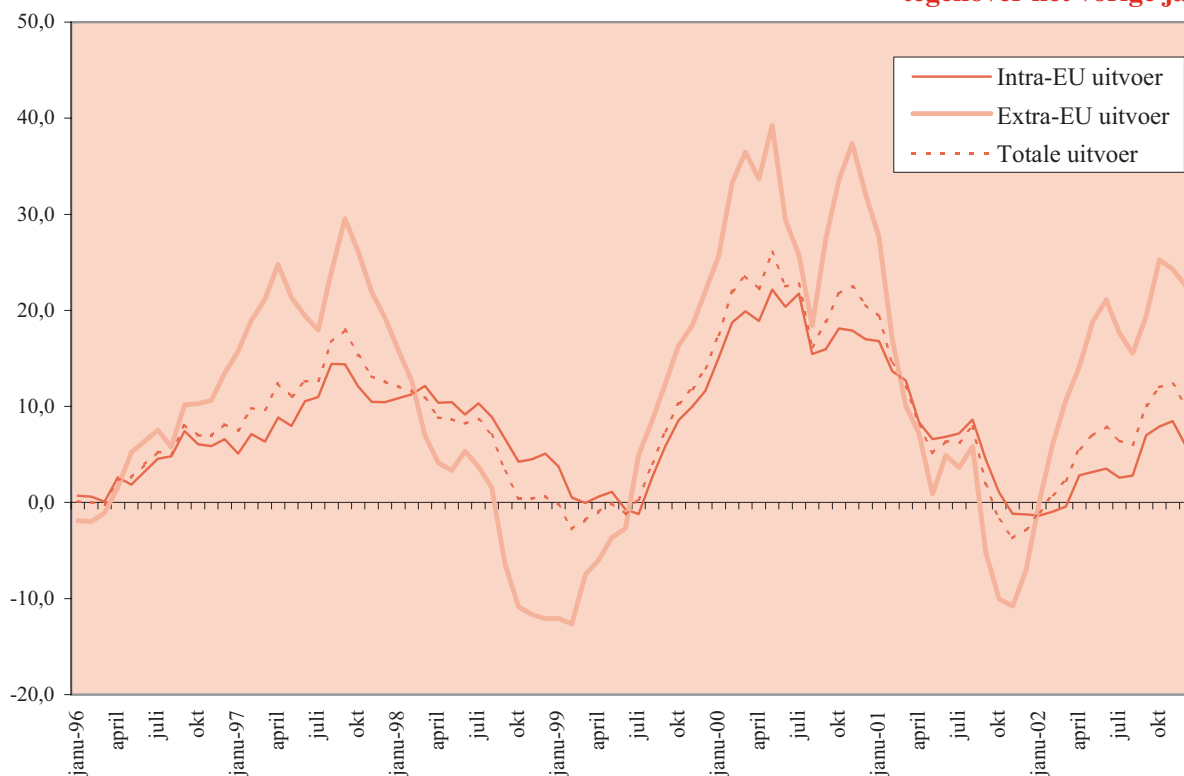
Na een vooruitgang met 2,3% in het eerste kwartaal van 2002 versnelde het groeitempo van de goederenuitvoer in waarde tot het derde kwartaal (+10,1% op jaarbasis); tegen het einde van het jaar ging het weer achteruit.

Grafiek 34. Uitvoer buiten EU

Bron: Eurostat, Gegevensbank Ameco, DG ECFIN, EG en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 35. Totale uitvoer, uitvoer binnen en buiten de EU
(schommeling van het voortschrijdend gemiddelde over drie maanden in %, tegenover het vorige jaar)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

In tegenstelling tot de stijgingsfases in de vorige cyclussen (1996 en 1999), was de bijdrage van de Europese partners tot de buitenlandse vraag over het grootste deel van 2002 zwakker dan die van de markten buiten de EU (grafiek 35).

Zo heeft de Belgische uitvoer voornamelijk in het begin van het jaar geprofiteerd van het herstel van de goederenvraag uit de Verenigde Staten en uit de Aziatische landen, behalve Japan.

De leveringen binnen de Europese unie daalden met 0,4% in vergelijking tot het eerste kwartaal van 2001, gedeeltelijk onder invloed van de dalende verkoop naar Frankrijk, Nederland, Spanje en Luxemburg.

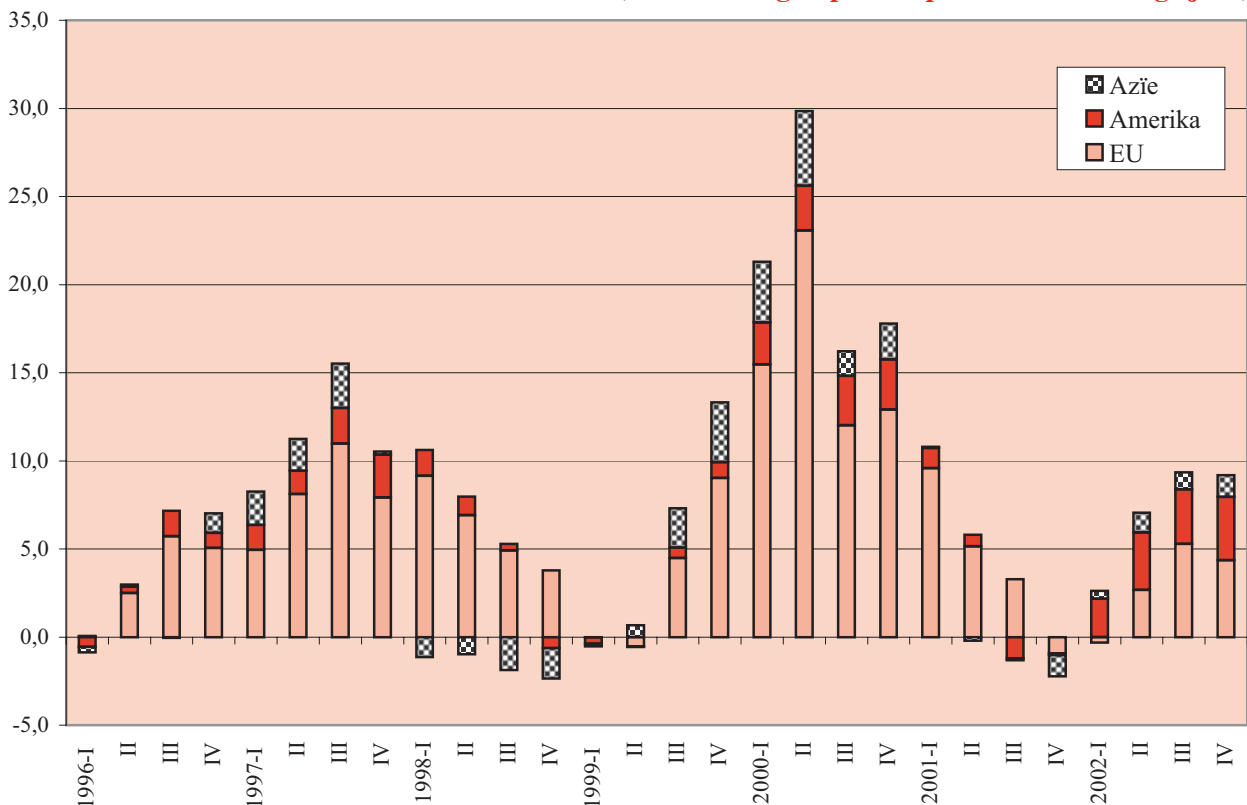
De vertraging van de groei van de goederenuitvoer in het laatste kwartaal van 2002 is dan weer het gevolg van het tempooverlies in de Europese invoer. De groei op jaarbasis van het voortschrijdend gemiddelde over drie maanden van de uitvoer binnen de EU ging van 8,5% in november naar 5,8% in december, tegen respectievelijk 24,3% en 22,5%

voor de uitvoer buiten de EU. De bijdrage van de Europese markten tot de jaarlijkse groei van de Belgische uitvoer ging in het vierde kwartaal van 2002 met 4,3 procentpunt achteruit, tegen 5,3 procentpunt het kwartaal voordien. Ook dat is een teken van de sombere internationale conjunctuur en meer bepaald van de zwakke binnen-Europese vraag.

In het licht van de achteruitgang van de industriële productie in verschillende Europese landen en de Verenigde Staten kan het verwondering wekken dat de groei van de uitvoer in de drie laatste maanden van het jaar nog aanhield. Een gedeeltelijke verklaring zou kunnen liggen in een vertekening van de cijfers van de buitenlandse handel door een nieuwe doorvoeractiviteit in de farmaceutische sector en in de laattijdige weerslag van de versterking van de industriële activiteit gedurende de eerste helft van 2002.

Sinds december 2001 voert een nieuw distributiecentrum farmaceutische producten in uit Ierland. Die worden daarna opnieuw uitgevoerd naar ver-

Grafiek 36. Bijdrage tot de exportgroei volgens geografische verdeling (schommeling in procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

schillende landen, vooral Duitsland en de Verenigde Staten. De invloed van die nieuwe activiteit, die geen grote impact heeft op de handelsbalans, is te zien in de schommelingen van de in- en uitvoer van farmaceutische producten.

Terwijl het aandeel van die uitvoer in het totaal van de goederen in december 2000 3,8% bedroeg, is die het jaar daarna nagenoeg verdrievoudigd. Tussen november 2001 en november 2002 is die proportie nog eens verdubbeld; zij bedraagt nu 9,0% van de uitgevoerde goederen en wordt zo de tweede belangrijkste categorie van uitgevoerde goederen, terwijl farmaceutische producten in november 2001 nog op de zevende plaats stonden.

Indien men de farmaceutische producten weglaat uit de analyse van de uitvoer, zien we een minder gunstig beeld gedurende heel het jaar 2002. In het eerste kwartaal zou er een inkrimping met 5,2% geweest zijn ten opzichte van de overeenstemmende periode in 2001, terwijl er met de farmaceutische producten een groei met 2,3% is. In het derde kwartaal

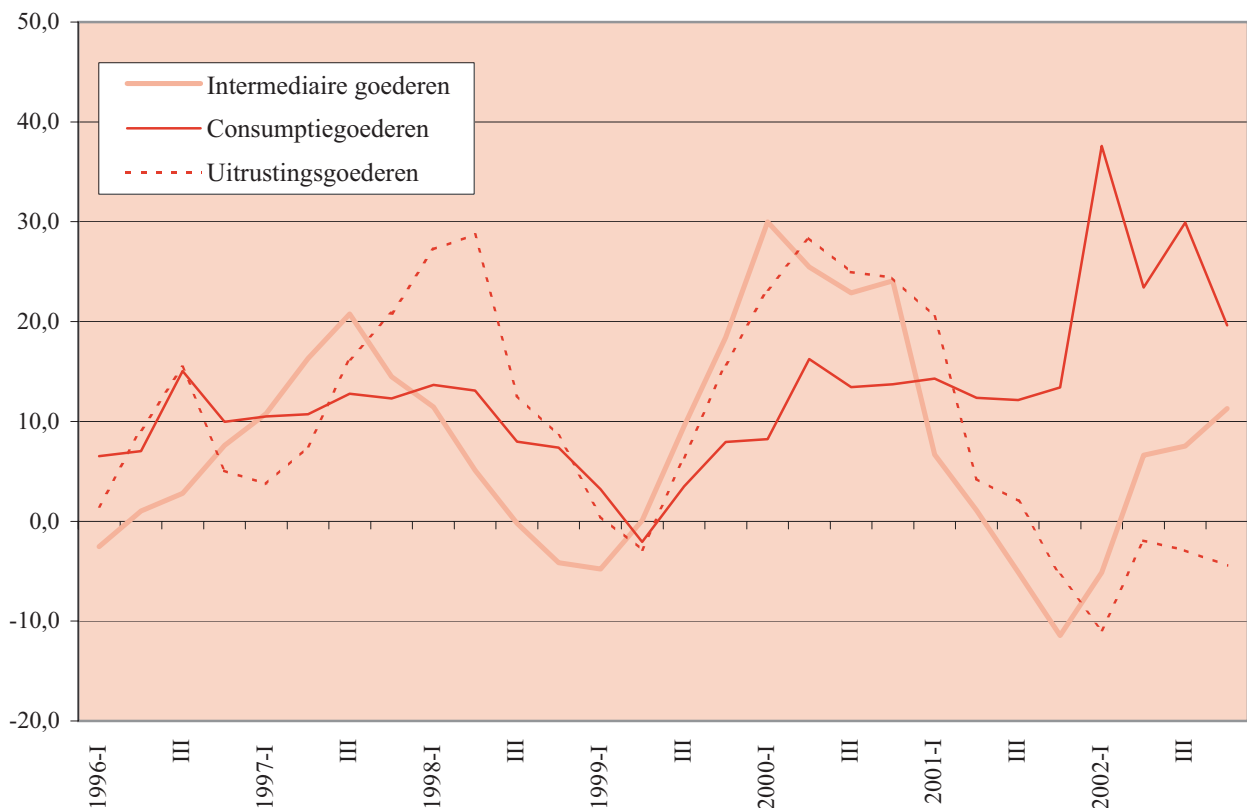
bedraagt die afwijking gemiddeld 6,9 procentpunt en in het vierde kwartaal 4,1 procentpunt.

Een andere interessante indeling is de evolutie van de handel volgens grote economische categorieën. Zoals blijkt uit grafiek 37 had de uitvoer van uitrustingsgoederen, ongeveer 10% van de totale uitvoer, erg te lijden onder de onzekere internationale conjunctuur. Hij ging in 2002 met 5,1% achteruit t.o.v. 2001. Na een teruggang met 10,9% in het eerste kwartaal van 2002 brak het zich aftekenende herstel af in het tweede halfjaar. Van -1,9% in het tweede kwartaal van 2002 ging het in het laatste kwartaal op jaarbasis naar -4,4%.

Terwijl het herstel van de intermediaire goederen, ongeveer 60% van de uitvoer, net als in de vorige stijgingsfases vroeger kwam dan dat van de investeringsgoederen, was het groeitempo van de uitgevoerde goederen integendeel doorheen de opeenvolgende kwartalen minder uitgesproken. Na een afname met -11,4% in het laatste kwartaal van 2001 onder invloed van de wereldwijde forse

Grafiek 37. Uitvoer naar grote economische categorieën

(schommeling in %, t/t-4)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

voorraadvermindering in de nijverheid, ging de verkoop van intermediaire goederen daarna geleidelijk vooruit en bereikte +11,3% op jaarbasis in het laatste kwartaal van 2002.

Anderzijds vertoonde de uitvoer van consumptiegoederen tijdens het beschouwde jaar een atypisch verloop. Zowel de schommelingen als de omvang van de bewegingen waren sterker dan bij vorige cyclussen. Hun bijdrage tot de jaarlijkse exportgroei was over de eerste drie kwartalen van 2002 zelfs groter dan die van de intermediaire goederen.

Het herstel van de uitvoer van consumptiegoederen was al merkbaar in het laatste kwartaal van 2001 maar ging bliksemsnel begin 2002. De waarde ervan lag 37,6% hoger dan in het eerste kwartaal van 2001, vooral onder invloed van de dynamiek van de uitvoer van “overige niet duurzame consumptiegoederen”. De uitvoer van die categorie goederen groeide later in het jaar weer heel wat trager, met 29,9% in het derde kwartaal en met 19,6% in het laatste kwartaal (op jaarbasis).

De groei van de goederenimport over één jaar versnelde in de loop van de kwartalen en bereikte 11,1% in waarde in het vierde kwartaal van 2002.

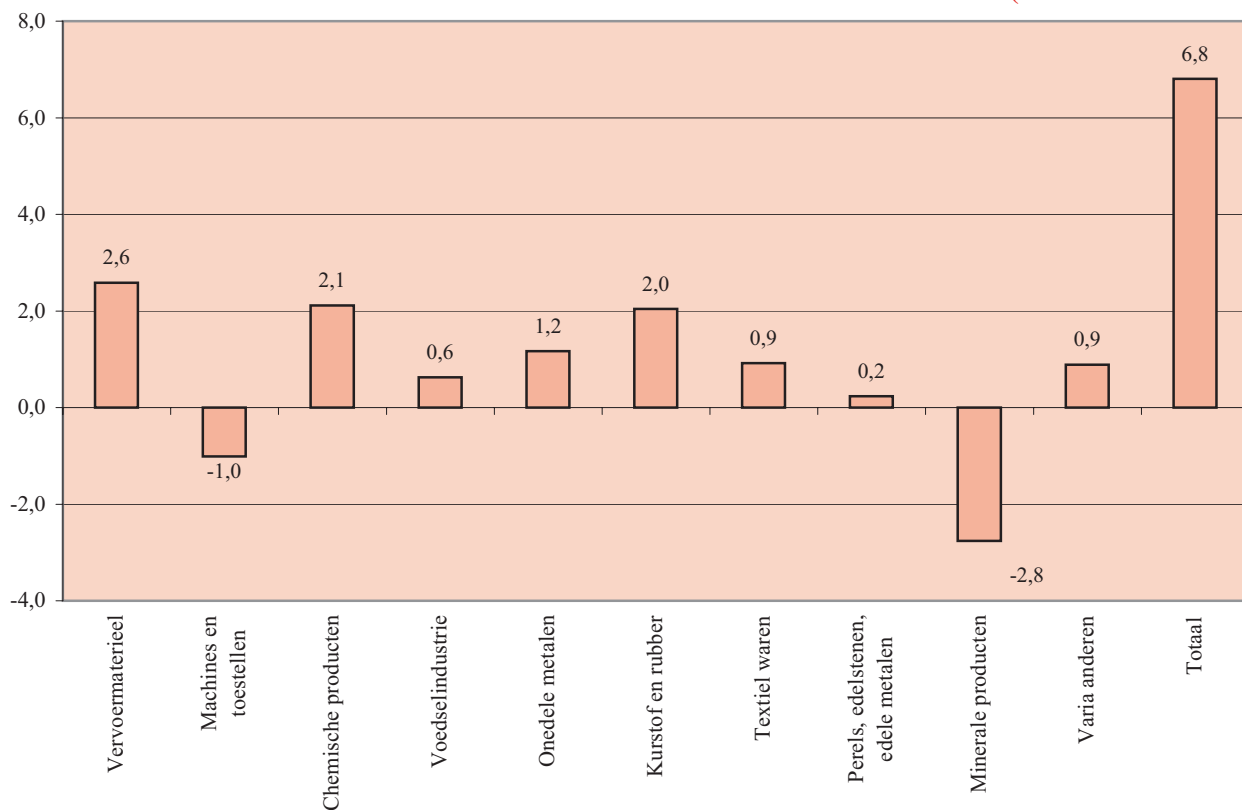
Parallel met de neergang van de handel binnen de EU ging de jaarlijkse groei van ingevoerde goederen terug van +12,8% naar +11,0% in waarde tussen het derde en het laatste kwartaal van 2002.

De jaarschommeling van het indexcijfer van de eenheidswaarden bij invoer werd overigens positief in het laatste kwartaal van 2002 in een omgeving van stijgende olieprijsen. De nieuwe stijging van de invoerprijzen werd nochtans in de hand gehouden door de waardeverhoging van de Europese munt.

Onder invloed van een matigere groei van de inkoop in het buitenland, verbeterde het saldo op de betalingsbalans in 2002. Er is nu een overschot van 18,0 miljard euro, tegen 13,0 miljard euro een jaar tevoren. Terwijl het handelsoverschot binnen de EU minder groot was dan in 2001, werd het saldo bui-

Grafiek 38. Handelsbalans volgens structuur van de producten

(in % van het BBP)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

ten de EU voor de eerste keer sinds 1993 batig : het ging van een tekort van 8,6 miljard euro in 2001 naar een overschot van 1,0 miljard in 2002.

Volgens de uitsplitsing van de buitenlandse handel naar afdelingen van het geharmoniseerde systeem vertonen de gegevens voor heel 2002 een duidelijk positieve handelsbalans voor *vervoermaterieel*, *chemische producten* en *kunststof en rubber*. Deze sectoren vertegenwoordigen 44% van onze totale uitvoer en 39% van onze invoer gedurende het voorbije jaar.

Voor de sectoren *Machines en toestellen* en *minerale producten* is er daarentegen een tekort op de handelsbalans van respectievelijk 1,0% en 2,8% van het BBP. Het aandeel van de eerste sector in de totale uitvoer is 13,5%, tegen 15,9% voor de invoer; bij de tweede (*minerale producten*) is dat respectievelijk 4,8% en 8,6%.

II.6 Consumptieprijsen

Na een groei met 2,5% in 2001, gedeeltelijk onder invloed van de toename van de ingevoerde inflatie, de gelijktijdige sterke waardevermindering van de Europese munt en de uitgestelde effecten van de sterke prijsstijging van de olieproducten van midden 1999 tot begin 2000, liep de inflatie terug tot 1,6% in 2002. Over de periode 1999-2001 bedroeg de gemiddelde groei van het algemene indexcijfer van de consumptieprijsen in vergelijking tot het vorige jaar 2%.

Van gemiddeld 2,7% in het eerste kwartaal van 2002 vertraagde de stijging van de consumptieprijsen

daarna, zij het in afnemende mate en stabiliseerde zich op 1,2% in de laatste drie maanden.

Voornaamste groepen van de functionele classificatie

De uitsplitsing van het algemene indexcijfer in vier groepen toont aan dat de voortgezette prijsdaling van voedingswaren en diensten (goed voor de helft van de weging in het totale indexcijfer) in het tweede kwartaal een tegenwicht vormde voor de sterkere prijsstijging van de niet-voedingswaren in het laatste kwartaal.

De inflatie ging het grootste deel van het voorbije jaar achteruit

Na een lichte versterking in juli en oktober ging het groeitempo van het prijsniveau weer achteruit in november; tegen het einde van het jaar was het weer iets sterker. Vooral onder invloed van de sterkere stijging van de prijzen van niet-voedingswaren in het laatste kwartaal en meer bepaald van het herstel van de brandstofprijzen ging de inflatie van 2,9% in januari via 0,9% in juni naar 1,4% in december 2002.

De gezondheidsindex (gebruikt voor de indexering van lonen en uitkeringen en voor de aanpassing van de huurprijzen), waarin tabak, alcohol, benzine en diesel niet inbegrepen zijn, steeg op jaarbasis met 1,8% in 2002, na 2,7% in 2001.

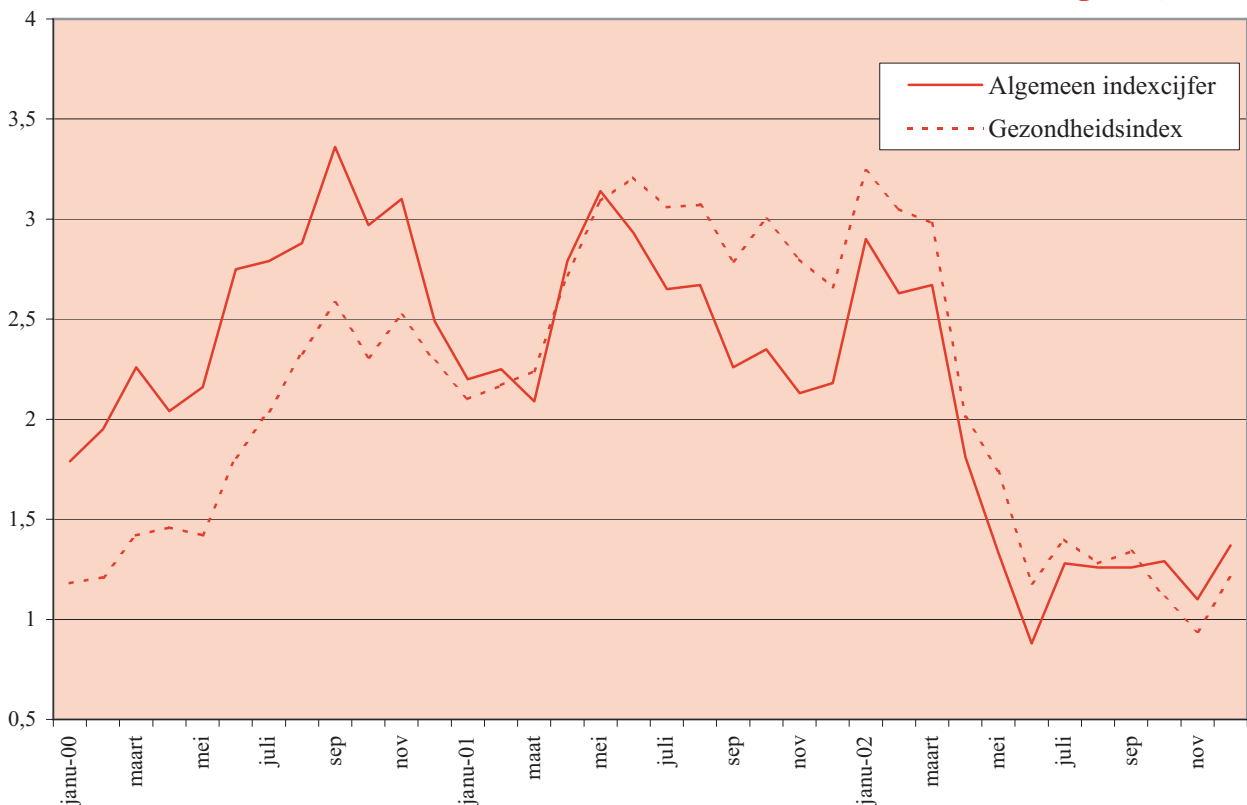
Grotendeels door de sterke stijging van de olieprijsen lag de stijging van de gezondheidsindex in de laatste drie beschouwde maanden lager dan die van het algemene indexcijfer; het verschil bereikte 0,2 procentpunt.

Tabel 8. Indexcijfers van de consumptieprijsen

(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

	Weging	I 02	II 02	III 02	IV 02	2001	2002
Voedingswaren	214,31	5,08	1,72	1,12	0,98	4,22	2,23
Niet-voedingswaren							
Alimentaires	444,33	0,82	0,03	0,35	1,21	1,73	0,60
Diensten	286,08	4,04	2,85	2,51	1,29	2,45	2,67
Huurprijzen	55,28	2,30	2,43	2,58	2,53	1,90	2,46
Algemeen indexcijfer	1000,00	2,73	1,34	1,27	1,25	2,47	1,65
Niet-voedingswaren (zonder olieproducten)	395,89	2,13	1,30	1,13	0,75	2,65	1,33

Bron: FOD Economie.

Grafiek 39. Indexcijfer van de consumptieprijzen**(schommeling in %, t/t-12)**

Bron: FOD Economie.

In de gezondheidsindex zijn immers slechts een gedeelte van de indexcijfers voor olieproducten opgenomen: LPG, butaan, propaan en huisbrandolie vertegenwoordigen 10,99 promille van het algemene indexcijfer, tegen 48,44 promille voor alle olieproducten samen.

Na een piek bij het begin van het jaar (+5,9% in januari 2002), meer bepaald onder invloed van de scherpe stijging van de prijzen van verse producten -wat te maken had met het slechte weer-, stegen de prijzen van *voedingswaren* vervolgens matiger (behalve grotere prijsstijgingen in juli en september); in december bereikten ze +1,1%. De bijdrage van deze groep tot de inflatie liep van +1,3 procentpunt in januari terug naar +0,2 procentpunt in december.

De jaarschommeling van de prijzen van *niet-voedingswaren* bedroeg +1,2% in het laatste kwartaal van 2002, na +0,3% in het vorige kwartaal en een nulgroei in het tweede kwartaal. Na een achteruitgang met 0,5% in juni lag het prijsniveau op het einde van het jaar weer 1,4% hoger dan in december 2001.

Terwijl de prijzen van de olieproducten de hoogte inschoten, ging de evolutie van de indexcijfers voor *normaal onderhoud en reparatie van de woning, watervoorziening, farmaceutische specialiteiten, aardgas en elektriciteit* - om slechts enkele componenten te noemen - neerwaarts.

Aangezien de gasprijzen de evolutie van de notering van de energiegrondstoffen op de internationale markten met meerdere maanden tijdsverschil volgen, stegen zij nog licht in het eerste kwartaal van 2002 (+0,1%). De prijsdaling ervan werd pas minder groot tegen het einde van het jaar, -6,8% in het laatste kwartaal van 2002, tegen -7,1% het kwartaal tevoren.

Onder invloed van de tariefdalings die in het Controlecomité voor Elektriciteit en Gas (CEEG) beslist werden, daalden de elektriciteitsprijzen op jaarbasis met 3,1% in het laatste kwartaal van 2002, na in het eerste kwartaal met 1,9% te zijn gestegen.

De oliemarkt was vanaf maart 2002 in de greep van de verslechtering van de internationale situatie. Het vooruitzicht van een gewapend conflict in Irak, met

daarmee verbonden de vrees dat de belangrijkste oliebronnen in brand zouden gestoken worden, en de onzekerheid over de normalisering van de aanvoer uit Venezuela op de markt deden de koersen stijgen in een context van onzekerheid over de slagkracht van de economische bedrijvigheid op wereldvlak.

Afgezien van het heilzame afvlakkingseffect van het “programmacontract”, dat de olieprijzen voor de consument in België regelt, werd de stijging van de consumptieprijzen voor olieproducten, die ongeveer 1/10 uitmaken in de weging van de niet-voedingswaren, eveneens in de hand gehouden door de waardevermindering van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de euro.

De prijsstijging van de olieproducten op één jaar, die werd aangewakkerd door de genoemde crisissen, ging in België van 4,2% in oktober naar 6,9% in december 2002, nadat de prijzen eerst met 11,0% waren gedaald in juni 2002 en met 15,4% in december 2001. Ten opzichte van januari 2002 bedroeg de stijging ervan in december 6,7%.

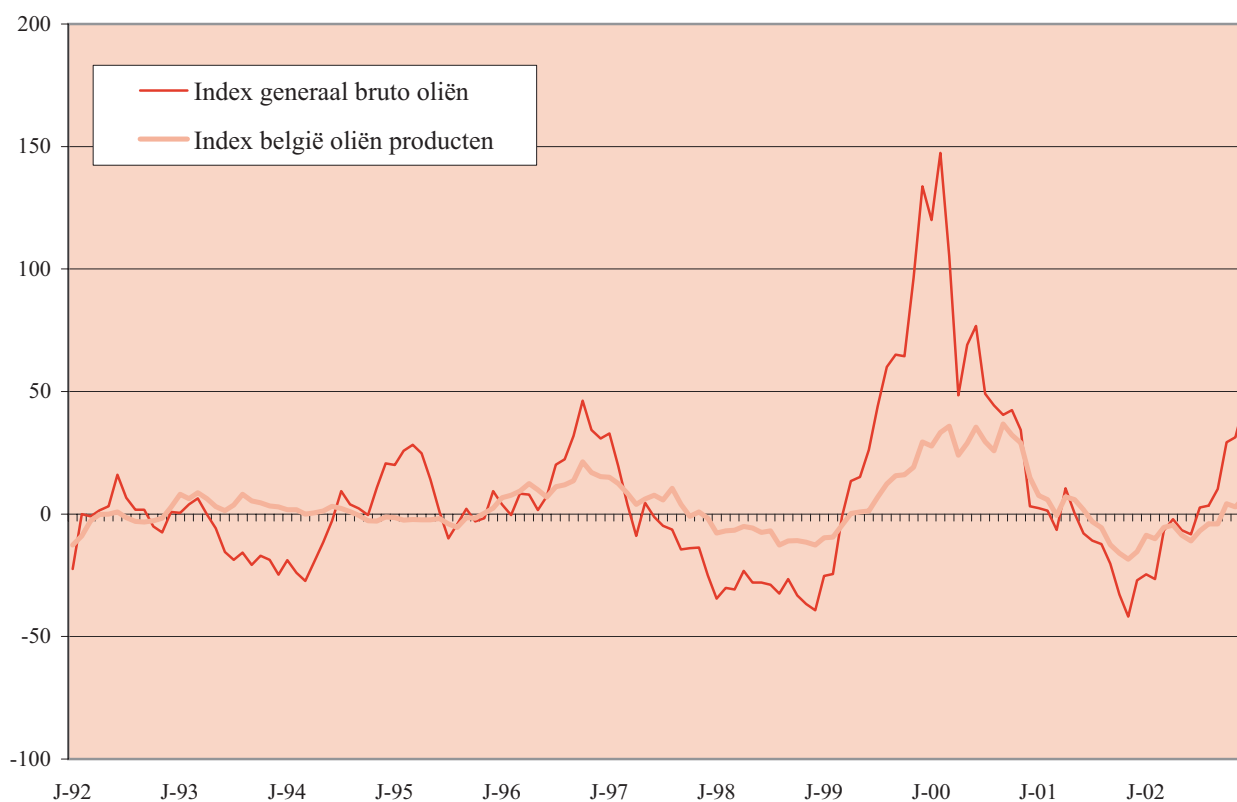
Daarmee droegen zij 0,3 procentpunt bij in de inflatie van 1,37% in december 2002, na negatieve bijdragen van respectievelijk 0,5 en 0,7 procentpunt in juni 2002 en in december 2001.

De *onderliggende inflatie* (zonder vluchtige componenten), die meer zegt over de trend op middellange termijn, ging snel vooruit van het eerste kwartaal van 2001 tot het eerste kwartaal van 2002 maar ging daarna weer geleidelijk achteruit. Na een groei met 3,0% gedurende de eerste drie maanden van 2002 - de sterkste stijging sinds het eerste kwartaal van 1994 - liep de onderliggende inflatie terug tot gemiddeld 1,5% in het laatste kwartaal van het voorbije jaar.

Aansluitend bij de ontwikkeling in de diensten en de niet-voedingswaren zonder energieproducten weerspiegelt de onderliggende inflatie op jaarbasis onder meer de basiseffecten van het verdwijnen van tijdelijke inflatiefactoren zoals de gunstiger evolutie van de ingevoerde inflatie in een context van slabakkende economische activiteit.

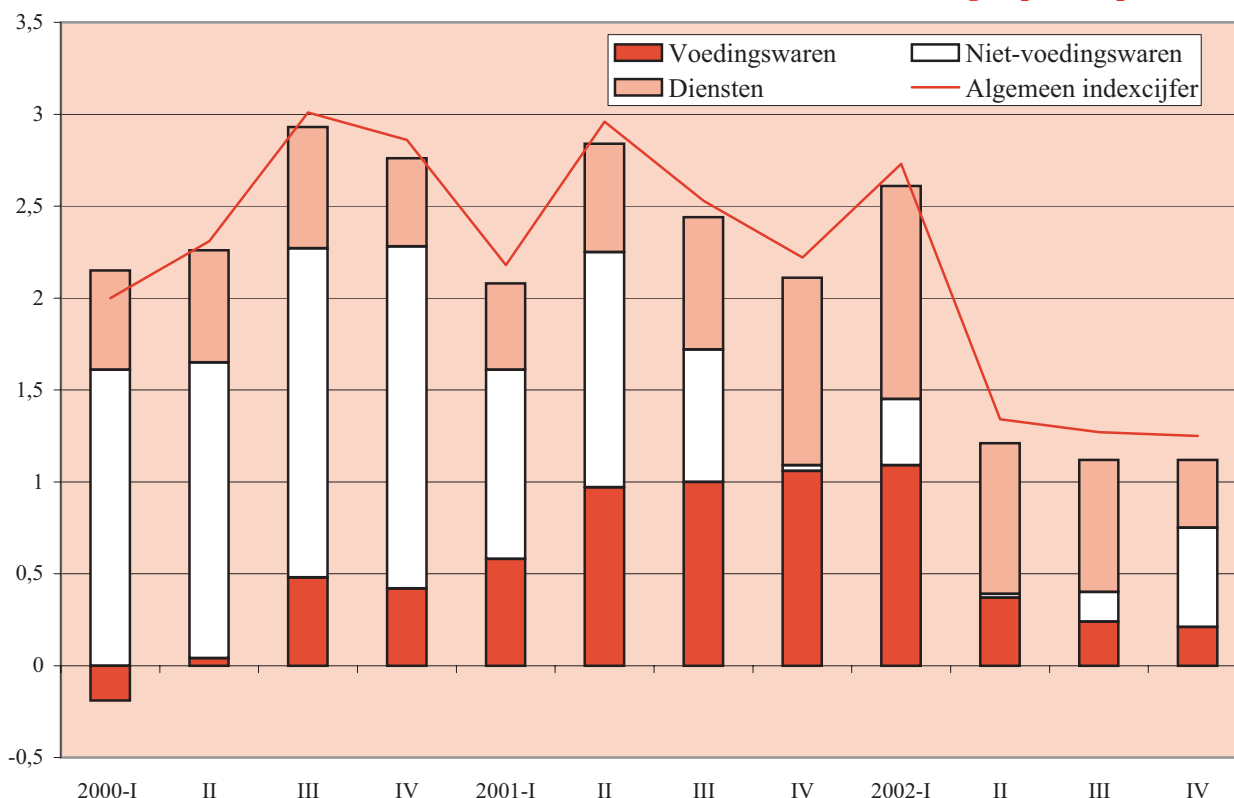
Grafiek 40. Indexcijfers van de olieprijzen

(schommeling in %, t/t-12)

Bron: IWH, FOD Economie.

Grafiek 41. Bijdrage van de verschillende groepen tot de inflatie (schommeling in procentpunt, t/t-4)

Bron: FOD Economie.

Zo werd de stijgende trend in de *dienstensector*, een groep die sterk had bijgedragen tot de inflatie in de tweede helft van 2001, onderbroken vanaf het tweede kwartaal van 2002. Van +4,0% in het eerste kwartaal van 2002 vielen de prijsstijgingen er terug tot 1,3% in het laatste kwartaal van het jaar. In november 2002 bleven de prijsstijgingen van de diensten tegenover dezelfde periode het jaar voordien beperkt tot +1,08% - het laagste cijfer sinds oktober 1997 - en in december tot +1,39%, na +4,23% in maart. Tijdens deze periode werd de bijdrage van de diensten tot de inflatie gereduceerd met een factor drie: in december bedroeg zij nog 0,4 procentpunt, na 1,2 procentpunt in maart 2002.

Onder die achteruitgang van de inflatie gaan nochtans een aantal discrepanties schuil

De daling van het indexcijfer van de *diensten i.v.m. recreatie en cultuur*, die vooral veroorzaakt werd door de wijzigingen in het kijk- en luistergeld in 2002, heeft samen met de geringere prijsstijgingen

van het indexcijfer voor *kranten, boeken en schrijfwaren* en voor *buitenlandse reizen* de prijsstijging in deze groep sterk afgezwakt.

De afschaffing van het kijk- en luistergeld in Vlaanderen en Brussel, die half in april en half in oktober werd aangerekend, heeft de prijsstijging van de diensten getemperd met 1,0 procentpunt in het tweede kwartaal en met 1,9 procentpunt in het vierde kwartaal.

Gedeeltelijk als gevolg van de overgang naar de chartale euro versnelde de prijsstijging op jaarbasis in de *hotels, cafés en restaurants* vanaf het derde kwartaal van 2001; zij steeg van +2,5% naar gemiddeld +4,6% in het derde kwartaal van 2002 en viel dan in het volgende kwartaal terug op +4,0%. Dat blijft nochtans een erg hoog peil.

Overigens ging ook de prijs van bankdiensten, verzekeringen, postdiensten en telefoongesprekken naar omhoog.

Tabel 9. Voornaamste deelindexcijfers voor de diensten
(schommeling in % en procentpunt t.o.v. het vorige jaar)

	Schommeling t.o.v. het vorige jaar						Bijdrage tot de inflatie	
	2001	2002	I02	II02	III02	IV02	2001	2002
Diensten voor onderhoud en reparatie	2,89	3,51	2,62	3,39	3,53	4,49	0,01	0,02
Huishoudelijke diensten	3,78	4,15	5,46	4,39	3,29	3,48	0,04	0,04
Onderhoud en reparatie	6,99	6,52	6,95	7,39	6,47	5,27	0,13	0,12
Telefoon, telegraaf- en faxdiensten	-6,68	0,31	0,59	0,21	0,21	0,21	-0,14	0,01
Diensten i.v.m. recreatie en cultuur	2,17	-7,18	2,70	-6,77	-7,14	-17,52	0,06	-0,19
Kranten en tijdschriften	4,62	3,96	6,46	4,68	2,59	2,10	0,05	0,04
Toeristische reizen	6,24	4,27	6,75	3,60	3,60	3,13	0,18	0,13
Horeca	2,35	4,39	4,44	4,54	4,58	3,99	0,16	0,29
Kap- en schoonheidssalons	3,07	4,38	4,56	4,95	4,55	3,44	0,04	0,05
Verzekeringen	1,58	3,46	2,96	3,44	3,79	3,64	0,03	0,07

Bron: FOD Economie.

II.7 Arbeidsmarkt

Na een uitzonderlijke groei met 2,4% in 2000, tegen een jaargemiddelde van 1,8% in de periode 1997-99, verminderde de groei van de binnenlandse werkgelegenheid tot 1,9% in 2001 en werd hij lichtjes negatief in 2002 (-0,1%).

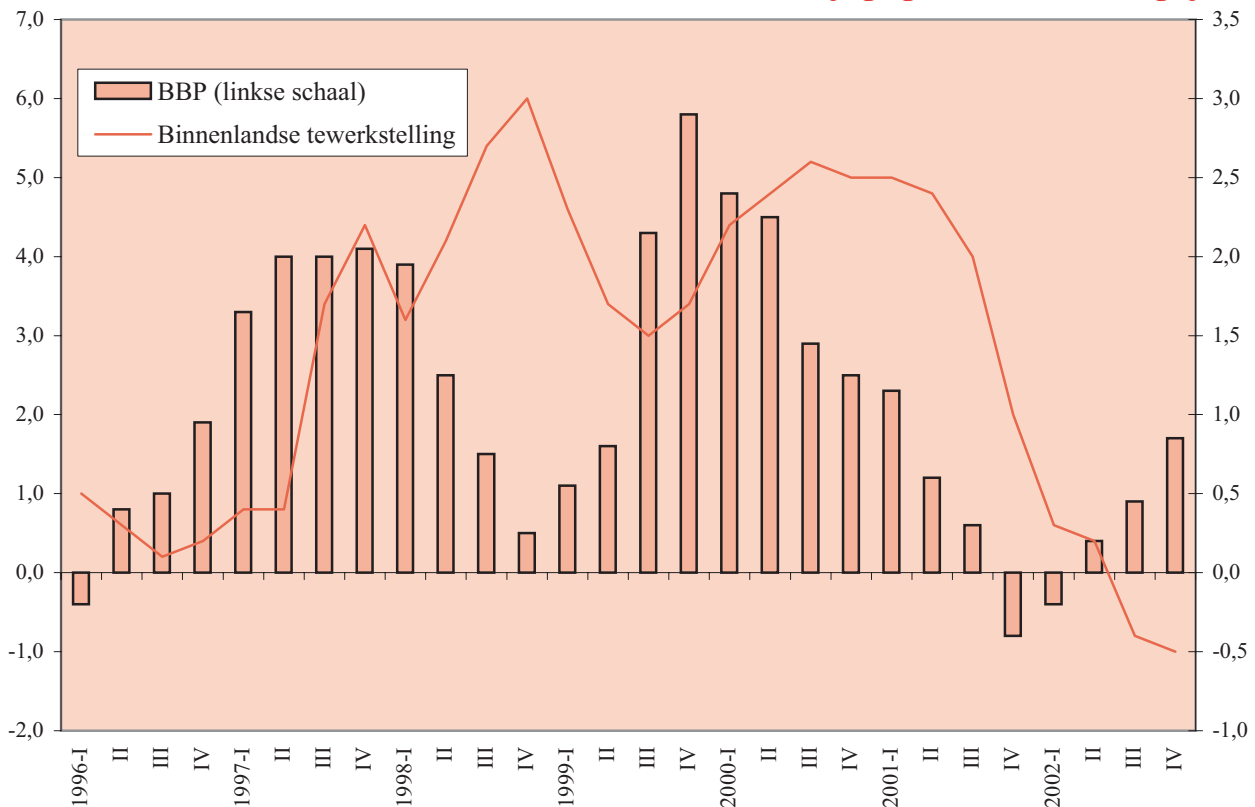
Volgens de gegevens gepubliceerd door het Instituut voor de Nationale Rekeningen, die in november 2002 aanzienlijk naar omhoog gecorrigeerd werden voor de periode 1995-2002 als gevolg van nieuwe basisbronnen en een methodologische vernieuwing, ging het aantal personen met een betrekking (in duizendtallen) van 3.466 in 2001 naar 3.463 in 2002. De nieuwe statistieken worden verzameld door de instellingen van de sociale zekerheid. Zij identificeren vanaf nu het aantal personen aan het werk. Samen met een aantal methodologische verbeteringen zorgt dat voor een raming van de werkgelegenheid die beter aansluit bij de reeksen over de loonmassa en de toegevoegde waarde uit de nationale rekeningen.

Zo ging het aantal werknemers in loondienst voor het eerst sinds 1995 achteruit, terwijl het aantal zelfstandigen, ongeveer 16% van de totale werkgelegenheid, voor het zesde jaar op rij op jaarbasis verminderde.

Vergeleken met vorige fases van herstel van de economische bedrijvigheid in 1996 en 1999, toen de werkgelegenheid met een tijdsverschil van drie kwartalen de evolutie van het reële BBP volgde, duurde de vertraging van de groei van de werkgelegenheid in loondienst, die in het laatste kwartaal van 2000 werd ingezet, voort tot het laatste kwartaal van 2002. Dat weerspiegelt de aanhoudende vermindering van de groei en de onzekere vooruitzichten op herstel. De binnenlandse werkgelegenheid in loondienst ging in het laatste kwartaal van 2002 op jaarbasis met 0,5% achteruit, terwijl zij in het derde kwartaal van 2000 nog met 2,6% was gestegen.

Wanneer men de gegevens per bedrijfstak bekijkt, ziet men dat de industrie, die aan 18% van de binnenlandse werknemers werk verschaft, bijzonder getroffen werd door het feit dat een aantal projecten van de ondernemingen op losse schroeven kwamen te staan. De industrie droeg gemiddeld -0,5 procentpunt bij tot de daling van het totale aantal werknemers in 2002. Vanaf het derde kwartaal van 2001 ging de werkgelegenheid in de industrie er in vergelijking met dezelfde periode van het jaar voordien al op achteruit. Die afname werd de volgende kwartalen sterker en bedroeg in het laatste kwartaal van 2002 al -3,4%.

Grafiek 42. Verloop van het BBP en de werkgelegenheid
(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Over heel het voorbije jaar noteerden industrie en bouwnijverheid een daling van het aantal werknemers vergeleken met 2001, terwijl er in de dienstensector (75% van de binnenlandse werkgelegenheid in loondienst) dankzij het scheppen van banen in de non-profitsector nog een lichte vooruitgang met 0,7% was. De dienstensector droeg voor +0,5 procentpunt bij tot de jaarschommeling van de binnenlandse werkgelegenheid in loondienst in 2001.

Binnen de diensten is het aantal werknemers in “handel, vervoer en communicatie” (23% van de totale binnenlandse werkgelegenheid en 31% van de banen in deze bedrijfstak) slechts lichtjes achteruitgegaan (-0,1% in 2002), na een vooruitgang met 2,5% in 2001. Zo ook daalde de werkgelegenheid in de “financiële activiteiten, de immobiliën, de verhuursector en de zakelijke dienstverlening” licht (-0,2% in 2002) na een groei met 2,9% in 2001.

Zoals blijkt uit grafiek 43 gold de afname van het aantal werknemers in de tweede helft van 2002 voor alle bedrijfstakken, maar meer in de diensten dan

in de industrie, waar de achteruitgang al duidelijk was sinds het derde kwartaal van 2001.

De jaarlijkse groei van het aantal werknemers in de diensten daalde van 1,1% in het tweede kwartaal van 2002 naar respectievelijk 0,4% en 0,2% in de volgende kwartalen.

Zo bleef de groei van de werkgelegenheid bij “overheid en onderwijs” en bij de “overige diensten” in het laatste kwartaal beperkt tot respectievelijk 1,2% en 0,7%, na een groei met 1,5% en 2,3% in het tweede kwartaal van 2002.

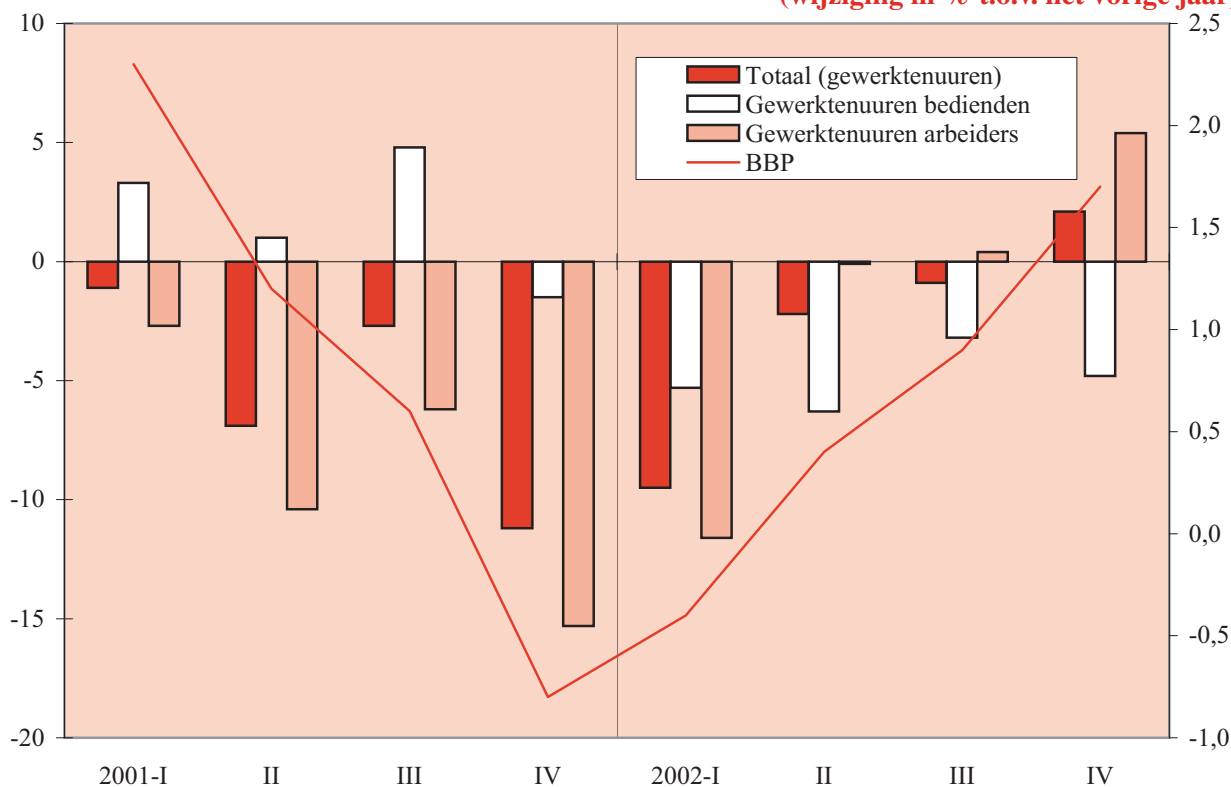
In de sector van de uitzendarbeid is het volume van de bedrijvigheid bijzonder conjunctuurgevoelig. Daarom vormt die sector een interessant geval. Gebruik van uitzendarbeid is voor ondernemingen een onmiskenbaar element van flexibiliteit, waardoor zij een tijdelijk personeelsgebrek of een voorbijaande opstoot van de bedrijvigheid kunnen opvangen. Het kan ook een middel worden om het personeelsbeheer uit te besteden.

Grafiek 43. Evolutie van de werkgelegenheid per bedrijfstak (wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 44. BBP en gewerkte uren in de segmenten van de uitzendarbeid (arbeiders en bedienden) (wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: FEDERGON en berekeningen FOD Economie.

Terwijl de economische bedrijvigheid twee opeenvolgende jaren van zwakke groei kende (0,8% in 2001 en 0,7% in 2002), zag de sector van de uitzendarbeid gedurende die twee jaren een afname van het aantal gewerkte uren met respectievelijk 4,6% en 3,4%. Hoewel het twee jaren van teruggang betreft, gaat achter die evolutie toch een erg verschillend verloop schuil per kwartaal.

In tegenstelling tot 2001 herstelde de uitzendsector zich gedurende de opeenvolgende kwartalen van 2002 (op jaarbasis). Van een achteruitgang van de gewerkte uren met 9,5% in het eerste kwartaal gingen naar een stijging met 2,1% in het laatste kwartaal. Dat laatste resultaat moet echter enigszins genuanceerd worden aangezien de vergelijkingsbasis hier het erg zwakke vierde kwartaal van 2001 is, vlak na de terroristische aanslagen.

Die vooruitgang van het volume van de bedrijvigheid is vooral te danken aan het nog conjunctuurgevoeliger segment arbeiders, waarvoor een groot gedeelte van de aanpassingen werd doorgevoerd in 2001. Niet alleen is de vermindering van het

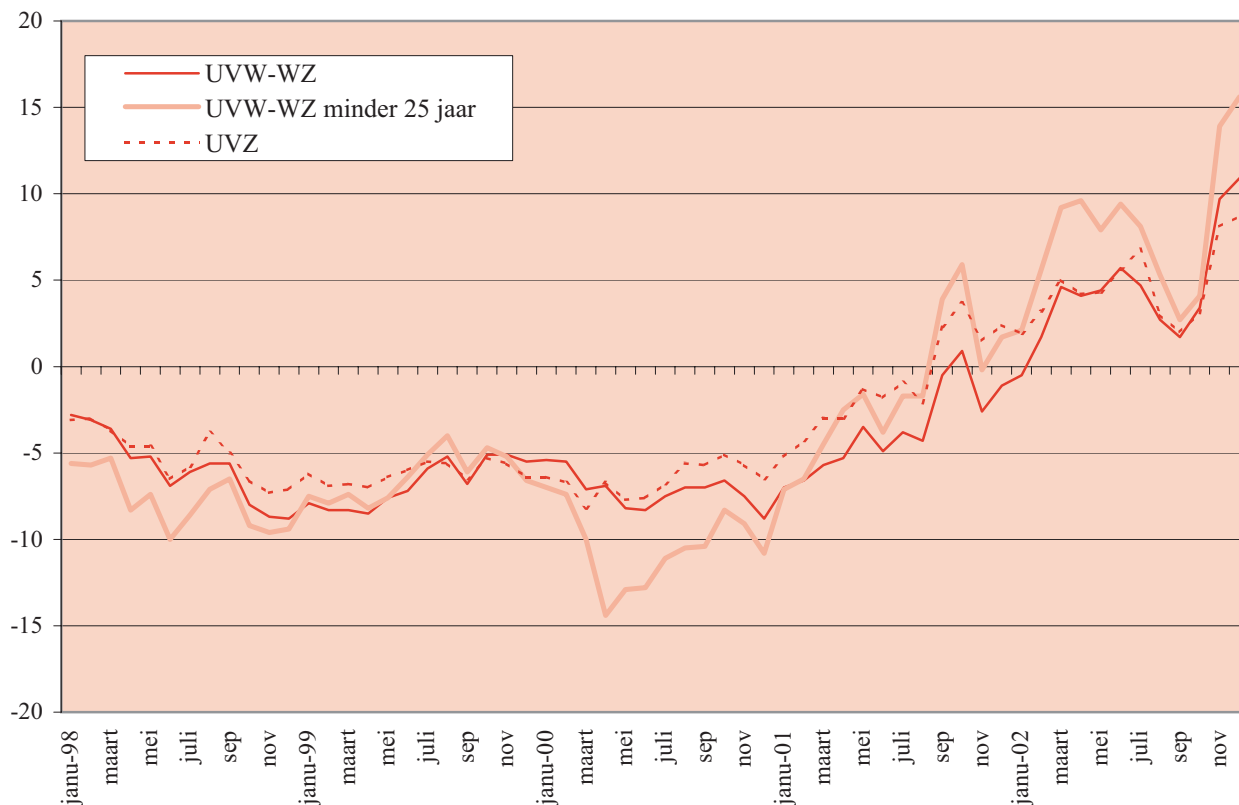
aantal gewerkte uren over heel 2002 kleiner voor het segment arbeiders (-2,6%) dan voor het segment bedienden (-5,1%) maar het kwartaalsgewijze verloop van de gewerkte uren in de uitzendarbeid voor het segment arbeiders volgt ook dat van het BBP (zie grafiek 44). Het segment bedienden reageert net als de werkgelegenheid en de werkloosheid met een zeker tijdsverschil op conjunctuurschommelingen. Bijgevolg ging het aantal gewerkte uren in dit segment in de vier kwartalen van 2002 achteruit.

De twee opeenvolgende jaren van zwakke economische groei lieten zich gevoelen in de evolutie van de werkloosheid.

Het aantal niet werkende werkzoekenden - waaronder de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen vallen maar ook andere niet werkende verplicht of vrijwillig ingeschreven werkzoekenden - dat na vijf opeenvolgende jaren van achteruitgang in september 2001 weer begon te stijgen, heeft zijn opmars voortgezet gedurende het grootste deel van 2002 (schommelingen t.o.v. het vorige jaar).

Grafiek 45. Ontwikkeling van de werkloosheid

(wijziging in % t.o.v. het vorige jaar)

Bron: RVA.

De verbetering van de werkloosheidsstatistieken in de zomer werd in de laatste maanden van het jaar weer ongedaan gemaakt. Van gemiddeld 4,7% in het tweede kwartaal van 2002 ging de groei van het aantal werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (WZ-UVW) terug naar 3,0% in het derde kwartaal, maar steeg dan weer tot 8,0% in het laatste kwartaal van 2002. De cijfers van de laatste maanden van het jaar werden ook beïnvloed door de in november 2001 doorgevoerde administratieve aanpassing in de Waalse openbare tewerkstellingsdienst. De jaarschommelingen zijn nu sinds november 2002 niet meer naar beneden vertekend.

Zoals blijkt uit grafiek 45 kwam de toename op jaarbasis van het aantal jonge werklozen (jonger dan 25 jaar) vroeger dan die van het totale aantal WZ-UVW. Daarenboven was de evolutie van die categorie werklozen - ongeveer 18% van het totaal - afgetekender. Hun aantal nam tegen het einde van het jaar sterk toe : van +4,1% in oktober naar +15,6% in december, tegen +2,1% in januari 2002, telkens vergeleken met de overeenkomstige periode in 2001.

In zijn advies betreffende het Belgische werkgelegenheidsbeleid in het kader van de Europese werkgelegenheidsstrategie wijst de Hoge Raad

voor de Werkgelegenheid op de zorgwekkende toestand van de werkloosheid bij jongeren. Hij onderstreept de noodzaak aan een doeltreffende begeleiding bij de overgang van de school naar het beroepsleven *“door hun de sleutels tot die overgang te geven in de vorm van begeleiding bij het zoeken naar een eerste baan, of nog door ze hun kwalificaties te laten vervolmaken in de vorm van een bijkomende opleiding of een beroepservaring”*.

In België hebben in 2001 ongeveer 58% van de werklozen jonger dan 25 jaar voor hun zesde maand werkloosheid genoten van een individueel actieplan (tegen 53,3% het jaar voordien), terwijl die indicator in meerdere landen van de Europese Unie 100% benadert. Het aandeel jongeren die langdurig werkloos worden is eveneens het hoogste van alle Europese landen. Daarenboven werd aan 30% van de jonge langdurig werklozen in de eerste zes maanden van hun werkloosheid geen individueel actieplan voorgesteld.

Hoewel de overheid verschillende initiatieven heeft genomen om de totale participatiegraad op de arbeidsmarkt te verhogen, zijn inspanningen zeker nog vereist ten voordele van laaggeschoolden, vrouwen en oudere werklozen om de doelstelling van een werkgelegenheidsgraad van 67% tegen 2005 te bereiken.

2^e deel

Structurele macro-economische evaluatie

III. Structurele aspecten

III.1 Bruto binnenlands product per inwoner, indicator van de collectieve rijkdom

Het Belgische bruto binnenlands product per inwoner, gemeten in koopkrachtpariteit met het oog op een internationale vergelijking, is een van de hoogste in de westerse wereld.

Het BBP per inwoner, niet te verwarren met de inkomsten van personen of gezinnen, is in de eerste plaats een indicator van de collectieve nationale rijkdom die in de loop van een jaar wordt geproduceerd. Het BBP is namelijk de totale waarde van de goederen en diensten die op het nationale grondgebied worden geproduceerd. Het BBP per inwoner verschaft dus vooral een beeld van de waarde die wordt gecreëerd door de productie en meer in het bijzonder door arbeid.

Volgens deze indicator staat België in de rangschikking van de landen van de Europese Unie in 2002 op de zesde plaats, na Luxemburg, Ierland, Denemarken, Nederland en Oostenrijk. De ‘grote Europese landen’ komen na België, terwijl de Verenigde Staten ruim vóór de Europese landen behalve Luxemburg staan en nog steeds de referentie zijn voor de geïndustrialiseerde westerse wereld.

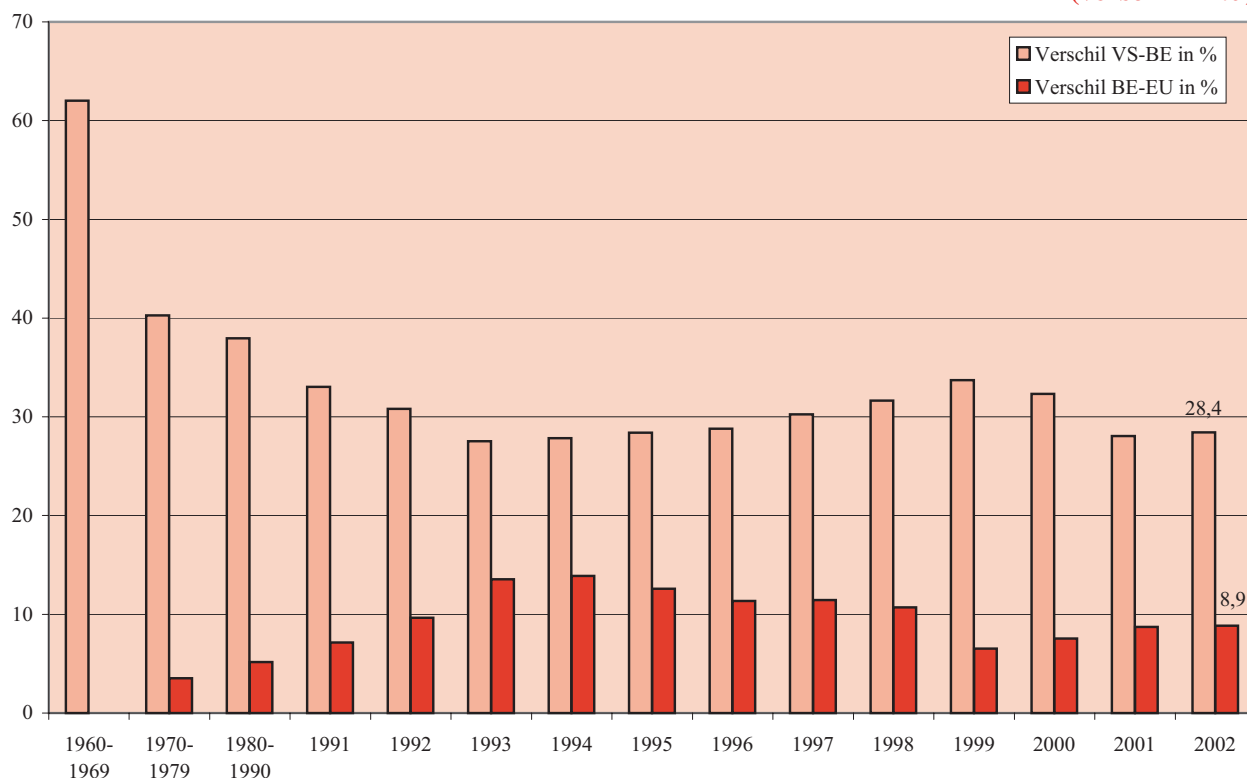
Hoewel de Belgische economie op het vlak van BBP per inwoner een opmerkelijke positie bekleedt, dient men zich toch vragen te stellen over het verloop van het BBP op lange termijn. In de voorbije jaren ging de relatieve positie van België er immers enigszins op achteruit : in 1994 stond België derde, na Luxemburg en Denemarken. Sindsdien is België ook voorbijgestoken door Ierland, Nederland en Oostenrijk.

Tabel 10. Bruto binnenlands product per inwoner (aan de huidige prijzen en KKP, EU-15=100)

1994		2000		2002	
Luxemburg	174	Luxemburg	197	Luxemburg	188
Denemarken	116	Denemarken	117	Ierland	122
België	114	Ierland	115	Denemarken	114
Oostenrijk	111	Oostenrijk	114	Nederland	113
Duitsland	110	Nederland	111	Oostenrijk	110
Nederland	106	België	108	België	109
Frankrijk	104	Sweden	107	Verenigd Koninkrijk	103
Sweden	104	Duitsland	107	Duitsland	103
Italië	103	Finland	103	Italië	103
Verenigd Koninkrijk	99	Italië	102	Frankrijk	102
Finland	91	Frankrijk	101	Finland	102
Ierland	88	Verenigd Koninkrijk	100	Sweden	102
Spanje	78	Spanje	82	Spanje	84
Portugal	69	Portugal	68	Portugal	69
Griekenland	65	Griekenland	66	Griekenland	67

Bron: Eurostat, structurele indicatoren.

Grafiek 46. Bruto binnenlands product per inwoner aan de huidige prijzen en KKP (verschil in %)

Bron: Ameco-databank, DG ECFIN, EG.

III.2 Bruto binnenlands product per tewerkgestelde, indicator van de globale productiviteit

De prestatie van het Belgische bedrijfsleven komt beter tot uiting door het bruto binnenlands product te relateren aan het aantal binnenlandse betrekkingen (tabel 11) dan wanneer men dit zou doen aan het aantal inwoners. Volgens deze indicator neemt België momenteel de tweede plaats in. Ook hier staat het Groothertogdom eenzaam aan de top. Uit deze nieuwe rangschikking blijkt dat het Belgisch productiesysteem zeer doeltreffend werkt: de productiviteit of hoeveelheid goederen en diensten geproduceerd per arbeidseenheid ligt zeer hoog.

Buiten de grote economische ontwikkeling van de afgelopen jaren in landen die België voorbijgestoken zijn, moet ook worden gewezen op de interne oorzaken die aanleiding hebben gegeven tot die relatieve achteruitgang in de rangschikking van ons land in termen van BBP per inwoner. Ogen-schijnlijk zijn het er heel wat. In de hiernavolgende afdelingen zullen we pogen een eerste reeks van

die oorzaken op te sporen, al kunnen we ze niet allemaal vermelden. We beginnen met een onderzoek van wat meteen opvalt: het volume of de hoeveelheid arbeid die wordt aangewend in de Belgische economie.

III.3 Tewerkstellingsgraad

Volgens de Europese structurele indicatoren is de tewerkstellingsgraad van België, het aantal betrekkingen gerelateerd aan de bevolking op beroepsactieve leeftijd en uitgedrukt als percentage daarvan, nog steeds een van de laagste in de Europese Unie, nl. 59,9% in 2001 tegen 64,1% gemiddeld voor de Europese Unie (tabel 12).

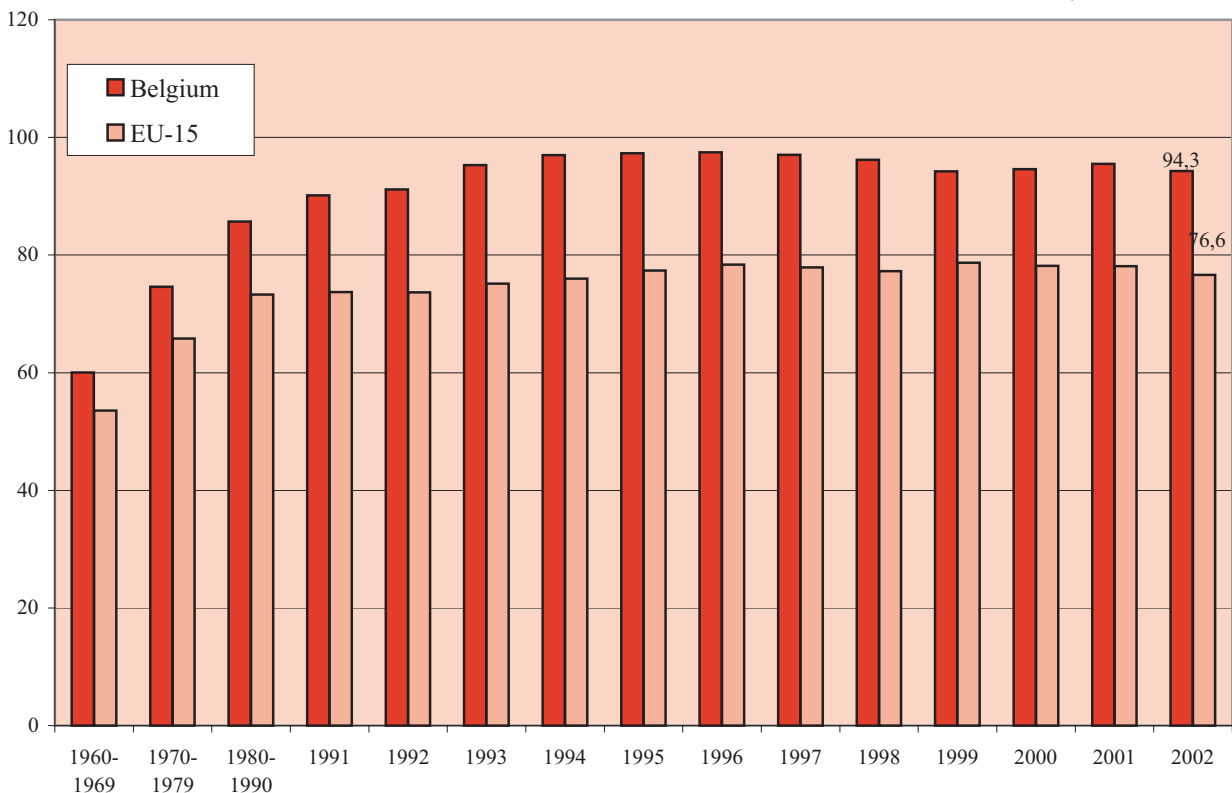
Er dient evenwel op gewezen te worden dat deze cijfers bekomen zijn op basis van communautaire enquêtes naar de arbeidskrachten. In de tewerkstellingsstatistiek voor België die opgenomen is in de nationale rekeningen en opgesteld is op basis van de administratieve bestanden van de sociale zekerheid, wordt gewag gemaakt van een hoger aantal jobs dan in de extrapolaties op basis

**Tabel 11. Bruto binnenlands product per tewerkgestelde persoon
(aan de huidige prijzen en KKP, EU-15=100)**

1994		2000		2002	
Luxemburg	145	Luxemburg	151	Luxemburg	140
België	126	België	120	Ierland	131
Frankrijk	125	Frankrijk	119	Nederland	124
Nederland	124	Nederland	119	Denemarken	120
Oostenrijk	120	Denemarken	117	België	120
Denemarken	116	Oostenrijk	116	Frankrijk	118
Duitsland	111	Sweden	116	Oostenrijk	116
Sweden	104	Ierland	116	Finland	108
Finland	98	Finland	108	Sweden	106
Italië	90	Verenigd Koninkrijk	101	Verenigd Koninkrijk	101
Ierland	88	Duitsland	100	Duitsland	99
Spanje	78	Italië	95	Italië	95
Verenigd Koninkrijk	76	Spanje	77	Spanje	80
Griekenland	52	Griekenland	60	Griekenland	65
Portugal	40	Portugal	45	Portugal	47

Bron: Eurostat, structurele indicatoren.

**Grafiek 47. Bruto binnenlands product per tewerkgestelde persoon aan de huidige prijzen en KKP
(verschil in %)**

Bron: Ameco-databank, DG ECFIN, EG .

van de enquêtes naar de arbeidskrachten. Volgens de berekeningen op basis van deze administratieve bron zou de tewerkstellingsgraad in 2001 62,2% bedragen en in 2002¹⁰ 61,9%.

Zelfs volgens deze berekeningen blijft de tewerkstellingsgraad een stuk onder het Europees gemiddelde en is men nog ver verwijderd van de doelstellingen die gekwantificeerd werden door de Raad van Ministers in Barcelona en Stockholm.

De Europese Raad van Lissabon, die in de lente van 2000 werd gehouden, formuleerde een doelstelling van volledige tewerkstelling met het perspectief om de Europese Unie uit te bouwen tot “de meest competitieve en dynamische kenniseconomie van de wereld, die in staat is tot duurzame economische groei, met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang, via een integrale strategie die een modernisering van het Europees sociaal model beoogt door te investeren in mensen en sociale uitsluiting te bestrijden”: een tewerkstellingsgraad van bijna 70% van de bevol-

king op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) benaderen tegen 2010 voor het Europees gemiddelde (60% voor de vrouwen). Daarna werden in maart 2001 in Stockholm tussentijdse doelstellingen voor 2005 geformuleerd: een gemiddelde tewerkstellingsgraad in de EU van 67% voor mannen en vrouwen samen en van 57% voor de vrouwen. Voorts zou de tewerkstellingsgraad van de personen van 55 tot 64 jaar tegen 2010 gemiddeld 50% moeten bereiken.

De ongunstige Belgische positie inzake tewerkstellingsgraad is toe te schrijven aan de lage tewerkstelling van personen die tot de extreme leeftijdscategorieën behoren: de tewerkstellingsgraad bij jongeren ligt lager dan 30%, tegen een gemiddelde van bijna 40% in de EU. De lage tewerkstelling van jongeren is eerst en vooral een gevolg van de schoolplicht tot 18 jaar die we in België kennen: 87% van de jongeren tussen 15 en 19 jaar gaan nog naar school. Dit aandeel daalt tot 34% voor de 20- tot 24-jarigen, van wie 53% tewerkgesteld is. Voor de ouderen van 55 tot 64 jaar ligt de tewerkstellingsgraad rond de 25%, dat is

Tabel 12. Tewerkstellingsgraad in 2001

(in procent van de referentiepopulatie)

	Mannen en vrouwen 15-64 jaar	Mannen 15-64 jaar	Vrouwen 15-64 jaar	Mannen en vrouwen 55-64 jaar
België	59,9	68,8	51,0	25,1
Denemarken	76,2	80,2	72,0	58,0
Duitsland	65,4	72,7	57,9	37,5
Griekenland	55,4	70,8	40,9	38,0
Spanje	57,7	72,4	43,0	39,2
Frankrijk	62,8	69,7	56,0	31,9
Ierland	65,7	76,4	54,9	46,8
Italië	54,9	68,6	41,1	28,1
Luxemburg	62,7	75,0	50,1	26,7
Nederland	74,1	82,8	65,2	39,6
Oostenrijk	68,4	76,7	60,1	28,6
Portugal	68,7	76,8	61,0	50,1
Finland	68,2	70,9	65,4	45,8
Zweden	74,1	75,7	72,4	66,8
Verenigd Koninkrijk	71,8	78,3	65,1	52,3
EU-15	64,1	73,1	55,0	38,8

Bron: Eurostat.

¹⁰ Hoge Raad voor de Werkgelegenheid.

Tabel 13. Tewerkstellingsgraad naar leeftijdscategorie, geslacht en gewest in 2001

		15-24 jaar	25-49 jaar	50-64 jaar
Vlaams Gewest	H	37,4	92,2	58,3
	F	31,0	75,1	26,9
	T	34,5	84,0	40,1
Waals Gewest	H	27,9	83,8	51,5
	F	19,4	62,5	28,0
	T	23,7	73,2	40,1
Brussels Hoofdsted. Gewest	H	23,9	76,3	52,9
	F	18,8	60,7	35,4
	T	21,3	68,5	43,8
Land	H	33,2	88,0	52,7
	F	26,1	69,9	28,4
	T	29,7	79,0	40,4
Europese Unie (a)	H	43,3	87,9	60,5
	F	36,5	67,2	38,7
	T	39,9	77,6	49,4

(a) 2000.

Bron: NIS en Eurostat, EAK.

bijna 14 procentpunten lager dan het Europese cijfer. Voor de middenleeftijdscategorie, van 25 tot 49 jaar, daarentegen doet België het gemiddeld iets beter dan het Europees gemiddelde, met een tewerkstellingsgraad van 79% tegen een Europees gemiddelde van 77,6%. Voor de mannen is er geen verschil, terwijl de tewerkstelling van de vrouwen in België iets hoger ligt. Toch ligt de vrouwelijke tewerkstelling nog altijd een stuk lager dan in sommige noordelijke landen¹¹.

Wat betreft de Europese doelstellingen moet de grote kloof tussen België en de andere partners worden gerelativeerd, omdat de statistische indicatoren waarop wordt gesteund, wel enig interpretatiewerk vergen. Berekend in “voltijds equivalent” zou de totale tewerkstellingsgraad van België gelijk moeten zijn aan het cijfer voor de Europese Unie. Overigens is het nog steeds de bedoeling de specifieke tewerkstellingsgraden te doen

stijgen voor de oudere leeftijdscategorieën alsook voor de vrouwen.

De zwakte van de tewerkstellingsgraad van bepaalde specifieke bevolkingsgroepen is ontegensprekelijk een van de bepalende factoren van de verslechtering van de relatieve positie van België inzake het BBP per inwoner.

III.4 Productiviteit

Buiten het tewerkstellingsvolume hangt de ontwikkeling van de collectieve rijkdom ook voornamelijk af van de productiviteit en in het bijzonder van de arbeidsproductiviteit. De tewerkstelling mag niet stijgen ten koste van de productiviteit. De gelijktijdige groei van de tewerkstelling en van de productiviteit blijkt noodzakelijk te zijn voor de ontwikkeling van de collectieve rijkdom. De forse groei van de economie in de Verenigde Staten in de

¹¹ Jaarlijks maakt de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid een gedetailleerde analyse van de werkgelegenheid in België. De verslagen, waaronder ook het meest recente “Advies betreffende het Belgische arbeidsmarktbeleid in het kader van de Europese werkgelegenheidsstrategie”, (Brussel, juni 2003), kunnen worden geraadpleegd op de website van de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, op het URL-adres www.meta.fgov.be.

loop van de tweede helft van de jaren negentig werd gekenmerkt door zo'n gelijktijdige groei.

Uit tabel 14 blijkt dat het niveau van arbeidsproductiviteit per werkuur in België het Europees gemiddelde ruimschoots overschrijdt. Indien het reële BBP per werkuur in de Europese Unie als referentie wordt genomen, bekleedt België met een index van 126,1 de tweede plaats na Luxemburg, ruim boven het Europese gemiddelde.

De productiviteit varieert volgens de fases van de conjunctuurcyclus: snellere groei bij heropleving van de bedrijvigheid en afremming bij conjunctuurvertraging. Dit komt doordat productie en tewerkstelling verschillend evolueren: de tewerkstelling groeit met vertraging terwijl de productie reeds aanzienlijk toeneemt in de stijgende fase van de cyclus en omgekeerd in de dalende fase. Uit grafiek 48 blijkt dat tijdens de conjunctuurcyclus die begon in het eerste kwartaal van 1999 en eindigde in het laatste kwartaal van 2001 de productiviteitsgroei in de Belgische economie evolueerde van een negatieve waarde in 1998 (einde

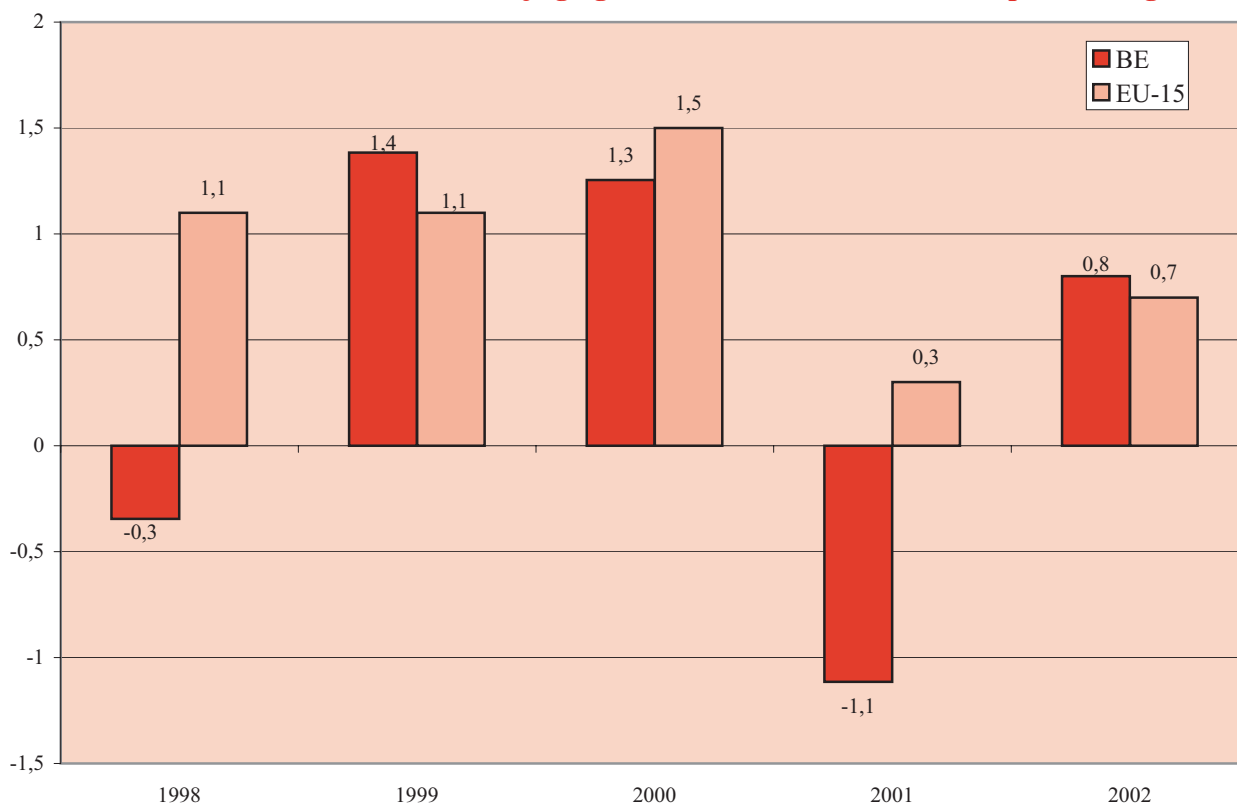
van de vorige cyclus) naar positieve waarden in 1999-2000, toen de top van de conjunctuurcyclus bereikt werd, om dan opnieuw te dalen in 2001.

In 2002 steeg het BBP (+ 0,7%) terwijl de totale tewerkstelling erop achteruitging (- 0,1%), zodat de productiviteit zich opnieuw kon herstellen (+ 0,8%). De Europese productiviteitscyclus vertoont een soortgelijke, maar minder uitgesproken evolutie, rekening houdend met de schommelingen die soms sterk kunnen variëren van lidstaat tot lidstaat.

De hoge productiviteit in België zorgt ervoor dat de gemiddelde progressie tijdens de cyclus beperkter is dan in de andere landen waar de productiviteitsgraad duidelijk lager ligt. De toegenomen gemiddelde productiviteitsgroei in sommige EU-landen is vooral te verklaren door de inhaalbeweging van de productiviteitsgraad die deze landen moeten verwezenlijken.

Zowel het niveau als de evolutie van de globaal beschouwde, zichtbare arbeidsproductiviteit, dus voor de hele economie, blijven sterke punten van

Grafiek 48. De productiviteitscyclus in België en in de Europese Unie (wijziging t/t-1 in % van het BBP-volume per tewerkgestelde)

Bron: European Economy (Economic Forecasts, spring 2003), INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 14. Arbeidsproductiviteit

Land	EU = 100(1)	Gemiddelde jaarlijkse wijzigingen 1999 – 2001 in % (2)	Wijziging in 2002 ten opzichte van 2001 in % (3)
België	126,1	1,1	0,8
Denemarken	105,6	1,7	2,3
Duitsland	107,6	0,7	0,8
Griekenland	68,8	4,1	4,1
Spanje	82,1	0,5	0,7
Frankrijk	117,9	1,0	0,6
Ierland	114,3	4,2	4,6
Italië	110,1	0,9	-0,7
Luxemburg	126,9	0	-2,3
Nederland	115,7	0,8	1,1
Oostenrijk	103,0	1,4	1,4
Portugal	58,9	1,3	0,3
Finland	94,7	1,1	1,4
Zweden	93,5	1,2	1,8
Verenigd Koninkrijk	86,9	1,5	1,1
EU-15	100	1,0	0,7
Verenigde Staten	115,6	1,6	3,1

(1) Berekend op basis van het BBP in KKP per werkuur.

(2) Gemiddelde wijziging van het BBP in volume per tewerkgestelde.

Bron: Eurostat Structural indicators, European Economy (Economic forecasts, spring 2003).

de Belgische economie en kunnen de verandering in de relatieve positie van het BBP per inwoner tijdens de jongste vijf jaar niet verklaren.

III.5 Multifactoriële productiviteit

De productie van goederen en diensten is het resultaat van de bijdrage van verschillende elementen, de “productiefactoren”, waarvan “arbeid” en “kapitaal” de belangrijkste zijn. De geproduceerde hoeveelheid is het gevolg van het inzetten van een “hoeveelheid arbeid” (aantal personen of beter gezegd het aantal werkuren aangewend voor deze productie) en van een “soortgelijke hoeveelheid diensten verleend door kapitaal (uitrustingen)”. De inbreng van elke “factor” in de productie kan worden uitgedrukt als “productiefunctie”. Deze functie neemt de vorm aan van een wiskundige

vergelijking waarvan twee componenten de bijdrage van de verschillende productiefactoren voorstellen. Uiteraard is de productie niet alleen het resultaat van de optelling van de bijdrage van die twee “geïdealiseerde” productiefactoren, “arbeid” en “kapitaal”. Een “andere component van het productieproces” moet in de “verklarende functie” voorkomen en andere elementen dan arbeid en kapitaal behelzen. Deze derde term wordt vaak “totale” factorproductiviteit genoemd (TFP) en gelijkgesteld met “technische vooruitgang”. Tegenwoordig interpreteren economen de TFP echter op een minder eenzijdige manier, als iets dat voortvloeit uit verschillende andere elementen. Zo wees de OESO terecht op de ruimere draagwijdte van dit begrip en stelde ze voor het “multifactorproductiviteit” (MFP) te noemen om te vermijden dat het uitsluitend tot technische vooruitgang wordt beperkt¹².

¹² P. Schreyer et D. Pilat, *Mesure de la productivité* in *Revue économique de l'OCDE*, n°33, 2001/II.

De MFP meet als het ware de “efficiëntie” van het productieproces en dus de geslaagde interactie tussen kapitaal en arbeid, maar ook de inbreng van technische vooruitgang die nog niet is opgenomen in de arbeid (verbetering van de kwaliteit van de arbeidskrachten) en in het kapitaal (kwaliteit verbonden aan nieuwe generaties uitrustingen). In de analyse van het productieproces volgens de methodologie van de “groeiboekhouding” is de MFP het resultaat van het verschil tussen de vastgestelde groei en de “geschatte” groei, die wordt bekomen door arbeid en kapitaal elk afzonderlijk te beschouwen.

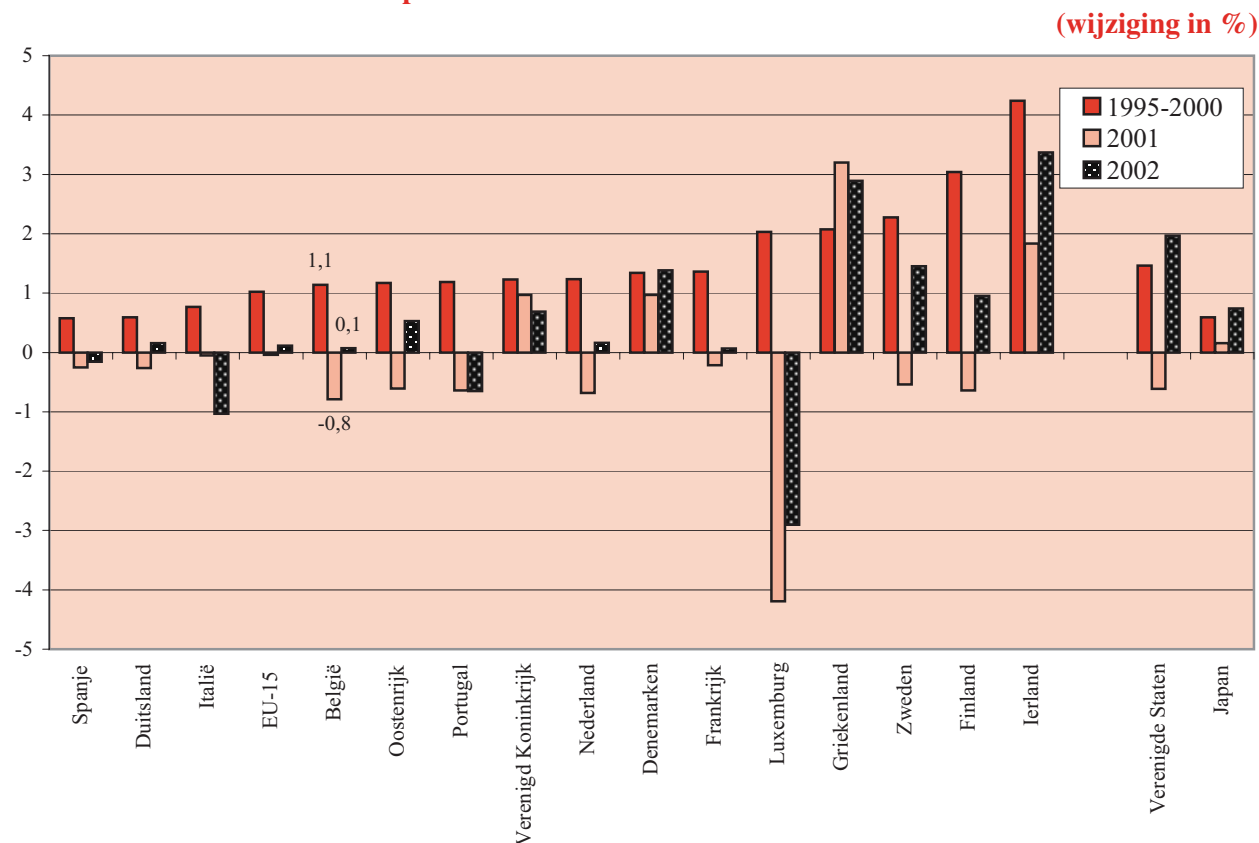
Ook al worden deze “berekeningen” zorgvuldig en volgens een verfijnde methode uitgevoerd, toch moeten de resultaten ervan met “omzichtigheid” worden beschouwd: ze zijn vooral “indicatoren” van de fundamentele trend en ze moeten worden geïnterpreteerd.

Uit de ramingen van de Commissie blijkt dat de totale factorproductiviteit, net zoals de zichtbare arbeidsproductiviteit, varieert tijdens de cyclus: ze

stijgt in de expansiefase, om dan bij een conjunctuurvertraging in negatieve zin te evolueren. Ze dient dus relatief te worden geïnterpreteerd. Zo steeg de totale factorproductiviteit die gemeten werd voor de hele Belgische economie in de periode 1995-2000 jaarlijks met gemiddeld 1,1%; in 2001, een jaar dat gekenmerkt werd door een sterke vertraging van de productie, ging de TFP achteruit (- 0,8% t.o.v. 2000) om dan in 2002 opnieuw in positieve zin te evolueren, zij het minimaal (+ 0,1%).

Ook al ligt de TFP in België rond het gemiddelde van de EU-15, toch kan het nuttig zijn om de Belgische prestaties te vergelijken met deze van de landen van de Unie die met ons bepaalde kenmerken gemeenschappelijk hebben. Zo was de jaarlijkse gemiddelde groei van de TFP in Denemarken tussen 1995 en 2000 iets hoger dan in België (+ 1,3%), maar in 2001 was er enkel een groei-
vertraging (+ 1%), waarop in 2002 een stijging met 1,4% volgde; ook Zweden mag dan wel in 2001 geconfronteerd geweest zijn met een daling van de TFP (- 0,5%), in 2002 werd opnieuw een serieuze stijging opgetekend (+ 1,5%), die evenwel van iets

Grafiek 49. Totale factorproductiviteit

Bron: Ameco-databank, DG ECFIN, EG.

mindere allure was dan de gemiddelde toename tussen 1995 en 2000 (+ 2,3%).

De prestaties van België op het vlak van de TFP zijn dus blijkbaar verre van schitterend. Er is nog ruimte voor stijging en de mogelijkheid om de Belgische economie efficiënter te laten draaien.

III.6 Sectorale aspecten van de productiviteit

De macro-economische productiviteit is de gewogen som van de productiviteit van elke activiteit. Overigens moet ze in verband worden gebracht met de kapitaalgoederenvoorraad per werknemer, die een van de voornaamste vectoren is waardoor de productiviteit kan worden beïnvloed, hetzij door de vervanging van arbeid door kapitaal, hetzij door integratie van de technische vooruitgang die leidt tot een hogere productie met dezelfde hoeveelheid ingezette arbeid.

De aandacht gaat hieronder naar de activiteiten gerangschikt volgens de 31 bedrijfstakken van de rijkscomptabiliteit. De landbouwsector en de niet-verhandelbare diensten¹³ worden niet in aanmerking genomen. Daarnaast zijn nog een aantal andere bedrijfstakken niet opgenomen in de tabellen hieronder, omdat ze specifieke kenmerken hebben, zoals de heterogeniteit of het beperkte aandeel ervan in de totale toegevoegde waarde van de ondernemingen, die hier niet relevant zijn.

De zichtbare arbeidsproductiviteit¹⁴ wordt berekend op grond van het aantal loontrekkers en niet van de werkuren, omdat er op het ogenblik van de berekeningen geen officiële gegevens beschikbaar waren over deze werkuren. Men mag overigens niet uit het oog verliezen dat de productiviteit een verhouding is van de toegevoegde waarde tot arbeid, die soms evoluties weergeeft die verschillen of zelfs afwijken van wat in het verslag staat, wat dan ook enige interpretatie vergt. De netto kapitaalgoederenvoorraad ten slotte wordt eveneens per loontrekker berekend op basis van schattingen van het INR in het kader van de rijkscomptabiliteit.

Zoals reeds hierboven werd aangehaald en zoals blijkt uit tabel 15, varieert de productiviteit tijdens de conjunctuurcyclus: groei bij een heropleving van de bedrijvigheid, hoogtepunt, nadien daling. Bij gebrek aan gedetailleerde kwartaalgegevens om de verschillende fases van de cyclus beter te kunnen volgen, zijn de productiviteitswijzigingen berekend op jaarbasis. In tabel 15 zijn drie jaren, die de laatste volledige conjunctuurcyclus omvatten, in aanmerking genomen: van 1999 tot 2001. De relatieve productiviteitsgraad (de productiviteit van alle niet-landbouwbedrijven wordt gelijkgesteld met 100) is overigens de graad die bereikt werd tijdens het laatste beschikbare jaar (2001), een samenvoeging dus van de winsten en verliezen die in de loop van de conjunctuurcyclus opgetekend werden.

Eerst en vooral zien we dat de gecumuleerde productiviteitsstijging tijdens de drie jaren van de conjunctuurcyclus positief is voor de verwerkende nijverheid (+ 5,6%), maar negatief voor de verhandelbare diensten (- 1,4%). Dit uit zich in een stijging van de bruto toegevoegde waarde en een daling van de loonarbeid in de industrie in de periode 1999-2001, terwijl in de sector van de verhandelbare diensten de tewerkstelling sterker stijgt dan de toegevoegde waarde.

Bekijken we de bedrijfstakken elk afzonderlijk, dan zien we duidelijke verschillen in evolutie. De grootste productiviteitswinsten werden opgetekend in de houtindustrie en de vervaardiging van houtproducten (+ 25,5% gecumuleerd), de productie en verdeling van elektriciteit, gas en water (+ 22,7%), de vervaardiging van elektrische en elektronische uitrusting (+ 19,7%) en vervoer en communicatie (+ 18,7%). In de sector van de financiële diensten (- 18,4% gecumuleerd over drie jaar) en in die van vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening (- 7,7%) daalde de productiviteit zorgwekkend. Vooral de bruto toegevoegde waarde in de financiële sector nam sterk af in de periode 1999-2001, terwijl de tewerkstelling er in beperkte mate op vooruit ging. In de vastgoed-, verhuur- en zakelijke dienstverleningssector steeg de loonarbeid beduidend forser dan de toegevoegde waarde.

¹³ De verhandelbare diensten omvatten in deze analyse de bouw, de "nutsbedrijven", alle diensten met uitzondering van openbare besturen, onderwijs, gezondheidszorg en sociale dienstverlening alsook collectieve, sociale en persoonlijke diensten die beschouwd worden als niet-verhandelbare diensten.

¹⁴ De zichtbare arbeidsproductiviteit wordt gedefinieerd als de toegevoegde waarde tegen de prijzen van 1995 gedeeld door de loonarbeid in de bedrijfstak.

In de landbouw- en voedingsnijverheid is de situatie vrij speciaal omdat men hier tijdens de waarnemingsperiode te kampen kreeg met de crisis in de voedingssector. Anderzijds vertonen twee bedrijfstakken, die belangrijk zijn voor de Belgische economie, behoorlijke productiviteitswinsten: de scheikundige nijverheid (+ 8,8%) en de metallurgie en metaalverwerking (+ 8%). De productiviteits-winst in de bouwsector is tevens het vermelden waard (+ 5,0%).

Ook de productiviteitsgraden zijn van belang.

Een eerste interessante vaststelling is dat het niveau van de zichtbare arbeidsproductiviteit net iets hoger

is in de sector van de verhandelbare diensten (102 tegen 100 voor het geheel van ondernemingen) dan in de industrie (95). Toch mag niet uit het oog verloren worden dat bij de huidige berekeningen in de dienstensector ook bedrijvigheden zijn opgenomen met een hoge toegevoegde waarde of een lage loonarbeidsintensiteit. Dit is doorgaans niet het geval in de industrie, behalve in de chemische industrie zoals blijkt uit de zeer hoge productiviteit (173).

Men zou a priori kunnen denken dat de arbeidsproductiviteitswinsten samenhangen met de hoeveelheid uitrusting die de werknemers ter beschikking hebben. Nochtans blijkt uit tabel 16

Tabel 15. Zichtbare arbeidsproductiviteit

Bedrijfstak	Wijziging in %			Cumula-tief 1999-2001	Niveau Ondernemin- gen=100 2001
	1999	2000	2001		
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	-2,1	-5,0	12,4	5,3	83
Vervaardiging van textiel en textielproducten	2,1	-3,4	4,0	2,7	72
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	5,5	13,8	6,2	25,5	68
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	5,1	-0,1	-3,1	1,9	81
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	1,5	3,7	3,5	8,8	173
Vervaardiging van producten van rubber of kunststof	-0,7	4,9	-5,8	-1,5	82
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	8,4	-2,3	-3,5	2,7	72
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	5,9	2,2	-0,1	8,0	87
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	-8,2	15,5	-9,8	-2,4	81
Vervaardiging van elektrische en optische apparaten en instrumenten	10,7	21,2	-12,2	19,7	105
Vervaardiging van transportmiddelen	-0,6	-1,8	4,3	1,9	97
Overige industrie	7,5	1,4	-9,2	-0,3	56
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	11,7	10,6	0,4	22,7	356
Bouwnijverheid	1,0	5,9	-1,9	5,1	74
Vervoer, opslag en communicatie	7,2	7,8	3,7	18,7	86
Financiële instellingen	0,9	-11,0	-8,2	-18,4	113
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	-2,6	-3,9	-1,2	-7,7	169
Niet-landbouw ondernemingen	0,9	0,4	-0,6	0,8	100
Industrie	2,0	3,6	0,0	5,6	95
Verhandelbare diensten (a)	0,4	-0,8	-0,9	-1,4	102

(a) Nutsbedrijven, bouw en verhandelbare diensten.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 16. Kapitaal per loontrekker en productiviteit

Bedrijfstak	Kapitaalgoederen per loontrekker (a)		Arbeids- productiviteit
	Niveau onderne- mingen=100	Wijziging % 1999-2001	Wijziging cumulatie 1999-2001
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	110	3,8	5,3
Vervaardiging van textiel en textielproducten	76	12,3	2,7
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	116	15,0	25,5
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	119	6,8	1,9
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	162	2,6	8,8
Vervaardiging van producten van rubber of kunststof	146	-0,1	-1,5
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	136	14,6	2,7
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	97	3,1	8,0
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	69	-3,3	-2,4
Vervaardiging van elektrische en optische apparaten en instrumenten	97	-3,6	19,7
Vervaardiging van transportmiddelen	95	14,7	1,9
Overige industrie	101	3,9	-0,3
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	746	-0,2	22,7
Bouwnijverheid	49	5,8	5,1
Vervoer, opslag en communicatie	127	8,5	18,7
Financiële instellingen	117	-2,9	-18,4
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	93	5,0	-7,7
Niet-landbouw ondernemingen	100	2,8	0,8
Industrie	111	5,8	5,6
Verhandelbare diensten (b)	95	1,7	-1,4

(a) Netto kapitaalgoederenvoorraad uitgezonderd gebouwen.

(b) Nutsbedrijven, bouw en verhandelbare diensten.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

dat het verband minder sterk is dan verwacht: een hoge kapitaalgoederenvoorraad per werknemer leidt niet noodzakelijk tot grote productiviteitswinsten.

Vooreerst dient te worden opgemerkt dat het kapitaal¹⁵ per loontrekkende hoger is in de industrie (111 als het geheel van ondernemingen = 100) dan in de sector van de verhandelbare diensten (95). Het verschil is zelfs groter dan de berekeningen aangeven,

omdat in deze oefening de diensten ook de “nutsbedrijven” en de vervoer- en communicatiesector omvatten, twee bedrijfstakken met heel wat infrastructuur.

Het verband tussen een hoog kapitaalniveau per werknemer en productiviteitswinst blijkt echter wel te bestaan in de houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout, in de scheikundige nijverheid,

¹⁵ Netto kapitaalgoederenvoorraad uitgezonderd gebouwen, tegen de prijzen van 1995.

de vervoer- en communicatiesector en vooral bij de “nutsbedrijven”. Voor de laatste twee sectoren dient dat verband toch enigszins genuanceerd te worden, omdat deze bedrijfstakken, zoals reeds eerder aangehaald, gekenmerkt worden door een omvangrijke infrastructuur.

Er worden overigens behoorlijke productiviteitswinsten opgetekend in twee industriële sectoren, ofschoon de hoeveelheid kapitaal per werknemer lager is dan het gemiddelde: de vervaardiging van elektrische en elektronische uitrusting alsook de metallurgie en de metaalverwerking. De sector van de financiële diensten daarentegen wordt gekenmerkt door een vrij grote kapitaalgoederenvoorraad per werknemer, ofschoon de productiviteit in dit geval een atypisch verloop kent. In de bouwsector ten slotte worden dan weer degelijke productiviteitswinsten opgetekend ondanks de lage hoeveelheid uitrusting per loontrekker.

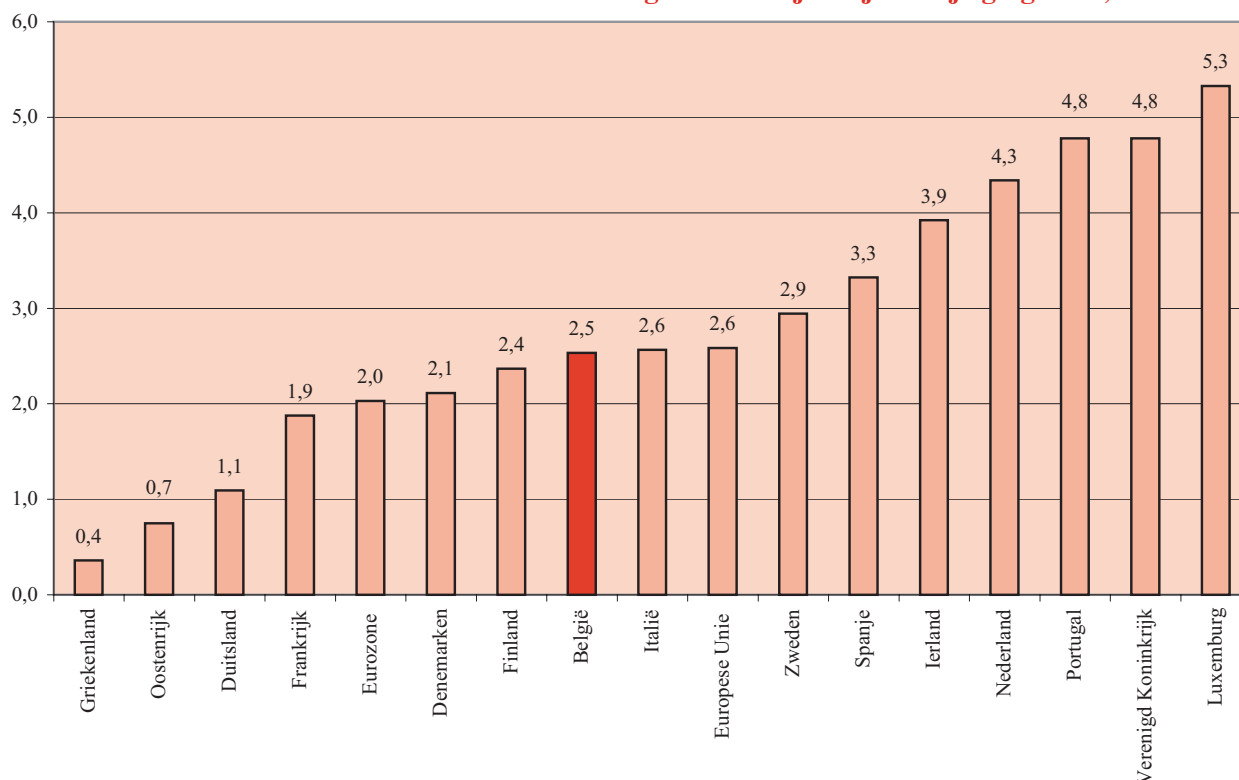
III.7 Globale competitiviteit

De competitiviteit van de economie kan voornamelijk worden benaderd vanuit twee dimensies: de waaier van door de economie aangeboden producten en de productiekosten. Enkel de tweede dimensie wordt hierna zowel algemeen – de loonkosten per eenheid onderzocht in de hele economie en vergeleken met die van onze handelspartners – als sectoraal besproken.

De loonkosten per eenheid of de loonkosten per geproduceerde eenheid¹⁶ vormen een maatstaf voor de competitiviteit van een economie. In de periode 1999-2002 stegen de loonkosten per eenheid in de Belgische economie gemiddeld met 2,5% per jaar, identiek dus aan het Europees gemiddelde, maar hoger dan in de landen van de eurozone (+ 2,0%) en vooral hoger dan in Duitsland (+ 1,1%) en Frankrijk (+ 1,9%), onze twee voornaamste

Grafiek 50. Loonkosten per eenheid (a): internationale vergelijking

(hele economie - gemiddelde jaarlijkse wijziging in %, 1999-2002)

(a) looninkomen per hoofd gedeeld door productiviteit per hoofd (BBP naar volume gedeeld door totale tewerkstelling).

Bron: Ameco-databank, DG ECFIN, EG, april 2003.

¹⁶ Looninkomen per hoofd gedeeld door productiviteit per hoofd (BBP naar volume gedeeld door totale tewerkstelling).

handelspartners in Europa. De twee andere voornaamste handelspartners, Nederland en Luxemburg, kenden een sterkere stijging, met respectievelijk 4,3% en 5,3%.

Ook al evolueerden de loonkosten in België in de periode 1999-2002 in dezelfde richting als in de Europese Unie, het loont zeker de moeite ze te vergelijken met die van onze belangrijkste partners.

III.8 Sectorale competitiviteit

Tabel 17. Loonkosten per geproduceerde eenheid (a)
(rangschikking van de bedrijfstakken in opklimmende volgorde van de kosten per geproduceerde eenheid tussen 1998-2001)

Bedrijfstak	Gemiddelde jaarlijkse wijziging in %	
	1995-1998	1998-2001
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	1,9	-6,8
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	-0,3	-3,5
Vervoer, opslag en communicatie	1,8	-2,1
Vervaardiging van elektrische en optische apparaten en instrumenten	-2,9	-1,9
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5,8	-0,1
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	0,1	0,1
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	-4,2	0,4
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	0,9	1,2
Vervaardiging van transportmiddelen	-5,7	1,3
Bouwnijverheid	0,7	2,1
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	2,0	2,3
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	4,8	2,4
Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	1,8	2,6
Onderwijs	1,9	2,7
Vervaardiging van textiel en textielproducten	-9,6	2,7
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	-4,2	3,6
Overige industrie	-2,9	3,8
Overige gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	2,0	3,9
Vervaardiging van producten van rubber of kunststof	0,7	3,9
Groothandel en kleinhandel; reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen	4,1	5,7
Hotels en restaurants	2,0	6,0
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	6,0	6,7
Vervaardiging van leer en producten van leer	-3,7	8,6
Financiële instellingen	-3,5	9,9
Totaal	1,0	2,6
Niet-landbouw ondernemingen	0,4	2,8
Industrie	-2,1	1,3
Niet-landbouw en industrie ondernemingen	1,6	3,7

(a) Loonkosten per geproduceerde eenheid: loonsvergoeding per hoofd gedeeld door de bruto toegevoegde waarde naar volume per hoofd of productiviteit.

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Omdat er geen internationale vergelijking mogelijk is van de evolutie van de loonkosten per geproduceerde eenheid in een bepaalde bedrijfstak, kan een positionering van de bedrijfstakken ten opzichte van de nationale referentie zicht bieden op de concurrentiepositie ervan.

Eerst en vooral dient erop gewezen te worden dat de loonkosten per geproduceerde eenheid sneller stegen tijdens de laatste conjunctuurcyclus (1999-2001) dan in de vorige. Tussen 1998 en 2001 namen ze immers met 2,6% toe voor de hele economie tegen slechts 1% tussen 1995-1998.

Bij de bedrijfstakken springen twee ontwikkelingen in het oog: enerzijds werd voor de “nuts-bedrijven” tussen 1998 en 2001 een forse daling (-6,8%) van de loonkosten per eenheid opgetekend, terwijl ze tussen 1995-1998 nog met 1,9% stegen; anderzijds klommen de loonkosten per geproduceerde eenheid in de “financiële diensten” in de loop van de laatste conjunctuurcyclus aanzienlijk (+9,9%), terwijl ze tussen 1995-1998 gevoelig daalden.

Over het algemeen kan men vaststellen dat, ondanks het feit dat de loonkosten per eenheid een opwaartse trend vertonen, de loonkosten in de bedrijfstakken die voornamelijk exportgericht zijn, minder uitgesproken toenemen dan voor de hele economie, waardoor onze economie, zoals we hierboven reeds aanhaalden, zich in een gematigde concurrentiepositie bevindt.

De loonkosten per eenheid van de op de binnenlandse markt gerichte activiteiten stijgen dan weer sneller dan het nationaal gemiddelde.

III.9 Productiestructuur

In oktober 2002 publiceerde het INR voor het eerst in België aanbod- en gebruikstabellen¹⁷ die opgesteld werden in het kader van de rijkscomptabiliteit. De “aanbodtabel” omvat per bedrijfstak een uitsplitsing van de productie naargelang van het fabriekaat. De “gebruikstabel” omvat een uitsplitsing van de producten naargelang van de aanwending ervan, in het productieproces (intermediaire con-

sumptie van de bedrijfstakken), in de eindconsumptie (meer bepaald van de gezinnen), als investeringsgoed, of bestemd voor de uitvoer.

Aan de hand van deze tabellen kan men een zicht krijgen op de structurele dimensie van de Belgische economie en in het bijzonder op de relaties tussen de bedrijfstakken door te kijken naar de intermediaire consumptie van producten die aangewend worden in het productieproces (gebruikstabellen). Op basis van deze tabellen worden input-output-tabellen opgesteld, die in tegenstelling tot de aanbod- en gebruikstabellen op homogene manier opgemaakt zijn, namelijk product-product of bedrijfstak-bedrijfstak.

Tabel 18 hieronder is opgesteld op basis van de gebruikstabel met 31 producten en bedrijfstakken. Om te komen tot een productie van 100, heeft men in de bedrijfstak “landbouw, jacht en bosbouw” (eerste kolom) volgens deze tabel verschillende producten nodig (landbouwproducten, producten van de landbouwnijverheid, producten van de raffinage-industrie, enz.) om 57,8% van de productie te kunnen realiseren (intermediaire consumptie). De eigen inbreng van deze bedrijfstak zit vervat in de bruto toegevoegde waarde.

De bruto toegevoegde waarde of de eigen inbreng van de activiteit of de onderneming in het productieproces wordt verdeeld in bezoldigingen voor geleverde arbeid (bezoldiging van de loontrekkers) en kapitaaldiensten (bruto exploitatieoverschot en gemengde inkomens of inkomens van zelfstandigen), evenals sommige subsidies en belastingen met betrekking tot productie.

Intermediaire consumptie en productie

Zoals men wel kon verwachten, ligt de intermediaire consumptie van producten hoger in de industrie dan in de dienstensector, en is de toegevoegde waarde lager.

Als men de overheidsdiensten en onderwijs buiten beschouwing laat, vertegenwoordigen de activiteiten waarvan het aandeel van de intermediaire consumptie in de productie lager is dan 50% en de toegevoegde waarde dus hoog is, ongeveer 39%

¹⁷ De aanbod- en gebruikstabellen kunnen worden geraadpleegd op de website van de Nationale Bank van België (www.nbb.be) volgens een uitsplitsing in 17, 31 of 60 producten-bedrijfstakken voor ieder jaar.

Tabel 18. Gebruikstabel: uittreksel (percentage van de totale productie en toegevoegde waarde in % van het BBP, 1999)

	Landbouw, jacht en bosbouw	Visserij	Winning van niet-energie-houdende delfstoffen	Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	Vervaardiging van textiel en textielproducten	Vervaardiging van leer en producten van leer	Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	Vervaardiging van pulp, papier en papieren; uitgeverijen en drukkerijen	Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten en spijf- en kweekstoffen	Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	Vervaardiging van producten van rubber of kunststof	Vervaardiging van niet-metallische minerale producten	Vervaardiging van metaal in primaire vormen	Vervaardiging van producten van metaal en werktuigen, n.e.g.	Vervaardiging van elektrische en optische apparaten en instrumenten	Vervaardiging van transportmiddelen	Overige industrie	Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	Bouwrijheid	Groothandel en kleinhandel; reparatie van auto's, motorrijtuigen en consumentartikelen	Hotels en restaurants	Vervoer, opslag en communicatie	Financiële instellingen	Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	Onderwijs	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Overige gemeenschaps-voorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	
Producten van de landbouw, jacht en bosbouw	6,4	0,0	0,0	27,6	2,1	0,0	11,4	1,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,1	1,6	0,0	0,0	0,0	0,3	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
Visserij	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Steenkool en bruinkool; turf; ruwe aardolie en aardgas; uranium en thorium	0,0	0,0	4,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	30,6	0,1	0,0	0,5	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	3,8	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Metaalrizen en andere delfstoffen	0,0	0,1	4,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,5	1,0	0,0	11,4	2,5	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	1,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,9
Voedings- en genotmiddelen	25,5	0,1	0,0	24,6	0,2	4,7	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	32,4	1,0	0,0	0,0	0,2	0,0	2,1	0,8	
Textiel en textielproducten	0,0	4,3	0,0	0,0	37,1	3,6	0,0	0,3	0,0	0,2	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	4,4	0,0	0,0	1,1	0,2	1,1	0,0	0,4	0,2	0,0	0,4	0,3	
Leder en lederwaren	0,0	0,0	0,0	0,4	0,5	33,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Hout en producten van hout	0,0	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	35,3	0,3	0,0	0,1	0,3	0,4	0,1	0,2	0,3	0,1	10,8	0,0	2,3	0,2	0,0	0,4	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	1,0	
Pulp, papier en papieren; drukwerk en dergelijke	0,0	0,1	0,4	2,1	0,8	1,1	0,9	40,8	0,1	1,0	1,6	1,0	0,6	0,6	0,5	0,1	1,0	0,0	0,5	1,7	0,9	1,1	1,1	1,8	1,0	1,1	0,7	1,3	
Cokes, geraffineerde aardolieproducten en spijf- en kweekstoffen	1,9	9,2	4,3	0,7	0,4	0,1	0,6	0,6	17,7	1,2	0,6	1,7	2,5	0,5	0,1	0,2	0,9	5,3	1,3	1,7	0,3	6,8	0,1	0,5	1,2	0,4	0,5	1,3	
Chemische producten en synthetische of kunstmatige vezels	8,1	0,4	2,8	0,8	16,1	0,4	7,0	4,1	20,8	41,2	47,8	3,4	1,6	0,7	0,3	1,2	1,0	0,9	1,4	3,4	0,6	0,5	0,2	0,9	0,4	0,5	9,7	2,6	
Producten van rubber of kunststof	0,3	0,2	0,5	2,0	2,0	11,1	1,6	1,1	0,3	1,3	4,2	0,8	1,1	3,1	2,9	5,9	11,6	2,3	2,5	1,3	0,1	1,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	
Overige niet-metallische minerale producten	0,0	0,0	0,2	0,9	0,3	0,0	0,9	0,1	0,0	0,4	0,2	18,9	0,8	3,4	0,4	0,4	0,2	0,0	8,2	0,1	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	0,1	0,0	0,0	
Metalen in primaire vorm en producten van metaal	0,0	5,5	3,3	0,9	1,1	0,5	1,4	0,5	0,7	1,5	1,3	4,5	47,6	12,7	9,9	6,9	8,3	1,6	3,3	0,8	0,7	0,6	0,7	0,7	0,4	0,3	0,1	0,2	
Machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	5,6	3,5	10,0	0,3	1,2	1,3	0,9	0,4	1,6	1,2	0,4	2,1	0,7	21,2	0,6	0,5	0,3	0,9	1,4	0,3	0,7	0,1	0,0	0,2	0,4	0,1	0,1	0,2	
Elektrische en optische apparaten en instrumenten	0,0	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,3	0,0	0,0	1,6	7,2	40,6	7,1	0,4	6,6	2,5	0,5	0,0	0,7	3,9	0,3	0,2	3,0	0,3	0,0	
Transportmiddelen	0,0	5,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,2	0,0	45,6	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	1,1	0,0	0,1	0,6	0,0	0,0	0,0	
Overige goederen en producten n.e.g.	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,0	14,1	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,0	0,7	0,2	0,1	0,2	0,9	
Elektriciteit, gas, stoom en warm water	1,9	0,1	10,3	1,6	2,5	0,9	1,1	1,7	3,2	4,0	2,1	4,1	3,7	1,1	0,8	0,6	0,4	8,8	1,1	1,1	2,8	1,4	0,5	0,4	1,2	0,6	1,3	2,7	
Bouwrijheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	5,3	32,4	0,0	4,8	1,0	2,3	5,6	1,2	0,5	1,3		
Groothandel en detailhandel; reparatie	1,7	3,7	0,8	1,0	1,2	0,3	0,7	1,0	0,2	0,7	0,6	1,0	0,9	2,1	0,4	0,5	1,3	0,3	0,2	5,7	0,6	5,0	0,0	0,4	0,2	0,2	0,2	1,1	
Hotels en restaurants	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,4	0,1	0,1	1,4	0,0	1,4	5,4	3,2	0,7	0,5	0,2	0,1	1,3	0,9	
Vervoer, opslag en communicatie	0,6	4,1	5,5	3,1	3,1	1,1	5,2	3,7	1,8	3,8	4,3	5,2	3,4	3,0	2,6	2,4	4,0	1,3	1,6	12,5	0,9	21,9	3,7	1,2	1,2	0,4	0,8	3,8	
Diensten van financiële instellingen	1,1	10,0	2,0	1,5	1,0	2,7	1,0	0,4	0,5	0,6	0,6	1,1	0,5	1,0	1,3	0,3	1,8	0,7	0,5	1,4	0,5	0,9	22,8	0,8	0,5	0,1	0,4	1,3	
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	1,2	1,6	6,2	7,2	3,6	4,7	2,6	5,7	3,7	6,4	3,3	5,8	3,7	4,2	3,6	3,6	4,0	6,4	6,5	21,1	11,0	10,8	11,1	24,2	7,5	5,3	3,8	13,7	
Overige diensten	3,6	0,0	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6	2,3	0,4	1,1	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1,4	0,4	0,7	0,8	1,6	0,9	0,8	1,7	1,7	0,5	10,8	19,3	
Intermediaire verbruik	57,8	51,4	56,2	76,2	74,0	66,0	71,3	64,5	82,3	66,9	72,6	67,9	65,2	81,2	81,2	71,2	42,0	67,8	62,0	60,0	63,2	46,9	39,7	23,4	14,2	33,9	53,9		
Toegevoegde waarde	42,2	48,6	43,8	23,8	26,0	34,0	28,7	35,5	17,7	33,1	29,1	37,1	27,4	32,1	34,8	18,8	28,8	58,0	32,2	38,0	40,0	36,8	53,1	60,3	76,6	85,8	66,1	46,1	
Output	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Toegevoegde waarde in % van het BBP	1,3	0,0	0,2	2,7	1,1	0,1	0,3	1,6	0,4	3,6	0,8	1,1	2,8	1,2	1,6	1,8	0,6	2,8	5,1	12,2	1,7	7,2	6,8	22,4	8,3	6,7	6,6	2,6	

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Tabel 19. Gebruik van de producten: intermediaire consumptie, consumptie, vaste investeringen en export
(op basis van de gebruikstabel van 1999)

	Intermediaire verbruik	Consumptieve bestedingen van de huishoudens	Bruto investeringen in vaste activa	Uitvoer	Totaal gebruik
Producten van de landbouw, jacht en bosbouw	60	20	1	19	100
Visserij	33	52	0	14	100
Steenkool en bruinkool; turf; ruwe aardolie en aardgas; uranium en thorium	100	1	0	3	100
Metaalerts en andere delfstoffen	26	0	0	74	100
Voedings- en genotmiddelen	28	42	0	30	100
Textiel en textielproducten	29	31	0	40	100
Leder en lederwaren	20	56	0	24	100
Hout en producten van hout	67	3	0	31	100
Pulp, papier en papierwaren; drukwerk en dergelijke	59	15	0	27	100
Cokes, geraffineerde aardolieproducten en slijt- en kweekstoffen	46	28	0	27	100
Chemische producten en synthetische of kunstmatige vezels	39	8	0	53	100
Producten van rubber of kunststof	54	3	0	43	100
Overige niet-metaalhoudende minerale producten	62	6	0	32	100
Metalen in primaire vorm en producten van metaal	53	1	4	42	100
Machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	18	5	33	44	100
Elektrische en optische apparaten en instrumenten	7	7	20	42	100
Transportmiddelen	24	17	12	47	100
Overige goederen en producten n.e.g.	21	23	10	46	100
Elektriciteit, gas, stoom en warm water	62	35	0	3	100
Bouwnijverheid	42	0	55	2	100
Groothandel en detailhandel; reparatie	54	33	0	13	100
Hotels en restaurants	35	56	0	9	100
Vervoer, opslag en communicatie	61	16	0	23	100
Diensten van financiële instellingen	66	25	0	9	100
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	62	25	4	9	100
Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekering	0	100	0	0	100
Onderwijs	2	98	0	0	100
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	11	89	0	0	100
Overige gemeenschapsvoorzieningen en sociale en persoonlijke diensten	49	47	1	3	100
Diensten van werknemers in particuliere huishoudens	0	100	0	0	100
Totaal	42	26	7	25	100

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

van het BBP. Tot deze groep behoren de gezondheidszorg en de sociale dienstverlening, de immobiëlen, de diensten aan bedrijven, de nuts-

bedrijven (elektriciteit, gas en water) evenals de financiële diensten. Voor de meeste diensten ligt de intermediaire consumptie lager dan 64%. Bij

bijna alle industriële activiteiten ligt dit percentage hoger.

Aan de hand van deze tabel krijgt men een beeld van de vele relaties tussen de verschillende bedrijfstakken, gelet op de verscheidenheid van producten die per bedrijfstak “geconsumeerd” worden in het productieproces.

Vooraf het verband tussen de industriële bedrijfstakken en de diensten komt duidelijk tot uiting. In alle industriële bedrijfstakken wordt in wisselende mate een beroep gedaan op de “nutsbedrijven”, op de vervoer- en communicatiediensten, op de immobiliënactiviteiten en op de diensten aan bedrijven, op de financiële diensten en op verschillende overheidsdiensten. De industriële bedrijfstakken geven dus in belangrijke mate aanleiding tot activiteit in dienstensector.

Aan de hand van de gebruikstabel kan men ook een analyse maken van het totale aanbod van producten naargelang van de eindbestemming ervan.

Zo wordt 42% van alle door de Belgische economie aangeboden producten (goederen en diensten) gebruikt als input in het productieproces (binnenlandse intermediaire consumptie), waaruit duidelijk het “verwerkende” karakter van de Belgische economie blijkt; een derde wordt gebruikt om te kunnen voldoen aan de binnenlandse eindvraag (consumptie en investeringen) en een vierde om tegemoet te komen aan de buitenlandse vraag (export). Het aanbod van industriële producten dat bestemd is voor de export, bedraagt evenwel 42% van het totale industriële aanbod. Aangezien in deze publicatie reeds een uitsplitsing gemaakt is volgens 16 industriële producten, heeft het nog weinig zin deze ratio te gaan berekenen voor deze verzamelde productcategorieën. Het aandeel van de uitgevoerde producten in de totale productie kan immers aanzienlijk variëren naargelang het niveau van disaggregatie van de productcategorieën.

Uitsplitsing van de toegevoegde waarde

Zoals hierboven reeds werd aangehaald, zit de eigen inbreng van elke bedrijfstak in de economie vervat in de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak. Deze is per definitie gelijk aan de waarde

van de productie verminderd met de intermediaire consumptie. Zij bevat de bezoldiging van de loontrekkers die rechtstreeks deelgenomen hebben aan het productieproces van de bedrijfstak, de bezoldiging van de kapitaaldiensten (exploitatieoverschot) en de gemengde inkomens (inkomens van zelfstandigen), evenals sommige belastingen en subsidies met betrekking tot de productie.

Tabel 20 geeft een rangschikking van de bedrijfstakken volgens het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde. De tabel vermeldt het aandeel van het netto¹⁸ exploitatieoverschot (winsten van de ondernemingen) en van de gemengde inkomens (inkomens van zelfstandigen) alsook, in de derde kolom, het gewicht van de bedrijfstakken, gemeten volgens de toegevoegde waarde van elk van die bedrijfstakken t.o.v. het BBP.

Uitgezonderd voor het onderwijs en de overheidsbesturen, waar, op grond van de definitie van de nationale rekeningen de toegevoegde waarde hoofdzakelijk is samengesteld uit lonen, is in de nijverheid het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde groter dan bij de verhandelbare diensten.

In de verwerkende nijverheid vertegenwoordigen de lonen gemiddeld 65% van de toegevoegde waarde en het netto exploitatieoverschot 20%; bij de verhandelbare diensten bedragen deze ratio's respectievelijk 49% en 38%.

Binnen het geheel van de verwerkende nijverheid blijken er nochtans grote verschillen te bestaan: het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde varieert van 54% in de scheikundige nijverheid tot 79% in de sector van de vervaardiging van elektrische en elektronische uitrusting. Voor beide bedrijfstakken is de toestand net omgekeerd inzake het aandeel van het netto exploitatieoverschot in de toegevoegde waarde: de scheikundige nijverheid boekt in dat opzicht 35% en de vervaardiging van elektrische en elektronische uitrusting slechts 8%. De scheikundige nijverheid lijkt dus winstgevender dan de vervaardiging van elektrische en elektronische uitrusting.

In de bouwnijverheid vertegenwoordigen de lonen 56% van de toegevoegde waarde, terwijl het netto exploitatieoverschot en de gemengde inkomens er

¹⁸ Netto exploitatieoverschot: bruto exploitatieoverschot – consumptie van vast kapitaal.

Tabel 20. Uitsplitsing van de toegevoegde waarde: brutobezoldiging van de loontrekkers en netto exploitatieoverschot

(rangschikking in dalende orde van bezoldiging van de loontrekkers)

Bedrijfstak	Bruto beloning van de werknemers in % van de gemengd toegevoegde waarde	Netto exploitatieoverschot en inkomen in % van de toegevoegde waarde	Bruto toegevoegde waarde in % van het BBP
Onderwijs	92,4	-0,2	5,9
Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	84,4	0,0	7,4
Vervaardiging van elektrische en optische apparaten en instrumenten	78,9	8,1	1,3
Vervaardiging van metalen in primaire vorm en vervaardiging van producten van metaal	78,3	4,2	2,3
Vervaardiging van transportmiddelen	75,4	12,9	1,5
Vervaardiging van leer en producten van leer	72,8	10,0	0,0
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	66,6	28,0	6,4
Vervoer, opslag en communicatie	66,5	8,4	6,4
Overige industrie	66,3	9,3	0,5
Vervaardiging van producten van rubber of kunststof	65,2	16,1	0,6
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	65,1	23,3	1,1
Financiële instellingen	64,1	16,5	5,0
Vervaardiging van textiel en textielproducten	62,6	20,5	1,0
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	62,0	15,6	0,3
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	61,8	20,0	0,9
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen	61,5	24,1	1,4
Vervaardiging van voedings- en genotsmiddelen	57,2	25,3	2,2
Overige gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	56,9	20,1	2,3
Groothandel en kleinhandel; reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen	56,7	28,4	10,9
Bouwnijverheid	55,5	33,3	4,7
Vervaardiging van chemische producten en van synthetische of kunstmatige vezels	53,9	35,2	3,4
Hotels en restaurants	49,9	28,9	1,5
Visserij	46,5	-2,2	0,0
Winning van niet-energiehoudende delfstoffen	44,2	35,3	0,1
Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen	37,5	43,2	0,4
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	35,7	30,4	2,3
Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	27,2	49,4	21,0
Landbouw, jacht en bosbouw	11,5	59,9	1,3

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

33% halen door de sterke aanwezigheid van zelfstandige aannemers in die sector.

Bij de verhandelbare diensten is het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde het laagst in de bedrijfstak van de “exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening” (27%), terwijl, net zoals in de bouwsector, het aandeel van het netto exploitatieoverschot en de gemengde inkomens er het hoogst is (49%).

In de bedrijfstak “groothandel en kleinhandel; reparatie van auto’s, motorrijwielen en consumentenartikelen”, eveneens een sector met een groot aantal zelfstandigen, bedraagt het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde 57%, terwijl het netto exploitatieoverschot en de gemengde inkomens 28% van de toegevoegde waarde belopen.

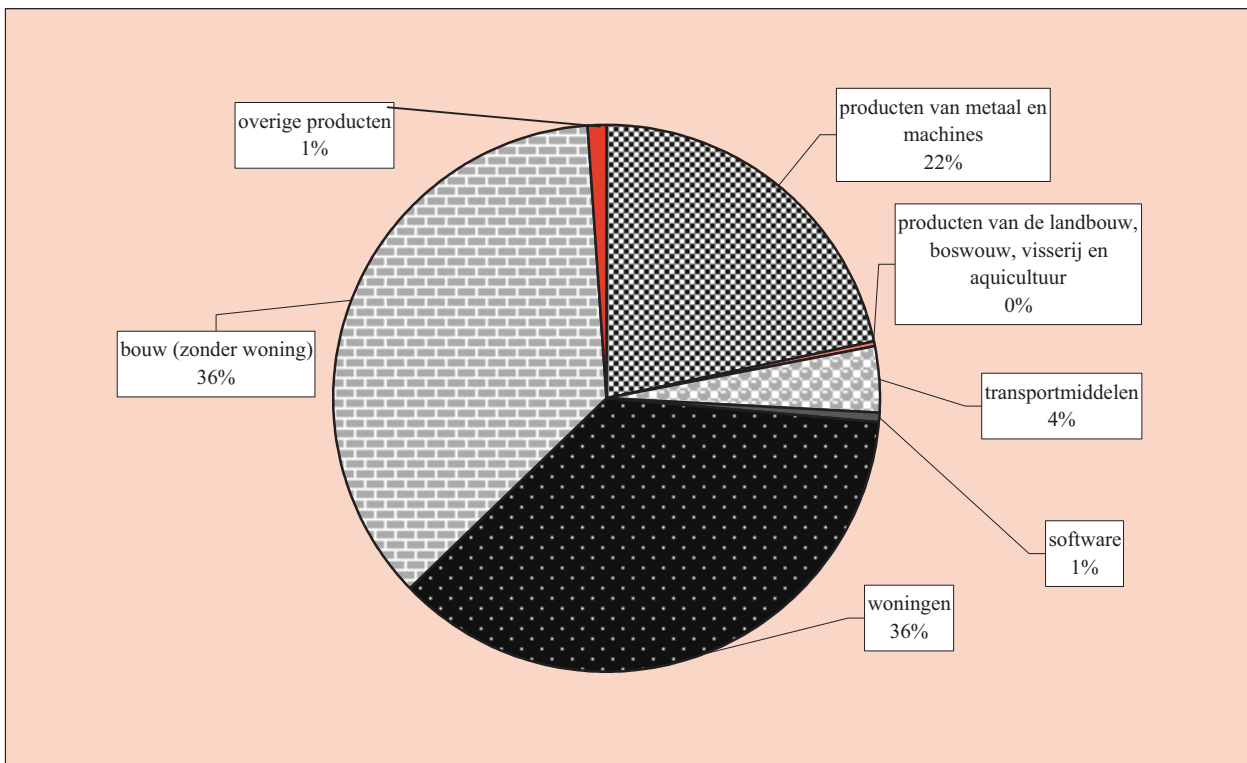
Bij de financiële diensten ten slotte bedraagt het aandeel van de lonen 64% en dat van het netto exploitatieoverschot 17%. Dat laatste cijfer omvat ook de inkomens van de zelfstandigen uit die sector.

III.10 Kapitaalgoederenvoorraad

Voor de productie heeft men uiteraard uitrusting, productiemiddelen en onroerende goederen nodig. In het ESR 95 wordt de kapitaalgoederenvoorraad¹⁹ gedefinieerd als de som van de waarden van alle vaste activa op een bepaald tijdstip en in een bepaald territorium. De vaste activa zijn “de als output van productieprocessen voortgebrachte materiële of immateriële activa die zelf langer dan een jaar, herhaaldelijk of voortdurend, in productieprocessen worden gebruikt”.

Afhankelijk van de beoordelingswijze wordt een onderscheid gemaakt tussen de “bruto” kapitaalgoederenvoorraad en de “netto” kapitaalgoederenvoorraad. De bruto kapitaalgoederenvoorraad is de waarde van alle vaste activa gewaardeerd tegen “als nieuwe prijzen”, d.w.z. de prijzen die zouden moeten worden betaald indien men op het huidige tijdstip identieke vaste activa zou willen aankopen. De “netto” activa omvatten “het gecumuleerde verbruik

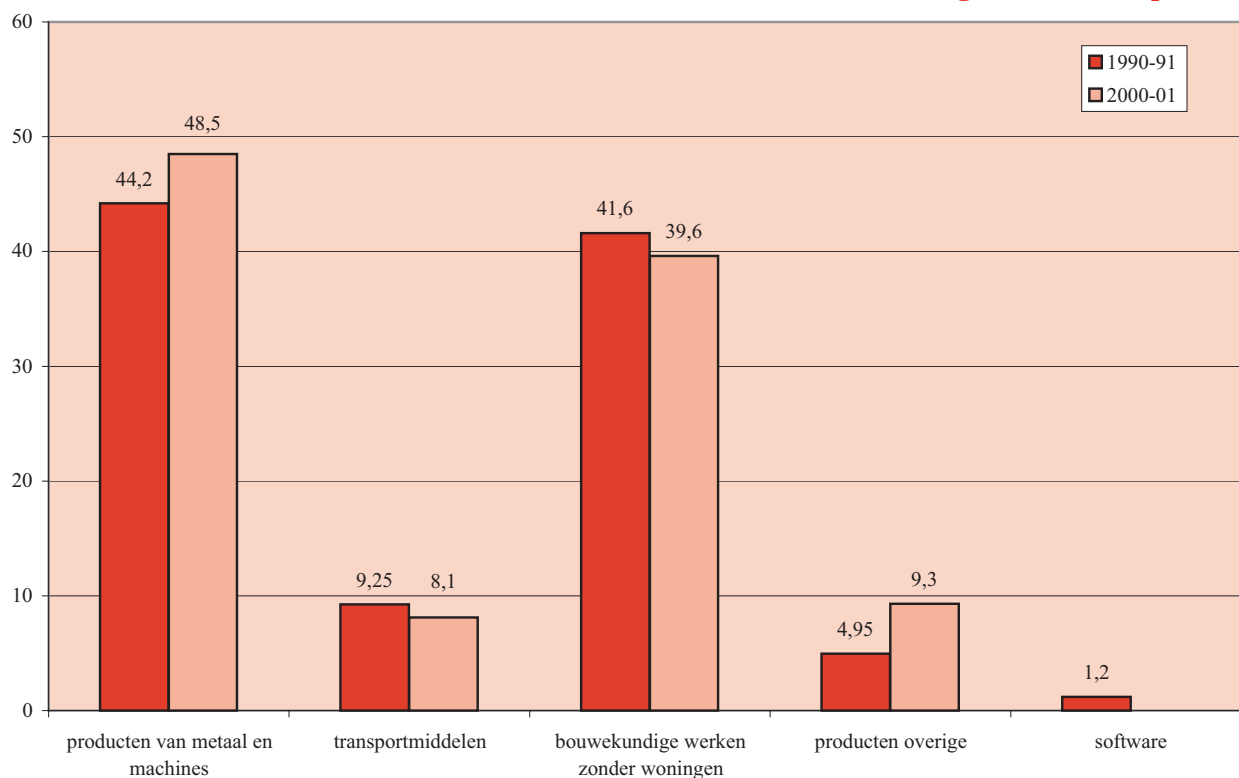
Grafiek 51. De netto kapitaalgoederenvoorraad in België in 2001
(volgens de zeven productcategorieën waaruit deze is samengesteld, in % van het totaal)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

¹⁹ “Nationale rekeningen. Kapitaalgoederenvoorraad en investeringen 1970-2001”, INR, 2003.

Grafiek 52. Netto kapitaalgoederenvoorraad per producttype: 1990-1991 en 2000-2001
(in % van de volledige beschouwde periode)

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

van vast kapitaal²⁰ op een bepaald ogenblik. De kapitaalgoederenvoorraad wordt gewaardeerd tegen lopende prijzen en tegen vaste prijzen.

In 2001 werd de kapitaalgoederenvoorraad in België voor de hele economie gewaardeerd tegen lopende prijzen op 1.149,6 miljard euro en de netto kapitaalgoederenvoorraad, d.w.z. de bruto kapitaalgoederenvoorraad min het verbruik van vaste activa als gevolg van slijtage en/of economische veroudering, bedroeg toen 692,9 miljard euro aan lopende prijzen.

In 2001 bestond de kapitaalgoederenvoorraad voor 36% uit woningen en andere gebouwen, voor 22% uit metaalproducten en machines, voor 4% uit transportmiddelen, voor 1% uit verschillende andere producten en voor 1% uit software. Investerings in software werden voor het eerst expliciet geraamd voor de laatste twee beschikbare jaren.

Uit grafiek 52 blijkt dat machines en metaalproducten het grootste deel van de kapitaalgoederenvoorraad van de niet-landbouwbedrijven²¹ uitmaken (48,5% voor de periode 2000-2001), woningen buiten beschouwing gelaten, en dat dit aandeel de afgelopen tien jaar nog is toegenomen. Het aandeel van de gebouwen die niet als woning dienen, alsook dat van de transportmiddelen zijn lichtjes gedaald tot respectievelijk 39,6% en 8,1%. Het aandeel van andere producten daarentegen is gestegen tot 9,3% in 2000-2001 en dat van software, dat in 1990-1991 nog niet in rekening werd gebracht, wordt geschat op 1,2%.

Van de totale netto kapitaalgoederenvoorraad van de ondernemingen ten slotte is 33% in handen van de verwerkende nijverheid en 67% in handen van de dienstensector.

²⁰ Het verbruik van vaste activa geeft aan in hoeverre de vaste activa tijdens een periode worden verbruikt tengevolge van slijtage en/of economische veroudering.

²¹ Zoals in de andere hoofdstukken van dit verslag, worden de 'ondernemingen' gedefinieerd als het geheel van niet-landbouwactiviteiten, met uitzondering van openbare besturen, onderwijs, gezondheidszorg en sociale dienstverlening evenals collectieve, sociale en persoonlijke diensten, overeenkomstig de voorstelling van de 31 bedrijfstakken (A31) van de rijkscomptabiliteit.

III.11 Buitenlandse handel van goederen

België heeft een van de meest open economieën in de Europese Unie. Gemiddeld bedragen de uitvoer en invoer van goederen en diensten 80% van het BBP. Het grote aandeel van de invoer in het BBP (78%) wijst erop dat de productie grotendeels gericht is op verwerking, vooral van ingevoerde producten. Dit wordt ook bevestigd in de input-outputtabellen van 1995²²: van alle ingevoerde producten is 55% rechtstreeks bestemd voor de intermediaire consumptie, 25% voor de uitvoer en 20% voor de binnenlandse eindvraag (consumptie en investeringen).

Uit de tabel blijkt hoe sterk de Belgische productie in de internationale handel geïntegreerd is, niet alleen wat betreft de uitvoer, maar ook via de invoer van goederen die bestemd zijn voor de intermediaire consumptie.

België voert niet alleen heel wat uit naar de landen van de Europese Unie, maar samen met Ierland staat

België ook op kop wat betreft de uitvoer naar landen buiten de Unie, in verhouding tot het BBP. De uitvoer naar deze landen komt overeen met 22,7% van het BBP tegen 26,2% voor Ierland en ligt ruimschoots boven de 15,9% voor Zweden, dat in de Europese rangschikking op de derde plaats staat.

Meer dan de andere lidstaten van de Europese Unie, is België dus blijkbaar afhankelijk van de schommelingen van de internationale handel.

Tegelijk is België ook sterk geïntegreerd in de Unie, aangezien de uitvoer naar de Europese partners overeenstemt met 62% van het BBP. Er zijn nog drie andere landen die zeer veel uitvoeren naar de andere lidstaten van de Europese Unie: Ierland (48% van het BBP), Nederland (44% van het BBP) en Luxemburg (43% van het BBP).

Op basis van de uitsplitsing van de producten kunnen drie vierde van de Belgische export onderbrengen in drie grote productgroepen van de Standaard Internationale Handelsclassificatie (SITC): de “chemicaliën en aanverwante producten” (27% van de

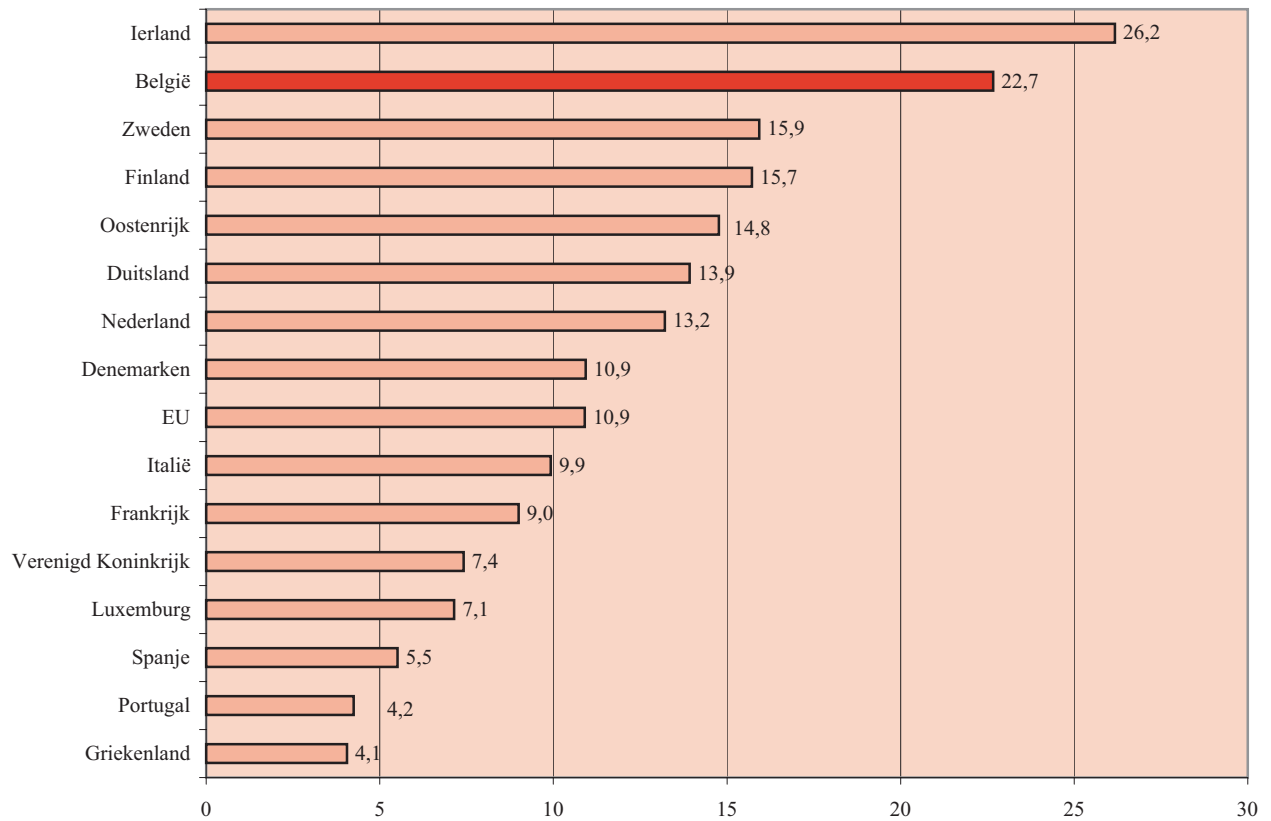
Tabel 21. Uitsplitsing van de invoer naargelang van de bestemming
(volgens de input-outputtabellen voor 1995, in % van het totaal voor elk product)

Productgroepen	Bedrijfstak											Totale invoer
	Landbouw	Industrie	Bouwnijverheid	Handel en transport-activiteiten	Zakelijke dienstverlening	Overige dienstverlening	Intermediair verbruik	Consumptieve bestedingen	Investeringen	Voorraadwijzigingen	Uitvoer	
	1	2	3	4	5	6						
1 Landbouwproducten	3,2	53,0	0,0	3,5	0,0	0,2	59,8	16,0	1,3	1,6	21,3	100
2 Industriële goederen	0,5	39,6	1,5	6,0	1,2	1,4	50,1	11,8	7,0	2,7	28,3	100
3 Bouwwerken	0,0	11,1	58,1	14,5	4,7	11,1	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100
4 Handel en transport	1,3	20,6	1,7	53,9	5,2	1,6	84,2	4,0	0,2	0,0	11,7	100
5 Zakelijke diensten	0,1	15,4	2,1	25,5	35,6	6,7	85,4	7,3	6,0	0,2	1,1	100
6 Overige diensten	0,8	9,2	2,6	5,3	26,5	36,2	80,6	2,6	0,0	0,0	16,8	100
Totaal	0,7	37,2	1,6	10,4	3,3	1,8	55,0	11,1	6,2	2,3	25,4	100

Bron: Federaal Planbureau en berekeningen FOD Economie.

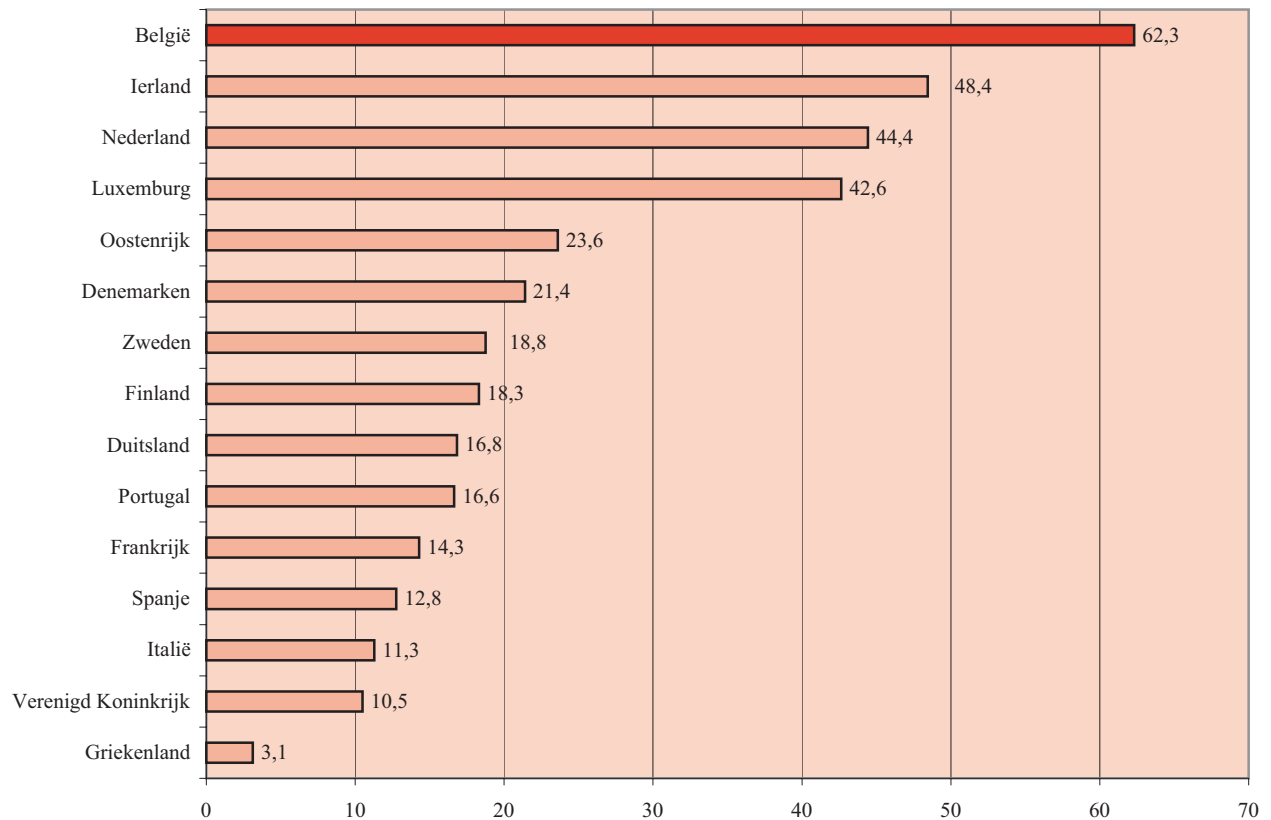
²² Input-outputtabellen voor België in 1995, INR (2003). Beschikbaar op de website van het Federaal Planbureau (www.plan.be).

Grafiek 53. Uitvoer van goederen buiten de Europese Unie in percent van het BBP

Bron: Eurostat en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 54. Uitvoer van goederen naar landen buiten de Europese Unie in percent van het BBP

Bron: Eurostat en berekeningen FOD Economie.

Tabel 22. Uitvoer volgens de Standaard Internationale Handelsclassificatie (SITC)

SITC 2002	Waarde in miljoenen euro's		In % van het totaal		In % van elke categorie
	Categorie	Specificatie	Categorie	Specificatie	Specificatie
0 Voedingswaren en levende dieren (totaal)	17356		7,6		
00 Levende dieren andere dan van afdeling 03		331,7		0,1	1,9
01 Vlees en vleesbereidingen		2754,1		1,2	15,9
02 Zuivelproducten en vogeleieren		2091,2		0,9	12,0
03 Vis, schaal- en schelpdieren, ongewervelde waterdieren en bereidingen daarvan		593,5		0,3	3,4
04 Granen en graanbereidingen		1971,9		0,9	11,4
05 Groenten en fruit		4682,3		2,1	27,0
06 Suiker, bereidingen met suiker, honig		828,1		0,4	4,8
07 Koffie, thee, cacao, specerijen en derivaten daarvan		1669,4		0,7	9,6
08 Dierenvoedsel (m.u.v. niet-gemalen granen)		1126,8		0,5	6,5
09 Diverse voedingsproducten en bereidingen		1307		0,6	7,5
1 Dranken en tabak (totaal)	1703,7		0,7		
11 Dranken		1129		0,5	
12 Ruwe en verbruiksklare tabak		574,7		0,3	
2 Grondstoffen, m.u.v. minerale brandstoffen (totaal)	4333,5		1,9		
20 Goederen vervoerd per post van de sectie 2		0		0,0	0,0
21 Leder, huiden en vellen, pelterijen, ongeloooid		87,7		0,0	2,0
22 Oliehoudende zaden en vruchten		103,5		0,0	2,4
23 Ruwe rubber (m.i.v. synthetische en geregenereerde rubber)		418,7		0,2	9,7
24 Kurk en hout		469,7		0,2	10,8
25 Papierstof en afval van papier		473,8		0,2	10,9
26 Textielvezels (m.u.v. wol) en afval daarvan		678,6		0,3	15,7
27 Natuurlijke meststoffen, andere dan van afdeling 56 en ruwe mineralen (m.u.v. steenkool, aardolie en edelsten)		681,7		0,3	15,7
28 Metaalresten en afval van metalen		783		0,3	18,1
29 Ruwe producten van dierlijke of plantaardige oorsprong, n.e.g.		636,8		0,3	14,7
3 Minerale brandstoffen, smeermiddelen en soortgelijke producten (totaal)	9858,6		4,3		
32 Steenkool, cokes en briquettes		224,8		0,1	2,3
33 Aardolie, derivaten van aardolie en soortgelijke producten		8041,8		3,5	81,6
34 Aardgas en fabrieksgas		1271,3		0,6	12,9
35 Elektrische energie		320,7		0,1	3,3
4 Oliën, vetten en was van dierlijke of plantaardige oorsprong (totaal)	786,6		0,3		
41 Oliën en vetten van dierlijke oorsprong		63,1		0,0	
42 Plantaardige vette oliën en vetten, vast, ruw, geraffineerd en gefractioneerd		488,3		0,2	
43 Bereide dierlijke of plantaardige oliën en vetten, was van dierlijke of plantaardige oorsprong; bereidingen van oliën en vetten niet voor menselijke consumptie, n.e.g.		235,2		0,1	
5 Chemische producten en aanverwante producten, n.e.g. (totaal)	61745,7		27,0		
50 Goederen vervoerd per post van de sectie 5		0		0,0	0,0
51 Organische chemische producten		13446,8		5,9	21,8
52 Anorganische chemische producten		1091,3		0,5	1,8
53 Verf- en loopproducten; kleur- en verfstoffen		2147,5		0,9	3,5
54 Geneeskundige en farmaceutische producten		23157,2		10,1	37,5
55 Etherische oliën, harsaroma's en parfumerieën, toiletartikelen, poets- en onderhoudsmiddelen		2206,8		1,0	3,6
56 Meststoffen (andere dan van groep 272)		888		0,4	1,4
57 Kunststof in primaire vormen		9494,7		4,2	15,4
58 Kunststof in andere vormen dan primaire		2615,8		1,1	4,2
59 Chemische stoffen en producten, n.e.g.		6695,8		2,9	10,8
60 Uitgevoerde componenten van complete fabrieksinstallaties van de sectie 6		1,8		0,0	0,0
6 Fabrikaten hoofdzakelijk gerangschikt volgens de grondstof (totaal)	47379,5		20,7		
61 Voorgelooide huiden en vellen, leder, lederwaren, n.e.g. en bereide pelterijen		113,4		0,0	0,2
62 Bewerkt rubber, n.e.g.		1339,1		0,6	2,8
63 Kurk- en houtwaren (m.u.v. meubelen)		1465,1		0,6	3,1
64 Papier, karton en cellulose-, papier- en kartonwaren		3586,4		1,6	7,6
65 Garens, weefsels, afgewerkte textielwaren, n.e.g. en aanverwante producten		6605,2		2,9	13,9
66 Niet-metaalhoudende minerale producten, n.e.g.		17533,2		7,7	37,0
67 IJzer en staal		8043		3,5	17,0
68 Non-ferrometalen		3768,2		1,7	8,0
69 Werken van metaal, n.e.g.		4925,9		2,2	10,4
7 Machines en vervoermaterieel (totaal)	63521,8		27,8		
70 Speciale transacties en speciale artikelen van de sectie 7		0		0,0	0,0
71 Generatoren, motoren en toebehoren		2681,8		1,2	4,2
72 Gespecialiseerde machines en toestellen voor bijzondere industrieën		4472,5		2,0	7,0
73 Machines en toestellen voor de metaalbewerking		794,8		0,3	1,3
74 Industriële machines en toestellen voor algemeen gebruik, n.e.g. en delen en onderdelen n.e.g.		6162,6		2,7	9,7
75 Kantoorrobots en -toestellen en automatische gegevensverwerkende machines		4510,7		2,0	7,1
76 Toestellen en uitrustingsstukken voor de telecommunicatie en voor het opnemen en weergeven van geluid		4774,7		2,1	7,5

77	Elektrische machines en toestellen, n.e.g., hun elektrische delen en onderdelen	6785,6	3,0	10,7
78	Voertuigen voor vervoer over land (m.i.v. voertuigen met luchtkussens)	31748,9	13,9	50,0
79	Ander vervoermaterieel	1590,2	0,7	2,5
8	Diverse fabriekaten (totaal)	20864,2	9,1	
80	Speciale transacties en speciale artikelen van de sectie 8	0	0,0	0,0
81	Geprefabriceerde bouwwerken, artikelen voor sanitair gebruik, voor de loodgieterij, verwarming, verlichting, n.e.g.	949	0,4	4,5
82	Meubelen en delen; artikelen voor bedden, matrassen, springbakken, kussens, e.d. opgevuld of met binnenvering	1905,8	0,8	9,1
83	Reisartikelen, handtassen en dergelijke bergingsmiddelen	585	0,3	2,8
84	Kleding en kledingtoebehoren	4913,4	2,2	23,5
85	Schoeisel	1968,3	0,9	9,4
87	Professionele, wetenschappelijke en controle-instrumenten en toestellen, n.e.g.	2186,3	1,0	10,5
88	Fotografische en optische instrumenten, apparaten en toestellen, n.e.g.; horloges en uurwerken	2123,4	0,9	10,2
89	Diverse fabriekaten, n.e.g.	6233	2,7	29,9
9	Goederen en transacties niet elders gerangschikt in de SITC (totaal)	820,1	0,4	
91	Postpakketten niet gerangschikt volgens categorie	0	0,0	0,0
93	Speciale transacties en speciale artikelen niet gerangschikt volgens categorie	46,7	0,0	5,7
94	Uitgevoerde componenten van complete fabrieksinstallaties niet gerangschikt volgens categorie	3,4	0,0	0,4
96	Munten (andere dan gouden munten) andere dan wettig betaalmiddel	5,3	0,0	0,6
97	Niet-monetair goud (m.u.v. goudertsen en goudconcentraten)	426	0,2	51,9
98	Edelstenen, edele metalen en werken daarvan, fancybijouterieën, munten, vervoerd per post	0	0,0	0,0
99	Vertrouwelijke handel niet gerangschikt volgens categorie	338,7	0,1	41,3
	Algemeen totaal	228369,7	100,0	

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

totale uitvoer), de “fabriekaten die doorgaans gerangschikt worden volgens de grondstof” (20,7%) evenals de “machines en transportmiddelen” (27,8%) (zie tabel 22).

Binnen de groep van de chemische producten vallen drie productcategorieën op: medische en farmaceutische producten (10,1% van de totale uitvoer en 37,5% van de volledige productgroep), organische chemische producten (5,9% van de totale uitvoer en 21,8% van de volledige productgroep) en de kunststoffen (afdelingen 57 & 58: 5,3% van de totale uitvoer en 19,6% van de volledige groep).

Een eerste belangrijke categorie in de groep van de machines en transportmiddelen, de wegvoertuigen: 13,9% van de totale uitvoer en 50% van de productgroep. De uitvoer van wegvoertuigen en farmaceutische producten komt overeen met een vierde van de totale uitvoer van België.

De metalen (ijzer en staal, non-ferro metalen, metaalproducten) vertegenwoordigen 7,4% van de totale uitvoer en 35,4% van de groep van de fabriekaten die voornamelijk gerangschikt worden volgens de grondstof.

De voedingsmiddelen en dranken ten slotte vertegenwoordigen 8,1% van de totale uitvoer.

III.12 Rekeningen van de institutionele sectoren

De Europese economische rekeningen (ESR 95) delen de economische subjecten in “institutionele eenheden” die gegroepeerd zijn in “institutionele sectoren”. De vier voornaamste institutionele sectoren zijn: de bedrijven (financiële en niet-financiële), de overheid, de gezinnen en de instellingen zonder winstoogmerk in dienst van de gezinnen (IZW's) en de rest van de wereld.

Elke sector heeft een rekening die de economische transacties aangeeft²³. De hierna vermelde tabellen stellen de inkomstenstromen van de economische subjecten voor en de aanwending ervan of de besteding ervan aan goederen en diensten.

III.12.1 De bedrijven

Het bruto exploitatieoverschot, dat de macro-economische winstcapaciteit van de bedrijfsproductie meet, bereikte in 2000 een hoogtepunt in absolute waarde (55.808 miljoen euro), maar daalde (55.667 miljoen euro) tijdens de cyclusvertraging. Deze afname komt nog sterker tot uiting in relatieve cijfers, d.i. in percent van het BBP : het bruto exploitatieoverschot bedroeg in 2000 22,6% van het BBP tegen 21,9% in 2001.

²³ “Nationale rekeningen. Deel 2. Gedetailleerde rekeningen en tabellen 2001”, INR (november 2002). Beschikbaar op de website van de FOD Economie “ecodata.fgov.be” en van de Nationale Bank van België “www.nbb.be”.

Tabel 23. Bedrijfsrekeningen

	Miljoenen euros			
	1996	1998	2000	2001
Bruto primaire inkomen	35.471	39.522	42.250	41.925
1. Bruto exploitatie overschot	46.160	51.878	55.808	55.667
(in % van het BBP)	(22,3)	(23,3)	(22,6)	(21,9)
2. Correctie IGDFI (-)	8.928	9.179	8.305	8.447
3. Inkomens uit vermogen (netto)	-1.769	-3.176	-5.254	-5.296
Rente ontvangen	48.364	50.371	56.973	59.282
Rente betaald (-)	37.823	38.597	45.637	47.643
Dividende (netto) betaald	8.589	10.199	11.792	12.139
Overig	-3.722	-4.751	-4.799	-4.797
Secondaire verdeling van de inkomen	-4.703	-7.128	-7.310	-7.087
1. Sociale premies	6.856	7.306	7.620	8.334
Ten laste van de werkgevers (werkelijk en toegerekend premies)	5.123	5.594	5.973	6.716
Ten laste van de werknemers	1.464	1.449	1.389	1.359
Ten laste van de zelfstandigen	269	262	258	258
2. Lopende overdrachten (netto)	434	312	578	489
3. Belasting op de inkomen en de vermogen (-)	5.763	8.065	8.524	8.585
4. Sociale uitkeringen (exclusief sociale overdrachten in natura) (-)	6.231	6.680	6.985	7.324
Wettelijk uitkeringen en particuliere sociale verzekering	3.674	4.247	4.422	4.492
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers	2.558	2.433	2.563	2.832
Bruto beschikbaar inkomen	30.767	32.394	34.940	34.838
1. Bruto beschikbaar inkomen	30.767	32.394	34.940	34.838
2. Wijzigingen in de rechten van de particulieren op de pensioenfondsen (-)	3.323	1.166	1.156	1.529
3. Brutobesparingen (= 1-2)	29.494	31.228	33.784	33.309
4. Kapitaal overdrachten in aankopen van niet financiële activa (netto)	1.045	1.890	1.761	1.306
5. Brutovorming van vast kapitaal	25.069	28.479	33.886	32.932
(in % van het BBP)	(12,2)	(12,6)	(13,7)	(13,0)
Vorderingsoverschot (= 3+4-5)	5.420	4.639	1.659	1.683
(in % van het BBP)	(2,6)	(2,1)	(0,7)	(0,7)

Bron: INR.

De bedrijfsinvesteringen (bruto kapitaalvorming) vertonen dezelfde trend : een piek met 13,7% van het BBP in 2000 (33.886 miljoen euro) toen de conjunctuurcyclus een hoogtepunt bereikte en een afname tot 13% van het BBP toen de conjunctuur verslechterde.

De financieringscapaciteit, die de uiteindelijke financiële toestand van de bedrijven weergeeft, bleef ruim positief, zelfs toen ze tijdens het hoogtepunt en de vertraging van de conjunctuurcyclus zowel in absolute bedragen (1.659 miljoen euro in 2000 en 1.683 miljoen euro in 2001) als in relatieve cij-

fers (0,7% van het BBP in 2000 en 2001 tegen 2,1% in 1998 en 1,9% in 1999) verminderde vooral als gevolg van de stijging van de investeringen.

III.12.2 De overheid

Om tegemoet te komen aan de Europese eisen qua overheidsfinanciën worden de overheidsrekeningen vroeger opgesteld dan de rekeningen van de andere institutionele sectoren. Toen dit verslag werd opgesteld, waren ze beschikbaar tot het jaar 2002, de andere rekeningen daarentegen tot 2001.

Na jarenlange inspanningen om de financiën van alle Belgische overheidsdiensten te saneren werd 2000 afgesloten met een licht begrotingsoverschot: 305 miljoen euro of 0,1% van het BBP voor de financieringscapaciteit van de openbare besturen. Dit positieve resultaat werd herhaald in 2001 en 2002.

Het primaire saldo (de totale inkomsten minus de totale uitgaven, uitgezonderd deze welke voortvloeien uit de rentelasten) bedroeg 6,1% van het BBP in 2002, wat gevoelig lager ligt dan de 7,1% in 2001.

De totale inkomsten stegen tot 50,4% van het BBP in 2002 vergeleken met 49,9% in 2001, maar de primaire uitgaven gingen nog sterker de hoogte in (44,3% van het BBP in 2002 tegen 42,8% in 2001). Het aandeel van de sociale prestaties die de overheid in het kader van de herverdeling voor haar rekening neemt, steeg licht. In 2002 vertegenwoordigden deze prestaties 22,7% van het BBP tegen 21,5% in 2000. Er dient te worden onderstreept dat dit geen uitzonderlijk percentage is, want in 1995 en 1996 werd respectievelijk 22,6 en 22,9% opgetekend. De verhoging van deze sociale prestaties tussen 2000 en 2002 is bovendien gelijk verdeeld over alle posten die erop betrekking hebben.

Tabel 24. Overheidsrekeningen

	1996	1998	2000	2001	2002
Ontvangsten	101.598	112.633	122.657	126.872	131.380
(in % van het BBP)	(49,1)	(50,0)	(49,6)	(49,9)	(50,4)
waarvan					
Directe belastingen	34.444	39.715	42.948	44.714	45.787
Indirecte belastingen	26.294	28.972	32.394	32.185	33.744
Sociale premies	30.248	32.689	35.018	36.630	38.125
Primaire bestedigen	91.144	97.243	105.552	108.824	115.472
(in % van het BBP)	(44,0)	(43,2)	(42,7)	(42,8)	(44,3)
waarvan					
Beloningen	24.590	26.138	28.294	29.549	31.182
Lopende aankopen van goederen en diensten	5.929	6.713	7.597	8.145	8.846
Sociale uitkeringen	47.428	49.772	53.283	55.998	59.189
Pensioenen	18.079	19.440	20.572	21.384	22.370
Gezondheidszorg	11.973	12.422	13.934	14.960	15.369
Werkloosheidsuitkeringen	4.422	4.530	4.381	4.629	5.267
Kinderbijslag	4.105	4.242	4.324	4.446	4.573
Overige	8.849	9.138	10.579	10.579	11.611
Bruto vorming van vaste kapitaal	3.370	3.495	4.489	3.961	4.088
Primaire saldo	10.454	15.390	17.105	18.048	15.908
(in % van het BBP)	(5,1)	(6,8)	(6,9)	(7,1)	(6,1)
Rentelasten	18.326	17.045	16.800	16.785	15.809
Financierings-behoeften (-) of -vermogen	-7.873	-1.656	305	1.263	99
(in % van het BBP)	(-3,8)	(-0,7)	(0,1)	(0,5)	(0,0)

Bron: INR.

Wegens de daling van de schuldratio en van de rentevoeten slonk de rentelast van 6,8% naar 6,1% tussen 2000 en 2002.

De investeringen van alle openbare besturen, die nog slechts een klein percentage van het BBP vertegenwoordigden, zakten opnieuw in 2002 (van 1,8% in 2000 naar 1,6% in 2002).

III.12.3 De gezinnen en de gezinsconsumptie

De inkomens en de reële aanwending ervan

Het primaire inkomen van de particulieren (gezinnen en instellingen zonder winstoogmerk in dienst van de gezinnen – IZW's), d.i. het inkomen dat zij ontvangen voor hun aandeel in de productie van goederen en diensten, steeg met 3,5% in 2001 ten opzichte van 2000, jaar waarin het met 5,3%

toenam. Deze verhoging ligt in nominale waarde evenwel hoger dan de BBP-groei (2,7% in 2001). De groeivertraging van de primaire inkomens is hoofdzakelijk te wijten aan een daling van de inkomsten uit eigendom (-3,5% in 2001 tegen +12,8% in 2000).

Wat de secundaire inkomensverdeling betreft, stegen de sociale prestaties met 4,4% in 2001, d.i. een veel sterkere groei dan die van de afgelopen jaren. De inkomsten- en de vermogensbelasting namen eveneens fors toe (5,2%).

Het bruto beschikbare gezinsinkomen steeg dan ook met 3,0% in 2001 tegen 5,1% in 2000 en de spaarquote (procentuele deel van het beschikbare inkomen dat gespaard wordt) beliep 15%. Gelet op de 2,5%-stijging van de consumptieprijzen in 2001 verhoogde het reële beschikbare inkomen met 0,5%.

Tabel 25. Rekeningen van de particulieren

	Miljoenen euros			
	1996	1998	2000	2001
Bruto primaire inkomen	164.877	176.030	192.197	198.961
1. Bruto exploitatieoverschot	10.038	10.820	11.765	11.922
2. Bruto gemengd inkomen	24.682	25.604	27.117	27.879
(in % van het BBP)	(11,9)	(11,4)	(11,0)	(11,0)
3. Beloning van werknemers	109.738	118.073	129.922	136.581
Brutolonen en salarissen	81.590	87.352	97.389	102.141
Sociale premies ten laste van de werkgevers (werkelijk en toegerekende)	28.148	30.721	32.533	34.440
(in % van het BBP)	(53,0)	(52,4)	(52,5)	(53,7)
4. Inkomen uit vermogen (netto)	20.419	21.533	23.392	22.579
Rente ontvangen	17.861	16.470	15.597	15.160
Rente betaald (-)	6.097	5.764	5.659	5.626
Winstuitkeringen	5.299	6.974	9.409	8.690
Overig	3.357	3.854	4.045	4.355
Secundaire inkomensverdeling	-28.249	-32.014	-35.788	-37.823
1. Sociale uitkeringen (netto, exclusief sociale overdrachten in natura)	40.535	42.783	44.746	46.698
(in % van BBI) ^(*)	(19,6)	(19,0)	(18,1)	(18,4)
2. Lopende overdrachten (netto)	1.888	2.059	1.852	2.142

Tabel 25. (Vervolg)

	Miljoenen euros			
	1996	1998	2000	2001
3. Lopende belastingen op inkomen en vermogen (-)	28.609	31.559	34.159	35.945
4. Sociale premies (netto) (-)	42.063	45.297	48.227	50.718
Ten laste van de werkgevers (werkelijk en toegerekende)	28.050	30.623	32.415	34.313
Ten laste van de werknemers	10.981	11.522	12.515	13.007
Ten laste van zelfstandigen en niet-werkende	3.032	3.151	3.297	3.398
Bruto beschikbaar inkomen	136.629	144.016	156.408	161.138
1. Bruto beschikbaar inkomen	136.629	144.016	156.408	161.138
2. Wijzigingen in de rechten van de particulieren op de pensioenfondsen	1.323	1.166	1.156	1.529
3. Consumptieve bestedingen	113.232	122.412	133.834	138.456
4. Bruto beparingen (= 1+2-3)	24.720	22.770	23.731	24.211
(in % van het BBI) (*)	(18,1)	(15,8)	(15,2)	(15,0)
5. Kapitaaloverdrachten en aankoop van niet financiële activa (netto)	293	32	5	-633
6. Bruto vorming van vaste kapitaal	12.048	13.777	15.009	14.939
Vordervormingenoverschot(= 4+5-6)	12.966	9.025	8.726	8.639
(in % van het BBP)	(6,3)	(4,0)	(3,5)	(3,4)

(*) bruto beschikbare inkomen.

Bron: INR.

De gezinsconsumptie

De gezinsconsumptie in België vertegenwoordigde in 2002 54,2% van het BBP; dit percentage blijft relatief stabiel in de tijd. Uitgedrukt in percent van het bruto beschikbare inkomen stijgen deze consumptie-uitgaven daarentegen sinds 1995 : van 80,7% naar 85,9% in 2001.

De uitsplitsing van de eindconsumptie van de gezinnen toont aan dat voedingsmiddelen en niet-alcoholische dranken evenals kleding en textiel het sterkst daalden tussen 1995 en 2001. Het omgekeerde gebeurde voor transport en voor vrijetijdsbesteding.

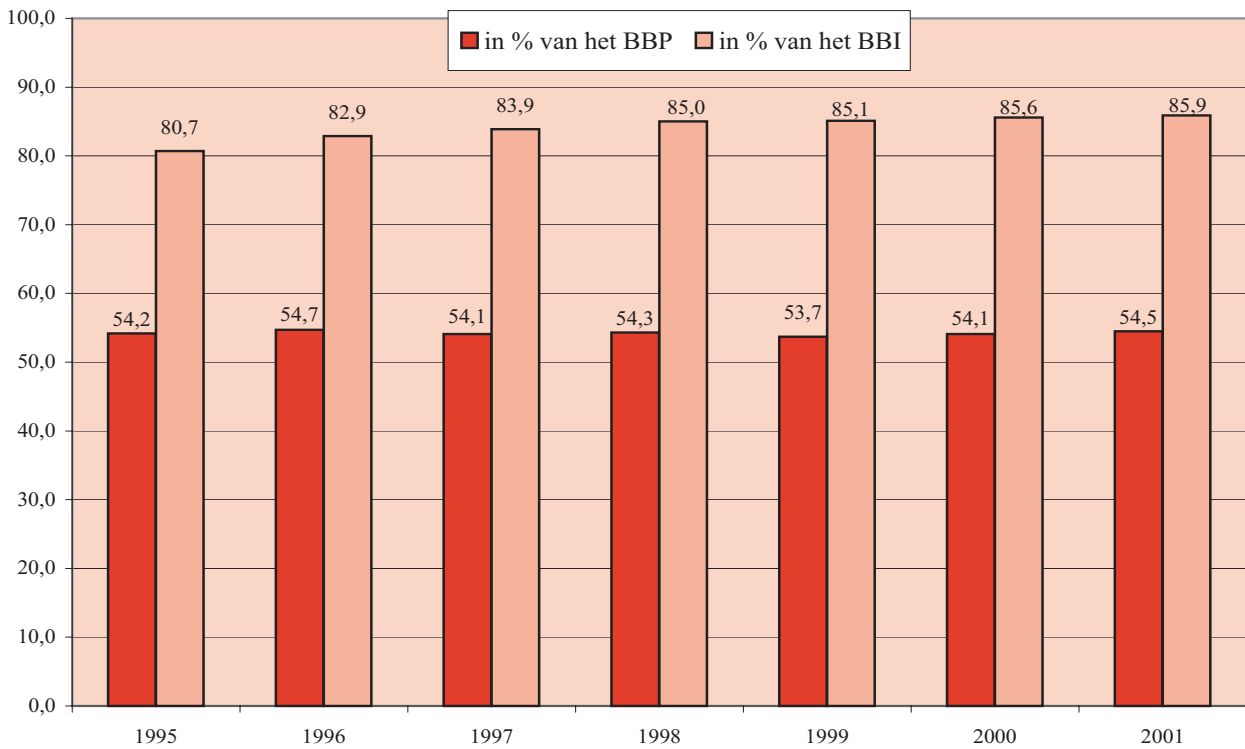
Zo daalde het aandeel van voedingsmiddelen en niet-alcoholische dranken in de eindconsumptie van de gezinnen van 14,5% in 1995 naar 12,9% in 2001, wat lijkt te wijzen op een verandering in de consumptiegewoonten. Uit tabel 26 blijkt dat het aandeel van voedingsmiddelen en niet-alcoholische

dranken constant blijft tijdens de waarnemingsperiode.

Het aandeel van niet-alcoholische dranken en tabakswaaren liep licht terug van 3,7% in 1995 tot 3,4% in 2001. In deze categorie verhoogde het percentage van de uitgaven voor alcoholische dranken van 54,9% in 1995 naar 57,4% in 2001 ten koste van tabak (45,1% in 1995 en 42,6% in 2001).

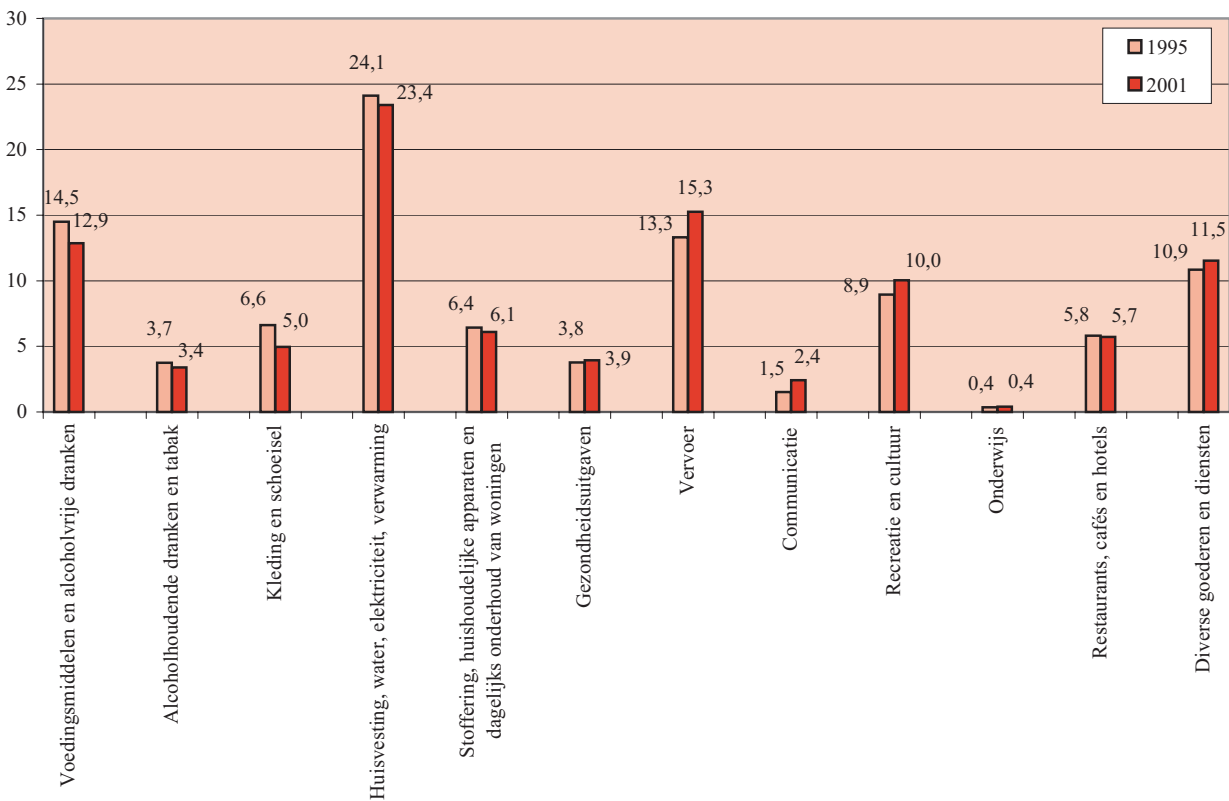
Tussen 1995 en 2001 zakten de uitgaven voor kleding en schoeisel van 6,6% van de totale binnenlandse gezinsconsumptie naar 5%, wat kan worden verklaard door de verkoop van nieuwe kwaliteitsproducten in deze sector voor lage prijzen. In de categorie kleding en schoeisel daalden de uitgaven voor kleding van 82,3% in 1995 naar 80,9% in 2001; deze voor schoeisel stegen van 17,7% naar 19,1% tijdens dezelfde referentieperiode.

Grafiek 55. Eindconsumptie van de gezinnen in % van het BBP en in % van het bruto beschikbare inkomen

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

Grafiek 56. Grote categorieën goederen en diensten in percent van de eindconsumptie

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

De uitgaven voor huisvesting gingen licht naar omlaag: van 24,1% in 1995 naar 23,4% in 2001. In deze groep daalde het aandeel van de reële huuruitgaven van 22,1% naar 20%, terwijl de uitgaven voor waterdistributie en elektriciteit respectievelijk van 4,9% naar 5,1% en van 19,7% naar 20,6% stegen.

De uitgaven voor meubilering zakten van 6,4% naar 6,1%. Een soortgelijke trend deed zich voor bij alle subcategorieën, behalve bij “meubelen, artikelen voor meubilering, tapijten en andere vloerbekleding” en “niet-duurzame huishoudartikelen en huishoudelijke diensten” waarvoor de uitgaven respectievelijk stegen van 30,7% naar 31,6% en van 33,2% naar 34,6%.

Tussen 1995 en 2001 namen de uitgaven voor gezondheidszorg in de binnenlandse eindconsumptie van de gezinnen miniem toe, namelijk van 3,8% tot 3,9%.

De subcategorie “geneesmiddelen, andere farmaceutische producten en therapeutisch materiaal” vertegenwoordigde in 2001 nog slechts 34,9% van de totale uitgaven voor gezondheidszorg vergeleken met 38,1% in 1995, maar het aandeel ervan in de totale uitgaven blijft constant.

Bovendien werd er vaker een beroep gedaan op de diensten van dokters, tandartsen en paramedici (buiten ziekenhuizen) in 2001 (34,9%) dan in 1995 (32,5%).

Ook de uitgaven voor ziekenhuiszorg en aanverwante uitgaven verhoogden van 29,4% in 1995 tot 30,2% in 2001.

Een van de sterkste stijgers in de waarnemingsperiode was het aandeel van de transportuitgaven in de eindconsumptie (van 13,3% naar 15,3%).

In die groep nam de aankoop van personenwagens sterk toe: van 35,5% in 1995 tot 39,4% in 2001 in tegenstelling tot het aandeel van de gebruikskosten van personenwagens (van 57,4% naar 54,6%). Dit laatste heeft waarschijnlijk te maken met de grotere betrouwbaarheid van nieuwe wagens. Tot slot daalde het aandeel van de vervoersdiensten van 7% in 1995 naar 6% in 2001.

In 1995 besteedden de gezinnen 1,5% van de eindconsumptie aan communicatie, vergeleken met 2,4% in 2001. Dit komt voornamelijk door de toename van 2,6% tot 8,1% van de uitgaven voor telefoon-, telegrafie- en faxtoestellen in die rubriek (communicatie). Het percentage van de uitgaven voor postdiensten daarentegen liep terug van 5,2% in 1995 tot 4,5% in 2001, idem voor telefoon-, telegraaf- en faxdiensten (van 92,1% naar 87,3%). Het aandeel van deze laatste component in de totale jaarlijkse consumptie-uitgaven klom evenwel van 1,4% in 1995 naar 2,1% in 2001.

Tussen 1995 en 2001 steeg het aandeel van vrijetijdsbesteding en cultuur van 8,9% naar 10%. In deze rubriek slonk het aandeel besteed aan de aankoop van audiovisuele en fotografische toestellen en dragers en van computers en informaticadragers van 14,5% naar 12,4%. Ook de uitgaven voor dagbladen en tijdschriften, boeken en schrijf- en kantoorbenodigdheden daalden van 16% tot 13,3%.

Zoals verwacht ging het aandeel van all-in toeristische reizen tussen 1995 en 2001 fors de hoogte in: van 18,1% naar 26,8%.

De uitgaven voor restaurants en hotels kenden een moeizaam verloop tussen 1995 en 2001 (van 5,8% naar 5,7%).

Een mogelijke verklaring voor de afname van de uitgaven voor hotelverblijf (van 17,2% tot 14,2%) en de verhoging van de uitgaven voor restaurants (van 82,8% naar 85,8%) in deze categorie is het toenemende eendagstoerisme.

Tot slot stijgt het aandeel van de uitgaven voor diverse goederen en diensten in de eindconsumptie van 10,9% naar 11,5%. De opmerkelijkste evolutie tussen 1995 en 2001 in deze rubriek is die van de uitgaven voor financiële diensten (pensioenfondsen inbegrepen), die toenemen van 13,7% tot 17,2%.

Tabel 26 geeft het verloop van de verschillende componenten van de 11 hoofdgroepen van producten in verhouding tot de totale eindconsumptie in 1995, 1998 en 2001.

**Tabel 26. Relatief aandeel van de verschillende consumptiecomponenten
(in % van de eindconsumptie van de gezinnen)**

	1995	1998	2001
<i>Voedingsmiddelen</i>	12,9	12,3	11,4
<i>Alcoholvrije dranken</i>	1,6	1,5	1,4
<i>Alcoholhoudende dranken</i>	2,1	2,1	1,9
<i>Tabak</i>	1,7	1,7	1,4
<i>Kledingsartikelen</i>	5,4	4,7	4,0
<i>Schoeisel</i>	1,2	1,0	0,9
<i>Werkelijke woninghuur (huurders)</i>	5,3	5,0	4,7
<i>Toegerekende woninghuur (eigenaars)</i>	12,3	12,5	12,2
<i>Goederen en diensten voor kleine herstellingen aan woningen</i>	0,5	0,5	0,5
<i>Watervoorziening en overige diensten i.v.m. woningen</i>	1,2	1,2	1,2
<i>Elektriciteit, gas en andere brandstoffen</i>	4,8	4,4	4,8
<i>Meubelen, stoffering, tapijten en andere vloerbekleding</i>	2,0	1,7	1,9
<i>Huishoudtextiel</i>	0,7	0,7	0,6
<i>Huishoudtoestellen</i>	0,9	0,8	0,8
<i>Vaat- en glaswerk, huisraad</i>	0,3	0,3	0,3
<i>Gereedschap voor huis en tuin</i>	0,4	0,4	0,4
<i>Niet-duurzame huishoudartikelen en huishoudelijke diensten</i>	2,1	2,1	2,1
<i>Geneesmiddelen en andere farmaceutische producten en therapeutische uitrustingen</i>	1,4	1,4	1,4
<i>Geneeskundige, tandheelkundige en paramedische diensten (buiten het ziekenhuis)</i>	1,2	1,3	1,4
<i>Verpleging in ziekenhuizen en gelijkgestelde diensten</i>	1,1	1,1	1,2
<i>Aankoop van particuliere voertuigen</i>	4,7	5,7	6,0
<i>Kosten gekoppeld aan het gebruik van particuliere voertuigen</i>	7,7	8,1	8,3
<i>Vervoerdiensten</i>	0,9	0,9	0,9
<i>Posterijen</i>	0,1	0,1	0,1
<i>Telefoon- en faxtoestellen</i>	0,0	0,1	0,2
<i>Telefoon-, telegraaf- en faxdiensten</i>	1,4	1,6	2,1
<i>Audiovisuele, fotografische en informaticoestellen en -dragers</i>	1,3	1,2	1,2
<i>Duurzame recreatiegoederen (caravans, vaartuigen, muziekinstrumenten, enz.)</i>	0,2	0,2	0,2
<i>Niet-duurzame recreatiegoederen (camping-, tuinbouwartikelen, enz.), dieren en aanverwante producten</i>	1,7	1,7	1,8
<i>TV-abonnement, loterijen, sportbeoefening en andere recreatieve en culturele diensten</i>	2,7	2,6	2,8
<i>Kranten, boeken en schrijfwaren</i>	1,4	1,3	1,3
<i>Pakketreizen</i>	1,6	2,2	2,7
<i>Onderwijs</i>	0,4	0,4	0,4
<i>Restaurants en cafés</i>	4,8	4,8	4,9
<i>Hotels</i>	1,0	0,9	0,8
<i>Lichamelijke verzorging</i>	1,9	1,8	1,9
<i>Artikelen voor persoonlijk gebruik n.e.g.</i>	0,9	0,9	0,8
<i>Sociale diensten</i>	1,8	1,9	2,1
<i>Verzekeringen (exclusief pensioenfondsen)</i>	3,3	4,0	3,5
<i>Financiële diensten (inclusief pensioenfondsen) n.e.g.</i>	1,5	1,7	2,0
<i>Andere diensten n.e.g.</i>	1,4	1,4	1,3
	100,0	100,0	100,0

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

**Tabel 27. Relatief aandeel van de verschillende consumptiecomponenten
(in % van de groep waartoe ze behoren)**

	1995	1998	2001
<i>Voedingsmiddelen</i>	89,0	89,2	89,0
<i>Alcoholvrije dranken</i>	11,0	10,8	11,0
<i>Alcoholhoudende dranken</i>	54,9	55,0	57,4
<i>Tabak</i>	45,1	45,0	42,6
<i>Kledingsartikelen</i>	82,3	82,1	80,9
<i>Schoeisel</i>	17,7	17,9	19,1
<i>Werkelijke woninghuur (huurders)</i>	22,1	21,2	20,0
<i>Toegerekende woninghuur (eigenaars)</i>	51,1	52,9	52,0
<i>Goederen en diensten voor kleine herstellingen aan woningen</i>	2,2	2,2	2,1
<i>Watervoorziening en overige diensten i.v.m. woningen</i>	4,9	4,9	5,1
<i>Elektriciteit, gas en andere brandstoffen</i>	19,7	18,7	20,6
<i>Meubelen, stoffering, tapijten en andere vloerbekleding</i>	30,7	28,9	31,6
<i>Huishoudtextiel</i>	10,4	11,1	9,5
<i>Huishoudtoestellen</i>	13,8	12,6	12,7
<i>Vaat- en glaswerk, huisraad</i>	5,1	5,4	4,7
<i>Gereedschap voor huis en tuin</i>	6,8	7,2	6,9
<i>Niet-duurzame huishoudartikelen en huishoudelijke diensten</i>	33,2	34,8	34,6
<i>Geneesmiddelen en andere farmaceutische producten en therapeutische uitrustingen</i>	38,1	36,0	34,9
<i>Geneeskundige, tandheelkundige en paramedische diensten (buiten het ziekenhuis)</i>	32,5	34,6	34,9
<i>Verpleging in ziekenhuizen en gelijkgestelde diensten</i>	29,4	29,5	30,2
<i>Aankoop van particuliere voertuigen</i>	35,5	38,7	39,4
<i>Kosten gekoppeld aan het gebruik van particuliere voertuigen</i>	57,5	55,3	54,6
<i>Vervoerdiensten</i>	7,0	5,9	6,0
<i>Posterijen</i>	5,2	5,3	4,5
<i>Telefoon- en faxtoestellen</i>	2,6	5,1	8,1
<i>Telefoon-, telegraaf- en faxdiensten</i>	92,1	89,6	87,3
<i>Audiovisuele, fotografische en informaticoestellen en -dragers</i>	14,5	12,8	12,4
<i>Duurzame recreatiegoederen (caravans, vaartuigen, muziekinstrumenten, enz.)</i>	2,5	1,8	1,6
<i>Niet-duurzame recreatiegoederen (camping-, tuinbouwartikelen, enz.), dieren en aanverwante producten</i>	18,8	18,6	18,4
<i>TV-abonnement, loterijen, sportbeoefening en andere recreatieve en culturele diensten</i>	30,0	28,4	27,5
<i>Kranten, boeken en schrijfwaren</i>	16,0	14,5	13,3
<i>Pakketreizen</i>	18,1	23,9	26,8
<i>Onderwijs</i>	o	o	o
<i>Restaurants en cafés</i>	82,8	84,8	85,8
<i>Hotels</i>	17,2	15,2	14,2
<i>Lichamelijke verzorging</i>	17,8	15,3	16,5
<i>Artikelen voor persoonlijk gebruik n.e.g.</i>	8,4	7,5	6,9
<i>Sociale diensten</i>	16,7	15,7	17,9
<i>Verzekeringen (exclusief pensioenfondsen)</i>	30,8	35,0	30,2
<i>Financiële diensten (inclusief pensioenfondsen) n.e.g.</i>	13,7	14,8	17,2
<i>Andere diensten n.e.g.</i>	12,6	11,8	11,4

Bron: INR en berekeningen FOD Economie.

III.12.4 De rest van de wereld

Tabel 28. Rekeningen van de rest van de wereld

	Miljoenen euros			
	1996	1998	2000	2001
Rekening van de primaire inkomen van het buitenland	-4.125	-4.804	-5.167	-4.587
1. Beloning van de werknemers (netto)	-2.678	-2.819	-3.075	-3.200
Lonen ontvangen	608	746	958	1.156
Lonen betaald	3.286	3.565	4.033	4.355
2. Netto belastingen op productie en invoer	1.229	1.493	1.701	1.743
Belastingen op productie en invoer	2.072	2.237	2.395	2.477
Subsidies (-)	842	743	694	734
3. Netto inkomen uit vermogen (netto)	-2.677	-3.479	-3.793	-3.130
Inkomen ontvangen	21.572	22.594	26.416	32.542
Inkomen betaald (-)	24.248	26.072	30.209	35.672
Lopende overdracht van het buitenland	2.049	2.363	2.316	2.170
1. Sociale premies	696	718	671	776
2. Sociale uitkeringen exclusief sociale overdrachten (netto)	78	77	78	-10
3. Andere lopende overdrachten (netto)	1.335	1.633	1.762	1.545
4. Lopende belastingen op de inkomen en vermogen (-)	59	65	195	142
Rekening voor goederen- en diensten transacties van het buitenland	-8.430	-9.604	-7.952	-8.958
1. Invoer	137.728	160.212	203.642	208.096
2. Uitvoer (-)	146.158	169.816	211.594	217.055
Saldo van de lopende transacties	-10.506	-12.044	-10.802	-11.376
(in % van het BBP België)	(-5,1)	(-5,3)	(-4,4)	(-4,5)
Kapitaal rekening ^(*)	27	70	218	86
Kapitaal overdrachten ontvangen	429	381	564	445
Kapitaal overdrachten betaald (-)	419	337	424	316
Voorderingstekort	-10.479	-11.975	-10.584	-11.289
(in % van het BBP België)	(-5,1)	(-5,3)	(-4,3)	(-4,4)

(*) aankopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa inbegrepen.

Bron: INR, op basis van voorstelling NBB.

De rekening van de rest van de wereld werd opgesteld vanuit buitenlands oogpunt ten opzichte van België.

Dit verklaart waarom het traditionele creditsaldo van België tegenover de rest van de wereld in die rekening negatief wordt voorgesteld.

Zowel de resultaten van de transacties van goederen en diensten als de primaire inkomsten (inkomens van loontrekkenden en inkomsten uit eigendom) waren in het voordeel van België; het rekeningssaldo van de lopende transacties met het buitenland was positief in 2001 en vertegenwoordigde 4,5% van het BBP.

III.13 Europese structurele indicatoren

Tijdens de Europese Raad van Lissabon, die plaatsvond op 23 en 24 maart 2000, stelde de Europese Unie zich als ambitieus doel in het volgende decennium de meest competitieve kenniseconomie ter wereld te worden, die ertoe in staat is een duurzame economische groei te ontwikkelen die gepaard gaat met een kwantitatieve en kwalitatieve verbetering van de werkgelegenheid en een grotere sociale samenhang.

Daartoe moet een volledig ambitieus tienjarenprogramma, dat een synergie tot stand brengt tussen de hervormingen van de arbeidsmarkten, de kapitaalmarkten en de goederenmarkten, worden toegepast en de geïnduceerde vooruitgang meten.

In dat kader van de zogenaamde Lissabonstrategie vergaderde de Europese Raad in Brussel op 20 en 21 maart 2003 ter gelegenheid van zijn derde jaarlijkse voorjaarsbijeenkomst; de Raad boog zich daar over de verwezenlijkingen van de Europese Unie op economisch en sociaal vlak en inzake leefmilieu.

Dit onderzoek gebeurde op basis van 42 structurele indicatoren betreffende de volgende thema's:

1. Algemene economische toestand
2. Tewerkstelling
3. Innovatie en onderzoek
4. Economische hervorming
5. Sociale samenhang
6. Leefmilieu²⁴

Elk jaar wordt de lijst van indicatoren herzien, en hierbij wordt rekening gehouden met de politieke prioriteiten en de geboekte vooruitgang.

De Voorjaarsstop 2003 leidde de Europese Unie binnen in het vierde jaar van de toepassing van de Lissabonstrategie. Deze strategie biedt gemeenschappelijke oplossingen voor gemeenschappelijke problemen en is bovendien een essentieel instrument om het uitbreidingsproces te ondersteunen en de beste praktijken en de ervaringen in heel de Unie te delen.

Tegen de achtergrond van de groeivertraging en de heersende somberheid werden tijdens de Europese Raad van Brussel de volgende prioriteiten vastgelegd:

- het aantal banen doen toenemen en de sociale samenhang verbeteren,
- prioriteit geven aan de innovatie en de ondernemingsgeest bevorderen,
- de mededinging en de netwerkindustrieën bevorderen, en
- opnieuw de noodzaak van duurzame ontwikkeling bevestigen.

Het engagement van België voor de toepassing van de te Lissabon bepaalde strategie is zeer groot; dit proces beïnvloedt dan ook in ruime mate de Belgische aanpak van het economisch, het sociaal en het milieubeleid.

Het geheel van de in aanmerking genomen indicatoren heeft reeds zijn nut aangetoond voor het onderzoek van de economische hervorming in Europa en het verdient dan ook aanbeveling ze zo zorgvuldig mogelijk te berekenen en het gebruik ervan te intensiveren ter evaluatie van het nationaal, het regionaal of een ander beleid in ons land.

²⁴ Dit gebied werd toegevoegd naar aanleiding van de Europese raden van Stockholm en Göteborg

Proces van Lissabon

Berekende hoofddoelstellingen

Voor de implementatie van de Lissabonstrategie moesten tussentijdse doelstellingen worden omschreven wat de structurele indicatoren betreft die de evaluatie van de vooruitgang mogelijk zullen maken, om het voor 2010 bepaalde doel te bereiken. Zij zijn niet alle gekwantificeerd en er werd voor die doelstellingen, behalve het jaar 2010, geen andere beperking in de tijd opgelegd. Voor bepaalde doelstellingen werden er echter wel berekeningen gemaakt en werden er uiterste datums vastgelegd om ze te verwezenlijken:

1. De tewerkstelling:

- een tewerkstellingsgraad van 67% voor 2005 (Stockholm 2001) en van 70% voor 2010 (Lissabon 2000).
- een tewerkstellingsgraad van vrouwen van 57% voor 2005 (Stockholm) en van 60% voor 2010 (Lissabon).
- een tewerkstellingsgraad van oudere werknemers (55-64 jaar) van 50% voor 2010 (Stockholm).
- het optrekken van de pensioenleeftijd met 5 jaar tegen 2010 (Barcelona 2002).
- onthaaldiensten voor 90% van de kinderen ouder dan 3 jaar in voorschoolse leeftijd en aan ten minste 33% van de kinderen van jonger dan 3 jaar, tegen 2010 (Barcelona).

2. Onderzoek en Innovatie:

- O&O = 3% BBP, tegen 2010, waarvan 2/3 uit de privé-sector zullen komen (Barcelona).
- alle scholen zullen vanaf 2002 op het internet worden aangesloten.

3. De eengemaakte markt:

- volledige implementatie van het Actieplan voor risicodragend kapitaal vanaf 2003 en van het Actieplan voor financiële diensten vanaf 2005 (Lissabon).
- omzettingsgraad van 98,5% in de nationale wetgevingen van de richtlijnen betreffende de interne markt (Stockholm).
- maximumtermijn van 2 jaar voor het omzetten van de richtlijnen betreffende de interne markt (Barcelona).
- liberalisatie van de energiemarkt tegen 2004 (Barcelona).
- capaciteit inzake grensoverschrijdende levering van energie ten minste gelijk aan 10% van de geïnstalleerde productiecapaciteit tegen 2005 (Barcelona).
- eenmaking van het Europese luchtruim tegen 2004 (Barcelona).

4. De sociale samenhang

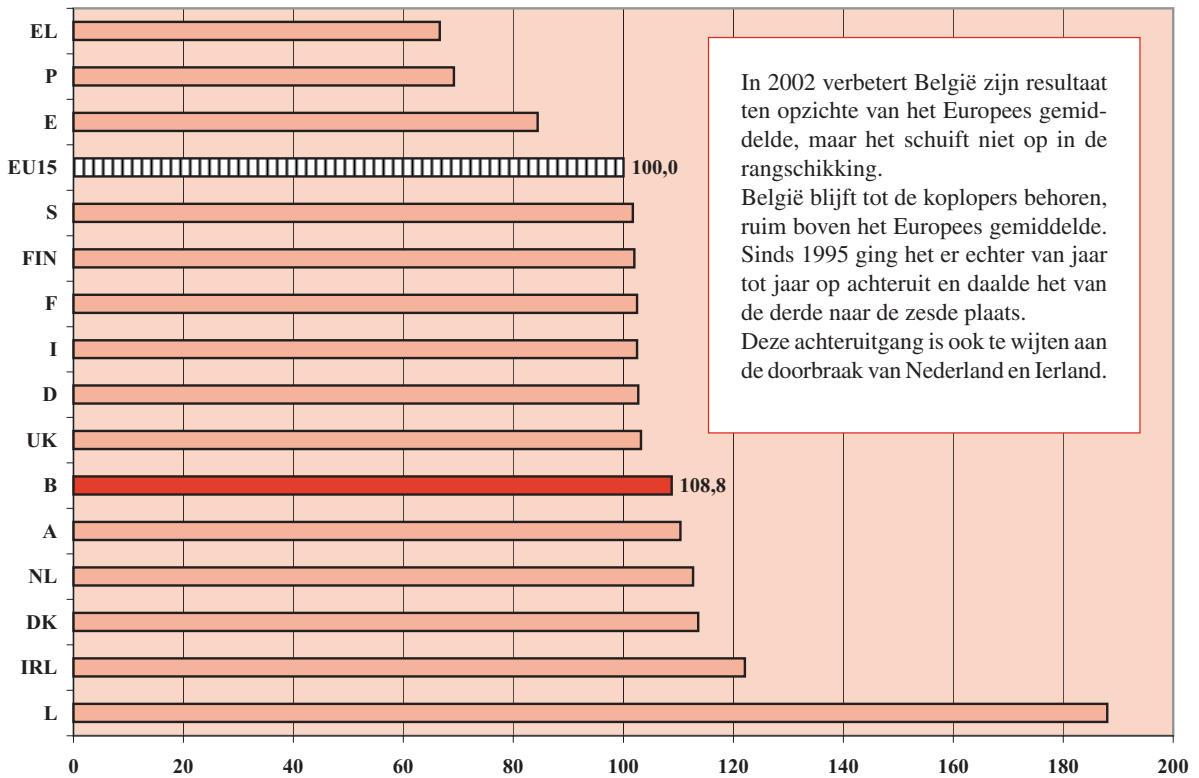
- tegen 2010 dient het aantal leerlingen dat de school voortijdig verlaat met de helft te zijn verminderd (Lissabon).
- vermindering tegen 2010 van het aantal personen dat blootgesteld is aan het risico op armoede (Barcelona).

5. Leefmilieu - duurzame ontwikkeling:

- zichtbare vooruitgang boeken bij de vermindering van de uitstoot van gassen vanaf 2005 (Göteborg 2001).
- tegen 2010 een indicatieve doelstelling verwezenlijken voor de productie van elektriciteit op basis van hernieuwbare bronnen, namelijk 22% van het bruto elektriciteitsverbruik (Göteborg).

III.13.1 Indicatoren van het algemeen economisch klimaat

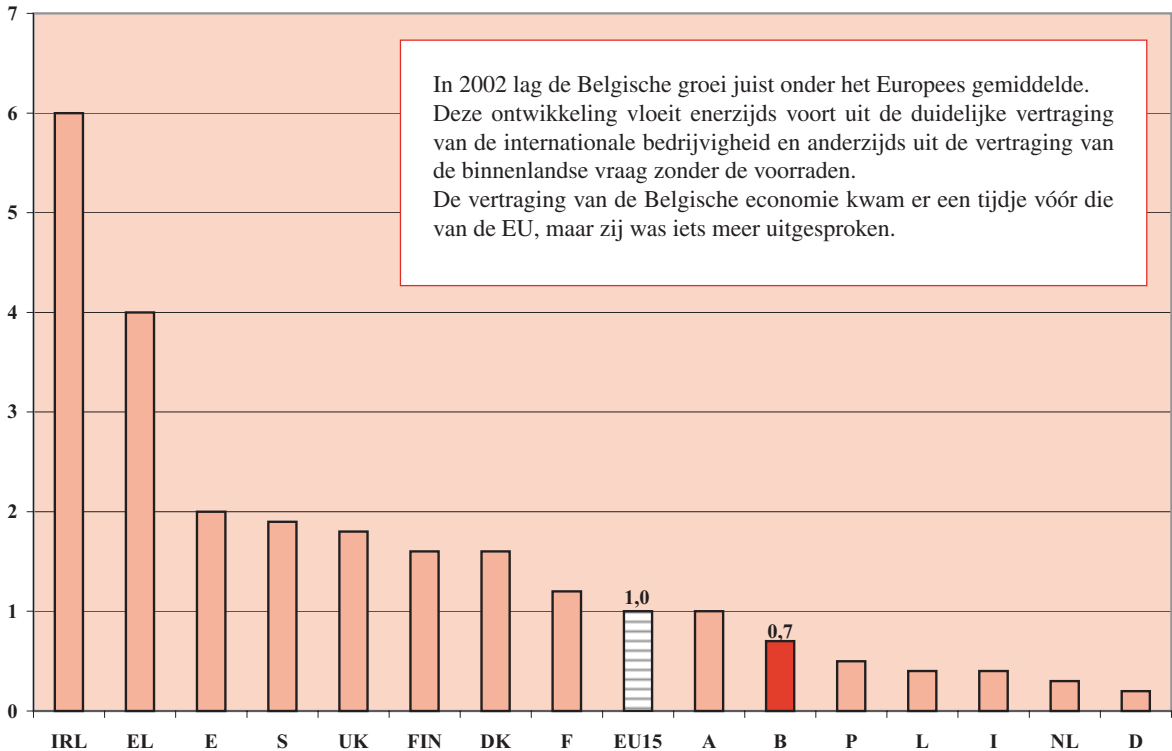
Grafiek 57. BBP per inwoner (KKS, EU15 = 100) in 2002

In 2002 verbetert België zijn resultaat ten opzichte van het Europees gemiddelde, maar het schuift niet op in de rangschikking. België blijft tot de koplopers behoren, ruim boven het Europees gemiddelde. Sinds 1995 ging het er echter van jaar tot jaar op achteruit en daalde het van de derde naar de zesde plaats. Deze achteruitgang is ook te wijten aan de doorbraak van Nederland en Ierland.

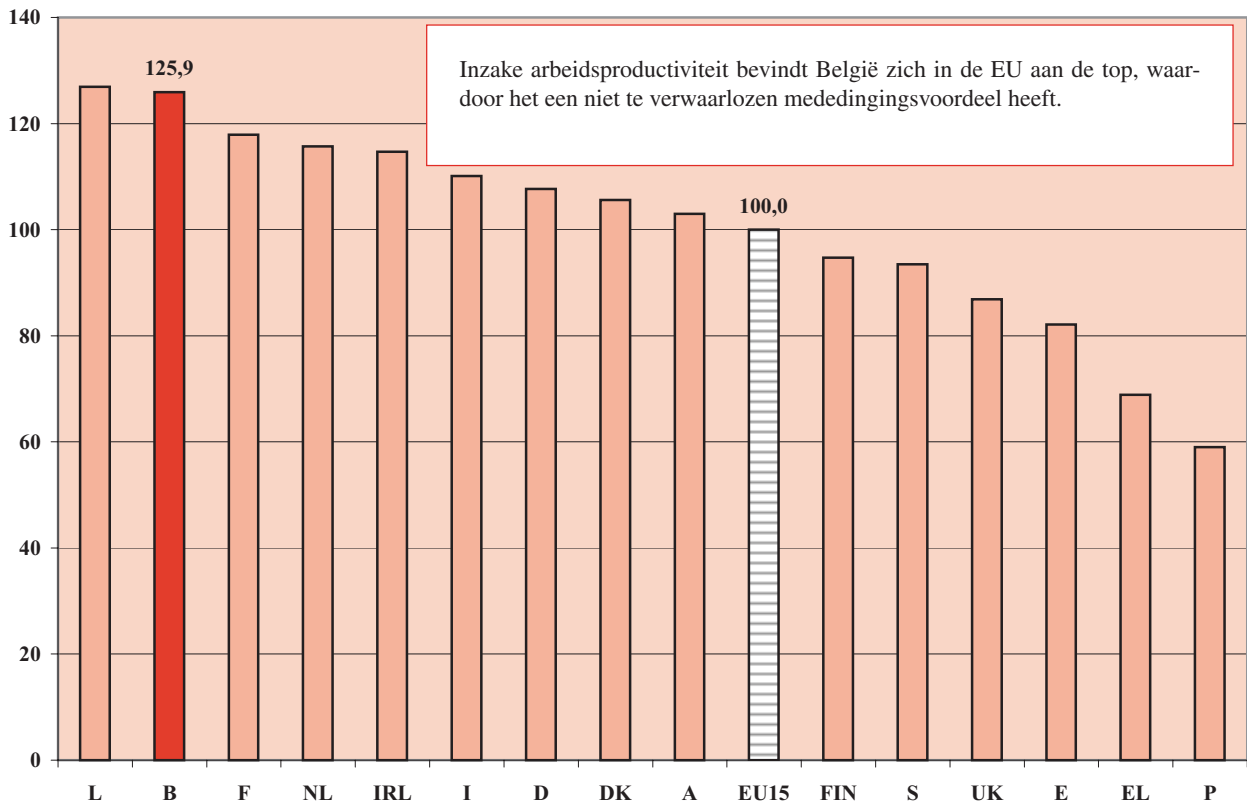
Bron: Eurostat.

Grafiek 58. BBP-groei in vaste prijzen in 2002

In 2002 lag de Belgische groei juist onder het Europees gemiddelde. Deze ontwikkeling vloeit enerzijds voort uit de duidelijke vertraging van de internationale bedrijvigheid en anderzijds uit de vertraging van de binnenlandse vraag zonder de voorraden. De vertraging van de Belgische economie kwam er een tijdje vóór die van de EU, maar zij was iets meer uitgesproken.

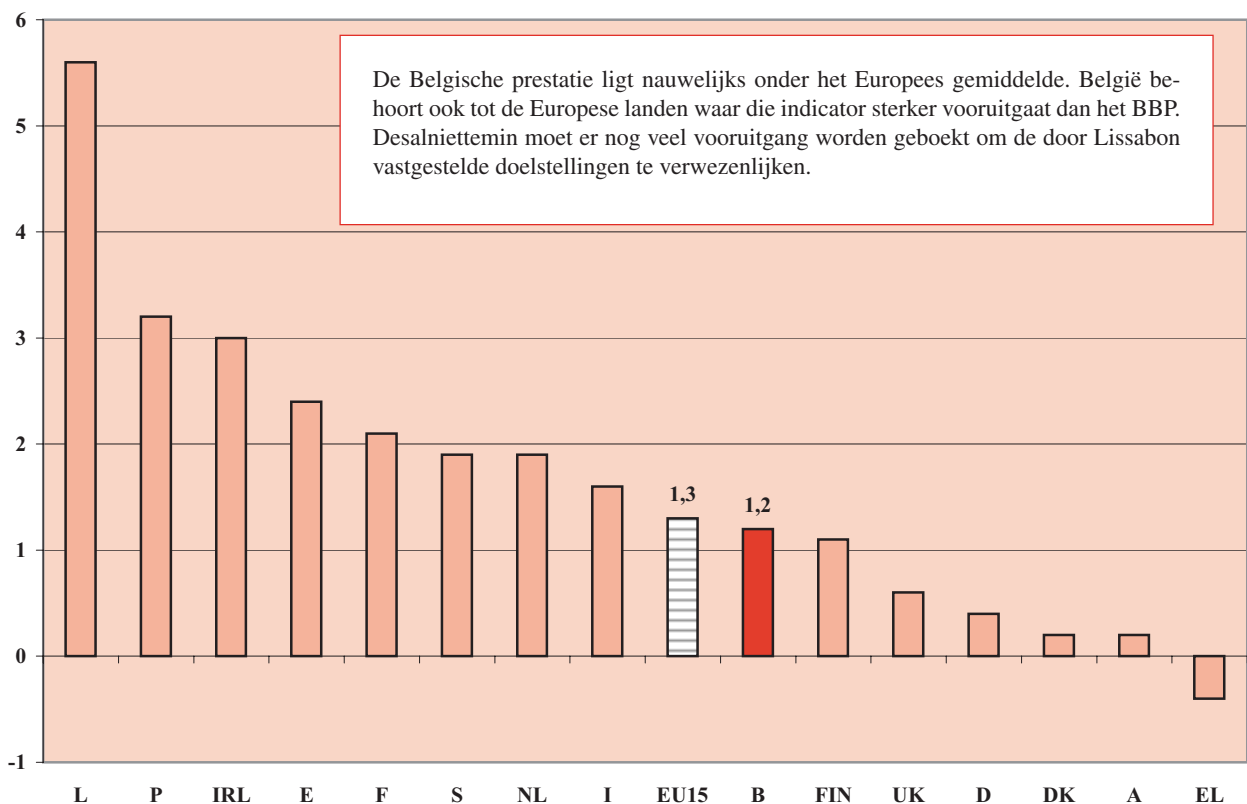
Bron: Eurostat.

Grafiek 59. Productiviteit van de arbeidskrachten in 2002

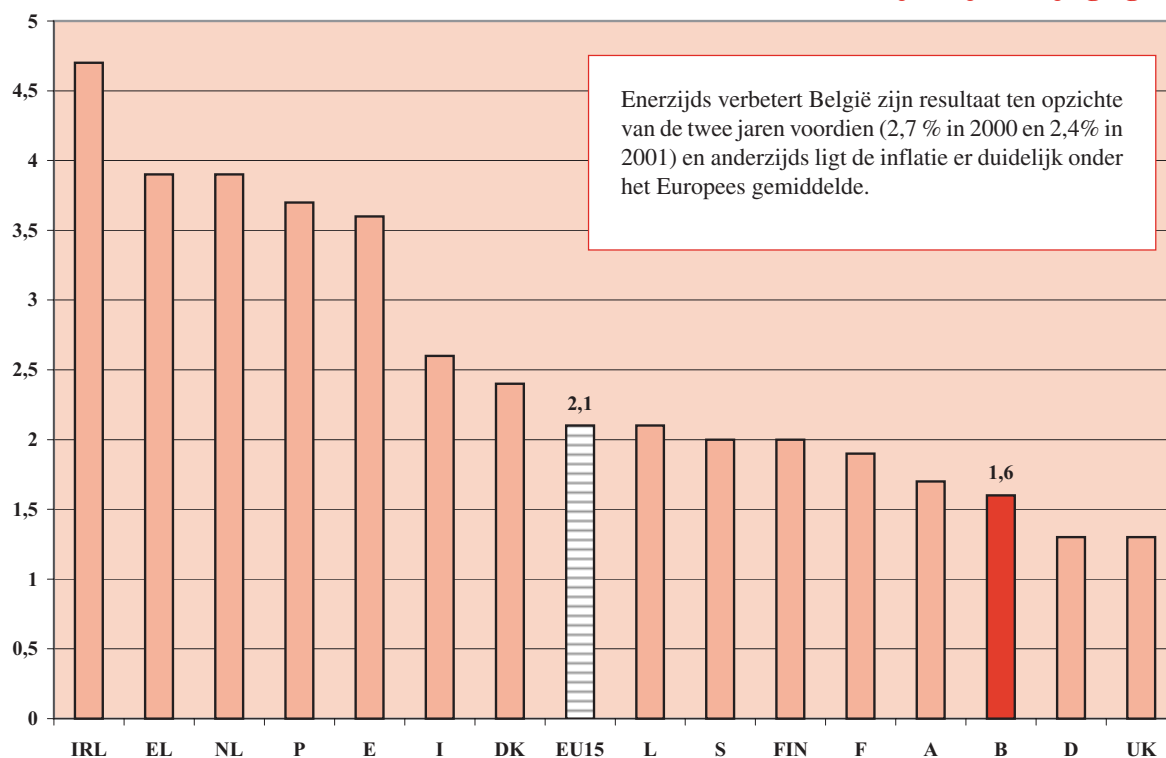
Bron : Eurostat.

Grafiek 60. Groei van de totale tewerkstelling in 2002

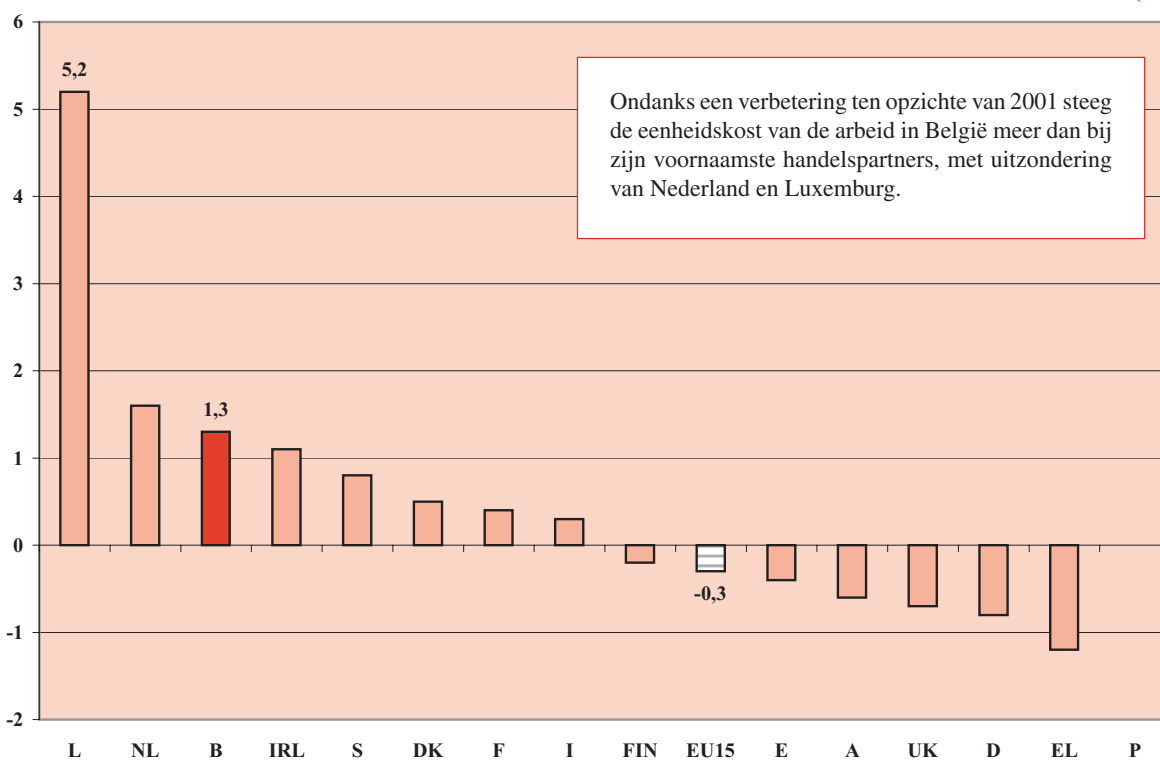
(in % t/t-1)

Bron: Eurostat.

Grafiek 61. Inflatiepercentage in 2002**(jaarlijkse wijziging in %)**

Bron: Eurostat.

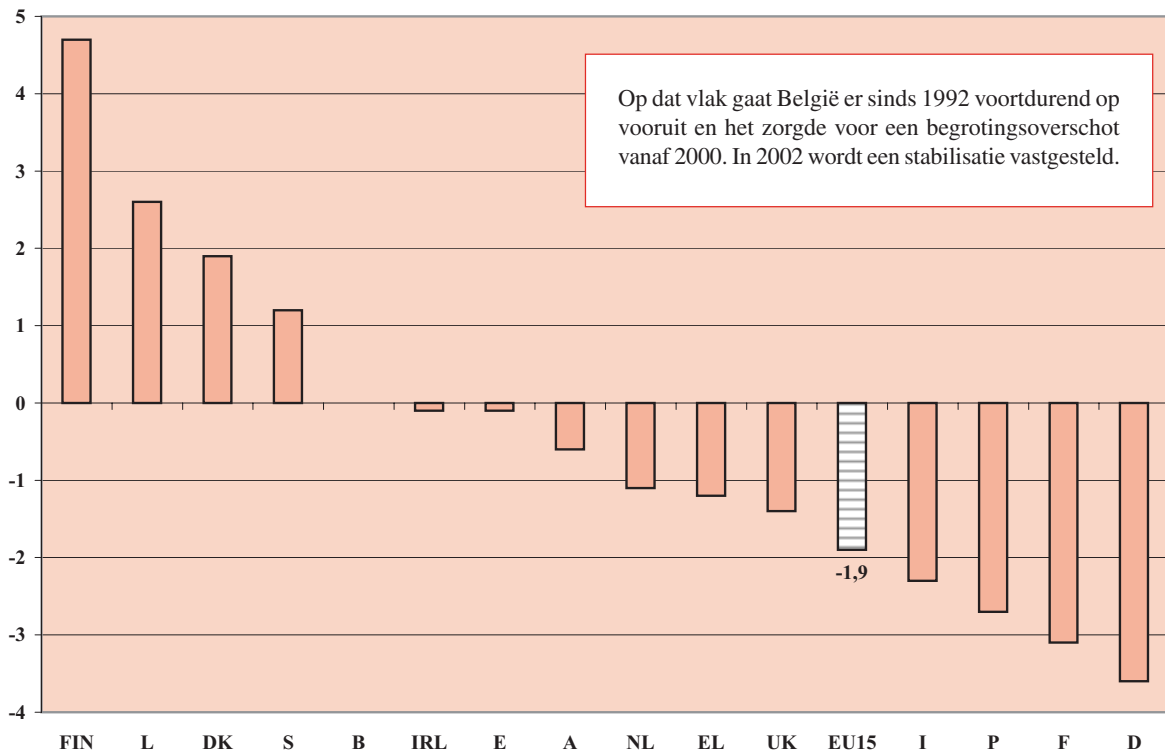
Grafiek 62. Groei van de eenheidskost van de arbeid (in werkelijke prijzen) in 2002***(in %)**

* Voor Spanje (E), Ierland (IRL) en Luxemburg (L) hebben de gegevens betrekking op het jaar 2001. Voor Portugal (P) zijn er geen gegevens beschikbaar.

Bron: Eurostat.

Grafiek 63. Overheidssaldo – netto financieringstekort van de geconsolideerde sector van de openbare besturen in 2002

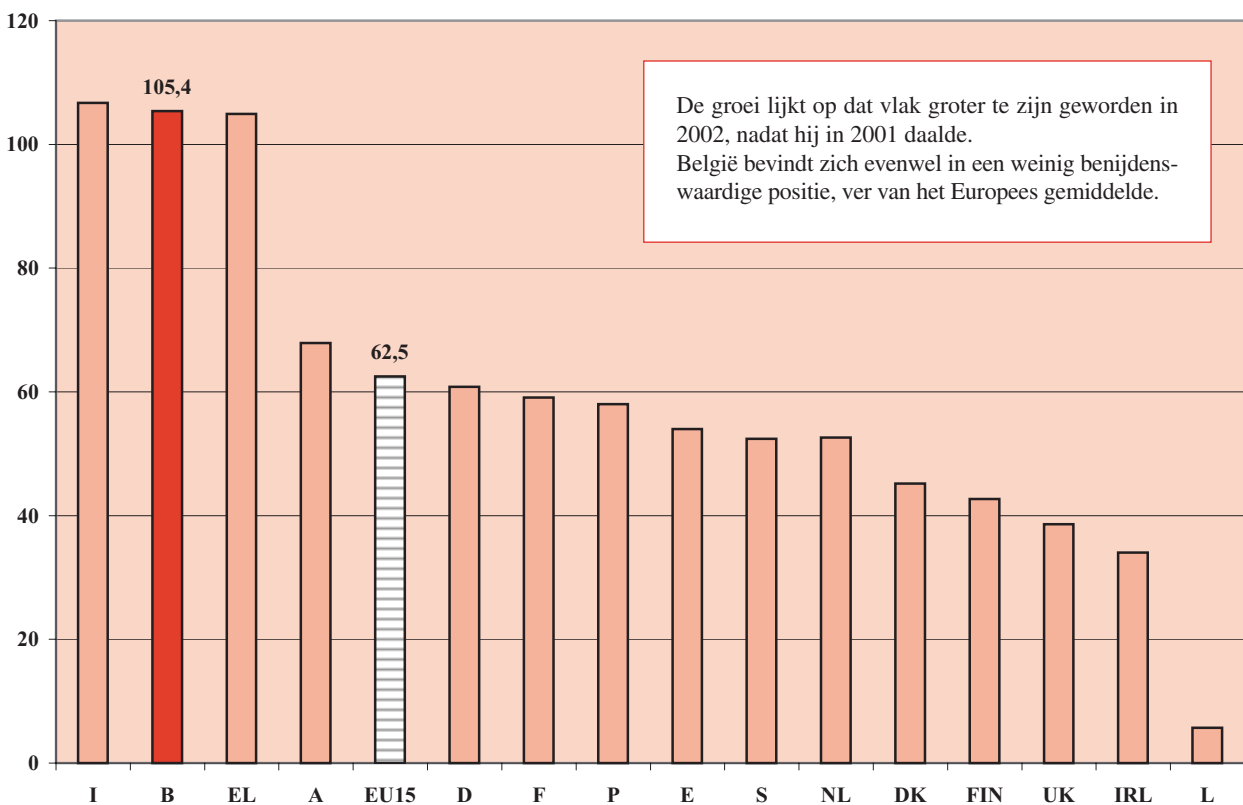
(in % van het BBP)

Bron: Eurostat.

Grafiek 64. Geconsolideerde brutoschuld van de openbare besturen in 2002

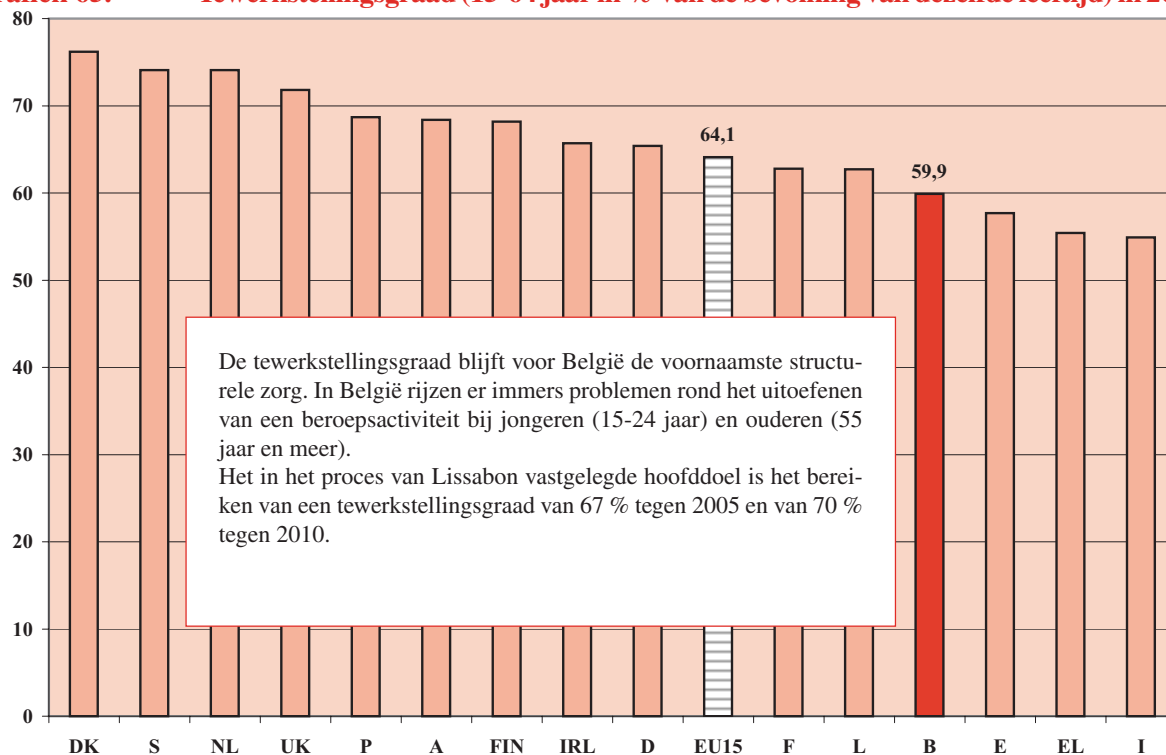
(in % van het BBP)

Bron: Eurostat.

III.13.2 Tewerkstelling

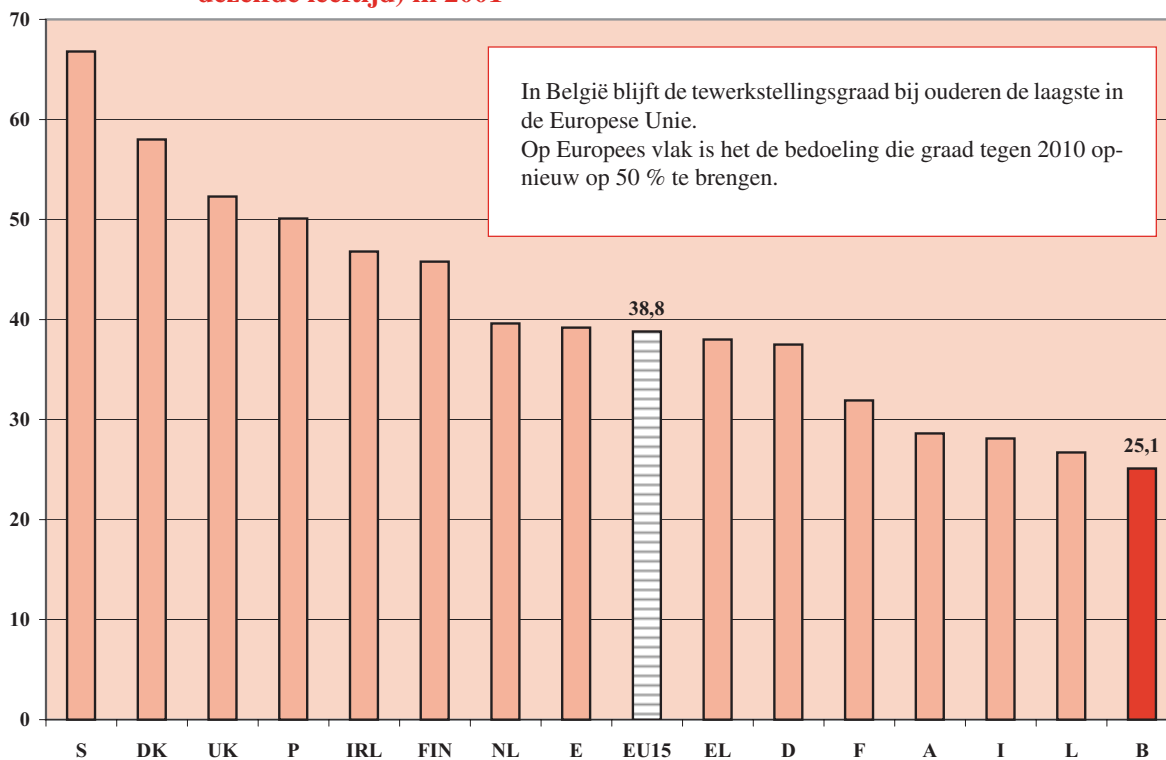
Grafiek 65. Tewerkstellingsgraad (15-64 jaar in % van de bevolking van dezelfde leeftijd) in 2001*

* Voor Duitsland (D) en Luxemburg (L) hebben de cijfers betrekking op het jaar 2000.

Bron: Eurostat.

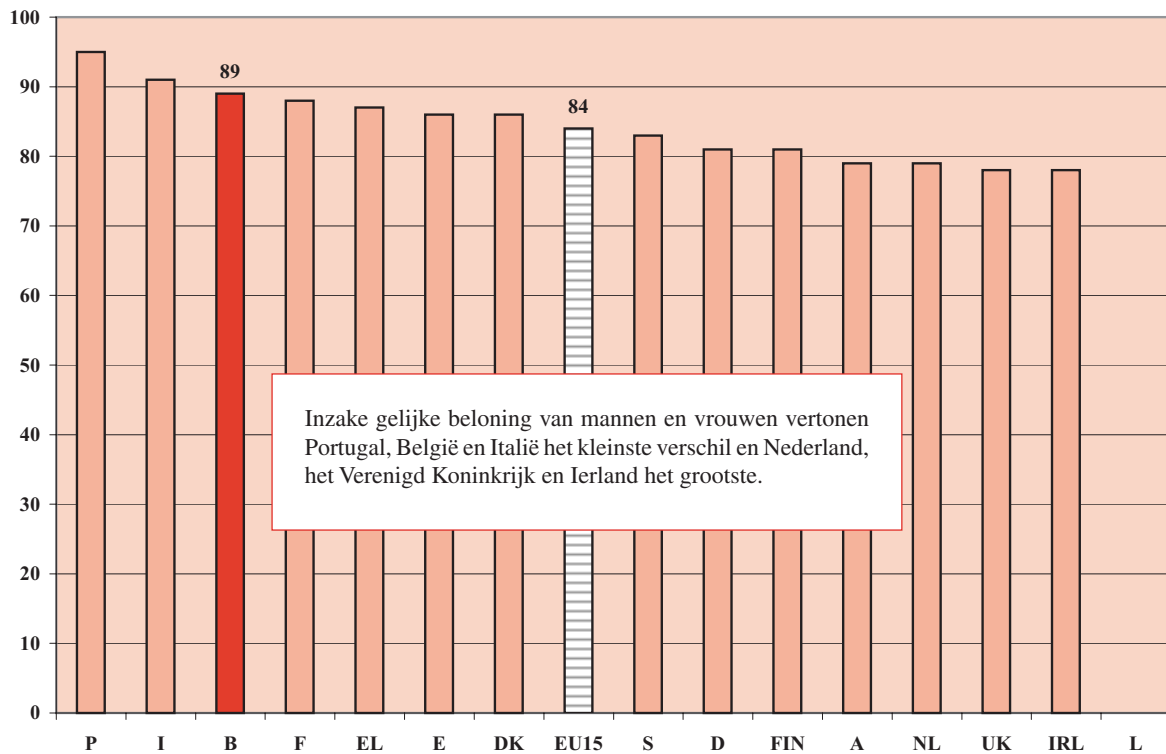
Grafiek 66. Tewerkstellingsgraad van ouderen (55-64 jaar in % van de bevolking van dezelfde leeftijd) in 2001*

* Voor Duitsland (D) en Luxemburg (L) hebben de cijfers betrekking op het jaar 2000.

Bron: Eurostat.

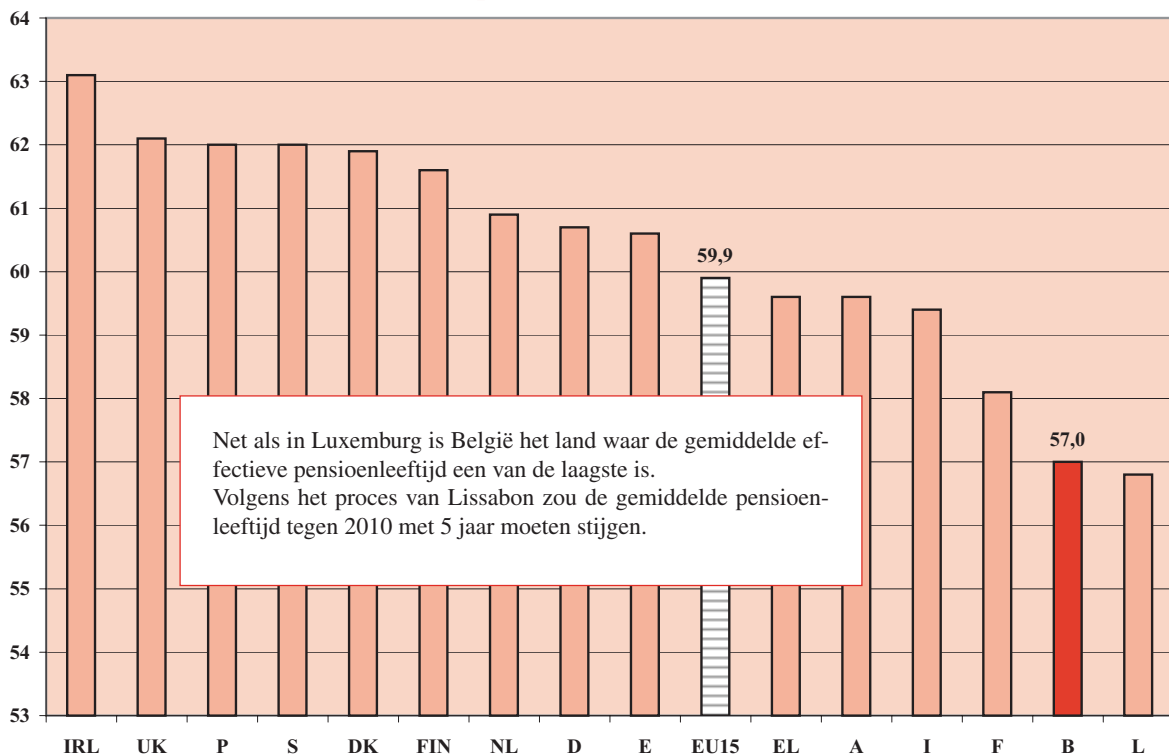
Grafiek 67. Loonverschil tussen mannen en vrouwen in 1999*
(bruto-uurloon van vrouwen in % van dat van mannen)

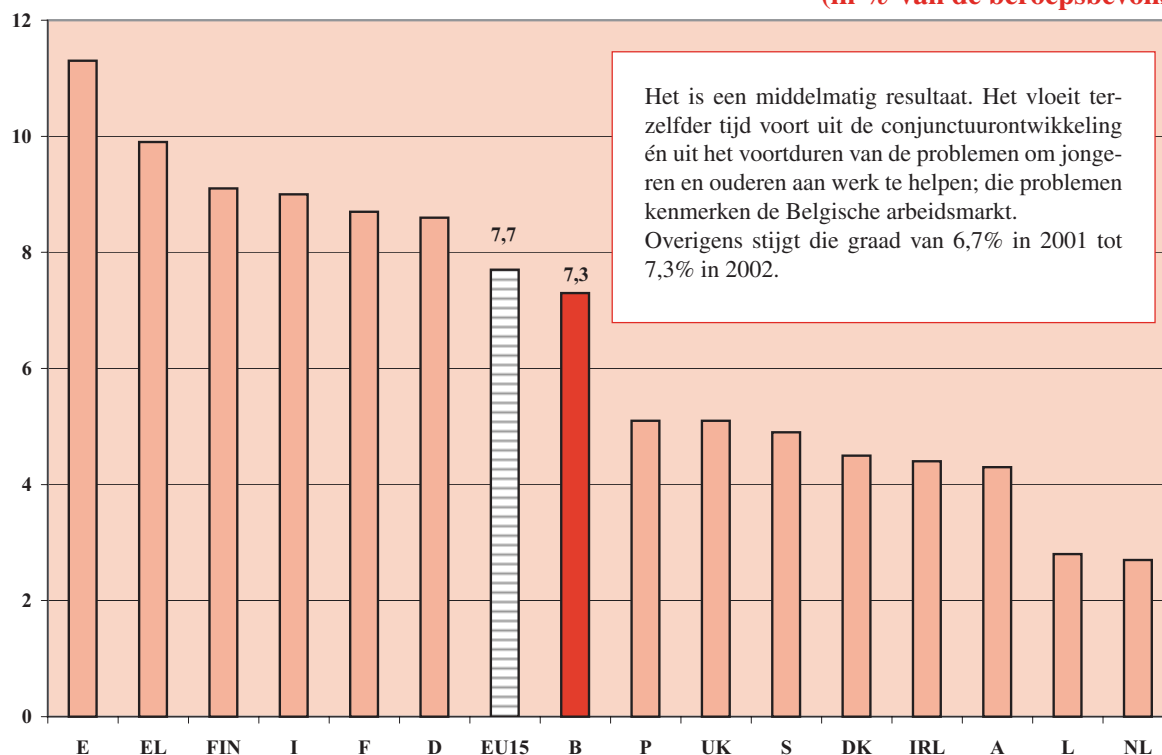
* Voor Luxemburg (L) zijn de gegevens niet beschikbaar.

Bron: Eurostat.

Grafiek 68. Gemiddelde effectieve pensioenleeftijd in 2001

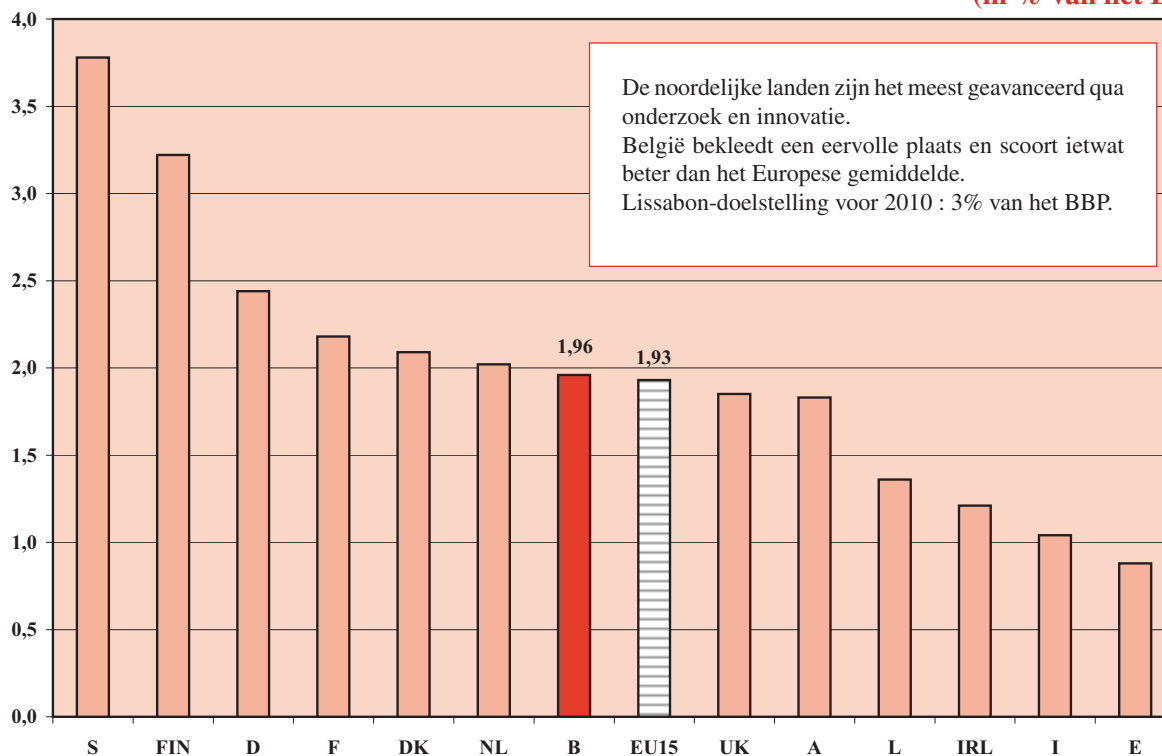

Bron: Eurostat.

Grafiek 69. Totale werkloosheidsgraad in 2002**(in % van de beroepsbevolking)**

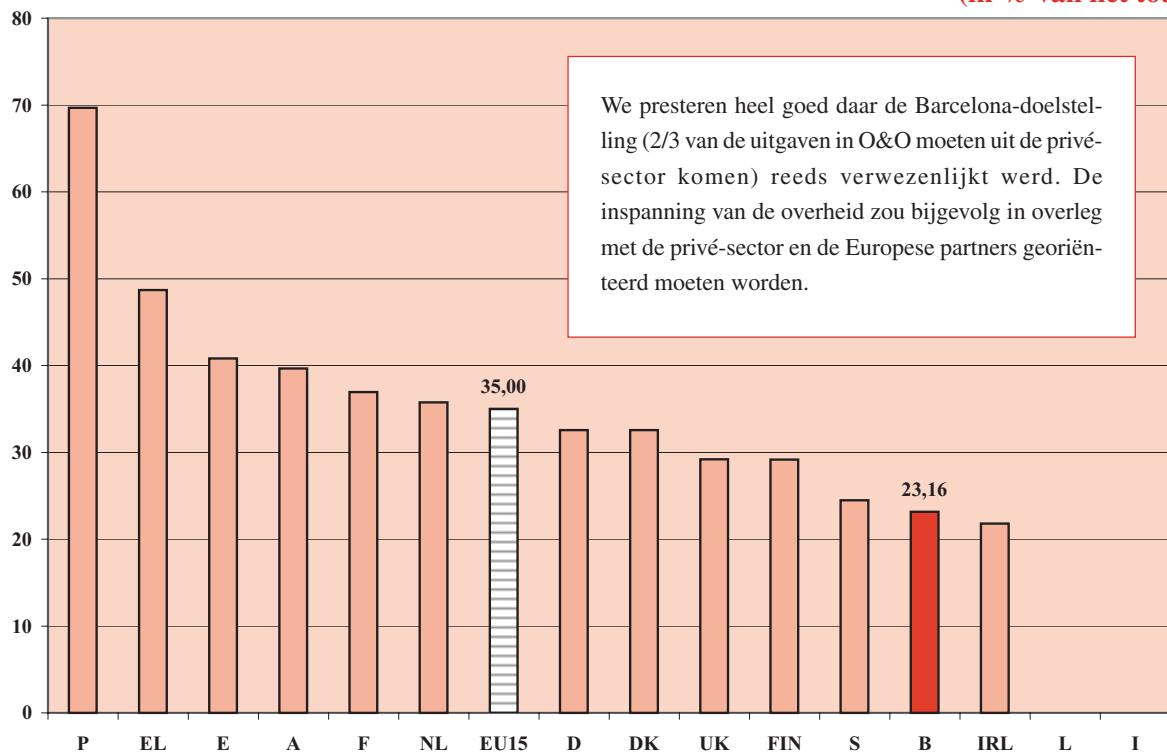
Bron: Eurostat.

III.13.3 Innovatie en Onderzoek

Grafiek 70. Bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (IUOO) in 1999***(in % van het BBP)**

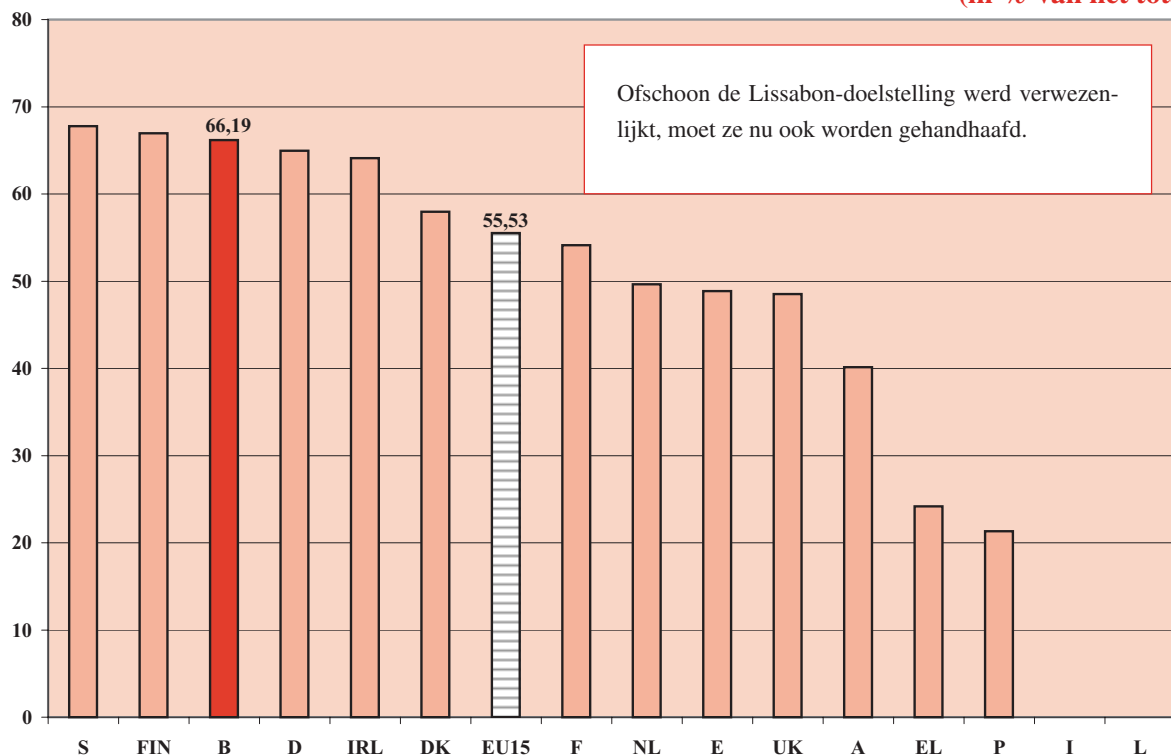
* De gegevens voor Luxemburg (L) betreffen het jaar 2000.

Bron: Eurostat.

Grafiek 71. IUOO per financieringsbron : Overheid in 1999***(in % van het totaal)**

* Geen beschikbare gegevens voor Luxemburg (L) – geen recente gegevens voor Italië (I).

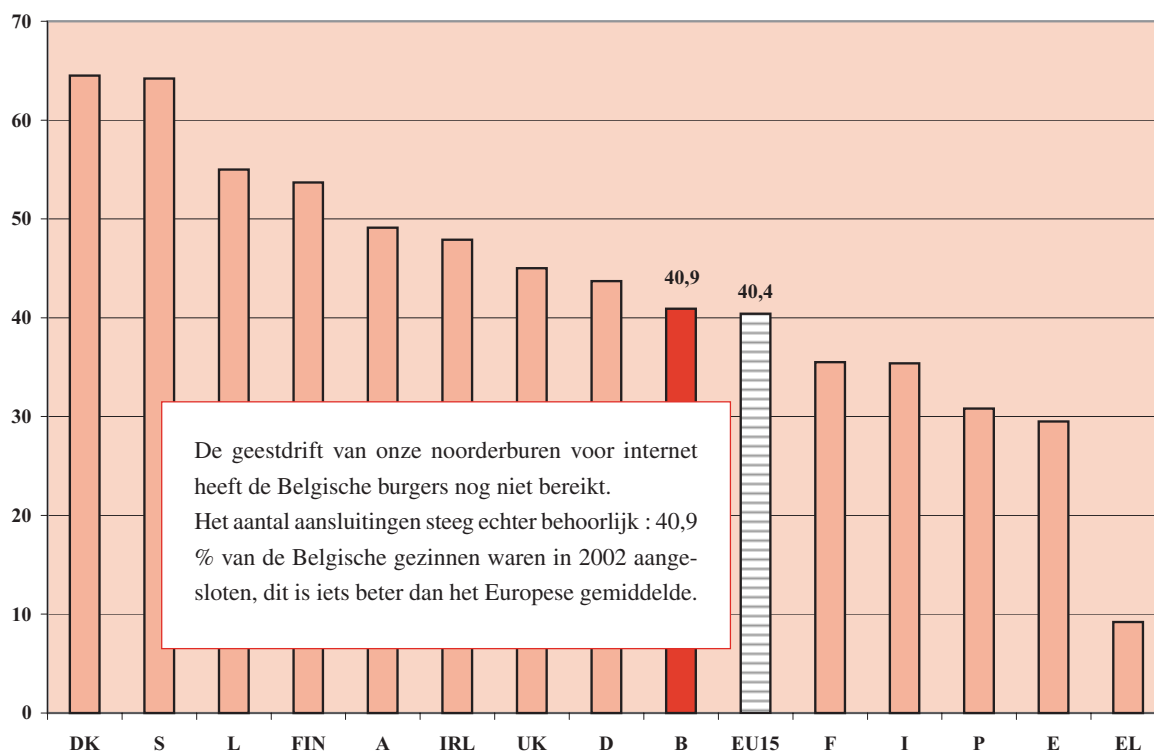
Bron: Eurostat.

Grafiek 72. IUOO per financieringsbron – Industrie in 1999***(in % van het totaal)**

* Geen beschikbare gegevens voor Luxemburg (L) en geen recente gegevens voor Italië (I).

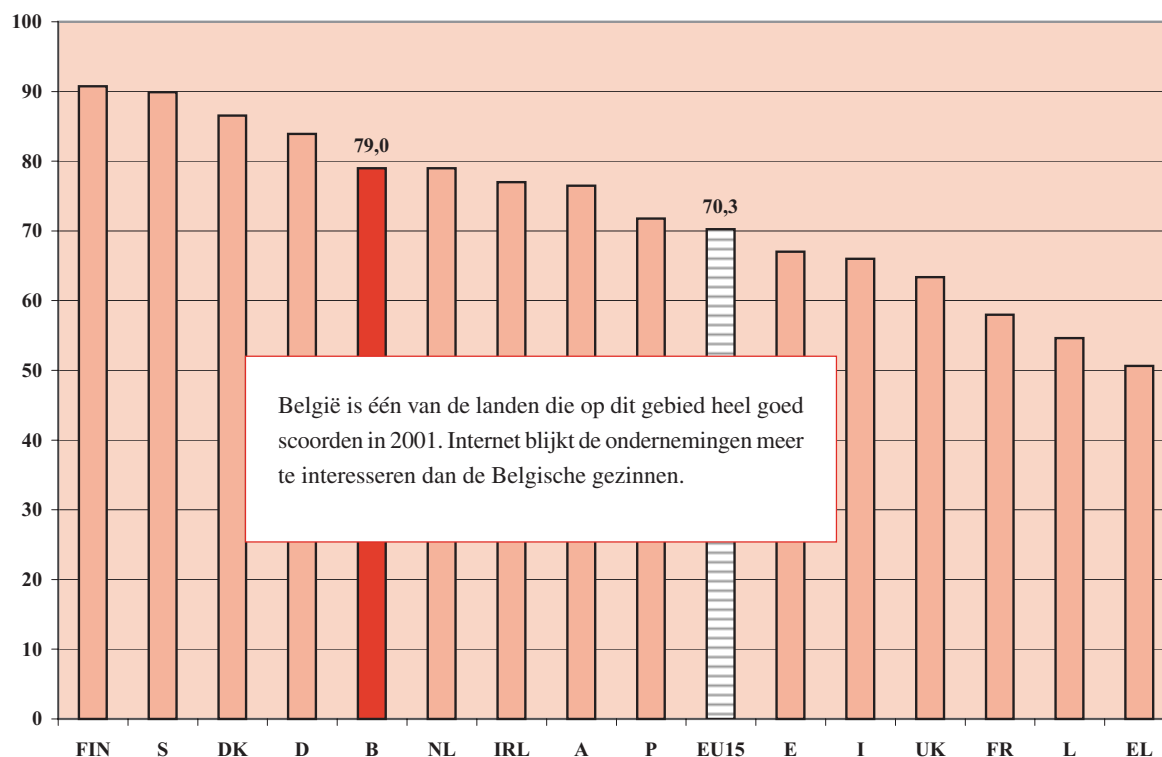
Bron: Eurostat.

Grafiek 73. Internettoegang – gezinnen - in 2002
(% gezinnen met een internettoegang thuis)

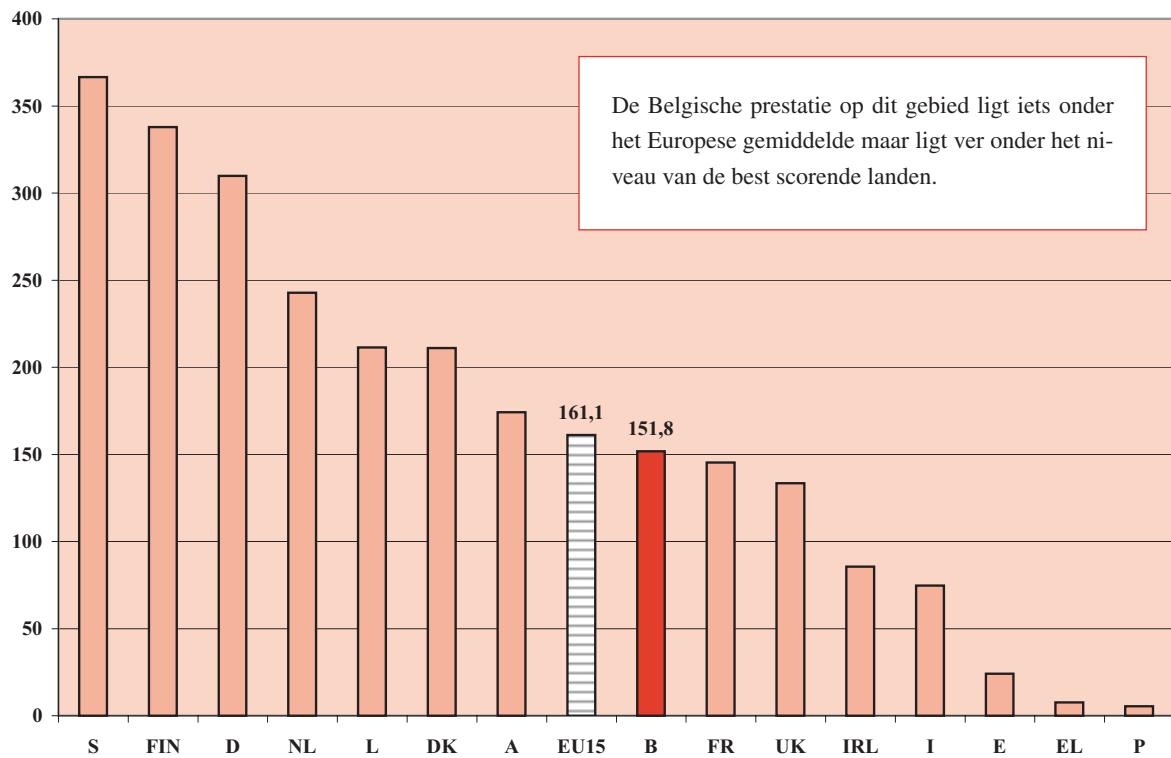
Bron: Eurostat.

Grafiek 74. Internettoegang – Ondernemingen - in 2001
(% ondernemingen met internettoegang)

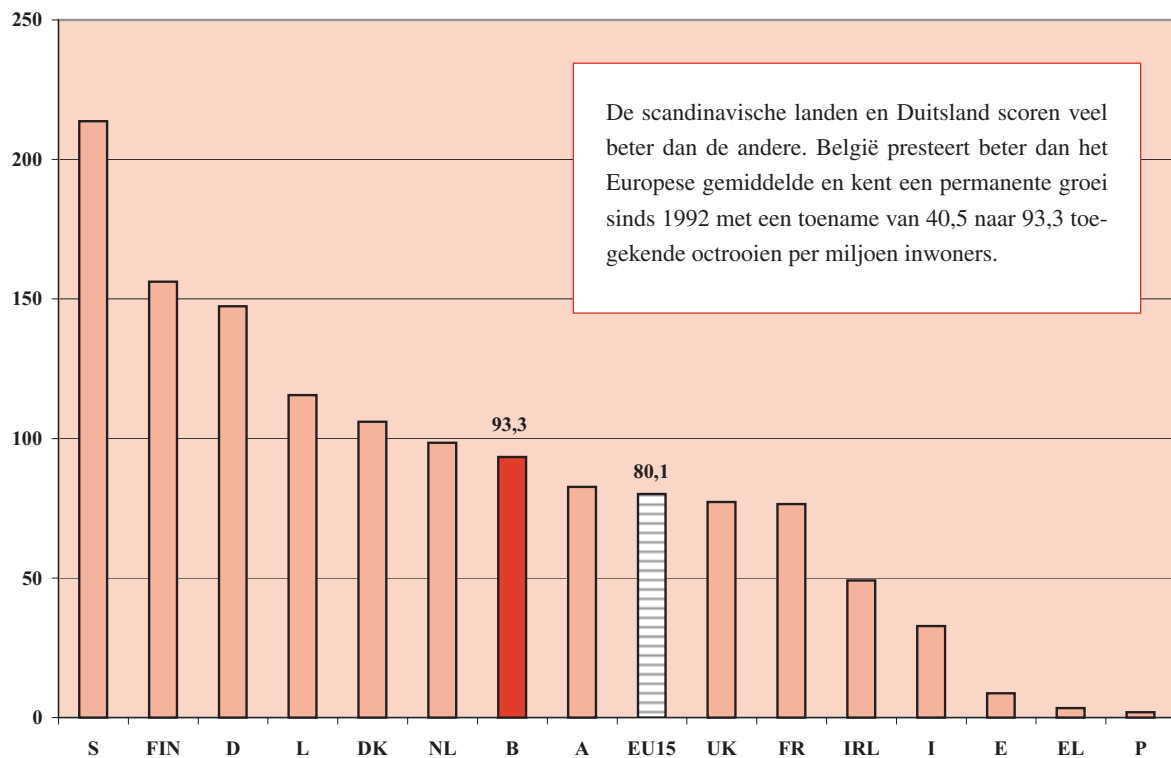
Bron: Eurostat.

Grafiek 75. Octrooien EOB (Europees Octrooibureau) in 2001
(aantal aanvragen per miljoen inwoners)

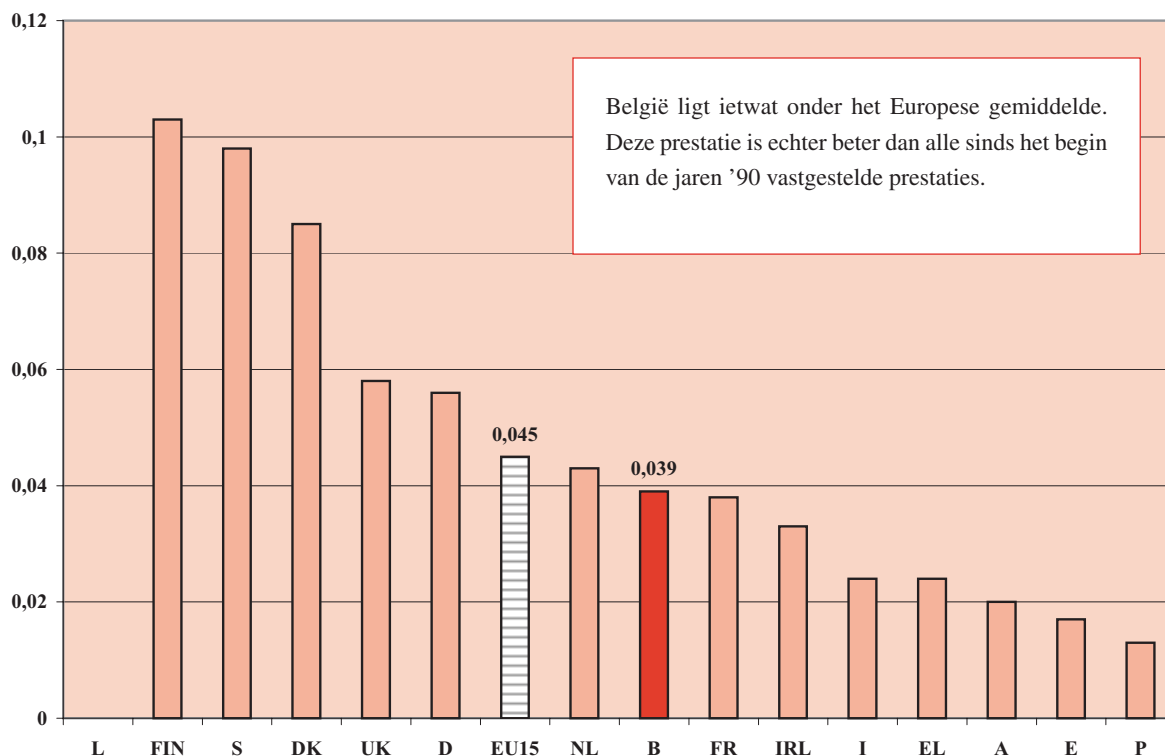
Bron: Eurostat.

Grafiek 76. Octrooien US Patent and Trademark Office in 2001
(aantal toegekende octrooien per miljoen inwoners)

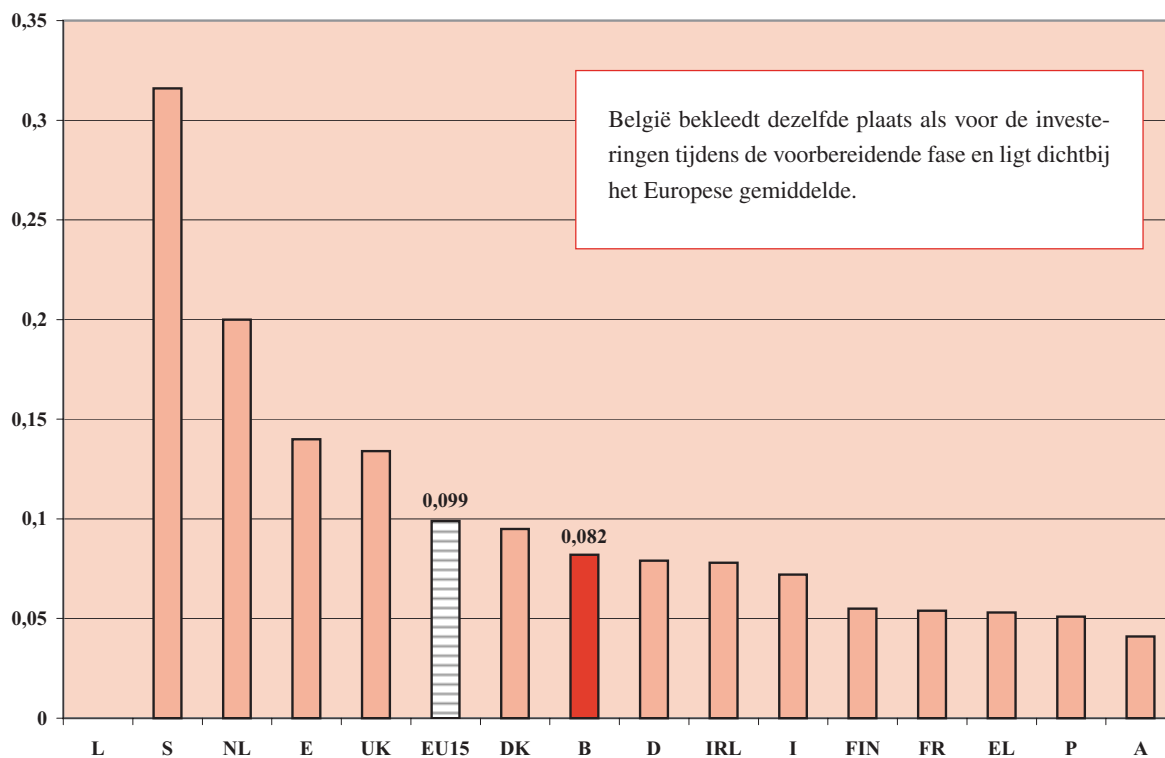
Bron: Eurostat.

Grafiek 77. Investering in risico-kapitaal : voorbereidende fase in 2001 (in % van het BBP)

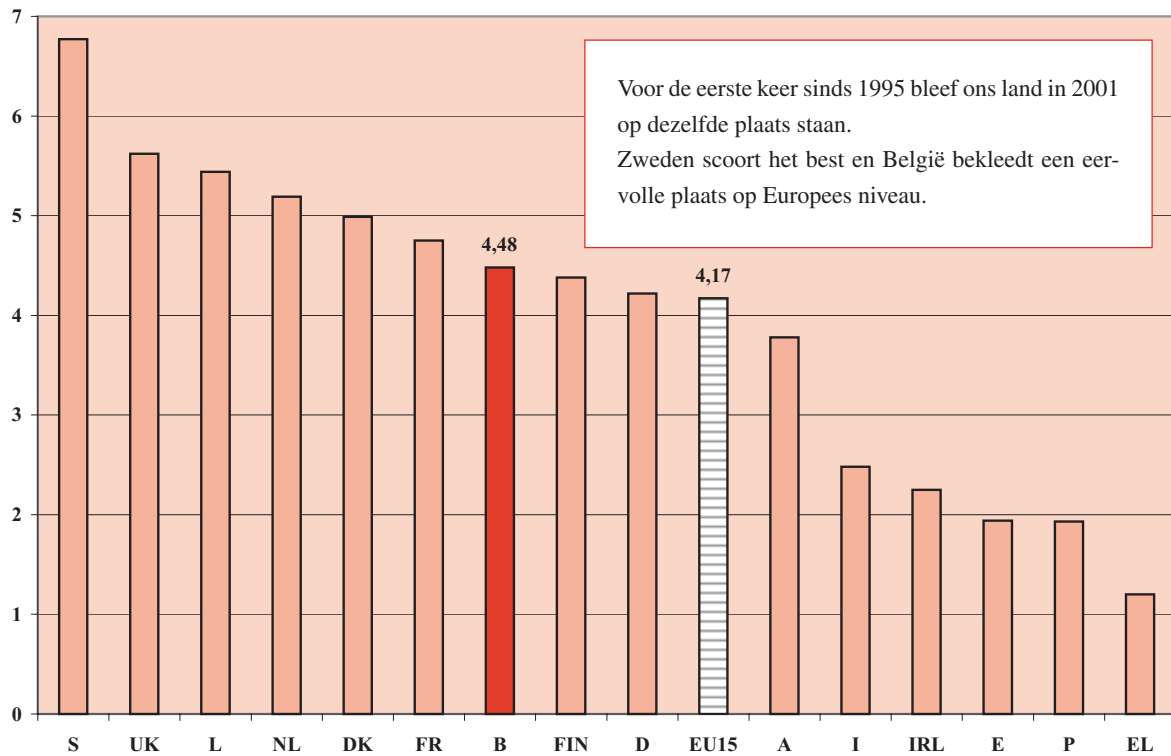

Bron: Eurostat.

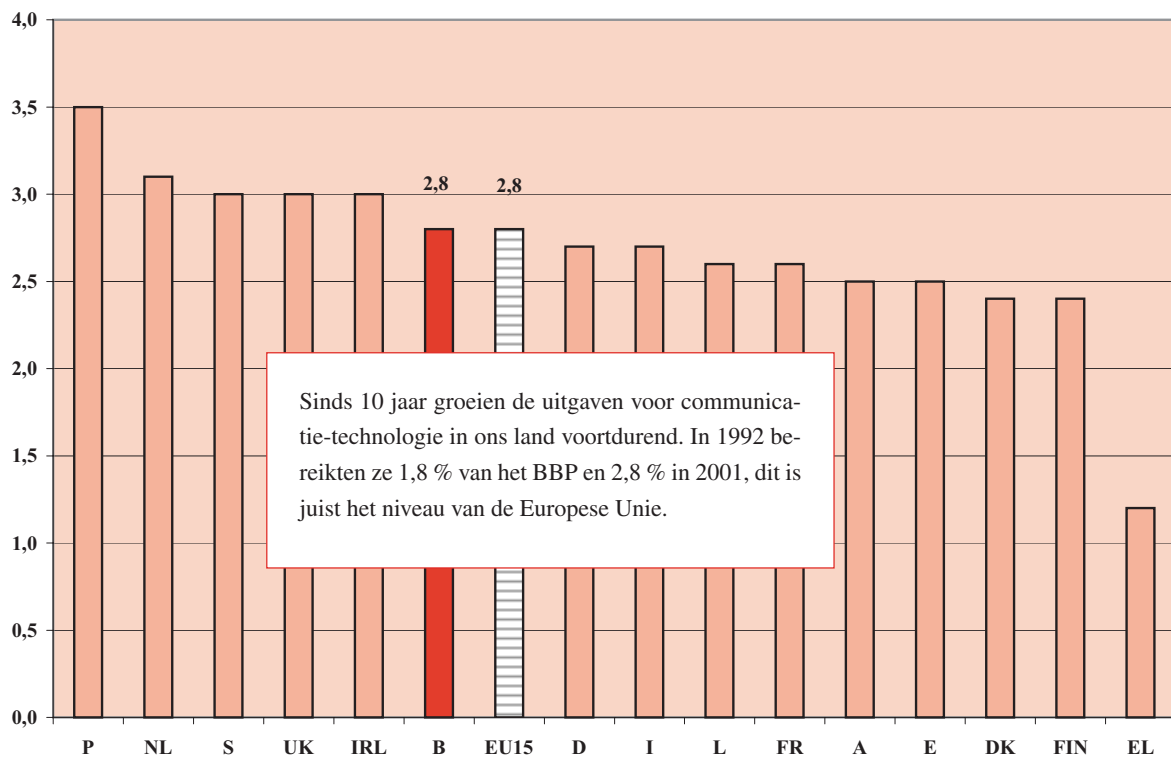
Grafiek 78. Investering in risico-kapitaal : uitbreiding en vervanging in 2001 (in % van het BBP)

Bron: Eurostat.

Grafiek 79. Uitgaven voor informatie-technologie in 2001**(in % van het BBP)**

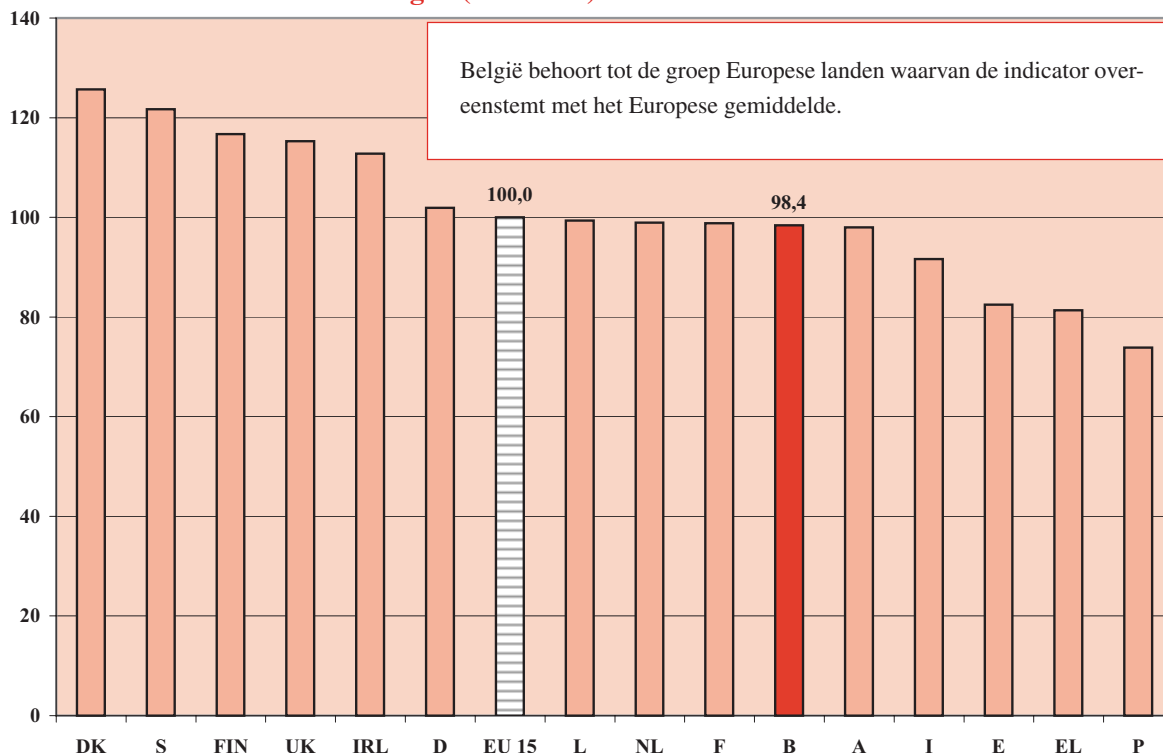
Bron: Eurostat.

Grafiek 80. Uitgaven voor communicatie-technologie in 2001**(in % van het BBP)**

Bron: Eurostat.

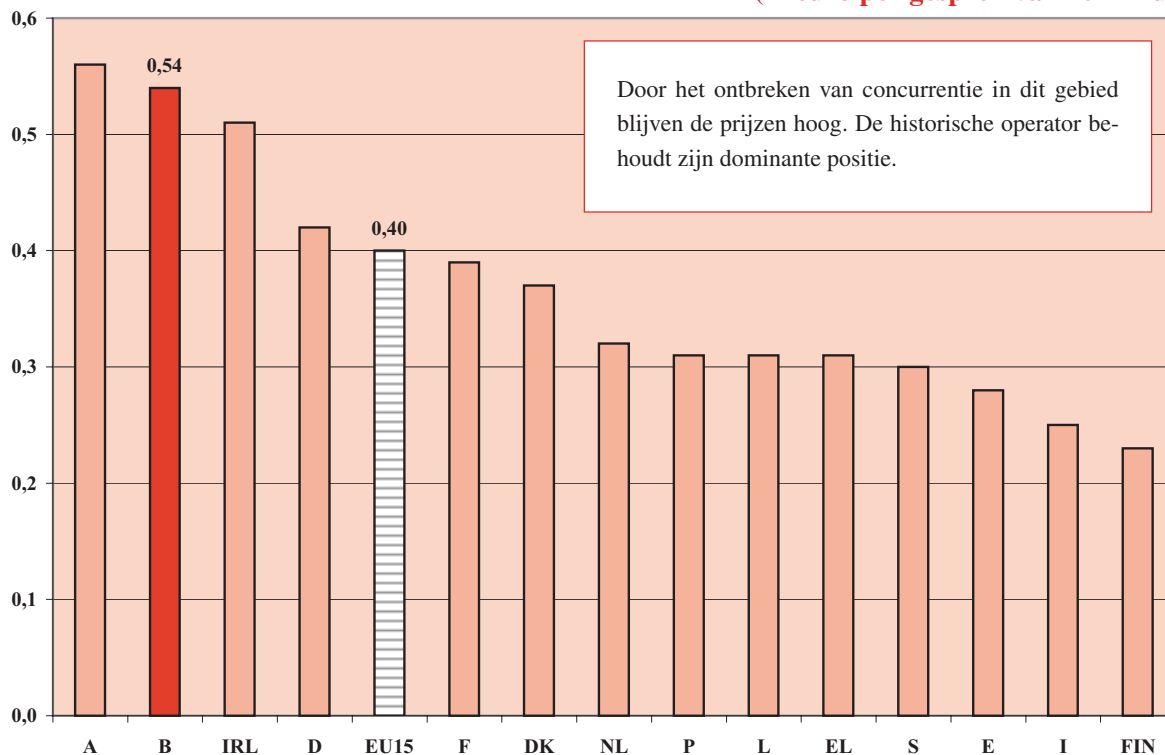
III.13.4 Economische hervormingen

Grafiek 81. Vergeleken prijzen van het eindverbruik van de gezinnen met inbegrip van indirecte belastingen (EU = 100) in 2001

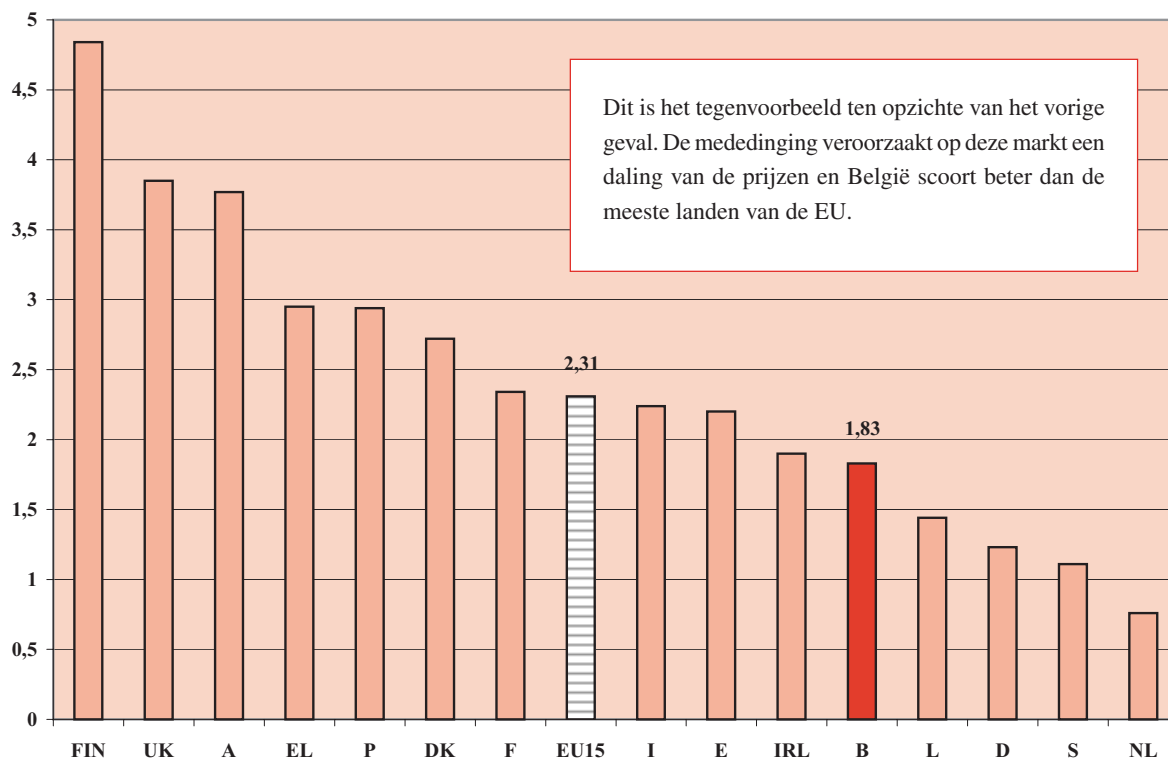
Bron: Eurostat.

**Grafiek 82. Telecommunicatietarieven – lokale gesprekken in 2002
(voor B, DK en L, nationaal gesprek= lokaal gesprek)
(in euro per gesprek van 10 minuten)**

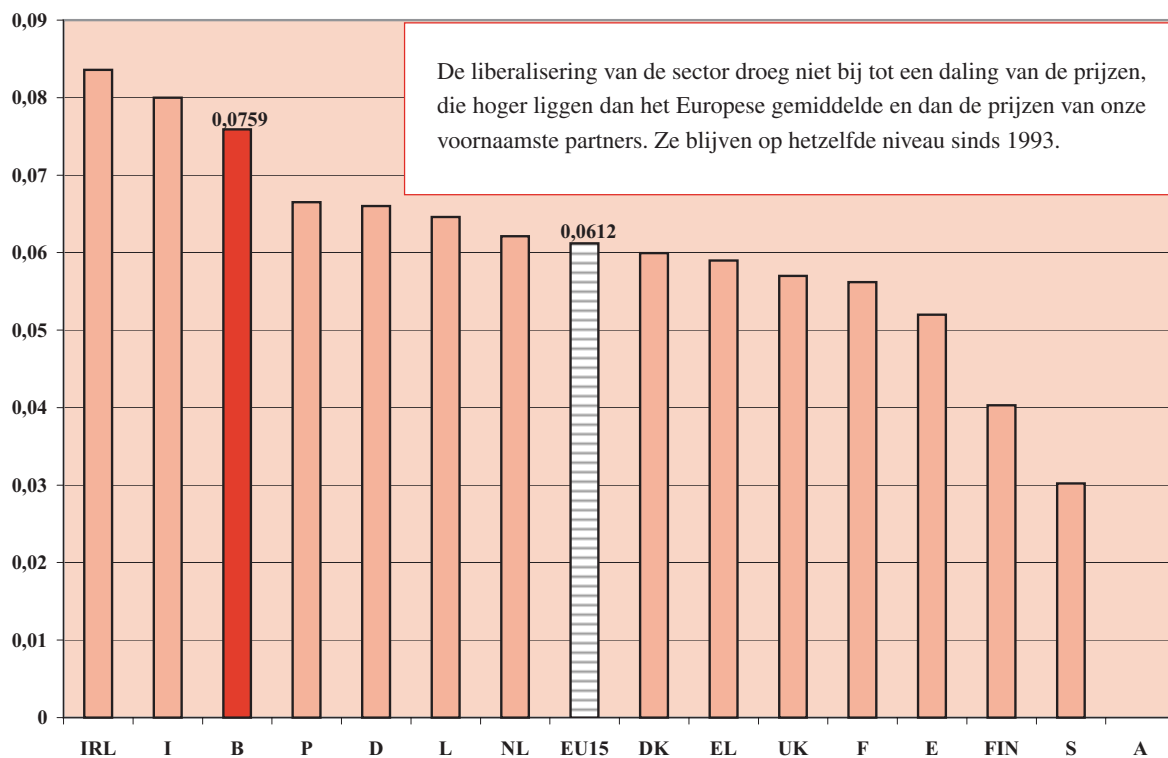
Bron: Eurostat.

Grafiek 83. Telecommunicatietarieven – verbinding met de VS in 2002
(in euro per gesprek van 10 minuten)

Bron: Eurostat.

Grafiek 84 : Elektricitetsprijs – industriële gebruikers – in 2002*
(prijs in euro per kWh)

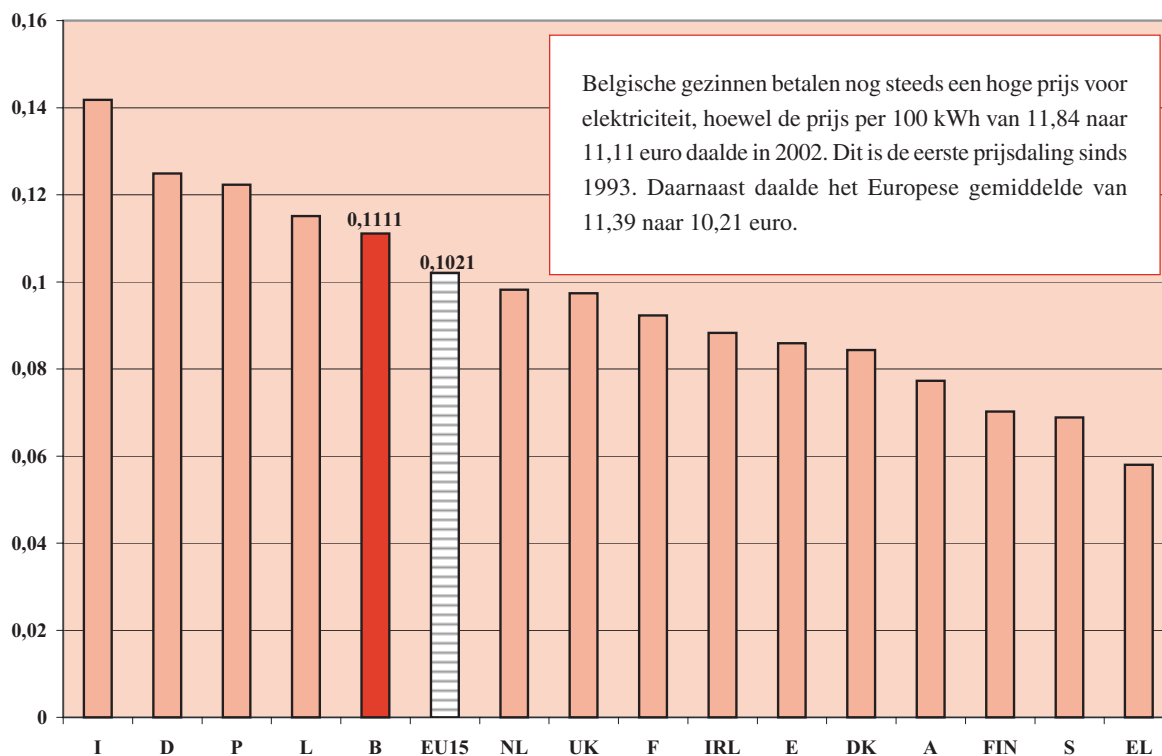

* Geen recente gegevens voor Oostenrijk (A).

Bron: Eurostat.

Grafiek 85. Elektriciteitsprijs – gezinnen – in 2002

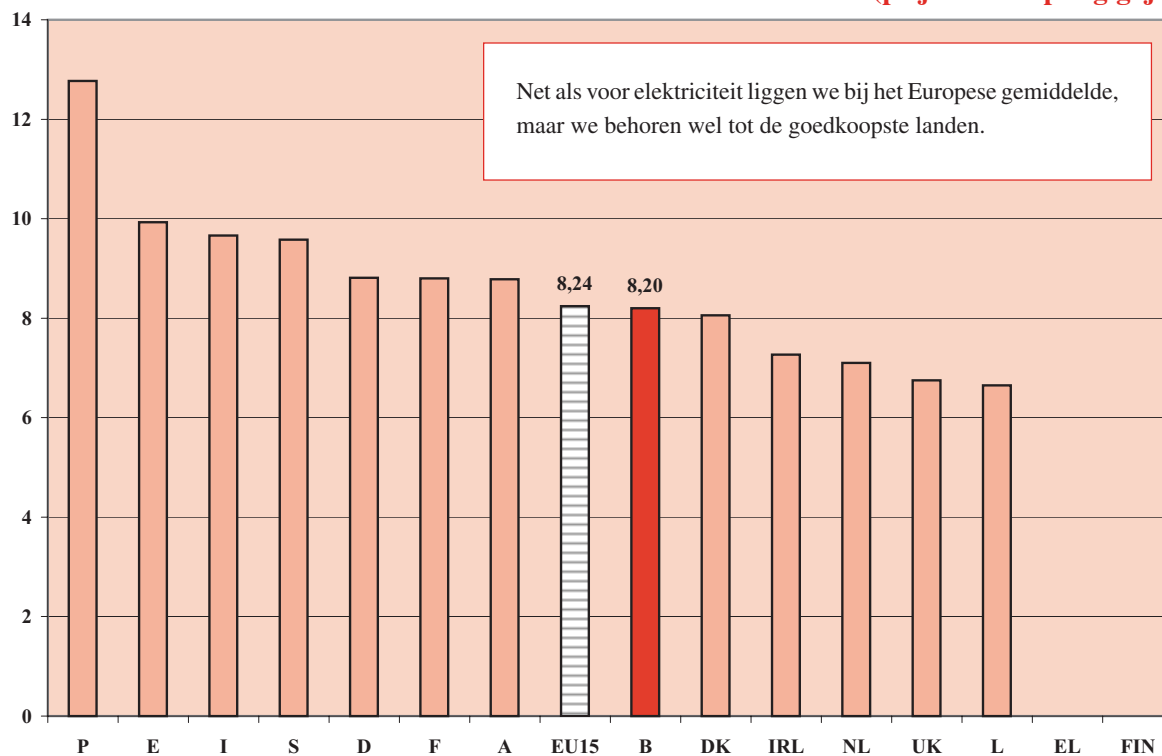
(prijs in euro per kWh)

Bron: Eurostat.

Grafiek 86. Gasprijs – gezinnen – in 2002*

(prijs in euro per gigajoule)

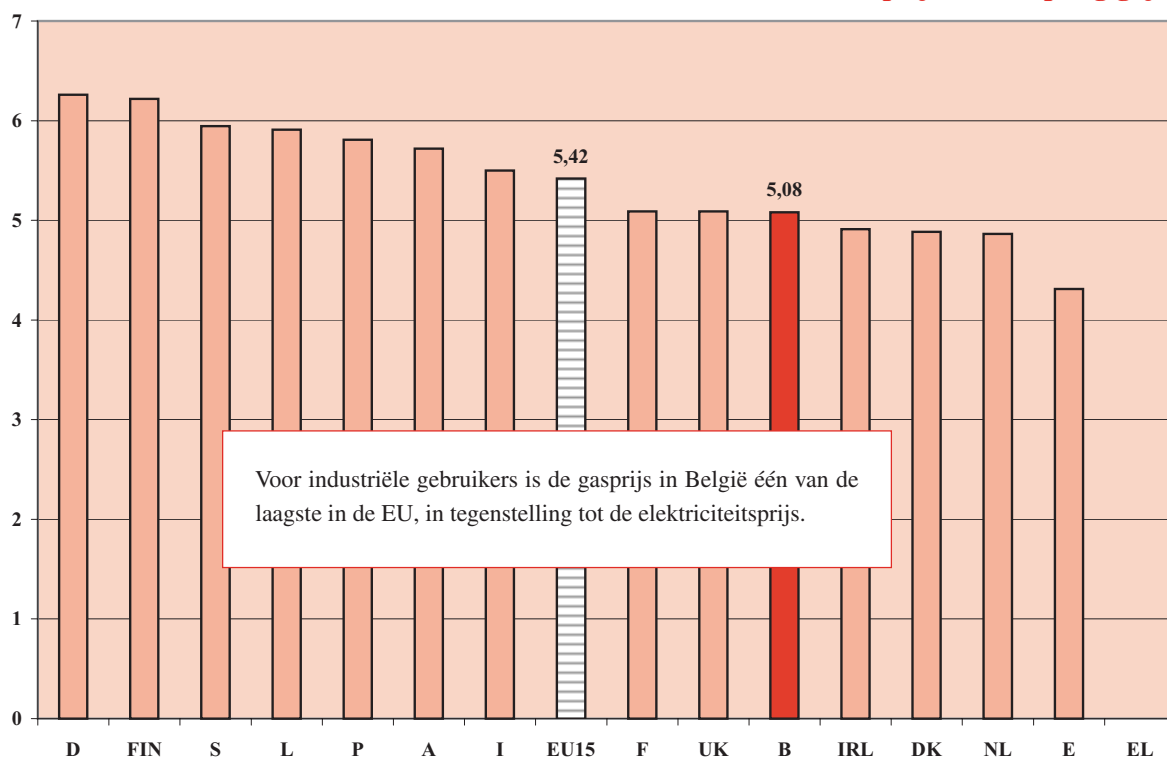

* Geen beschikbare gegevens voor Griekenland (EL) en geen recente gegevens voor Finland (FIN).

Bron: Eurostat.

Grafiek 87. Gasprijs – industriële gebruikers – in 2002*

(prijs in euro per gigajoule)

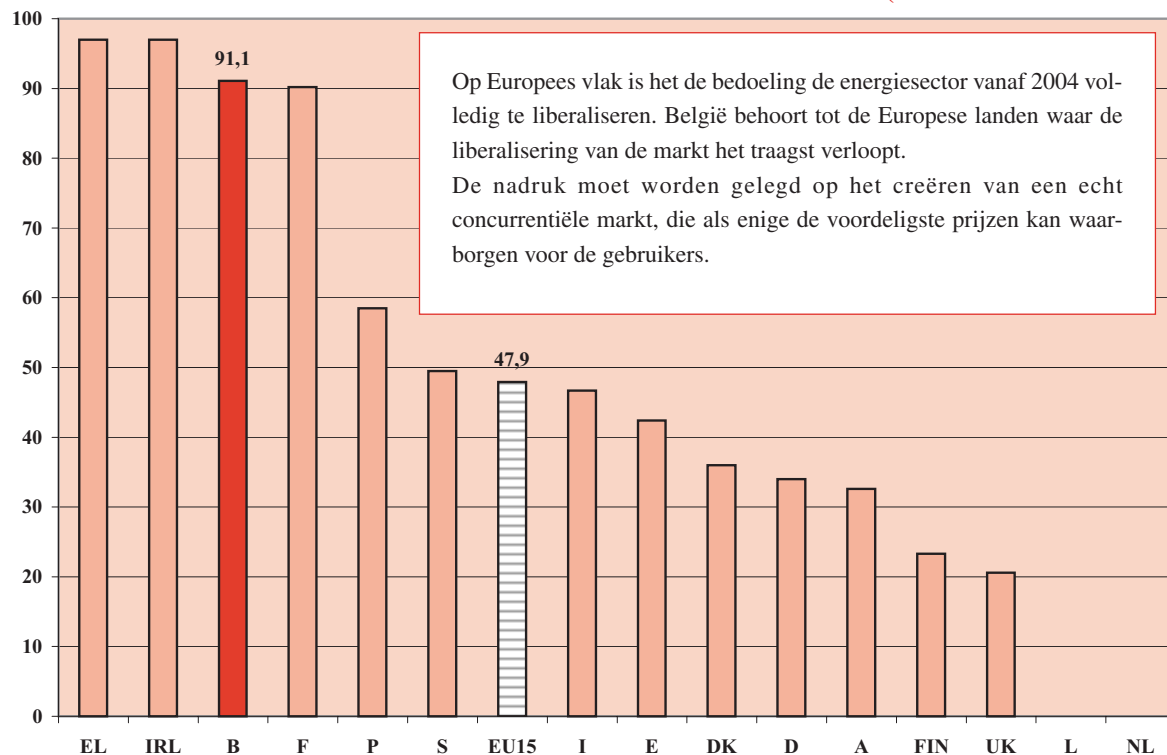

* Voor Griekenland (EL) zijn de gegevens niet beschikbaar.

Bron: Eurostat.

Grafiek 88. Marktaandeel van de grootste elektriciteitsproducent in 2000*

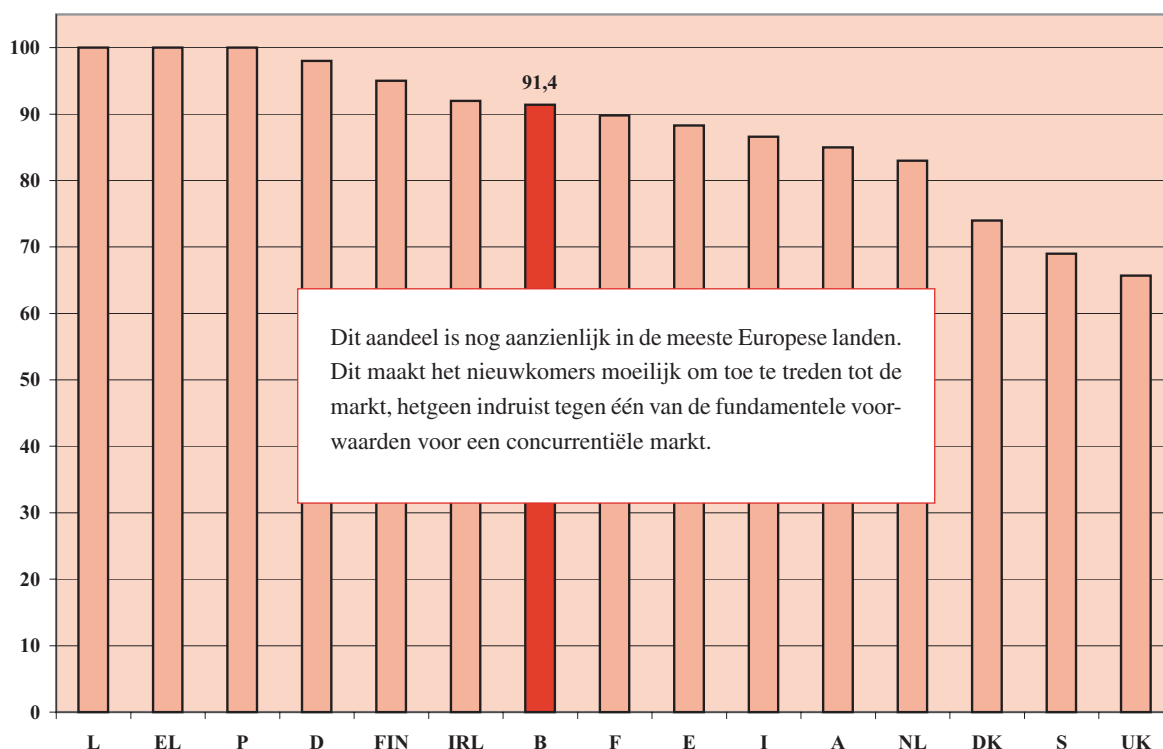
(in % van de totale markt)

* Voor Nederland (NL) en Luxemburg (L) zijn de gegevens niet beschikbaar.

Bron: Eurostat.

Grafiek 89. Marktaandeel van de historische operator in vaste telecommunicatie – lokale gesprekken en internet in 2001
(in % van de totale markt)

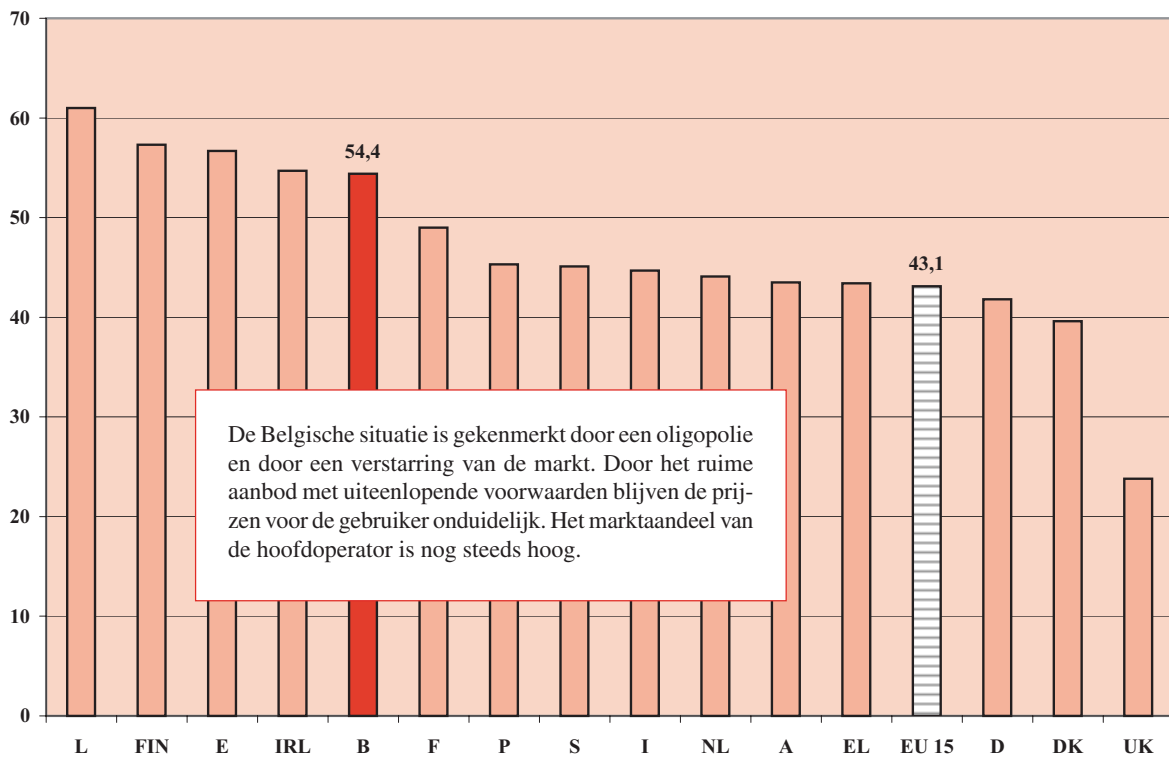
Bron: Eurostat.

Graphique 90. Marktaandeel van de historische operator in vaste telecommunicatie – internationale gesprekken in 2001
(in % van de totale markt)

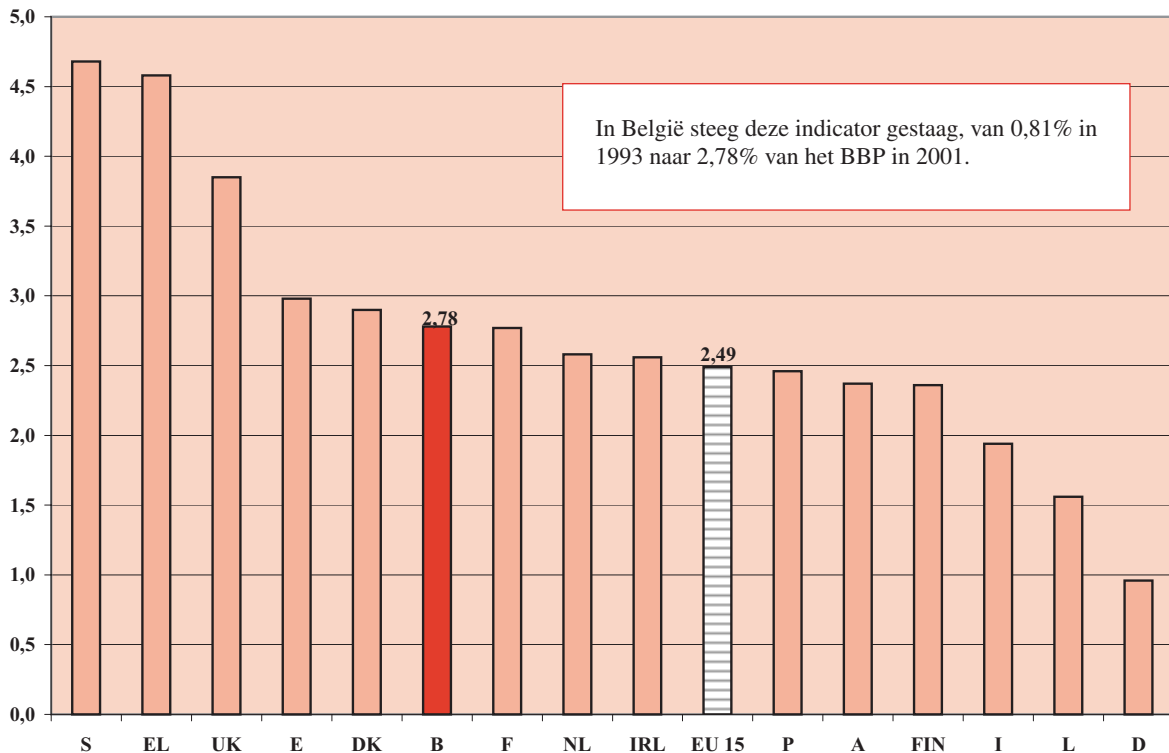
Bron: Eurostat.

Grafiek 91. Marktaandeel van de belangrijkste operator in mobiele telecommunicatie in 2002 (in % van de totale markt)

Bron: Eurostat.

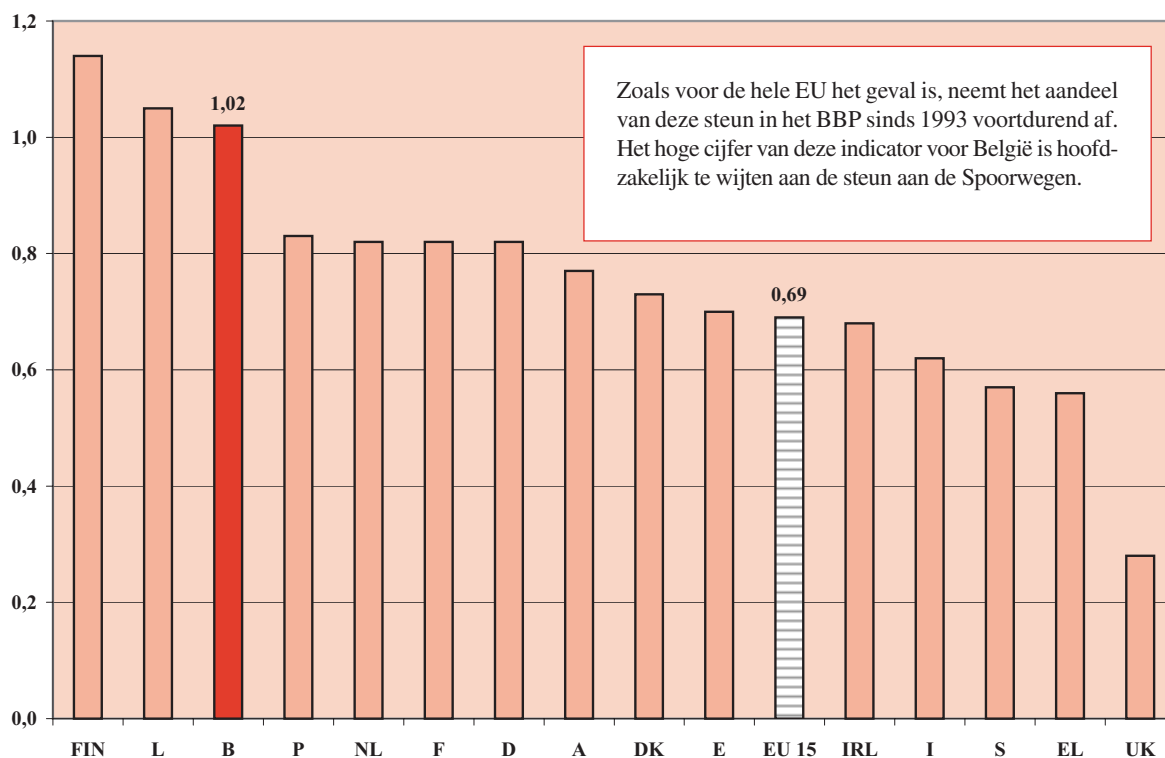
Grafiek 92. Overheidsopdrachten – Waarde van de opdrachten die volgens de in 2001 ingestelde procedure werden gegund (in % van het BBP)

Bron: Eurostat.

Grafiek 93. Sectorspecifieke en ad hoc staatssteun in 2000

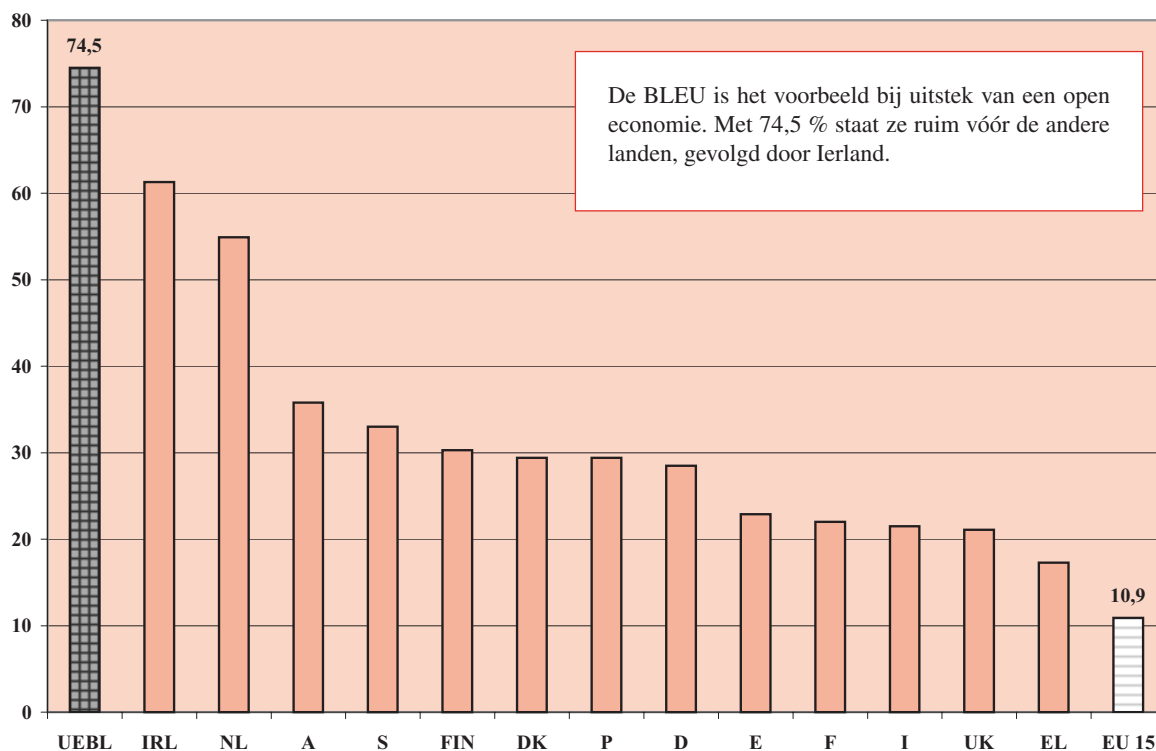
(in % van het BBP)

Bron: Eurostat.

Grafiek 94. Integratie van de goederenhandel : gemiddelde waarde van de in- en uitvoer van goederen in 2001

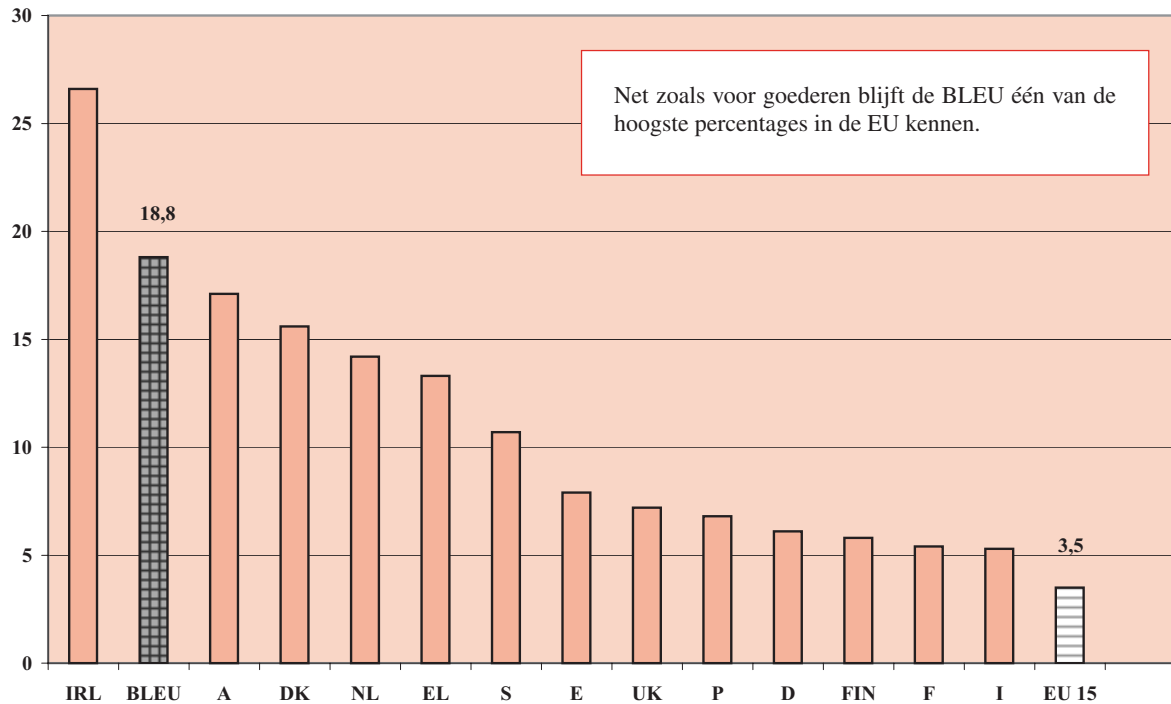
(in % van BBP)

Bron: Eurostat.

Grafiek 95. Integratie van de dienstenhandel : gemiddelde waarde van de in- en uitvoer van diensten in 2001

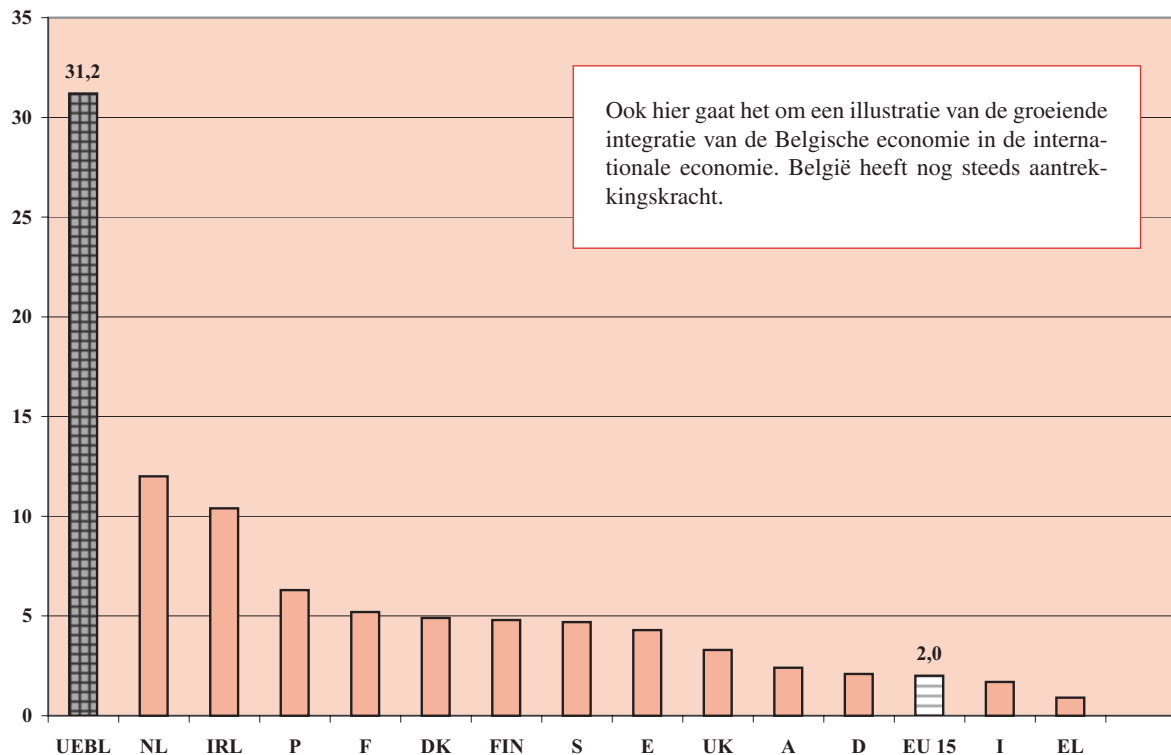
(in % van BBP)

Bron: Eurostat.

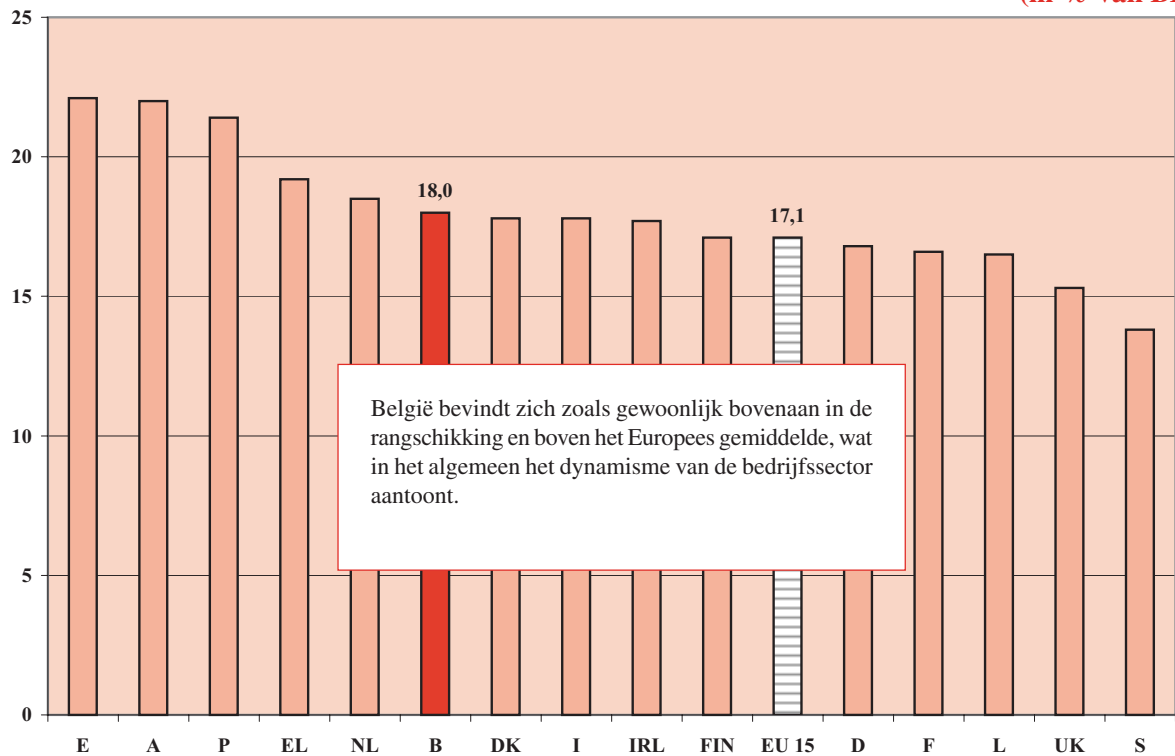
Grafiek 96. Integratie van de directe investeringen in het buitenland – gemiddelde waarde van de in- en uitgaande buitenlandse directe investeringen in 2001

(in % van BBP)

Bron: Eurostat.

Grafiek 97. Bedrijfsinvesteringen – bruto-investeringen in vaste activa door de privé-sector in 2002* (in % van BBP)

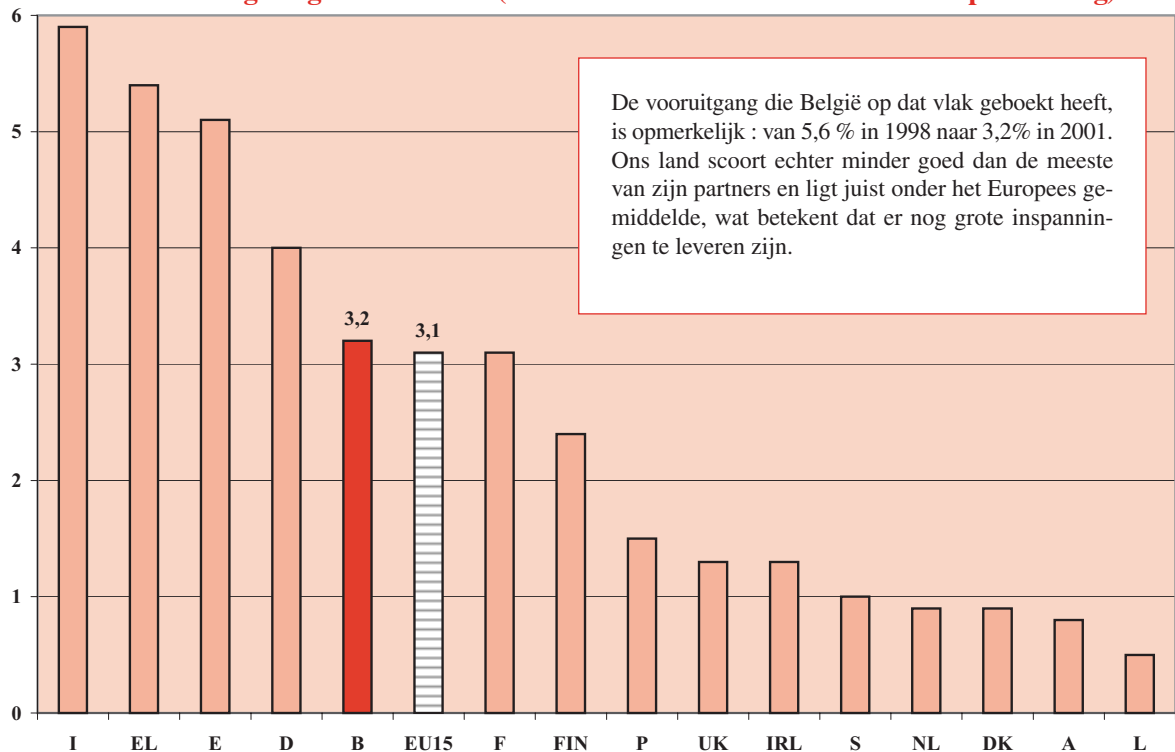
België bevindt zich zoals gewoonlijk bovenaan in de rangschikking en boven het Europees gemiddelde, wat in het algemeen het dynamisme van de bedrijfssector aantoont.

* De gegevens betreffende Oostenrijk (A), Nederland (NL) en het Verenigde Koninkrijk (UK) hebben betrekking op het jaar 2001.

Bron: Eurostat.

III.13.5 Sociale cohesie

Grafiek 98. Langdurige werkloosheid (meer dan 12 maanden in % van de beroepsbevolking) in 2001*

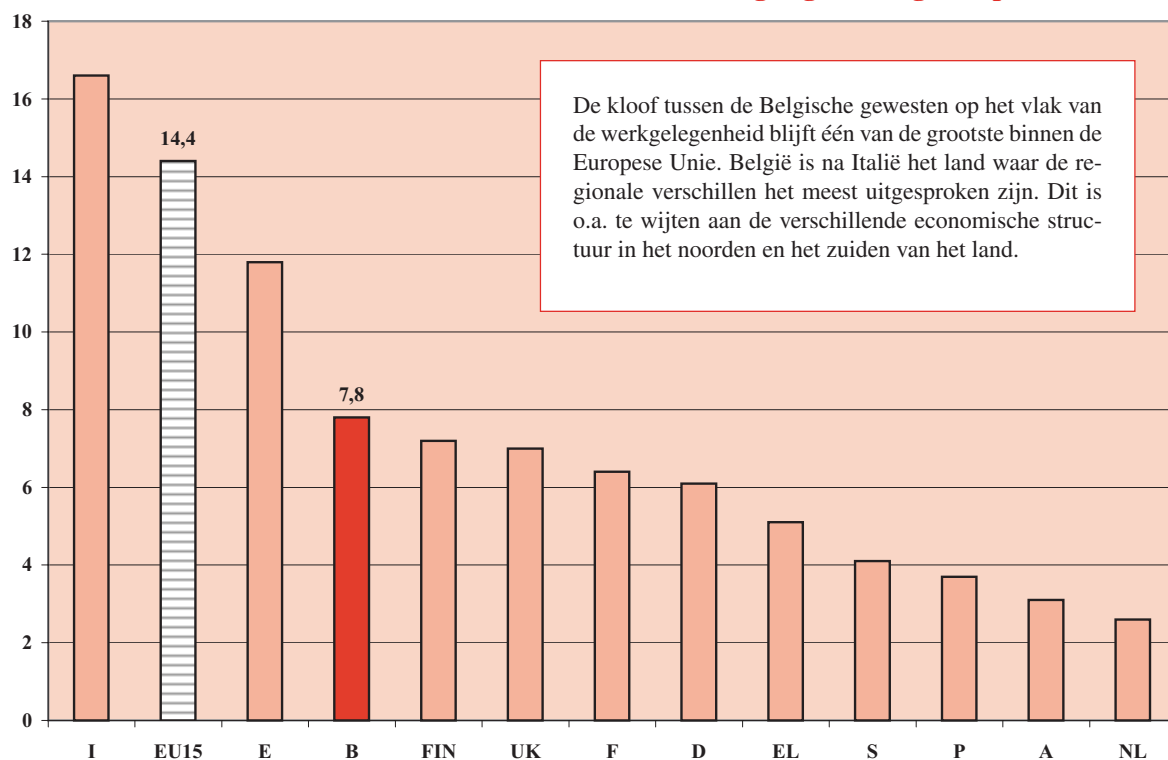

De vooruitgang die België op dat vlak geboekt heeft, is opmerkelijk : van 5,6 % in 1998 naar 3,2% in 2001. Ons land scoort echter minder goed dan de meeste van zijn partners en ligt juist onder het Europees gemiddelde, wat betekent dat er nog grote inspanningen te leveren zijn.

* De gegevens betreffende Duitsland (D) en Luxemburg (L) hebben betrekking op het jaar 2000.

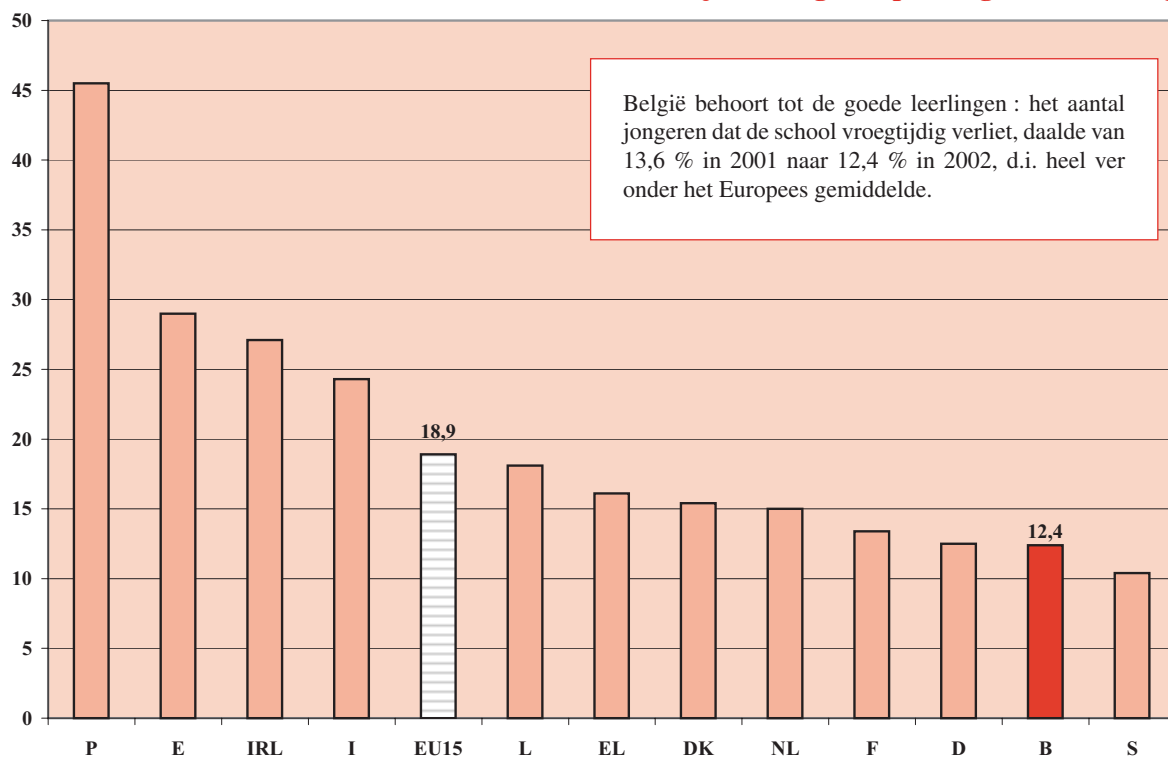
Bron: Eurostat.

Grafiek 99. Verschillen in het regionale werkgelegenheidscijfer- totaal – in 2001
(variatiecoëfficiënt van de werkgelegenheidsgraad per NUTS2-regio)

Bron: Eurostat.

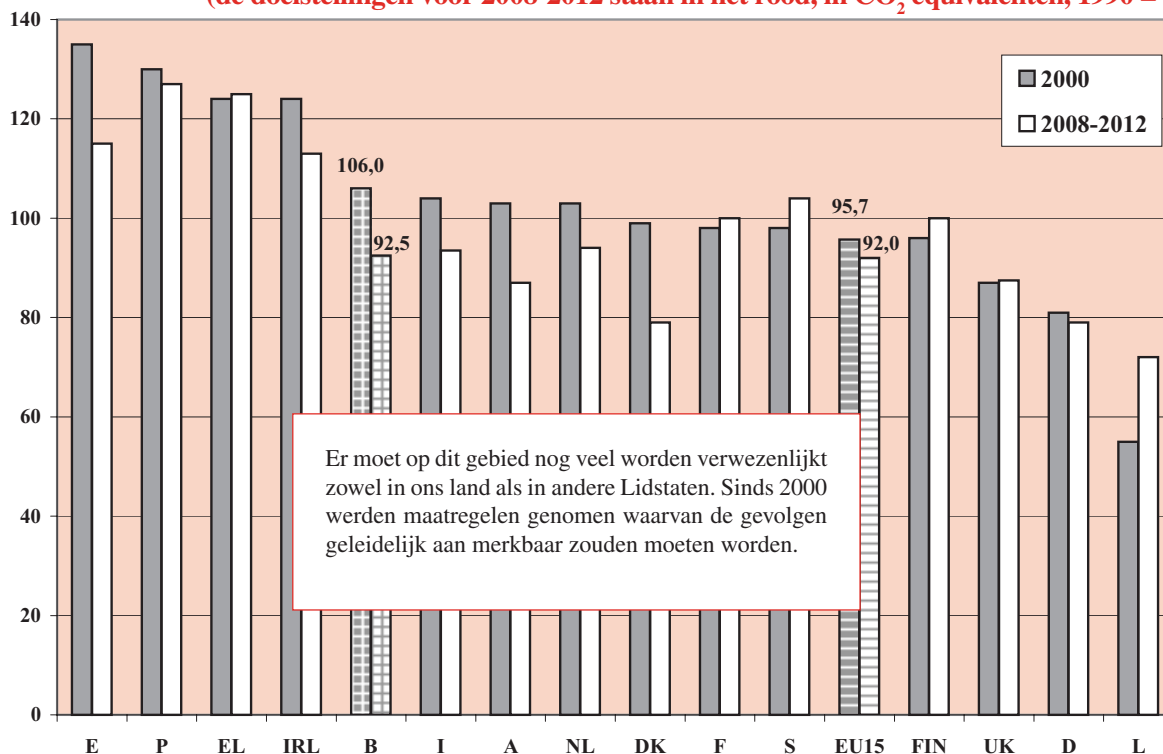
Grafiek 100. Jongeren die de school vroegtijdig verlieten in 2002
(aandeel van de personen tussen 18-24 jaar van wie het opleidingsniveau niet hoger is dan het lager secundair onderwijs en die geen opleiding of studies volgen)

Bron: Eurostat.

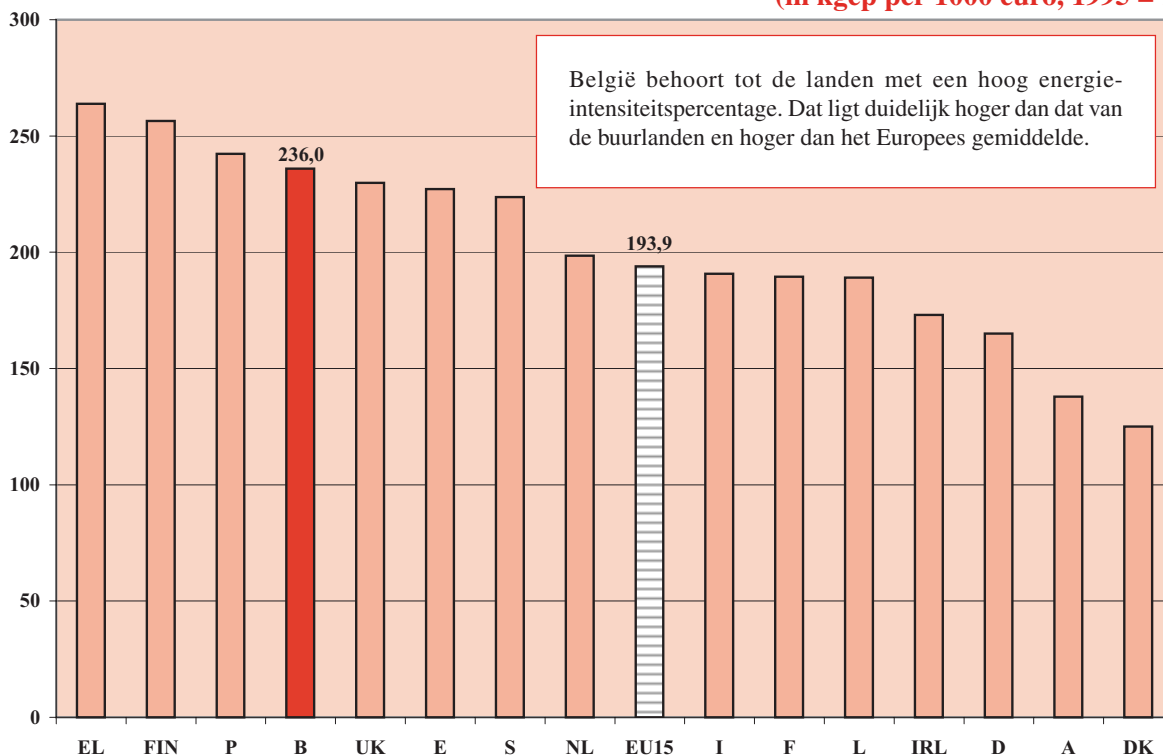
III.13.6 Leefmilieu

Grafiek 101. Totale uitstoot van broeikasgassen
(de doelstellingen voor 2008-2012 staan in het rood, in CO₂ equivalenten, 1990 = 100)

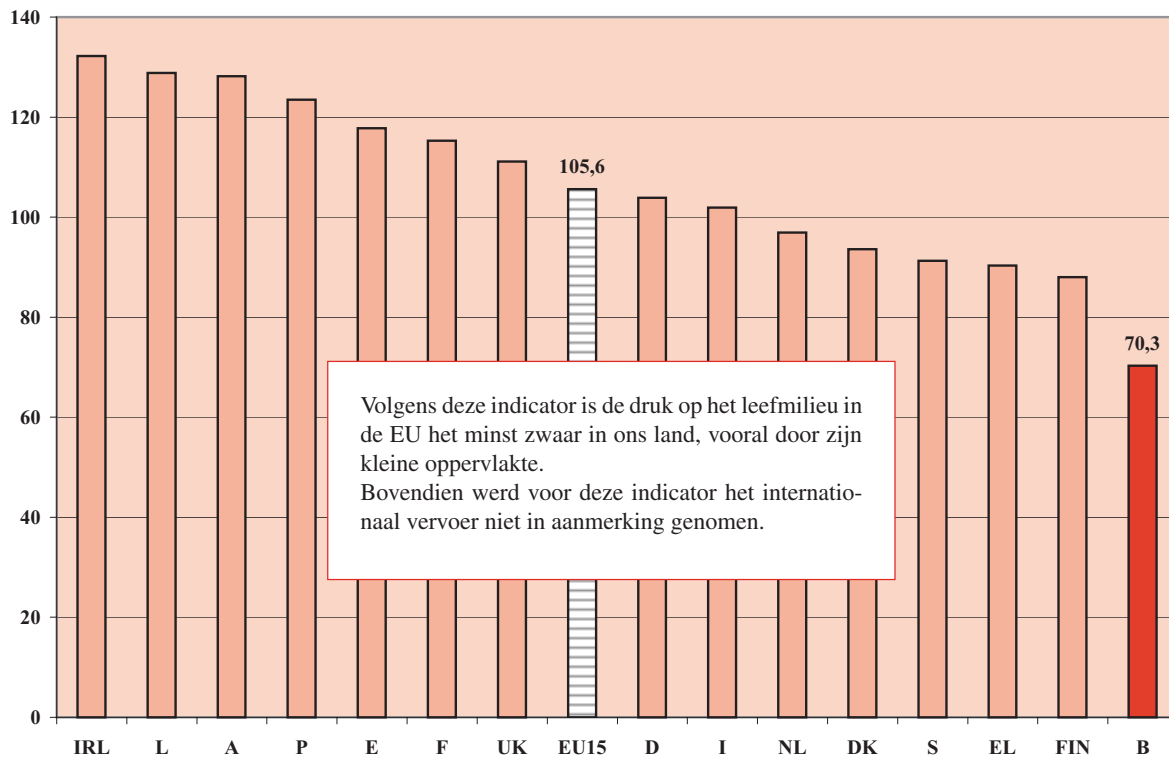
Bron: Eurostat.

Grafiek 102. Energie-intensiteit van de economie : bruto binnenlands energieverbruik gedeeld door het BBP
(in kgep per 1000 euro, 1995 = 100)

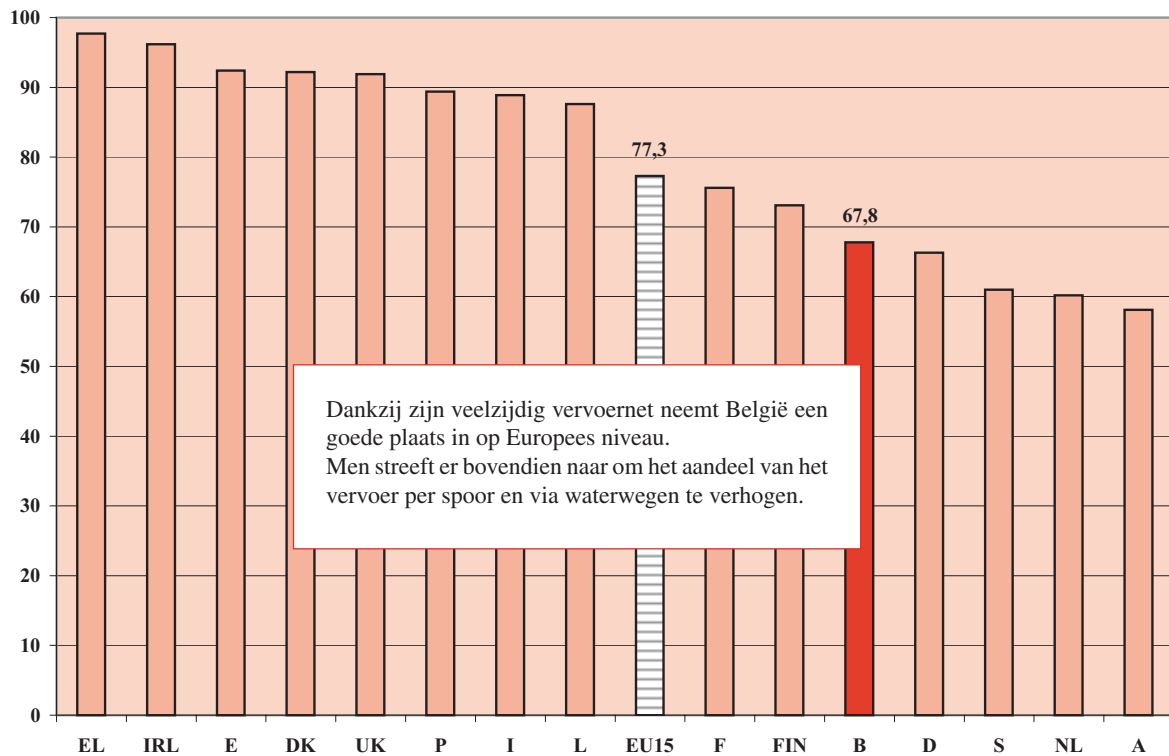
Bron: Eurostat.

Grafiek 103. Volume-index van het binnenlands vrachtovervoer t.o.v. het BBP in 2000
(berekend in ton-km/BBP, 1995 = 100)

Bron: Eurostat.

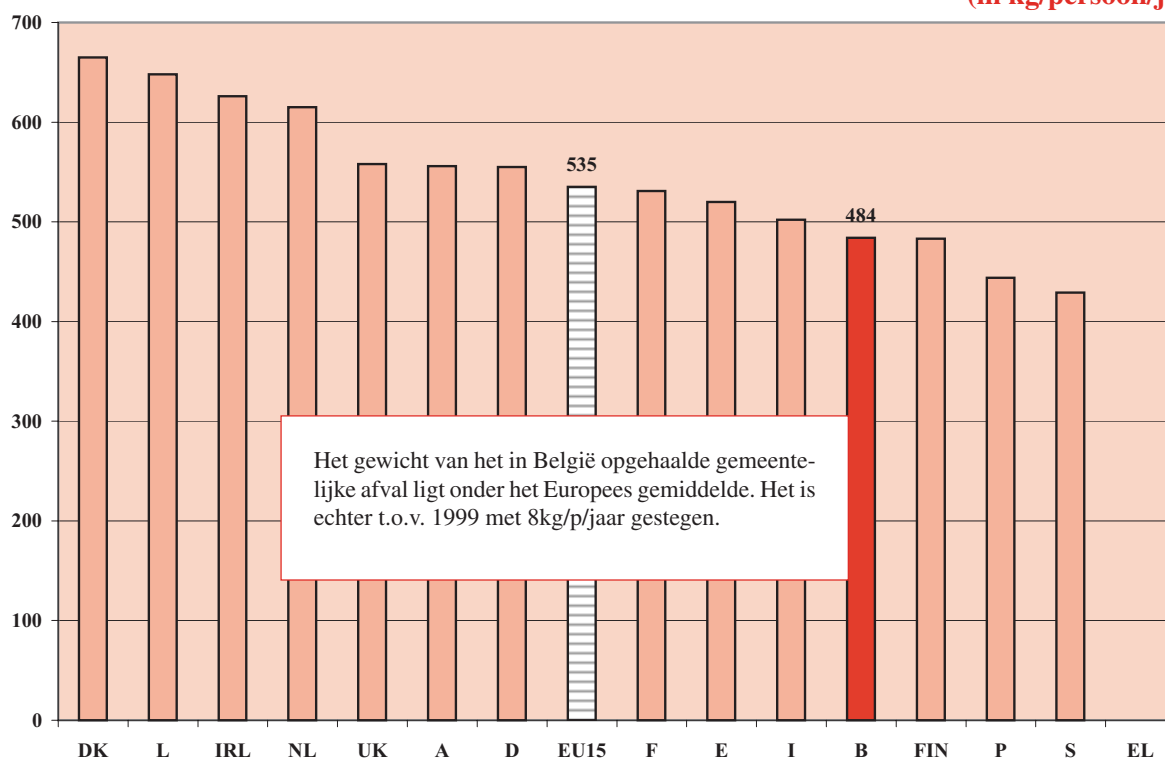
Grafiek 104. Aandeel van het vrachtovervoer over de weg in het totaal binnenlands vrachtovervoer (weg, spoor en binnenwateren) in 2000
(in ton-km en in %)

Bron: Eurostat.

Grafiek 105. Gemeentelijk afval opgehaald in 2000*

(in kg/persoon/jaar)

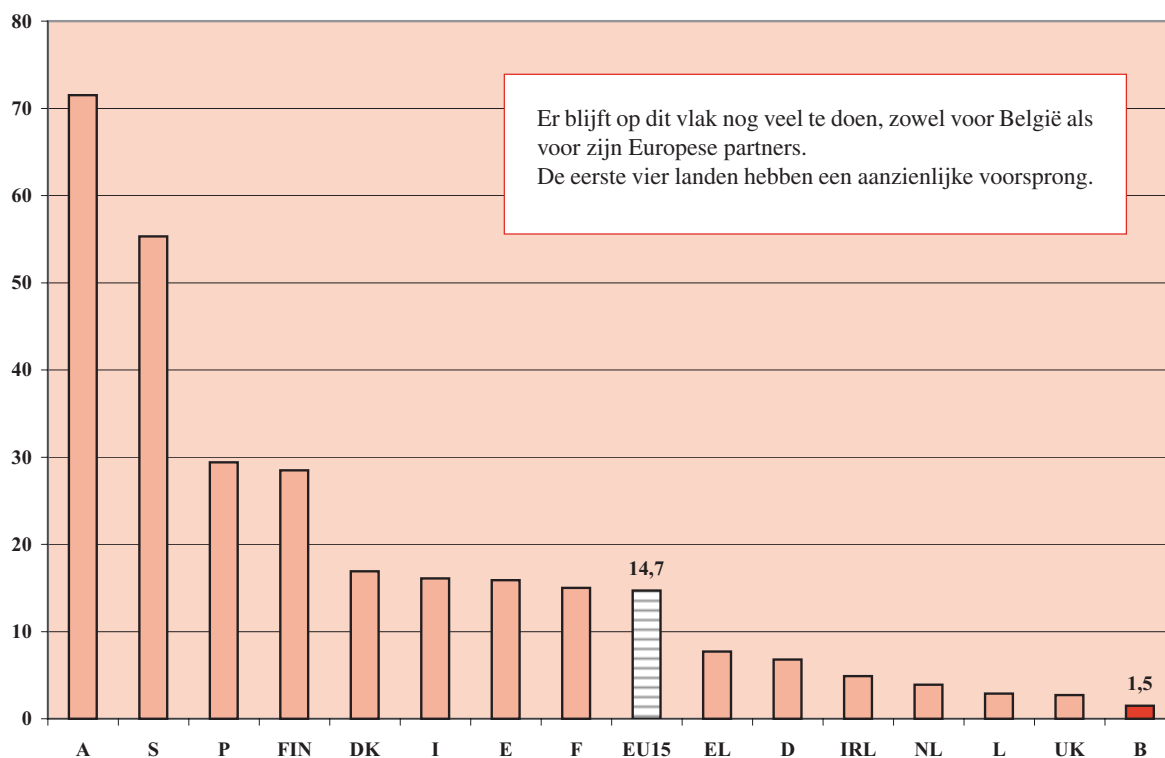

* De gegevens betreffende Luxemburg (L), het Verenigde Koninkrijk (UK) en Oostenrijk (A) hebben betrekking op het jaar 1999.

Bron: Eurostat.

Grafiek 106. Aandeel van hernieuwbare energiebronnen – elektriciteit opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen t.o.v. de totale elektriciteitsconsumptie in 2000

(in %)

Bron: Eurostat.